

Борис Стојковски
Ивана Безрукова

КУЛТ СВЕТОГ БЕНЕДИКТА
КОД ПРАВОСЛАВНИХ
ХРИШЋАНА У
СРЕДЊЕМ ВЕКУ

ФОНДАЦИЈА
СВЕТОЗАР
МИЛЕТИЋ

**КУЛТ СВЕТОГ БЕНЕДИКТА КОД ПРАВОСЛАВНИХ
ХРИШЋАНА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ**

БИБЛИОТЕКА
Посебна издања

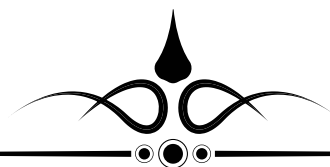
Главни и одговорни уредник
Др Небојша Кузмановић

Рецензенти
Академик Јасмина Грковић-Мејџор
Проф. др Александер Наумов
Проф. др Ђура Харди
Др Катарина Митровић

Дизајн и ђрелом
D.ART

Ова књига је штампана уз подршку Управе за културу Града Новог Сада.

Борис Стојковски
Ивана Безрукова

КУЛТ СВЕТОГ БЕНЕДИКТА КОД ПРАВОСЛАВНИХ ХРИШЋАНА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

ФОНДАЦИЈА
**СВЕТОЗАР
МИЛЕТИЋ**

Нови Сад, 2022.

САДРЖАЈ

УВОД.....	7
СВЕТИ БЕНЕДИКТ И ПРАВОСЛАВНИ СВЕТО СРЕДЊЕГ ВЕКА.....	13
Развој монаштва на хришћанском Истоку и Западу	13
Свети Бенедикт и настанак бенедиктинског реда	27
Свети Бенедикт и источни православни свет средњег века	43
Бенедиктинци у јужној Угарској: студија случаја Думбова, Марошвара/Оросла- ноша и Светог Димитрија на Сави / Митровице.....	77
Бенедиктинци међу Јужним Словенима и у српским земљама средњег века.....	87
Бенедиктинци долазе међу Јужне Словене.....	87
Бенедиктинци у српским приморским земљама средњег века.....	91
КУЛТ СВЕТОГ БЕНЕДИКТА У КОНТЕКСТУ	
СЛОВЕНСКЕ РУКОПИСНЕ ТРАДИЦИЈЕ	109
Културно-историјски контекст настанка превода Дијалога/Беседа папе Григорија Двојеслова на први књижевни језик Словена.....	109
Напомене о Дијалозима/Беседама, односно о Римском патерику у словенској рукописној традицији	111
О српкословенском рукопису потпуног превода Римског патерика у светлу времена његовог настанка.....	113
О Житију Светог Бенедикта на српкословенском језику	115
Морфолошке одлике словних облика у тексту Житија Светог Бенедикта	116
Осврт на правописне одлике текста Житија Светог Бенедикта.....	120
Фонетске одлике језика Житија Светог Бенедикта.....	122
Морфолошке одлике језика Житија Светог Бенедикта	128

Деклинација именица.....	128
Деклинација заменица.....	134
Придевска деклинација.....	137
Деклинација бројева.....	138
Глаголи.....	139
Грађење прилога.....	142
Принципи преношења изворног текста.....	145
 ЖИТИЈЕ СВЕТОГ БЕНЕДИКТА.....	 149
Кратак преглед садржаја Житија Светог Бенедикта.....	207
 ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	 219
СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ.....	223
SOMMARIO.....	239
РЕЗЈОМЕ.....	243
ABSTRACT.....	247
 ПРИЛОГ	
Фотографије рукописа Житија Светог Бенедикта (Дечани 102, Патерик римски, 55а–102а, Београд, Народна библиотека Србије, 1415–1425).....	249
 О АУТОРИМА.....	 347

УВОД

Свети Бенедикт из Нурсије представља једну од најважнијих личности за историју монаштва, посебно на Западу где је и утемељио бенедиктински ред, али и дао велики замајац организацији монашког живота. Време у којем је он живео представља епоху Јустинијанове рестаурације Римског царства, као и доба германске најезде на Европу и миграција које су захватиле огроман део тада познатог света.

У тако комплексним околностима Бенедикт из Нурсије одлучио је да организује манастирски живот по сасвим новим правилима. Монаштво је било присутно у целом хришћанском свету још од првих столећа ширења ове религије, а врхунац је доживело у IV веку. Управо у то доба, као последица верских реформи Константина Великог и давања слободе вероисповести хришћанима, започело је и организовање манастира. Пустињачки, усамљенички живот привлачио је многе хришћане, али је тек делатност Антонија Великог, Макарија Египатског, а посебно Пахомијева означила почетак организованог монашког живота на источној хришћанској хемисфери. Коначно, Василије Велики, изузетно образовани црквени отац IV века установио је правила по којима су монаси почели да организују свој живот у манастирској заједници.

Западни свет се такође суочавао с монашким заједницама од Ирске до Италије. Било је и више покушаја да се манастири и у овом делу Европе организују и устроје по одређеним правилима, али тек Бенедикт и његов Монте Касино постају узор на основу којих се у потоњим вековима почела организовати заједница монаха и на Западу. Од 529. године, када је Бенедикт основао ову заједницу, па све до IX века, током којег су сви западноевропски манастири постајали обавезни да следе Бенедиктово Правило, идеје заједништва, молитве и рада, осведочене у Бенедиктовој девизи „*ora et labora*“ освајале су латински свет.

Бенедикт из Нурсије, попут његових источних претходника – Антонија, Макарија, Пахомија или Василија, проглашен је у Хришћанској цркви за светитеља недуго након смрти 547. године. Будући да је његова делатност умногоме била везана за западни свет, у доцнијој Римокатоличкој цркви, његов култ био је изразито јак и живео је, пре свега, кроз бенедиктинце, монашки ред који је основао. До данас бенедиктинци, као и други црквени редови Римокатоличке цркве који следе његово Правило, представљају важан аспект деловања монашких редова Западне цркве уопште.

Међутим, ова књига посвећена је другом аспекту култа Светог Бенедикта из Нурсије, оном у православном, односно источнохришћанском свету у средњо-вековном раздобљу. Будући да је и сâм живео и делао у време када је Црква била јединствена, нурсијски монах био је светац и на Истоку, односно у каснијем православном свету.

Циљ ове монографије јесте да се прикаже култ Светог Бенедикта током средњег века, његова генеза кроз богослужбене и друге црквене списе, те да се илуструје присуство овог култа међу православнима у овом периоду. Дакако, како би се читаоци наредних редова могли увести у тему, дат је испрва један преглед развоја и настанка монаштва унутар Хришћанске цркве, како у источном, тако и западном делу. Следећа важна тема јесте живот и дело Светог Бенедикта из Нурсије с нарочитим акцентом на његова монашка правила, те устројство бенедиктинских манастира на основу истих. Ширење бенедиктинаца по Европи такође је кратко приказано, с нагласком на веће реформе које је ред претрпео до XI века.

Два кључна аспекта кроз које је приказан култ Светог Бенедикта међу православнима у средњем веку јесте делатност бенедиктинаца у православним земљама како у српским земљама средњег века, тако и у Византији и на Блиском истоку, у Русији и другде. Други битан аспект јесте место Светог Бенедикта у црквеним књигама средњег века, пре свега у грчкој, те у српскословенској и рускословенској рукописној традицији. Управо се овде налазе највреднији и науци до данас готово непознати подаци о култу Светог Бенедикта код православних у средњем веку. С тим у вези, истичемо рукопис Беседа/Дијалога папе Григорија Двојеслова на српскословенском језику с почетка XV века из заоставштине манастира Високи Дечани. У саставу овог рукописа налази се Житије Светог Бенедикта, које до сада није издато и о којем нема помена ни у делима која се баве култом Светог Бенедикта у православном свету.

Српскословенски превод Беседа/Дијалога папе Григорија Двојеслова представља драгоцену рукописну књигу из збирке манастира Високи Дечани, која се чува у Народној библиотеци Србије у Београду (Дечани 102). Има укупно 270 листова (267 + 5а, 5б, 5в), величине 290 x 205 мм, с текстом исписаним на папиру црним мастилом, које је понегде светлије, и киноваром. Текст заузима простор од 215 x 135 мм. Видљиви су трагови влаге и плесни. На листовима је углавном 26 редова. Многи листови у рукопису тешко су читљиви, посебно првих 8 листова, а неки су и прогорели (229–236). Овај рукопис дело је трију писара. Судећи по запису на дашчици задње корице, ово је „књига светаго краља“ (Стефана Дечанског) и претпоставља се да је настала у манастиру Високи Дечани. Повез, од којег је само делимично сачувана кожа која је испуцала, највероватније је из времена настанка рукописа. На основу водених знакова овај рукопис смешта се у другу, односно трећу деценију XV века (1415–1425. године) и писан је полууставом. Конзервиран је 1977. године у Народној библиотеци Србије,¹ те враћен у Високе Дечане. Радоман Станковић приликом службене посете овом манастиру 1984. године поново

¹ Д. Богдановић, Љ. Штављанин-Ђорђевић, Б. Јовановић-Стипчевић, et al., *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани, књ. 1*, Београд, 2011, 421–423.

преноси, између осталог, и овај рукопис у трезор Народне библиотеке Србије, а Археографско одељење и Конзерваторска лабораторија преузимају бригу о заштити читаве збирке дечанских рукописа.²

Највећи део ове рукописне књиге заузима српскословенски превод грчког текста Беседа/Дијалога папе Григорија Двојеслова, познатог и као Григорије Велики, односно Гргур Велики који је на папском престолу у Риму био од 590. до 604. године. У словенском свету његово дело познато је и под називом Римски патерик. Садржи четири књиге, које је с латинског на грчки језик превео папа Захарије после периода између 741. и 752. године.³ На почетку рукописа, који би могао бити део некадашњег предговора, а који је веома оштећен, могу се наслутити цитати из Јеванђеља по Матеју (25.33), потом из Прве посланице Светог апостола Јована (2.15–16), из Прве посланице Светог апостола Павла Коринћанима (7.29), те из Посланице Јаковљеве (3.14) и др. Житије Григорија Двојеслова, које је, чини се, уметнуто у текст предговора, налази се на листовима 6а–9а/8. Римски патерик налази се на листовима 106/9–267б, а Житије Светог Бенедикта, које представља другу књигу Римског патерика, налази се на листовима 55а/12–102а.

Како овом монографијом желимо да осветлимо и заокружимо култ Светог Бенедикта у православном свету, тим поводом приређујемо и текст Житија Светог Бенедикта на српскословенском језику. С тим у вези, најпре ћемо покушати да сместимо црквенословенски превод Римског патерика у оквире преводилачке традиције код Словена у време и непосредно после Великоморавске мисије Солунске браће. Потом ћемо се осврнути на словенску рукописну традицију када је у питању превод овог дела, те на културно-историјски контекст ресавске епохе, у којој је рукопис овог превода настао.

Када је реч о самом тексту Житија, даћемо кратак преглед словних облика у овом делу рукописне књиге, односно у другој књизи Римског патерика, који углавном одговарају времену датирања рукописа преко водених знакова.⁴ С обзиром на то да су током приређивања текста рашчитавање и реконструкција одређених места били условљени општом сликом о ортографији и језику писара, пре доношења самог текста осврнућемо се на правописне црте које га одликују, а када је реч о језику, задржаћемо се на фонетском и морфолошком нивоу, који су на директан или индиректан начин могли утицати на приређивање текста. С тим у вези, указаћемо на степен чувања књишких црта, односно степен понародњавања српскословенског језика на овим језичким нивоима који би нам могли помоћи када је реч о одређивању дијалекатске базе писара. Овде, међутим, треба имати у виду и „отежавајућу“ околност да ресавски период одликује појачана архаизација текстова, односно тежња да се текст што више приближи извор-

² Р. Станковић, „Извештај са службених путовања у манастир Високе Дечане“, *Археографски прилози* 8, 1986, 179. Овом приликом захваљујемо још једном Љиљани Пузовић, која нам је наведене податке учинила доступним.

³ Познато је критичко издање свих преписа Житија Светог Бенедикта у грчкој рукописној традицији: G. Rigotti (ed.), *Gregorio Magno. Vita di s. Benedetto. Versione greca di papa Zaccaria*, Alessandria, 2001, I–XLVI.

⁴ Д. Богдановић, Љ. Штављанин-Ђорђевић, Б. Јовановић-Стипчевић, et al., *Опис ћирилских рукописних књига*, 421.

ном грчком лику, односно старословенској норми, што се огледа у „прочишћавању“ текстова од наноса народног говора.⁵

На крају, непосредно пре доношења самог текста Житија указаћемо на принципе преношења изворног текста, односно на решења до којих смо дошли након претходне анализе правописа и језика писара, а која смо морали да применимо у процесу рашчитавања, односно реконструкције појединих места. Након текста Житија Светог Бенедикта на српкословенском језику, даћемо синоптички преглед садржаја свих глава, које у ствари представљају чуда Светог Бенедикта, на којима се темељи штовање његовог култа. Фотографије Житија Светог Бенедикта из рукописне књиге Дечани 102 прилажемо на крају књиге.

Увођење српкословенског превода Римског патерика у словенску рукописну традицију уноси једну нову димензију у осветљавању околности настанка како првобитног словенског превода, тако и његових каснијих редакција. С обзиром на то да је текст овог превода старији од свих целовитих преписа Римског патерика на основу којих је рађена реконструкција првобитног старословенског текста⁶, он може отворити нова питања када је реч о васпостављању првобитног словенског превода у контексту познатих преписа руске и бугарске редакције.

Као што је рукопис Римског патерика на српкословенском језику, чије издање у овој књизи прати студија о језику и правопису, до сада био потпуно непознат научној јавности, не треба искључити могућност да ће нам будућа проучавања пружити нека нова сазнања, посебно у вези са култом Светог Бенедикта у источним црквама.

Истраживање за ову монографију подразумевало је коришћење извора и литературе у више библиотека у земљи и иностранству. У првом реду реч је о Народној библиотеци Србије, Библиотеци Матице српске, Универзитетској библиотеци Светозар Марковић, Централној библиотеци Филозофског факултета у Новом Саду, те о Семинарској библиотеци Одсека за историју и Одсека за српски језик и лингвистику Филозофског факултета, затим о Семинарској библиотеци Одсека за српску књижевност, Одсека за хунгарологију, као и о Архиву и Библиотеци Српске академије наука и уметности. Од библиотека у иностранству вреди истаћи библиотеке Мађарске академије наука, Универзитета Етвеш Лоранд из Будимпеште, библиотеку Централноевропског универзитета, али и библиотеке Универзитета у Пизи, посебно Одељења за историју и филозофију, као и Одељења за антику. Институту за српски језик САНУ из Београда топло захваљујемо на посредовању приликом добијања фотографија рукописа Дечани 102 (55а–102а) из Народне библиотеке Србије.

Ова тема суштински није до сада целовито проучавана, те је стога и било неопходно детаљно је истраживати у свим наведеним институцијама. У научним круговима постоји неколико важних радова о култу Светог Бенедикта код православних у средњем веку, и то махом из пера италијанских аутора. Међутим, ниједан од њих није потпуно обухватио све аспекте овог култа, нити су им били познати сви значајни

⁵ Ј. Грковић-Мејдор, „Псалтир Црнојевића штампарије у светлу ресавске реформе“, у: *Списи из историјске лингвистике*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2007, 474.

⁶ К. Дидди, *Патерик римский. Диалоги Григория Великого в древнеславянском переводе*, Москва, 2001.

рукописи његовог Житија, у првом реду рукопис из ризнице манастира Високи Дечани. Највећи број италијанских аутора није имао приступ богатој српској рукописној грађи средњег века, али ни рукописима других провенијенција.

Велики допринос ауторима ове монографије дале су колеге, које су, свако у свом домену, пружиле огромну подршку да ова књига угледа светлост дана баш у овом облику. Посебну захвалност на духовној и конкретној помоћи и подршци аутори дугују Његовом преосвештенству епископу будимском господину Лукијану и јеромонаху Варнави Кнежевићу из Епархије будимске, те кустосу Музеја Епархије будимске у Сентандреји – мр Кости Вуковићу. Уз благослов преосвећеног епископа Лукијана, отац Варнава и колега Вуковић помогли су ауторима да допру до значајног рукописног блага Епархије будимске.

Као што је већ речено, српкословенски текст рукописа Римског патерика, чију другу књигу представља Житије Светог Бенедикта, до сада је био непознат широј научној јавности, а захвалност за долазак до њега, као и за пружање прилике да се он адекватно научно обради дугујемо високопреподобном игуману манастира Високи Дечани – оцу Сави Јањићу, као и драгим колегама из Народне библиотеке Србије – др Владану Тријићу, управнику Археографског одељења, те колегиници Љиљани Пузовић. Њихова предусретљивост и колегијалност представља прави пример сарадње и заједничког научног прегалаштва. Најтоплије захваљујемо и архивистима Архива Југославије – Славену Чоловићу и Ђурђи Боровњак на великом труду и помоћи.

Аутори ове монографије изражавају најискренију и најдубљу захвалност рецензентима, чије су идеје, исправке, па и оправдане примедбе, умногоме допринеле да коначна верзија монографије **Култ Светог Бенедикта код православних хришћана у средњем веку** добије свој коначан обрис. Академик Јасмина Грковић-Мејџор (Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду), проф. др Александер Наумов (Универзитет Ка' Фоскари у Венецији), те проф. др Ђура Харди (Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду) и др Катарина Митровић (Филозофски факултет Универзитета у Београду) ауторима су много помогли, а поделили су и њихов ентузијазам, на чему им неизмерно хвала.

Аутори су имали нарочиту срећу да им издавач монографије буде једна од најугледнијих домаћих издавачких кућа – Прометеј из Новог Сада. Посебну захвалност дугују власнику ове куће, господину Зорану Колунџији, који је препознао значај ове монографије. Директору Издавачке куће Црвени облак, драгом пријатељу Срђану Ерцегану, исказујемо топлу благодарност на прихватању издавачког подухвата припреме објављивања ове књиге. Драгоцену помоћ пружили су нам и преводиоци резимеа књиге – Зорка Глушица Навалушић (италијански језик), Гордана Вукајловић (руски језик) и Стеванка Чакмак (енглески језик).

Нарочито желимо да истакнемо значај и улогу Фондације Светозар Милетић, без чије логистичке подршке и широкогруде помоћи не би било ни објављивања наше књиге. Она не представља само доказ да се у нашој земљи добро препознаје значај културе и науке већ и доказ да постоје предани посленици на путу очувања културе и традиције српског народа. Њима, као и Управи за културу Града Новог Сада, дугујемо посебну захвалност. Посебну захвалност аутори упућују др Небојши Кузмановићу, директору Архива Војводине, и његовим сарадницима захваљујући којима је ова књига и штампана.

СВЕТИ БЕНЕДИКТ И ПРАВОСЛАВНИ СВЕТ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Развој монаштва на хришћанском Истоку и Западу

Како би се читалац могао детаљније упознати с ликом Светог Бенедикта, с настанком његових монашких правила, те и с његовим култом у православном свету, најпре је значајно дати један кратак, готово лапидаран преглед о монаштву, његовом пројављивању у хришћанској васељени, те о његовом незадрживом ширењу како у свом источном изворишту, тако и на западном делу хришћанске хемисфере.

Реч монах потиче од грчке речи *μοναχός* и значи ‘сам, једини, усамљеник’. Монах, односно монаштво, представља особен вид хришћанског живота, у коме монах или монахиња полажу завете целибата (безбрачности), сиромаштва и послушања. Од почетака монаштва заступљена су основна два вида монашког живота: општежиће или киновиа, односно живот у заједници организованој по одређеним правилима, као и анахоретски, односно пустињачки начин монашког живота.⁷ Како је писао угледни српски научник, академик Владета Јеротић, одлазак у монашки свет ношен је двома најважнијим побудама: једна је свакако сâм Божји позив, односно дубока унутрашња веродостојна одлука, а друга побуда јесте бекство из живота због сопствене инфериорности. Његов, ипак, најважнији закључак јесте да нема хришћанства без монашког живота.⁸

⁷ Р. Поповић, „Монаштво“, у: *Лексикон српској средњеј века*, прир. С. Ђирковић и Р. Михаљчић, Београд, 1999, 417–418; П. Браун, *Усѡн хришћанства на Западу. Тријумф и разноликост 200–1000. године*, Београд, 2010, 111; монаштво није само карактеристично за Исток, већ је имало огромног утицаја и на средњовековни латински Запад.

⁸ В. Јеротић, „О монаштву уопште, из угла једног психијатра (делимично уз личну исповест)“, *Православно монаштво. Тематски зборник посвећен архимандриту Дионисију (Панићелићу), духовнику манастира Светиој Стефана у Лијовцу, поводом седам деценија његове монашке службе*, Ниш, 2019, 19–24.

Основе за настанак пустињачког живота могу се наћи већ у Светом писму, где се у јеванђељима налази низ алузија које сведоче о томе да је сâм Христос позивао да свако ко жели да буде савршен и води такав живот остави све и пође за самим Христом. У Јеванђељу по Матеју се каже следеће: „Рече му Исус: ’Ако хоћеш савршен да будеш, иди продај све што имаш и подај сиромасима, и имаћеш благо на небу, па хајде за мном’“ (Мт 19.21). Осим тога, и следеће Христове речи указују на призив пустињаштва и живота у самоме Христу одвојеном од света: „Ко хоће за мном да иде нека се одрекне себе и узме крст свој, и за мном иде“ (Мк 8.34).⁹ И управо су средњовековни монаси били вођени баш овим речима, које су их надахњивале да се посвете монашком животу.

Позив на самоодрицање и на аскезу постао је актуелан посебно у време прогона, од краја III века па надаље. Тада је идеја аскетског, анахоретског живота, попримила још строже облике, а јавља се најпре у Египту. Први пустињаци живели су у примитивним настамбама, као и у пустињама и пећинама. Они су живели сами, али су се ослањали на међусобну помоћ и подршку, те се временом формирала и заједница ових пустињака. То наравно не значи да индивидуалног, испосничког и пустињачког живота више није било, баш напротив. Међутим, киновџа, заједница људи који су одлучили да оставе свет и посвете се духовном уздицању и животу постала је основно обележје оног начина живота у Цркви, који се означава као монаштво, односно редовништво или калуђерски живот.¹⁰

Поред чињенице да је пустиња географски појам, те да су у пустињама заиста и настајали први манастири или неке обитељи њима сличне, овај појам има и један дубљи смисао. ‘Пустиња’ се у случају монаштва није односила, посебно не у раном средњем веку који је овде предмет истраживања, само на област у којој је веома слаба вегетација и у којој нема воде,¹¹ већ и на свако усамљеничко место. Наиме, у пустињи, или гори, или каквом другом изолованом простору монах је у стању да се најбоље усредреди на оно што је и главни подстицај одласка у изолацију овакве врсте – да буде ближи Богу и да се, како се верује међу монасима, заиста и споји са њим кроз пост и молитву. Пустиња, схваћена као место монашког подвизавања, јесте простор који је одвојен од спољашњег света у којем се води монашка борба и живи пустињачки (ананхоретски) живот. Наравно, то не значи да су монаси у потпуности одвојени од света. Али, монашка заједница, пустиња (манастир касније), представља управо такав тип друштвеног система где су монаси позвани најпре на љубав према Богу, узрастање у хришћанској вери и молитви, али и на љубав и

⁹ Навођење, обележавање и нумерација цитата рађени су према Синодском издању превода Светог писма на српски језик: *Светло писмо* (превод Старог завета на српски језик: Ђ. Даничић, А. Радовић, А. Јевтић; превод Новог завета на српски језик: Комисија Светог архијерејског Синода Српске православне цркве), Београд, 2018.

¹⁰ G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, Budapest, 1986, 11–12.

¹¹ У чисто географском смислу пустиња је сушна, безводна и гола област, те су управо сушност и безводност њене главне карактеристике према којима би се свака пустиња, поред других географских карактеристика, управо тако најпре могла и дефинисати, в. М. Vasočić, *Regionalna geografija. Karakteristične regije na zemljinoj površini*, Beograd, 1971, 355. Колеги доц. др Растиславу Стојсављевићу са Депатрмана за географију, туризам и хотелијерство Природно-математичког факултета у Новом Саду захваљујемо на овом указивању.

добар однос према ближњем, односно према другом монаху или монахињи са којим се живи у заједници. Монашки свет почива на другачијим правилима од оног ван монаштва, световног, а то се односи и на саму Цркву. Литургијски живот монаха је интензивнији. Они би требало више да посте и да се моле Богу, а монашка заједница, односно заједница пустињака, представља уистину специфичан вид повезивања људи који теже истом хришћанском идеалу.¹²

Велики урбани центри, римски и убрзо византијски градови постали су претесни за људе који су желели да свој пут ка Богу воде другим, пустињачким стазама. Читаве су заједнице, посебно у Египту у III веку, бежећи од прогона римског цара Деција, али и несношљивог економског положаја и других тешких услова живота, одлазиле у пустиње и започињале усамљенички живот далеко од свих угодности и тешкоћа њима савременог света. Из таквих околности почињало је да ниче монаштво и да се јављају све значајнији пустињаци.¹³

Настанак монаштва уско је везан за реформама Римског царства и његовом христијанизацијом током владавине цара Константина I Великог и уопште током IV столећа. Хришћанска је вера, осам деценија након тзв. Миланског едикта, односно толеранције која је гарантована хришћанима, те враћања имовине младој Цркви, постала званична државна религија, а наслеђе преобраћеног цара Константина Великог ван сваке сумње била је и Црква која се незадрживо ширила до тога да се развила у једну од кључних државних институција без чије се подршке цареви нису могли успијати на власт. Улога Хришћанске цркве била је доминантна у креирању специфичног средњовековног светоназора, те и у обликовању целокупне људске цивилизације све до данашњих дана.¹⁴

И већ од тих самих почетака, позно Римско царство и касније рана Византија настојали су да монашки начин живота уклопе у постојећи државни систем и друштвени поредак, као и у црквено-политичко устројство. То је уистину био тежак и дуготрајан процес, узевши посебно у обзир чињеницу да је монаштво само по себи било такво да је тежило да буде одвојено од световне власти и државе и да има на одређени начин своју аутономију, па чак и одвојеност од свега овоземаљског. Успостављањем манастира, као и организацијом живота у њима, започет је процес уклапања монашког живота и монашких принципа са црквеним и општим правним поретком. Правила која су прописивана за монахе била су први корак у томе, а потом су монаштво санкционисале и одлуке Сабора, али и световних власти. На Халкидонском

¹² Г. Флоровски, *Византијски аскејски оци и духовници*, Београд, 2009, 9–61; о детаљним теолошким образложењима пустињаштва, о детаљној анализи монаштва из аспекта врлина, литургијског живота и утицају монаштва на богослужбени поредак, о смислу монашке молитве, као и видовима монаштва у раној Цркви в. I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. I, De saint Antoine à saint Basile: les origines orientales*, Paris, 1985, 21–146; уп. и сажето и концизно код П. Браун, *Усион хришћанства на Зајпаду*, Београд, 2010, 229 с литературом у нап. 25; М. Сајловић, *Први и други устав Свејте Горе аџионске*, Фоча, 2016, 13–15.

¹³ Д. Чити, *Пустиниња као праг. Увод у изучавање еџипатској и палестинској монаштва у хришћанском царству*, Подмаине, 2008, 18–19.

¹⁴ Литература о овој теми је врло обимна, али овом приликом треба издвојити један преглед који на особен, понекад и мало филозофски начин, показује развој хришћанског света у IV веку, в. Р. Ven, *Kada je naš svet postao hrišćanski (312–394)*, Novi Sad, 2013, посебно 11–159.

сабору 451. године (Четврти васељенски сабор), прописана је јурисдикција локалних, односно обласних епископа над манастирима, док је цар Јустинијан I (527–565) све одлуке дотадашњих васељенских сабора уздигао на ниво закона, чиме су и одредбе о монаштву попримиле карактер и секуларних, државних правних аката.¹⁵ Процес ширења пустињачких заједница могао је да почне, а предводио га је низ угледних монаха и црквених отаца позне антике и раног средњег века, посебно у Египту и на подручју Источног Медитерана, односно „плодног полумесеца“.

Међу њима најизразитије место заузимају Свети Антоније, затим Свети Пахомије, и један од најобразованијих људи и најутицајнијих мислилаца целокупне хришћанске историје – Свети Јероним.¹⁶ Почетком IV века Свети Антоније, који је и сâм једно време живео усамљеничким животом, основао је прву манастирску заједницу у пустињи. Антоније је био рођен око 251. године, у време великих прогона хришћана од стране римског императора Деција. Када је рођен Константин Велики (око 270. године), Антоније је већ утирао пут настанку монашког покрета. За Светог Атанасија, епископа Александрије и великог борца против аријанске јереси, Антоније је заправо први монах, пустињак, односно одшелник¹⁷, будући да сâм Атанасије не користи реч ‘монах’ да дефинише Антонија већ га назива једноставно ‘ревнитељ’ (< ἱρч. σπουδαῖος). Јасно је да у време Светога Антонија нема неког непрекидног континуитета пустињачког живота, те да су поред њега постојали у Египту и други пустињаци које су водиле сличне идеје. Међутим, Антоније је остао упамћен као први одшелник, и то, ако не као оснивач, онда зацело као утемељивач монаштва. Његова биографија, као уосталом и животи многих других знаменитих црквених људи испреплетана је историјским чињеницама, али и хагиографијом и њеним литерарним топосима који су карактеристични за Хришћанску цркву и њено прослављање светитеља. За Антонија се у Житију, рецимо, каже да се преселио у једну шталу у подножју свог ранијег имања, које је претходно распродао оставивши део средстава да обезбеди своју сестру. Са тридесет и пет година прешао је Нил, односно отишао је у пустињу, где је провео пуних двадесет година, затворен у једној тврђави где су му само двапут годишње доносили хлеб. Његов духовник није пошао са њим у пустињу јер то тада није била пракса. Житије Светог Антонија из пера Атанасија Александријског даље говори да су га људи, две деценије након одласка у пустињу, када су насилно отворена врата Антонијеве тврђаве, затекли физички (а свакако пре свега и духовно) крепког и нимало нарушеног општег здравственог стања. Штавише, хагиограф наводи да су му били чак и сачувани зуби, да су му удови били гипки и покретни, те да је све у свему телесно потпуно био здрав.¹⁸

¹⁵ М. Сајловић, *Први и други усѡав*, 15–17.

¹⁶ То је оно што Хју Тревор-Ропер сликовито описује као хришћанско освајање провинције, в. Х. Тревор-Ропер, *Усѡион хришћанске Европје*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2009, 71–72.

¹⁷ У хришћанској литератури уобичајено је „отшелник“.

¹⁸ G. J. M. Bartelink (éd.), *Athanase d’Alexandrie. Vie d’Antoine* (introduction, texte critique, traduction, notes et index par G. J. M. Bartelink), Paris, 1994, 167–176; I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. I*, 147–171; Д. Чити, *Пустѡиња као ѡраг*, 11–16.

Како Дервас Чити исправно примећује, јасна је порука овог Житија, и без обзира на то да ли је све ово наведено просто хагиографски топос који је Атанасије убацио у своје дело, или не, паганском свету с краја IV столећа упућена је порука како треба да изгледа и шта је прави одшелник, пустињак, односно ревнитељ за веру, те да само такав може да досегне највеће врлинске вредности једног хришћанина.¹⁹ Антонијево Житије врло брзо после светитељеве смрти, у грчком оригиналу и преведено на латински, раширило се римским светом и имало велики значај у формирању свести људи који су кренули у пустињу у потрази за Богом и који су се одвојили од света.²⁰

Антонијево Житије за период од 306. године везује његову делатност за ширење пустињачког живота. У њему се наводе бројни хагиографски топоси и пише како је чинио бројна чуда, лечио болесне, тешио унесрећене и тиме привлачио многе ка пустињачком животу. Тада су га почели пратити бројни људи, одлазили такође у пустињу и почели да живе подвижничким животима угледајући се управо на Антонија. Живео је наводно и доста дуго, и у деведесетој години живота, како пише Свети Јероним у свом, иначе првом написаном делу *Vita Sancti Pauli Primi Eremitae monachi Thebaei*, Антоније је кренуо у потрагу за Светим Павлом Тивејским, првим пустињаком који се отиснуо у аскетски живот у изолацији бежећи од прогона из времена римског цара Деција.²¹ Сâм Јероним, у краткој забелешци о Антонију у делу *De viris illustribus* наводи како је Свети Антоније живео 105 година.²² Дакле, у свим се овим делима виде многе карактеристике хагиографског жанра, чији је јединствени циљ био да се Антонијев култ ојача, те да се идеја монаштва рашири и учврсти међу људима.

Но, правим се оснивачем монаштва може сматрати поменути Свети Пахомије који је до своје смрти 345. године основао већи број мушких и женских манастира на југу Египта. Родитељи су му били пагани, а сâм Пахомије је у младости био војник који је учествовао у ратовима цара Константина Великог против узурпатора Максенција (Максентија). Тада је сазнао од хришћана за њихову веру и за самог Исуса Христа, и када је видео хришћански живот, како пише у његовом Житију, Пахомије се крстио и отишао у Тиваидску пустињу, тадашњем угледном подвижнику и аскети Паламону, код кога се десет година подвизавао и узрастао у вери. Временом је почео да оснива манастире, а цифра од неколико хиљада монаха, иако зацело претерана, сведочи да је започео опсежну организацију бројних манастира у Египту. Донео је и прва правила чије су основне карактеристике заједничка молитва и рад, као и живот у строгој једноставности манастирских општежића. Монашка правила Светога Пахомија су такође предвиђала да сви манастири буду под административном управом манастира у Табени, првој монашкој заједници. Игуман ових манастира постављао је друге игумане и имао надлежности над њима. Сличну праксу, готово седам векова доцније, преузео је и (бенедиктински) клинијевски покрет у својој реформи.²³

¹⁹ *Ibid.*, 16.

²⁰ П. Браун, *Усѡн хришћансѡва на Заѡагу*, 113.

²¹ В. Degorski, *Edizione critica della „Vita Sancti Pauli Primi Eremitae“ di Girolamo*, Roma, 1987.

²² Р. Поповић (прев.), *Књига о славним људима. Блажени Јероним*, Београд, 2016, 96–97.

²³ О Пахомијевом животу в. А. Veilleux (transl.), *Pachomian koinnia, volume one. The Life of Saint Pachomius*, Kalamazoo, 1980, 1–457; што се његових правила тиче уп. L. T. Lefort (trad.), *Œuvres*

Манастири које је основао Свети Пахомије били су у долини Нила, а изгледа да је око 321. године основано и неколико женских манастира. У Житију Светог Пахомија постоји помен мајке која је дошла да моли да њен син не оде у монахе, него да јој се врати. Пошто је поменути син, Теодор из Латополиса, није ни хтео примити, она се замонашила у оближњем женском манастиру, где је могла да види свог сина међу монасима, али и да „спасе душу своју“. Извесно је да је Пахомије преко пута Тисмене, на другој обали Нила основао један женски манастир.²⁴

Ови египатски пустињачки манастири по много чему су личили на војне логоре са бедемима, са ћелијама у којима је било по три монаха, као и са простором за богослужење, за који се користио термин *συναῖς* односно ‘зборница’. Поред тога, тамо су биле трпезарија, пекара, болница, као и неколико домова. Сваки од ових потоњих имао је неки врсту свог управника или настојатеља, са старешином-економом на челу. Земља се обрађивала изван манастирских зидина, а само искусни монаси су се бавили пословима са спољним светом. Пахомије се противио да било ко од братије буде хиротонисан за свештеника, јер је сматрао да је то почетак властољубивости. Тако су братију Пахомијевих манастира у почетку причешћивали оближњи свештеници. Временом је највећи манастир постао Фау, а значајан је био и Тавенисиот. Установљен је и Пихнумски манастир од Фауа удаљен 64 километра, а 9. јуна 346. године, од куге или какве друге заразе, преминуо је Свети Пахомије. Убрзо под његовим наследницима на челу ових египатских пустињачких заједница, број монаха је растао и до седам хиљада. Пахомијева Правила не треба посматрати као једно целовито дело нити као јединствен спис, пошто су током времена вероватно неколико пута допуњавана. Пахомијево уређење манастирског живота било је посве специфично, али се инсистирало на образовању и милосрђу. Ако би неки неписмен младић одлучио да ступи међу монахе, требало је најпре описменити га, научити да чита и пише, штавише, тај је имао да научи и добар део Светог писма.²⁵

Истовремено је текао и развој женскога монаштва. Зна се да је сестра Светог Пахомија, по имену Марија, основала и женски манастир у близини братовљевог, који се такође водио управо оним монашким правилима које је донео Пахомије. Но, још значајнија личност у историји женског монаштва била је Преподобна Макрина, односно Макрина Млађа, сестра Светог Василија Великог и Светог Григорија Ниског, који је написао и њено Житије. У младости је била заручена, али је њен

de S. Pachôme et de ses disciples, Louvain, 1956, IX–X, 30–35; за издање коптског текста L. T. Lefort (éd.), *Œuvres de S. Pachôme et de ses disciples*, Louvain, 1956, 30–37; од литературе в. P. Rousseau, *Pachomius: the Making of a Community in Fourth-Century Egypt*, Berkeley, 1985, 1–193; J. E. Goehring, „Withdrawing from the Desert: Pachomius and the Development of Village Monasticism in Upper Egypt“, *The Harvard Theological Review*, Vol. 89, No. 3, 1996, 267–285; I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 1*, 269–288; G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 11–12.

²⁴ Veilleux, A. (transl.) *Pahomian koinnia, volume one*, 49–51, 52–65; Д. Чити, *Пусѣиња као іраг*, 34.

²⁵ I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 1*, 288–294; Д. Чити, *Пусѣиња као іраг*, 34–38; уп. и D. L. Brooks Hedstrom, „Redrawing a Portrait of Egyptian Monasticism“, in: *Medieval Monks and Their World: Ideas and Realities. Studies in Honor of Richard E. Sullivan*, eds. D. Blanks, M. Frassetto, A. Livingstone, Leiden–Boston 2006, 11–34.

вереник умро пре венчања, након чега је одлучила да се не удаје већ да живот проживи у невиности и чистоти. Одбацила је класично образовање и посветила се проучавању Светог писма и црквеног предања, те дела отаца. Умрла је 379. године, у Понту, у манастиру који је основала са млађим братом Петром, на породичном имању. То је заправо био дупли манастир, и само је река раздвајала мушки од женске киновije. Григорије Ниски, како је речено, написао је њено Житије, које је назвао Дијалог о васкрсењу и души, где под утицајем Платоновог Федра описује наводни дијалог који је имао са сестром на њеној самртној постељи. Макрина Млађа се стога сматра оснивачем женског монаштва.²⁶

Свети Пахомије умро је 346. године, али је у исто време живео и подвизавао се још један отац савременог монаштва, један строги подвижник и Пахомијев савременик – Макарије Египатски. У световном животу је био посластиچار, али је са готово четрдесет година осетио призив и отишао у пустињу. Живео је од тада строго аскетски. Кувану храну није јео седам година. Живећи на биљкама и сâм у дубокој пустињи и осами, покушао је чак и да савлада сан не спавајући готово двадесет дана. Сусрео се са Светим Антонијем Великим од кога је дознао за правила монашког живота која су тада важила. Био је потом и хиротонисан за свештеника са својих 40 година, те се подвизавао и живео у Скиту, у унутрашњости египатске пустиње. Живео је готово сто година и преминуо између 391. и 393. године оставивши иза себе велико дело као и велики број писама која се сматрају његовим.²⁷

Монашки призив и покрет освојили су постепено и извориште хришћанства – Свету земљу палестинску. Међу првима био је Свети Харитон Исповедник, који је био изложен прогонима као хришћанин у време цара Аурелијана, а који је био родом из Иконијума. Харитон је, бежећи од прогонитеља, спас нашао у пустињама римске Јудеје, где је почео да оснива манастире, најпре у Фару код Јерусалима, а потом је основао и манастир код Јерихона, познат као Дука. У Фару је основао прву лавру тип манастирског општежића које се састоји од више монашких ћелија сабраних око манастира или цркве. Стога се Свети Харитон Исповедник сматра оснивачем јудејске (палестинске) монашке заједнице. Коначно, основао је и трећу лавру по имену Сука. Харитиново Житије сведочи да је бежао у пустињу, те да су му, када год би основао нову лавру, притицали многобројни следбеници. Умро је око 350. године и сматра се правим оснивачем јерусалимског, односно палестинског општежитељног монаштва иако је аскета било и нешто пре њега.²⁸ Оснивачем монаштва у Палестини ипак се сматра Свети Иларије, пореклом од богатих паганских родитеља. Школовао се у Александрији, али, како Свети Јероним каже, кад је чуо за име Светог Антонија и он се одлу-

²⁶ Њена најцеловитија биографија налази се код А. М. Silvas, *Macrina the Younger. Philosopher of God*, Turnhout, 2008; биографије о другим значајним женама које су утемелиле монаштво, попут Свете Еуфрасије из Цариграда, Свете Синклитике и других, в. и I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. I*, 209–235.

²⁷ Д. Чити, *Пустиниња као праг*, 46–50.

²⁸ L. Di Segni, „The Life of Chariton“, in: *Ascetic Behavior in Greco-Roman Antiquity*, Minneapolis 1990, 393–421.

чио подвизавати у пустињи. Повукао се у близини Газе, где је живео строго пустињачки 22 године. Постао је славан у целој Сирији и Палестини. За живота му се приписују чуда, а боравио је и на Сицилији и коначно умро на Кипру 371. године.²⁹

Света Меланија Старија, родом из сенаторске породице, била је једна од најбогатијих људи у Царству. На хришћанство је прешла у Риму, где је живела са мужем и децом, који су, са изузетком сина Валерија Публиколе, умрли до њене навршене 22. године, да би потом отишла у Александрију за Светим Атанасијем. Након његове смрти 373. године отишла је с његовим следбеницима ка Јерусалиму и на Маслиновој гори подигла манастир за Руфина Аквилејског, угледног теолога и црквеног историчара тога доба. Око 400. године је посетила сина у Риму, а њена унука је пошла њеним духовним путем и постала позната у хагиографији као Света Меланија Млађа. Након готског пустошења Рима, Меланија је с породицом пребегла на Сицилију, а потом у Јерусалим где је и умрла 416. године. Ова жена је свакако међу најзначајнијим меценама монаштва и међу најбитнијим женама у историји раног хришћанства и раног монаштва.³⁰

Строго аскетски мотивисано Правило монашког живота које је установио Свети Пахомије раширило се у Египат, Етиопију, Малу Азију, а када га је 404. године Свети Јероним превео на латински, постало је добро познато и у западном хришћанском свету. Узевши у обзир да је ово Правило било, по питању аскетског живота, престога, у Малој Азији почиње да се јавља монашки покрет који већи акценат ставља на заједништво и добротинство. Његов покретач био је Свети Василије Велики (330–379), који се и сам шест година подвизавао као пустињак. Родом из Кападокије, један је од најзначајнијих репрезентата кападокијских светих отаца, чији је траг у повесници Цркве неизбрисив. Његов брат је био Свети Григорије Ниски, а пријатељ Свети Григорије Богослов. Велика заштитница и подршка Василију и његовим сарадницима била је његова мајка Емилија. Велики теолог, реформатор литургијске праксе, Свети Василије Велики утемељио је и аскетски, киновийски живот. Постао је аутор монашких правила којих се до данас придржавају сви православни монаси. Иако такође строга, избегла су претерану аскезу коју су предвиђала правила која је установио Свети Пахомије. Његова правила су предвиђала да монаси свој живот проводе у молитви и раду, у сиромаштву, уздржавању, целибату и послушању претпостављенима. То су постали, али и остали основни постулати монашког живота. Василије је поред тога организовао и литургијски живот у манастирима, те подржавао и земљорадњу и уопште сваки рад унутар заједница, било послове у пољу или неко креативно (мануелно или интелектуално) стваралаштво. Манастири су могли имати у свом саставу болнице, сиротишта и школе. Поред аскезе, монаси су, по овим правилима, имали да воде и врло испуњен свакодневни живот, те је овакав начин организовања у манастирима постао популаран у целој Византији. Претпостављао је живот у заједници у еремитском, пустињачком монаштву. Суштински, његова правила представљају

²⁹ Најзначајнији извор за његов живот јесте Јеронимов Живот Иларионов, в. PL 1845/23, „S. Hyeronimi, 'Vita Hilarionis'“, *Patrologia Latina*, 23, ed. J. P. Migne, Parisiae, 1845, 9–54; S. Weingarten, *The Saint's Saints. Hagiography and Geography in Jerome*, Leiden–Boston, 2005, 81–163.

³⁰ F. X. Murphy, „Melania the Elder: A Biographical note“, *Traditio*, vol. 5, New York, 1947, 59–77; A. D. Booth, „Quelques dates hagiographiques: Mélanie l'Ancienne, Saint Martin, Mélanie la Jeune“, *Phoenix*, vol. 37, № 2, 1983, 144–151.

дијалог од 144 питања и одговора који обликују заправо начин монашког живота. Свети Василије је одговарао на питања у манастиру који је основао у Кападокији око 356. године и тако су настала правила, која се заправо називају Аскетикон, а временом су понели, ипак погрешан, али популаран назив Правила Светог Василија Великог. Овај назив дао је њихов преводилац на латински језик, Руфин Аквилејски, који је ујединио тзв. велика и мала правила. Корпус списа Светог Василија Великог о монаштву чине Аскетика, односно део о подвижништву у којем се разматра шта треба да краси правога монаха, затим Наравствена правила, односно моралне смернице, којих укупно има 80 с разним поглављима унутар сваке главе. У њима се говори о покајању, али и о томе шта треба да краси правога хришћанина, чему он има да тежи и многе друге духовне теме. И на концу, ту су поменута монашка правила, која заокружују Василијево дело на тему подвижничког, аскетског, али и киновийског живота.³¹ Ова правила су, као што је добро знано, остварила огроман утицај на Светог Бенедикта и формирање бенедиктинаца као монашког реда.

Руфин Аквилејски, који је умро 410. године превео је Василијева Правила на латински језик, а и сâм је био у Египту и Јерусалиму, те је тако упознао и латинофони западноримски свет са овим начином општежића у манастирима. Још током IV века Свети Августин је посетио неколико манастира у Италији и када се вратио у родну Тагасту у Африци и сâм је основао један. Сви значајнији црквени оци на западу Европе такође су, по узору на манастире у Италији и византијском свету, почели да оснивају своје киновije – Свети Амброзије/Амвросије, први епископ града Милана, као и богати римски грађанин Свети Павлин, који је заједно са супругом подизао манастирска здања. Ни Галија није остала изван овог својеврсног тренда са краја IV и почетка V века. Тако је Свети Мартин из Тура основао манастире у Лигужеу и Мармутјеу, а Лерин је постао јако значајан манастир у Прованси који је 395. године основао Свети Хонорат. У овом се манастиру подвизавао и учио један млади монах, доцније познати Свети Патрик (Патрикије) који је најзаслужнији за христijанизацију Ирске. Манастир у Лерину био је оличење аскетског живота, у коме су се сакупљали махом младићи пореклом из угледнијих породица. Ова киновija функционисала је по строгим правилима монашког живота, али је дала немали број галских епископа и других угледних клирика. У околини Марсеља, 415. године, Јован Касијан, доцнији значајни византијски црквени отац, цариградски ђакон и витлејемски монах, основао је манастир Светог Виктора.³²

³¹ Његова целовита биографија Р. Rousseau, *Basil of Caesarea*, Berkeley, 1994; Р. Henne, *Basile le Grand*, Paris, 2012; I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 1*, 407–468; G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 12–13. Што се тиче његових списа о подвижништву, те монашких правила уп. PG 1857/31, S. P. N. Basilii, *Caesareae Cappodiciae Archiepiscopi, Opera Omnia quae Exstant. Tomus Tertius*, Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, 31, ed. J. P. Migne, Parisiis, 1857, 619–1428; превод Правила постоји и на српском језику, *Правила святой Василија Великої*, књ. 1–2, приредио за штампу С. Продић, с грчког превео еп. Иринеј (Ћирић), Сремски Карловци, 1996; постоји и целовит превод свих његових списа с руског језика о подвижништву и монашким правилима, в. Свети Василије Велики, *Трајом јеванђелскої подвиѣа*, Н. Ковачевић (прев.), Хиландар, 2009.

³² О Хоноратовом животу и Лерину уп. М. Labrousse, *Saint Honorat, fondateur de Lérins et évêque d'Arles, Étude et traduction de textes d'Hilaire d'Arles, Fauste de Riez et Césaire d'Arles*, Bégrolles-en-Mauges, 1995; I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 2, De saint Martin à saint Benoît: l'enracinement*,

Свети Мартин је, ван сваке сумње, један од најзначајнијих раних западних светаца. Потицао је из војничког staleжа. Постао је не само монах већ и епископ града Тура и на литици изнад Лоаре основао је манастир, у коме су живели монаси пореклом из угледних породица, али толико посвећени призиву да су одећу добављали из Египта и то од камиље длаке. Основао је низ манастира у Галији и бдео над њима, као и над градом који му је поверен на епископство. Свети Мартин је чинио бројна чуда, и за живота је постао славан диљем латинског света. Када је Сулпиције Север око 396. године саставио Житије Светог Мартина Турског, оно је убрзо почело да се шири међу публиком која је читала латинску хагиографију.³³

Концем IV столећа деловале су и две значајне жене-аскете – Римљанке Марцела и Паула, обе проглашене за светитељке и врло поштоване у хришћанском свету због своје посвећености аскези и молитви.³⁴ Њихове су личности неодвојиве од једног од најзначајнијих учитеља Цркве у целом хришћанском свету и његовој историји дужој од два миленијума. У питању је, наравно, пријатељ Свете Марцеле и Пауле – Свети Јероним из Стридона. Велики учењак, преводилац Библије, значајан и због своје периодизације историје, оставио је огроман траг и у пустињаштву које је и најбитнији аспект његовог свестраног живота и деловања. Што због сукоба са клирикалним властима око најбољег облика аскезе, што због породичног незадовољства његовом световним каријером, Јероним је са пратњом отишао у Халкис седамдесетих година IV века. Тамо је био потпуно посвећен Богу, живео је од тешког рада, али се и усрдно молио, те и даље радио на својој образованости и ерудицији учећи хебрејски језик. Међутим, у суштини Јероним је волео друштво, а током кратког пустињског боравка живео је у близини Антиохије, једног од највећих градова позног Римског царства. У овом граду је и хиротонисан за свештеника, а његов умерени аскетизам оставио је значајног трага на доцнији радикални који је проповедао римским дамама, које су започињале живот у својеврсним манастирима у вилама Вечнога града.³⁵

И Свети Августин, још једна врло битна личност хришћанске повеснице, имао је значајну улогу у развоју монаштва. Његова правила, за која предање каже да су донета и за женско монаштво, представљају веома значајан спис и о уређењу живота световњака, који су у суштини имали да живе у међусобном испомагању и заједничком животу. Суштина његових правила јесте да чланови хришћанске заједнице у њено средиште ставе Бога, да живе по Њему и за Њега, али чувајући заједницу и испомажући се међусобно. Августин је имао осам легислативних докумената и једно писмо везано за монашки живот, те живот секуларних људи у заједници. Сви ови списи

Paris, 1985, 235–271; G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 14–15; П. Браун, *Усїон хришћансїва на Заїагу*, 150–151.

³³ I. Gobry, *Les Moines en Occident*. T. 2, 81–125; П. Браун, *Усїон хришћансїва на Заїагу*, 113–114.

³⁴ I. Gobry, *Les Moines en Occident*. T. 2, 32–50.

³⁵ О његовом пустињачком животу в. S. Rebenich, *Jerome*, London – New York, 2002, 6–10; од његових биографија и прегледа у обиљу литературе о њему издвајају се J. Steinmann, *Saint Jérôme*, Paris, 1958; J. N. D. Kelly, *Jerome: His Life, Writings, and Controversies*, Peabody, 1998; M. H. Williams, *The Monk and the Book: Jerome and the Making of Christian Scholarship*, Chicago–London, 2008; A. Cain, J. Lössl, *Jerome of Stridon: His Life, Writings and Legacy*, London – New York, 2009; P. Henne, *Saint Jérôme*, Paris, 2009.

донети су до 397. године. Пет дела је адресирано женама, а једно мање пак мушкарцима. „Ordo Monasterii“ био је донет за аскете који живе у манастирским заједницама, док је „Regularis informatio“ пак био намењен за жене. Блаженог је Августина занимала пре свега унутрашња трансформација заједнице и њен суштински живот по Богу, а мање аскетска пракса или спољне реформе и уређења монашког живота из екстерног аспекта. Уистину, Августин је сматрао да дневне молитве морају увек бити у исто време, а ова правила су морала да се читају барем једном недељно. Све ово Августина чини и једним од отаца организованог монаштва на Западу, чије је Правило и доцније током средњег века било примењивано у пракси.³⁶

Личност Светог Јована Касијана неодвојива је од приче о западном монаштву, па и о самом Светом Бенедикту, те ће стога њему бити посвећен нешто детаљнији приказ живота и дела. На Правило Светог Бенедикта управо је Јован Касијан остварио приличан утицај својим списима везаним за живот у манастиру. Сâм Касијан је био пореклом или из данашње Јужне Добруце, односно Мале Скитије, или, можда пак из Галије, односно околине Марсеља. Рођен је био око 360. године. Био је билингвалан. Иако му је матерњи језик био латински, одлично се служио и грчким. Као млад је путовао у Палестину и неко време провео као монах у Витлејему, где је пустињачки живео три године, а затим се упутио у Египат, где је у пустињи обишао многе манастире. Већ је поменуто да је био ђакон у Цариграду, где се сусрео са Јованом Златоустим, константинопољским архиепископом, али и једним од највећих и најзначајнијих црквених отаца уопште. Наиме, крајем IV столећа Хришћанску цркву је потресала још једна у низу распри – антропоморфна контроверза, односно сукоб око Оригенових учења. Бежећи из Египта, Јован Касијан и његов пријатељ Герман, с којим је био и у Палестини, затражили су помоћ угледног цариградског црквеног поглавара. Међутим, када је Јован Златоусти отеран у егзил 404. године, Јован Касијан је отишао у Рим да се код папе заложи за цариградског архијереја. Постоје претпоставке да је можда до 415. године био свештеник у Антиохији, те да је око те године добио позив да у Галији заснује манастир по угледу на египатске, па је тако настала поменута киновија Светог Виктора. Његов долазак у Марсељ и његови списи умногоме су заслужни за ширење монаштва на Западу, посебно у Галији. Свети Јован Касијан је умро око 435. године.³⁷

Дело *De institutis coenobiiorum* говори о манастирима, односно општежителним (киновијским) заједницама, а написано је око 404. године, по жељи и наруџбини епископа Кастора од Апта. Ово дело имало је за циљ да помогне епископу Кастору да се у његовој дијецези заснује манастир по угледу на египатске пустињачке зајед-

³⁶ Његова свакако најкомплетнија и најпознатија биографија Р. Brown, *Augustine of Hippo. A Biography*, Berkeley – Los Angeles, 2000; уп. и F. Van der Meer, *Augustine the Bishop. The Life and Work of the Father of the Church*, London – New York, 1961; É. Gilson, *Introduction à l'étude de Saint Augustin*, Paris, 1982; H. I. Marrou, *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris, 2003; о његовом значају за западно монаштво уп. I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 2*, 169–219, као и најпотпунију студију G. P. Lawless, *Augustine of Hippo and His Monastic Rule*, Oxford, 1990.

³⁷ Његове биографије, старија, али потпунија J. C. Guy, *Jean Cassien. Vie et doctrine spirituelle*, Paris, 1961 и новија, али корисна, иако често зависна од претходне Sœur Marie-Ancilla, *Saint Jean Cassien: sa doctrine spirituelle*, Marseille, 2002, в. добар преглед и код I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 2*, 271–311; основни подаци код П. Браун, *Усџон хришћансџива на Заџагу*, 149–150; укратко и код G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 15.

нице. Спис Јована Касијана био је и својеврсна противтежа дотадашњем монашком животу у Галији, насталом под утицајем деловања Светог Мартина Турског. Само стање пустињаштва у Галији Јован Касијан назвао је хаотичним. У самом делу *De institutis coenobiorum* Јован Касијан у прве четири књиге пише о одећи монаха, молитви и уопште о правилима монашког живота. Књиге 5–12 јесу о моралу, с посебним освртом на осам грехова као и духовне лекове како би се исти победили. С теолошке и филозофске тачке гледишта „*De institutis coenobiorum*“ вредан је помена јер Касијан разлаже прави трактат о вољи и неопходности да људска воља буде потпуно потчињена добру заједнице (чак и ако је сама воља добра), и на крају, да људска воља мора бити у потпуној субординацији у односу на Божју вољу. До 420, односно 426. године, када је завршио и друга своја дела, Јован Касијан је кроз њих латинофоном галском читаоцу приближио умногоне монашки живот Египта позне антике и раног средњег века.³⁸

Дакле, јасно је да је ово дело било пре свега намењено галским манастирима, а Касијан је у свом делу стављао акценат на целибат, испосништво, одрицање од свих личних добара (сиромаштво), с намером да се хришћани врате изворној идеји одрицања и пустињаштва. Такорећи, Јован Касијан је монаштву давао неку врсту ексклузивитета на изворно хришћанство, али је истовремено манастире издвојио као засебне целине које су морале функционисати по правилима. Оно што је пак разлика, јесте то што код Јована Касијана провејава искључиво старање о сопственом спасењу монаха-пустињака, док се монаштво посматра као пут ка Богу, а мисионарење (карактеристично управо за бенедиктинце) бива одбијано.³⁹

Када је о Палестини пак реч, најбитнија личност, ван сваке сумње, био је Јевтимије. Он је потицао из Мале Јерменије, васпитаван и образован од стране мелитинског епископа Отреја, који је Јевтимија нешто доцније и хиротонисао и дао му на управу палестинске манастире. Када је Јевтимију било око 30 година отишао је на тајно ходочашће у Јерусалим и остао неко време у лаври у Фару, да би се 411. године повукао са својим пријатељем Теоктистом у једну пећину и ту су аскетски тиковали неколико година. Јевтимије је настојао да живи усамљенички, али када му је притекло много ученика, основао је манастир на чије је чело ставио реченога Теоктиста. Житије наводи да је излечио чудесно једног Сарацена, који је постао епископ и као такав учествовао на Трећем васељенском сабору у Ефесу 431. године. Нешто пре тога 420. године, основао је манастир на путу из Јерихона ка Јерусалиму, чија је црква освећена 428. године. Но, монофизитизам и сукоби на Халкидонском сабору 451. године нису мимоишли ни палестинско монаштво. Управо је Јевтимијев одлучан утицај био у сузбијању монофизитског учења од изузетног значаја за рану Цркву. Све до смрти 473. године Јевтимије је водио жестоку борбу за победу халкидонске догме и за јединство унутар Цркве које би било утемељено управо на одредбама овог сабора. Крајем V и почетком, за ову тему кључног, VI века започео је свој живот и један од најугледнијих јерусалимских манастира Мар Саба – Лавра Светог Саве Освећеног, још једне од најмаркантнијих фигура у развоју палестинског монаштва. Родом је био из Кападокије, а као веома

³⁸ Што се његовог Правила за монахе тиче в. критичко издање J. C. Guy (trad.), *Jean Cassien. Institutions cénobitiques*, Paris, 1965, 7–503, латински оригинал и француски превод на странама 22–503.

³⁹ Ђ. Миколи, „Монаси“, у: *Човек средњеј века*, прир. Ж. ле Гоф, Београд, 2007, 46–52.

бистро дете брзо је научио свете списе, те је са 17 година замонашен. Све до 30. године живео је по строгом киновийском пропису у манастиру код Светог Теоктиста, ученика, пријатеља и сарадника Јевтимијевог. Сава је потом једно време био пустињак, али је и оснивао манастире и чинио чуда за живота лечећи болесне и запоседнуте. Горљиви борац против оригенизма и монофизита, лично је одлазио царевима – Анастасију I и Јустинијану I. На крају, уз царску подршку унутар Цркве дошло је до победе присталица одредаба Сабора из Халкидона и његове догме о два недељивим и неспојивим природата у Христу. Овај привремени тријумф десио се до смрти самог Светог Саве Освећеног 532. године.⁴⁰

Касиодор Сенатор (рођен око 485. или 490, умро 580) представља такође једну веома значајну личност овога доба. Био је из угледне сенаторске породице, вршио је бројне административне и државне функције у време остроготског краља Теодориха Великог, а за историчаре је најбитнији као хроничар готске прошлости. За ову тему, међутим, Касиодор Сенатор значајан је због оснивања манастира и могућих веза са бенедиктинским начином живота. Након Теодорихове смрти 526. године, дошло је до прекида у политици релативног мира са Византијом, те до краха Теодорихове политике коегзистенције Гота и Римљана. Сукоб са Византијом започео је 535. године, а прва фаза остроготско-ромејског сукоба завршена је 540. године свргавањем готског краља Витигеса, те тријумфом Јустинијановог војсковође Велизара. Касиодор, као део старе власти, повукао се тада из друштвено-политичког живота и готово две деценије борао у Цариграду. На крају, повукао се у манастир Виваријум (Забран) који се налазио недалеко од родног Сквилачеа, на имању које је наследио од оца. Овде се Касиодор посветио свом литерарном раду у потпуности, али је и духовно водио братију манастира који је основао. Касиодор и Бенедикт Нурсијски били су савременици. Тешко је разлучити да ли је било каквих међусобних утицаја. Касиодор је можда најпре могао утицати на другу или трећу генерацију бенедиктинаца, али су сличности живота у манастиру Виваријум и у бенедиктинским манастирима ипак присутне. Касиодор је понајвише инсистирао на преписивању књига, сакупљању рукописа, те сталној посвећености науци. Чак је и своју Црквену историју писао за монахе на основу извода из дела позноантичких црквених историчара – Сократа Схоластика, Созомена и Теодорета. Монашки живот у поменутом манастиру подсећао је организационо на живот у бенедиктинским манастирима, који су такође били у настајању. Виваријум је одликовао живот монаха у заједници, посвећеност интелектуалном и преписивачком раду, али и старање Касиодора о моралном животу сабраће у манастиру. Последње деценије живота и сâм Касиодор провео је овде, што је утицало да ово буду и најплодоносније године у његовом богатом стваралаштву. Нажалост, веома богата библиотека овог манастира је нестала, изгубљена је, а и ово манастирске здање је након 630. године окончало своју историју.⁴¹

⁴⁰ Д. Чити, *Пустиниња као ірад*, 91–136.

⁴¹ Најсвеобухватнија студија о Касиодору свакако је J. O'Donnell, *Cassiodorus*, Berkeley, 1979; што се манастира Виваријум тиче уп. L. Cuppo Csaki, „Contra voluntatem fundatorum: il monasterium vivariense di Cassiodoro dopo il 575“, *ACTA XIII Congressus Internationalis Archaeologiae Christianae*, vol. II, Città del Vaticano – Split, 1998, 551–586; F. Troncarelli, *Vivarium. I libri, il destino*, Turnhout, 1998, в. нарочито 39–90; L. Cuppo Csaki, „Il monastero Vivariense di Cassiodoro: ricognizione e

Дело загонетног Магистра, *Regula Magistri*, представља монашко правило чији је утицај на нурсијског реформатора заправо и одлучујући. Овај спис је настао вероватно иза 480. године, а аутор је непознат. Ради се о детаљном списку од 95 монашких правила на чијем се почетку налази увод. Он је подељен на четири дела и састоји се од пролога, параболе о пролећу, као и коментара на Оченаш и Псалме. Надаље је ово дело писано у форми питања и одговора. Док је Пахомијево Правило више концентрисано на правила о животу заједнице, Магистар је своје дело посветио свим аспектима монашког живота, а богослужењу је доделио преко двадесет чланова свог Правила. Подучавању и интелектуалном раду такође је посвећено неколико чланова дела *Regula Magistri*, међу којима се истиче онај где се каже да је прва функција игумана да подучава. Свети Августин и Јован Касијан утицали су на дело *Regula Magistri*, које је трипут обимније од Бенедиктовог Правила. Колики је утицај Магистра сведочи и чињеница да је Бенедикт узимао неке делове од њега, али их нипошто није дословно преписивао. Бенедикт је свакако више ставио нагласак на љубав међу браћом и имао је много позитивнију слику о људској природи него анонимни аутор дела *Regula Magistri*, Правила које никада није било формално примењивано у неком манастиру, али је његов утицај на Бенедикта пресудан. Иако је о неким стварима имао суштински другачије виђење, оснивач бенедиктинског реда се у много чему ослањао на ово дело, структурално и композиционо пре свега, али је и многе идеје о организацији заједничког живота браће у манастиру управо преузео одавде.⁴²

Свети Бенедикт из Нурсије, утемељитељ западноевропског монаштва, чија се реч проширила целим хришћанским светом, имао је у средњем веку додира и са византијским, православним светом. Узевши у обзир чињеницу да је Бенедикт канонизован увелико у време јединства Цркве, те да је оставио значајан утицај на монаштво Хришћанске цркве, али и то да је Свети Василије Велики имао битан, иако свакако не и одлучујући, утицај на настанак Правила Светог Бенедикта, његов култ међу православнима, иако ни приближно јак као Василијев, на одређени начин је очекиван, па и логичан.

ricerche, 1994–1999“, in: *Frühes Christentum zwischen Rom und Konstantinopel, AKTEN des XIV. Internationalen Kongresses für Christliche Archäologie, Wien, 19–26. 9. 1999*, herausgegeben von R. Harreither, P. Pergola, R. Pillinger, A. Pülz, Wien, 2006, 301–316, на српском језику постоји садржајан и лапидаран преглед код М. Антоновић, *Наративни извори за историју Европје. Средњи век*, Београд, 2007, 61–65.

⁴² Најпотпуније издање Магистрових Правила код А. de Vogüé, (introduction, texte, traduction et notes), *La règle du maître (prologue, ch. 10)*, Paris, 1964; А. de Vogüé (texte, traduction et notes), *La règle du maître (ch. 11, ch. 95)*, Paris, 1964; J. M. Clément, J. Neufville, D. Demeslay, *La règle du maître: Concordance verbale du texte critique conforme à l'orthographe du manuscrit (Par. Lat. 12205)*, Paris, 1965; о односу ових правила са Бенедиктовим в. старији, али и даље врло користан рад А. Genestout, „La Règle du Maître et la Règle de S. Benoît“, *Revue d'Ascétique et de Mystique*, vol. 21, 1940, 51–112.

Свети Бенедикт и настанак бенедиктинског реда

Шести је век време у ком је западноевропски свет, али и читав Медитеран пролазио кроз турбулентне и велике промене. Франачка под Меровинзима и њиховим оснивачем Хлодовехом (481–511) изникла је као нова варварска краљевина на тлу некадашње Галије. Посебно након победе над Визиготима 507. године код Вујеа (недалеко од Тура), Франачка је постала доминантна док је Визиготска Краљевина сведена на Шпанију и део Септиманије. Оно што је значајно поменути јесте да се Хлодовеховим крштењем од стране Светог Ремигија у Ремсу Франачка сврстала у оне земље и народе који су хришћанство примили у правоверном облику из Рима, док су скоро сви други варварски народи били аријанци. Визиготи пак покрштени су формално тек 586. године, а током читавог века западни клир на челу с папама прилагођавао се чињеници да је варварски свет заправо постајао онај супстрат из којег су изникле државне творевине средњовековне Европе.⁴³

Међутим, варварске државе на Западу такође су сачувале понешто римског у себи, па је тако у доба остроготског краља Теодориха уистину живело подоста римских традиција. Теодорих је Остроготима владао од 488. године, потом је 493. године савладао Одоакра, рушитеља Западног римског царства 476. године и, узевши титулу вицекраља, владао је Италијом, Далмацијом и Илириком до своје смрти 526. године. Овај владар, уосталом, био је савременик Светог Бенедикта те његово доба најбоље и осликава епоху у којој се налазила Италија у време када је Бенедикт започињао свој живот и мисију. Теодорих је најпре, као што је добро познато, као млад отишао у Константинопољ као талац, тј. гарант мира између Острогота и Византије, односно његовог оца Теодемира и источноримског цара Лава I. Често се за њега у литератури користи синтагма „просвећени варварин“, који је римским грађанима допуштао да се држе римских закона, док су се Готи држали свог обичајног права. Био је истовремено и визиготски краљ од 411. године, пошто је био регент малолетном визиготском владару Амалариху, подразумевајући под тиме утицај и на визиготске области на југу Француске и у Шпанији. Свега неколико година након његове смрти, 526. године, отпочела је велика византијска офанзива која је након две деценије ратовања срушила Краљевину Острогота и Италију наново уклопила у римски државни оквир, овога пута са седиштем у Константинопољу.⁴⁴

⁴³ Из обиља извора и литературе на ову тему може се издвојити неколико значајнијих монографија, те прегледа: С. Пеинтер, *Историја средњег века (284–1500)*, Београд – Бања Лука, 1997, 75–78; Т. Браун, „Преображај римског Медитерана (400–900)“, у: *Оксфордска историја средњовековне Европе*, прир. Џ. Холмс, прев. С. Баранац, Београд – Бања Лука, 1998, 13–15, 50–51; са црквеног аспекта в. и П. Браун, *Усход хришћанства на Западу*, 178–184.

⁴⁴ Литература о Теодориху Великом и Остроготима у Италији изузетно је обимна. Међу најбитнијима издвајају се стандардни биографски приручник W. Enßlin, *Theoderich der Große*, 2. Auflage, München 1959; затим још један класичан и увек користан преглед J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, Oxford, 1992; затим уистину смело тумачење Теодориха као западноримског владара код J. J. Arnold, *Theoderic and the Roman Imperial Restoration*, New York, 2014; у најновије време једна комплетна биографија с детаљним библиографским освртом код Н. U. Wiemer, *Theoderich der Große. König der Goten, Herrscher der Römer*, München, 2018. Вреди, без сумње, издвоји-

То је и доба када у Византији влада један од последњих обновитеља велике Римске империје – цар Јустинијан I (527–565). Поред бројних и сталних ратних сукоба са Персијом, који су обележили дешавања на источној граници Царства све до краја VII века, у Јустинијаново време вођена је посебно проактивна политика према Западу. Од 534. године Јустинијанове војсковође Велизар и Нарзес кренуле су са освајањем варварских краљевина и са васпостављањем Римског царства на Медитерану. Освајање Италије трајало је две деценије, све до 555. године, будући да су Остроготи знали и да узврате, те се, опорављени, под краљем Тотилом, уздижу и у једном моменту односе и превагу над Источним римским царством. Сâм Тотила, према наводима Житија Светог Бенедикта, имао је и сусрет са оснивачем монаштва на Западу. У време Јустинијана I од 534. године започета је и кодификација права чији је врхунац „*Corpus iuris civilis*“, зборник који обухвата готово све правне гране и чиме је ударен темељ правном уређењу Византије, али и читавог некадашњег Римског царства. Јован Кападокијски био је задужен за административне и пореске реформе Јустинијановог Царства. Што се тиче црквене политике овога владара, Јустинијан I је иступао као заштитник јединства Цркве, за његове је владавине одржан и Пети васељенски сабор 553. године. Иако је његова жена, царица Теодора, била блиска монофизитима, Јустинијан је имао намеру да никејско-цариградску веру наметне монофизитима, те да тако и верски и политички уједини Царство.⁴⁵

И интелектуална клима овога периода била је посве специфична. Уочи долазка цара Јустинијана на цариградски трон умро је Теодорихов високи службеник и државни функционер, а истовремено и велики филозоф Боетије, којег су неретко називали и „последњи Римљанина“, због привржености античким традицијама, посебно у свом богатом филозофском опусу на чијем је челу чувена „Утеха философије“.⁴⁶ Под Теодорихом је стварао и сенатор, историчар, а напосе и сâм монах Касиодор. У време краљевања Теодориха Великог саграђен је и маузолеј у Равени, остроготској престоници, а доцније престоници византијске Италије, док је Теодорихова дворска црква била Сан Аполинаре Нуово, једна од најзначајнијих равенских цркава. Саградио је и аријански баптистериј, обновио је и римски аквадукт, а у самом Риму обновио је Домицијанову палату, а Помпејев театар и Флавијев амфитеатар такође су реконструирани

ти и два зборника радова о Теодориху и Италији у време готске власти, с посебним освртом на историју уметности, затим на црквену историју и међуконфесионале односе у Италији, а посебно на економију Медитерана у том периоду, али и на вредне историјске и политичке прегледе Теодориховог доба, в. код А. Giovanditto (ed.), *Teodorico il Grande e i Goti d'Italia, Atti del XIII Congresso internazionale di Studi sull'Alto Medioevo, Milano 2–6 novembre 1992, I–II*, Spoleto, 1993; и најрецентније студије Н. Wiemer (Hrsg.), *Theoderich der Große und das gotische Königreich in Italien*, Berlin, 2020.

⁴⁵ О Јустинијану је много писано, те се овом приликом издваја неколико монографија посвећених њему и његовом добу које најбоље илуструју византијски VI век, будући да је и сâм Свети Бенедикт био савременик великог византијског императора, в. и класичне уџбенике и прегледе Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1996, 87–103, са старијом литературом на 87; Т. Браун, „Преображај римског Медитерана (400–900)“, 14–17, 50; П. Браун, *Усѝон хришћансѝва на Заѝагы*, 233–249; што се црквене политике тиче уп. Sáry, P., *Iustinianus császár egyházpolitikai rendelkezései*, Budapest, 2012, 27–289.

⁴⁶ Две најреферентније монографије с богатом библиографијом, в. J. Marenbon, *Boethius*, Oxford, 2004; J. Marenbon, *The Cambridge Companion to Boethius*, Cambridge, 2009.

сани. Теодорих је подизао и низ својих статуа диљем Италије и читав свој градитељски програм развијао на подручју целе своје државе.⁴⁷

Дакле, овако је изгледао свет у време када је Бенедикт из Нурсије живео и организовао монаштво хришћанског Запада. Његову биографију уистину је тешко реконструисати како због малог броја извора, тако и због њихове комплексности и чињенице да више припадају хагиографском жанру него наративним историјским изворима. Најзначајнији извор за живот Светог Бенедикта јесте друга књига Беседа/Дијалога, Светог Григорија/Гргура Двојеслова, односно папе Григорија/Гргура Великог. Он се родио у Риму у угледној породици око 540. године. Отац му је био сенатор, а сâм Григорије је до 573. године вршио чак и функцију префекта града Рима. Потом је напустио световну каријеру и, користећи богатство своје породице, основао неколико манастира на Сицилији и манастир Светог Андрије у Риму на породичном имању, где је неколико година и сâм живео. Од 578. године је у служби папе као представник/апокрисијар у Константинопољу (579–585) и папски ђакон. Иако је неколико година провео у овом граду, резидирајући у Цркви Светог Сергија и Вакха, за себе је тврдио да није научио грчки језик. Коначно, 590. године, постао је епископ Рима и папа као Григорије I. Јасно је да је одлично познавао правила Светог Бенедикта, а и манастир који је сâм основао био је устројен као аскетска заједница у којој је посебан акценат био на учењу и образовању. Радо је и много читао дела Блаженога Августина, посебно Исповести, а био је и врсни егзегета и познавалац посебно Старога завета. Поред Дијалога, његово најбитније дело јесте *Regula pastoralis* – својеврсна правила за епископе, која су писана са циљем да имају једнак значај за монахе као и Бенедиктова правила. Умро је 604. године и оставио велики траг у средњовековном свету, јачао је ауторитет духовне власти и трудио се да реформише и литургијски живот. По њему грегоријанско појање носи назив, а његова дела постала су значајно штиво за цео латински свет. Канонизован је и код православних, те је остао упамћен међу теолозима и као Свети Григорије Двојеслов, један од најзначајнијих отаца цркве, који је слао мисионаре све до Енглеске да шире хришћанство и оснивају манастире по узору на Монте Касино, примењујући Бенедиктова правила која је и сâм Григорије свесрдно потпомогао и ширио. Међу историчарима, а посебно међу историчарима средњег века, остао је упамћен као Гргур Велики.⁴⁸

Јасно је да је дело Житије Светог Бенедикта, већ по самом називу, хагиографског карактера. Састављајући га, Гргур Велики је имао намеру не само да ојача култ Светог Бенедикта већ, по сопственом навођењу, и да прикупи сведочанства четворице Бенедиктових ученика и савременика Константина, Валентинијана (Валентина)⁴⁹, Симпли-

⁴⁷ М. J. Johnson, „Toward a History of Theoderic’s Building Program“, *Dumbarton Oaks Papers* 42, 1988, 73–96.

⁴⁸ Ц. Линч, *Историја средњовековне цркве*, Београд, 1999, 39–46; П. Браун, *Усион хришћанства на Западу*, 261–284.

⁴⁹ Различите варијанте имена потичу из грчког (Βαλεντίνου), односно латинског изворника (Valentiniano), уп. PL 1866/66: „S. P. Benedictus, monachorum omnium occidentalium caput et sospirator. Vita S. Benedicti (ex libro II Dialogorum S. Gregorii Magni excerpta) [graece et latine]“. *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 66, ed. J. P. Migne, Parisiis, 1866, 125, 126. У српскословенском тексту Житија Светог Бенедикта, које у овој књизи представљамо, бележи се облик валентина 56а/6.

ција (Симплакија)⁵⁰ и Хонората (Онората)⁵¹, али и других директних сведока. Исто тако, његова је намера била да запише чуда која је вршио Свети Бенедикт, те је целокупна структура његовог дела управо у служби хагиографије, односно приказа чуда. Стога, неретко, трпе хронологија, али и критичка анализа биографских података. Све је то подређено хагиографском погледу на Светог Бенедикта, као светог човека и пре свега чудотворца. С друге стране, сâм Григорије је као ђакон Светог Петра био и апокрисијар на цариградском двору, правно поткован и разборит човек, те се несумњиво трудио и да Житије Светог Бенедикта, што је више могуће, буде поткрепљено историјским чињеницама. Упркос томе, чуда имају приоритет над биографским подацима, што историчару отежава проучавање Бенедиктове биографије, која је препуна лакуна, па и недостатака. Истовремено, треба имати на уму и чињеницу да је ово дело писано пре свега за редовнике, бенедиктинце, као и друга црквена лица, као својеврстан водич или упутство за монашки живот.⁵²

Већ је сугерисано да су, према Гргуру Великом, извори за Бенедиктово Житије били ученици и наследници самога свеца. Константин, други игуман Монте Касина, особа је о којој се мало зна, сем да је извесно био високи црквени прелат. Валентинијан пак био је родом из Кампање, једно време и монах у Монте Касину све док није прешао у киновију Светог Панкратија у Латран. Његов брат је сваке године долазио на ходочашће да прими благослов од самог Бенедикта, али и да посети вољеног брата. Умро је пре 593–594. године, а вероватно је све до 570. године био на положају опата (архимандрита) Светог Панкратија. О Симплицију се не зна много, сем да је извесно и он био неки високи клирик, игуман, а можда и епископ. С друге стране, Хонорат, игуман Субјака, поживео је прилично дуго, умро је негде између 593. и 594. године. Био је директан извор папи Григорију Великом, који и сведочи о томе да му је Хонорат приповедао о сусрету Светог Бенедикта са Сабином из Каносе, у време опсаде Рима. Осим ових сведока, извори Светога Григорија Двојеслова за Бенедиктов животопис били су и неки Антоније (Аптоније)⁵³, који је причао о чуду излечења од елѣфантијазиса у глави XXVI, неки монах Перегрин, који је приповедао о чуду са тринаест комада злата у глави XXVII, те угледни прелат Ексиларат, који је такође наратор једног чуда из XVIII главе, затим папа Пелагије II и низ других ученика, раних бенедиктинаца. Најстарији

⁵⁰ Уп. латински Symplicio PL 1866/66, 126, грчки Συμπλίκιου *ibid.*, 125, а у српскословенском тексту бџиплакѣа 56а/8.

⁵¹ Уп. грчки Ὁνωράτου PL 1866/66, 125–126, латински Honorato *ibid.*, 126, те у српскословенском тексту онората 56а/10.

⁵² Поред већ навођеног издања Житија Светог Бенедикта PL 1866/66, 125–204, треба поменути и критичко издање A. de Vogüé (éd.), *Grégoire le Grand. Dialogues. Tome II, Livres I–III*, Paris, 1979, 120–248. Од литературе уп. и A. Lentini, *Život Sv. Benedikta*, Rijeka, 1980, 10; дакако, у римокатоличким круговима спису Григорија Двојеслова поклања се дужна пажња и он се, некад и некритички, сматра потпуно аутентичним. Цитирано место код Лентинија јесте добар пример, посебно јер је сâм Лентини, односно његова биографија Светог Бенедикта остварила велики утицај. С друге стране, добар пример анализе овог извора јесте из пера кардинала Илдефонса Шустера, угледног миланског надбискупа, римокатоличног прелата и противника Мусолинијевог режима, в. I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, Paris, 1950, 9–14.

⁵³ У српскословенском тексту Житија Светог Бенедикта јавља се облик имена Аптоније (Г јд. аптонѣа 90б/6), док се у грчком, односно латинском јавља Ἀντωνίω/Antonio PL 1866/66, 183, 184.

записи Житија Светог Бенедикта папе Григорија Великог Двојеслова били су редиговани изгледа у време папе Агапита I (535–536). Током VIII века настала су и 33 дистиха посвећена Светом Бенедикту чији је аутор Марко из Монте Касина. Он је стварао у време највећег процвата овог манастира током понтификата папе Григорија II (714–737), који је 718. године и обновио Монте Касино. „Versus in laudem Sancti Benedicti“ јесте назив тих стихова, које преноси Павле Ђакон и који су настали потпуно независно од Житија. Постоји још неколико мањих, претпостављених извора, као и локалних традиција које су се стопиле у Житију оснивача западног монаштва – Бенедикта Нурсијског.⁵⁴

Ово су, дакле, најважнија разматрања о кључним изворима за живот и дело Бенедикта из Нурсије на основу којих се може, колико год то допушта изворна грађа, реконструисати живот ове личности. Свети Бенедикт се родио око 480. године, свега четири године након пада Западног римског царства и свргавања његовог последњег владара Ромула Августула од стране Одоакра. Аутор његовог Житија, помиње како је он потицао из римске патрицијске породице. Као што је познато, родио се у Нурсији, али о његовим родитељима не зна се баш ништа, сем тог наговештаја у Житију да су племићка или витешка породица. Као што је приметио Илдефонс Хервеген, од породице се спомињу само његова (наводна) сестра и саборац у монашком подухвату – Света Схоластика, те једна дојиља. За Схоластику се наводи да је врло млада заручена за Христа, односно да је положила завет девствености, али је извесно остала у родитељском дому још неко време. Традиција о њој као сестри (чак и близнакињи, да ли телесној или духовној, нејасно је) Бенедиктовој доста је каснија и потиче из IX века, али је, ван сваке сумње, ова жена играла значајну улогу у његовом животу.⁵⁵

О Бенедиктовом детињству се не зна ништа. Само се да претпоставити да је још у Нурсији могао стећи основно образовање, будући да су племићке породице полагале на то да им деца буду, колико је то време допуштало, што школованија. Са шеснаест година (вероватно у периоду између 497. и 500. године), млади Бенедикт се упутио у Рим да настави образовање, вероватно из седам слободних вештина. Свакако је у Риму учио и дијалектику и филозофију, а извесно је стекао и неко правничко образовање. Уосталом, он је и правно уредио манастирски живот, те му је познавање канонског права било сигурно неопходно како би могао да успостави ред у животу монашких обитељи. Бенедикт је, из незнатних разлога, напустио Рим, и у пратњи своје дојиље, која га је волела као мајка, како пише папа Григорије Велики, отишао прво у Тиволи, а потом у Енфиде⁵⁶. О његовом се боравку тамо не зна готово ништа, изузев

⁵⁴ A. de Vogüé (éd.), *Grégoire le Grand. Dialogues. Tome II*, 128–129; I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 5–25.

⁵⁵ A. de Vogüé (éd.), *Grégoire le Grand. Dialogues. Tome II*, 126–127, 230–235, а описује се и једно чудо Свете Схоластике; в. и I. Herwegen, *Sveti Benedikt. Lik i značenje*, Zadar, 1969, 19. Књига је корисна биографија Светог Бенедикта, али је треба посматрати критички будући да сем логичног хагиографског топоса приликом описивања врлина Бенедиктових, има и изражену антивизантијску тенденцију, те чак оптужује индиректно византијски двор за сплеткарења и баца искључиву кривицу на Цариград због унутрашњих сукоба у папству и тешко стање у Римској цркви.

⁵⁶ У грчком тексту Житија Светог Бенедикта наилазимо на облик Ἐνφείδε, а у латинском оригиналу на Enfide, с указивањем на облике Enfidus, Effide, Vulgo Afide in Equicolis у напомени, уп. PL 1866/66, 127, 128.

да се тамо десило нешто што га је призвало монашком животу. Наиме, Бенедикт је учинио тада, према Житију, своје прво чудо. Поменуто дојиља, по имену Кирила, која је била истовремено и управитељка његовог имања, узела је да отреби пшеницу, али јој се разбило глинасто решето. Она се плачући пожалила Бенедикту, коме би жао, па је усрдним молитвама Богу учинио да се решето поново чудесно споји. Врло брзо у Енфиду је постао чувен као светац који чини чуда. Како није желео да се погорди, а и вођен својом давнашњом жељом да се осами те тако приближи самоме Богу, Бенедикт је ноћу напустио заједницу Цркве Светог Петра у Енфиду, као и своје имање и дојиљу, те под окриљем мрака и велом тајне отишао даље, ка Субјаку (Лакону)⁵⁷, у Лациј.⁵⁸

У Субјаку је уследио сусрет с монахом по имену Роман, који је живео у манастиру недалеко од некадашње Неронове виле. На челу тог манастира се, према Житију, налазио игуман Адеодат (Адеодот)⁵⁹. Роман је позвао Бенедикта да им се прикључи у њиховој обитељи, али је Бенедиктова жеђ за пустињаштвом била већа од свега. Роман га је замонашио и тако је Свети Бенедикт три године живео у једној пећини. За њега је знао само монах Роман, који му је достављао на конопцу нешто мало хране. Друштво му је правио само један гавран. Немогуће је не повући паралелу са Светим Илијом, али и читаву ову епизоду свакако је могуће упоредити са бројним животима египатских пустињака, попут Светог Павла Тивејског, првог пустињака, или Светог Антонија, оца монаштва.⁶⁰

У Бенедиктовом Житију папе Светог Григорија Двојеслова, налазе се две посебно значајне епизоде које заправо сведоче о томе како је он дошао до тога да оснује манастир, и да уопште започне са организацијом монашког живота. Прва слика, везана је за Васкрс, највећи празник хришћанства. Један свештеник је, како прича папа Григорије Велики, припремио богату гозбу за Васкршњи празник. Уто му се јавио глас Господњи, који му је рекао да се Божји слуга мучи глађу у пећини. Свештеник је уистину потражио тога човека, нашао Бенедикта, и из њиховог дијалога се дâ разазнати како Бенедикт, потпуно предан осами и изолацији од овога света, није ни знао да је тога дана био Васкрс. Ту се погостише за свечаном трпезом, а сâм Бенедикт је, како се сматра, тада схватио да нема пустињачког живота мимо литургијског. Друга пак епизода јесте када су пастири изгубили једну животињу из свога стада, те случајно набасали на Бенедиктову пећину. Он их је примио врло лепо и од тада су људи почели њему да долазе, а он сâм је увидео значај проповедања и мисионарења међу стадом, односно међу људима. Надаље, Бенедикту је понуђено да буде игуман пећинског манастира код Виковара, у коме се живело мешовито, и киновийски и пустињачки, и где је опште стање, изгледа, било прилично лоше. Монаси су и негодовали јер је Бенедикт

⁵⁷ У издању грчког текста овај топоним гласи *λάκκων*, у латинском се наводи као *Sublacus* (nunc *Subiaco*, in *Equicolis*), уп. *Ibid.*, 127, 128.

⁵⁸ I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 36–55 с опсервацијама о самом типу студија у Риму у то време, као и детаљнијим описом боравка у Риму и Енфиду; в. и I. Herwegen, *Sveti Benedikt*, 19–25.

⁵⁹ Грчко тоџ *Ἀδεωδάτου* PL 1866/66, 129 у српскословенски текст Житија Светог Бенедикта пренесено је с нешто фонетски измењеном основом – *адеωдота* 576/22.

⁶⁰ A. de Vogüé (éd.), *Grégoire le Grand. Dialogues. Tome II*, 130–134; I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 2*, 361–369; I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 56–63; I. Herwegen, *Sveti Benedikt*, 26–27. Ову је паралелу подвукао још давно W. Fink, „Die Einsiedler zeit des hl. Benedikt“, *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner ordens und seiner Zweige*, vol. 42, 1924, 247–253.

почео да води строже ову заједницу, штавише покушали су и да га убију подметнувши му отровано вино. Али, Бог га је чудесно спасио, тако што се та чаша разбила. Бенедикт је напустио ову заједницу повукавши се наново у Субјако.⁶¹

Гргур Велики надаље приповеда како је Бенедикт почео да контемплира дубље о самој бити монашкога живота, те да сагледава све више монашки свет око себе, у Субјаку. Како би уредио монашки живот, који је, на основу примера из Виковара, очигледно био у озбиљној кризи, Бенедикт је почео да се окружује младим ученицима. За кратко време саградио је неколико манастира а узима се да их је било дванаест, те у сваком, по узору на апостоле, дванаест монаха.⁶² Начин живота је био више општежитељски, са заједницама на челу са игуманом. Манастири су постајали и својеврсне школе, а у њима се, по свему судећи, живело по правилима Светог Пахомија. Ручни рад је и тада био неизоставан део монашкога живота, на који је посебно велику пажњу полагао сâм Свети Бенедикт. Поред учења да читају и пишу, талентовани монаси су могли да се баве и појединим уметностима. Бенедикт је, већ у Субјаку, истакао значај рада, како у пољу, тако и сваког другог, те је чак и тада донео одлуку да игумани имају власт да монасима, у случају тешких пољопривредних радова на сунцу или каквим другим неприликама, дају већи оброк него обично. Међу искушеницима и потоњим монасима које је Бенедикт примио и усмеравао ка строгом монашком животу у заједници, били су и Маврикије (Мавер)⁶³ и Плацидије (Плакид)⁶⁴, синови богатих родитеља, али и један Гот, преобраћеник из аријанства на правоверно хришћанство. Даље се приповеда и како је неки подмукли свештеник Флоренције (Флорентије)⁶⁵ покушао да отрује Бенедикта, али и да завади учитеља са ученицима. Бенедикт је и то прозрео, те напустио Субјако. Иако је поменути Флоренције изненада умро, што је Бенедикта, прожетог хришћанским врлинама, јако ражалостило, намера је била јасна. Започела је једна нова, кључна фаза у животу Бенедикта из Нурсије.⁶⁶

Најзначајнији подухват Светога Бенедикта јесте оснивање манастира Монте Касино. Ово место има древни култни континуитет, будући да се на њему налазио и нека-

⁶¹ A. de Vogüé (éd.), *Grégoire le Grand. Dialogues. Tome II*, 134–141; I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 71–75, 81–86; I. Herwegen, *Sveti Benedikt*, 27–33.

⁶² Манастир Светог Козме и Дамјана, Свете Схоластике, Светих анђела, Свете Марије Приморана, Светог Јеронима, Светог Доната, Светог Јована Крститеља, Светог Климента, Светог Влаха, Светог Михајла, Светог Викторина, Вечнога Живота и Светог Андрије од Рока Боте. Сваки је манастир имао капелу посвећену од стране епископа Тибура или Требе, в. детаљније за географски положај ових манастира I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 90–91. У Житију Светог Бенедикта које се у овој књизи приређује наилазимо на податак да је у сваком од 12 манастира било по 20 монаха (III глава).

⁶³ У грчком тексту Μαῦρος PL 1866/66, 129, у латинском Maugus *ibid.*, 130, док фонетска адаптација овог имена у српској средини гласи маверъ 66a/1.

⁶⁴ У грчком тексту Πλάκιδος *ibid.*, 129, у латинском Placidus *ibid.*, 130, а у српскословенском плакыд' 66a/7.

⁶⁵ У грчком тексту Φλορέντιος *ibid.*, 147, у латинском Florentius *ibid.*, 148, а у српскословенском флорентіе 70a/14.

⁶⁶ A. de Vogüé (éd.), *Grégoire le Grand. Dialogues. Tome II*, 150–156; I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 2*, 361–369; I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 92–102.

дашњи Аполонов храм, саграђен у II веку пре нове ере.⁶⁷ Најстарија традиција наводи како је Монте Касино Бенедикт добио од неког побожног човека, али су сигурно и власти Касина дале сагласност за градњу цркве. Манастирска црква била је посвећена Светом Мартину из Тура, на темељима ранијег Аполоновог храма, чија је статуа уништена.⁶⁸ На месту ранијег паганског жртвеника подигнут је пак храм Светог Јована Крститеља. Предузети су обимни грађевински радови, те је подигнута несумњиво далеко импозантнија грађевина него што су то била манастирска здања Субјака. Извесно је манастир већ у то доба имао и трпезарију, као и монашке ћелије, али и посебну гостопримницу са простором за смештај посетилаца. Читав манастир био је опасан тврђавом и њеним одбрамбеним кулама.⁶⁹

Када је манастир изграђен, морало се приступити уређењу живота у њему. Ту је Бенедикт дао образац, односно саставио своје Правило (*Regula*), које је за циљ имало да среди живот калуђера у новооснованој светињи. На челу манастира требало је да стоји игуман/опат, чија је власт била над свим унутрашњим и спољним стварима и који је водио манастир у свим аспектима. Међутим, монаси су такође били у обавези да доприносе напретку заједнице. Исто тако, када се расправљало о важним темама, сваки члан заједнице, био он и најмлађи, имао је право да искаже своје мишљење. Осим игумана, временом се истичу и сениори, као и декани. Требало је да буду помоћ игуману у доношењу одлука и често су се питали о мање значајним стварима. Посебан сениор, именован од игумана, требало је да се стара о искушеницима. Они су већ после два месеца морали да се упознају с оним што прописује Бенедиктово Правило.⁷⁰

Правило се с правом сматра тзв. највећим чудом Светог Бенедикта Нурсијског. Ради се о првом систематском уређењу манастирског живота, које је свој траг оставило током целог средњег века, па све до данас. Свети Бенедикт је без сумње био практичан човек који је решавао све духовне и световне проблеме, а његово Правило првенствено је имало задатак да све те проблеме разјасни и уклопи у једну уређену целину монашког јединства. Писано је под највећим утицајем Јована Касијана, али и под утицајем дела *Regula Magistri*, о којем је већ било речи. За ово потоње дело се чак понегде сматра и да је писано од стране самог Бенедикта и то за манастире у Субјаку.⁷¹

Укратко, Бенедиктово Правило обухвата и део који се односи на врсте монаха и типове монашког живота, као и поуке о томе какав опат треба да буде. Заједничарење монаха, као и њихова послушност и ћутљивост, односно идеја да треба

⁶⁷ О њему сведочи и Марко из Касина, који је ходочастио на гроб Светог Бенедикта брзо после његове смрти, PL 1863/80: *Patrologia Latina*, 80, ed. J. P. Migne, Parisiae, 1863, 183.

⁶⁸ У издању грчког текста друге књиге Дијалога папе Григорија Великог, односно у Житију Светог Бенедикта, као и у његовом латинском изворнику наилазимо на податак о рушењу Аполоновог храма, уп. PL 1866/66, 151, 152.

⁶⁹ I. Herwegen, *Sveti Benedikt*, 43–48 помало романтизовано описује само подизање Монте Касина, слично и I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 138–163, 183–188. Више научан приступ код I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 2*, 369–376.

⁷⁰ I. Herwegen, *Sveti Benedikt*, 50–53.

⁷¹ A. Lentini, *Život Sv. Benedikta*, 38–40; I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 215–238, 249–262; G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 15.

говорити мање, такође су нашли свој место у овом делу. Наравно, један од моме-ната који је кључан за живот монаха уопште јесу и богослужења, њихов преци-зан и тачан распоред, у складу с канонима и богослужбеном праксом дотадашње Цркве. Све је то Свети Бенедикт пажљиво инкорпорирао у своја правила за будуће бенедиктинске монахе. Монашка дисциплина која се огледа у времену и количини хране, као и о грешкама које монаси могу да учине, уз друге мере о дисциплинова-ном животу исто представљају део овог списка. Од XLVIII поглавља Бенедикт уноси једно од својих најпознатијих правила, а то је оно о раду. Оно почиње чувеном реченицом да је ‘беспослица непријатељ душе’ (< *lātī. otiositas inimica est animae*). Потом следи низ одредаба о избору опата, и на крају, у глави LXXIII, Бенедикт даје Епилог. У њему он каже да Правило не садржи све што је потребно за савршен-ство. Да би се постало савршеним треба читати Свето писмо и дела светих отаца. Бенедикт наводи и друга монашка правила, а по имену једино истиче Правило Светог Василија.⁷²

У време када је Бенедикт формирао свој општежитељни начин живота, на латин-ском језику су му увелико већ били доступни како превод Пахомијевих Правила, тако и дело Светог Јеронима. С друге стране, правила која је за монахе прописао Свети Василије Велики превео је Руфин на латински језик. На утицај Јована Касијана је већ сугерисано. Будући да је он био изузетан познавалац монашког устројства египатске пустиње, та је искуства пренео и на Запад Европе. Дело *Regula Magistri* имало је изузетно велики значај и Адалберт де Воге, најзначајнији проучавалац Бенедиктовог Правила, управо истиче ово анонимно монашко правило као оно које је имало кључан утицај на нурсијског реформатора монашког живота. У поменутом делу Светог Бене-дикта види се утицај Оригеновог богословља, будући да је овог угледног мислиоца III века доста читао и Блажени Августин, те да су оригенистички утицаји видљиви у Августиновим правилима. Сâм Бенедикт пак у свом Правилу директно наводи списе Јована Касијана и Василијева Правила као узор, те је јасно да су му они били својевр-сни модели по којима се, макар делимично, водио приликом организације монашког живота, те састављања својих правила.⁷³

Узевши у обзир и чињеницу да међу правилима постоје и јасни прописи богослужења, Бенедикт се сматра и литургичарем, иако је у неким стварима, уважавајући локалне обичаје, одступао од богослужбеног реда Рима. Уважио је и традиције прослављања светих отаца и египатских аскета, као и јерусалимског монаштва, уз даљи утицај Јована Касијана и на литургијски живот у бенедиктин-ским манастирима. У вечерњим и ноћним службама пак Свети Бенедикт је настојао да се што више придржава римског ритуала, дајући себи слободу да у неким другим

⁷² Правило је публиковано до VIII поглавља у: A. de Vogüé (éd.), *La règle de Saint Benoît I*, Paris, 1971, 412–493; од VIII поглавља до краја у: A. de Vogüé (éd.), *La règle de Saint Benoît II*, Paris, 1972, 508–677; уп. и I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 2*, 377–406.

⁷³ В. опсежну и детаљну уводну студију A. de Vogüé (éd.), *La règle de Saint Benoît I*, 29–411; в. неко-лике уводне напомене Базилија Штајдлеа у немачком издању правила Светог Бенедикта: B. Steidle (Hrsg.), *Die Benediktus-Regel: lateinisch-deutsch*, Beuron, 1975, 19; А. Радовић, „Бенедиктинска и светосавска традиција у Приморју“, *Научни скуп Црква Светиої Луке кроз вјекове. Зборник радова*, Котор, 1997, 271–272; J. G. Clark, *Benedictines in the Middle Ages*, Woodbridge, 2011, 12–16.

приликама од њих одступи и да их прилагоди својим новооснованим манастирима. Битно је истаћи да су монаси могли појати часове како на самом месту прославе, односно у сакралном објекту, тако и на свом послу. И на крају вреди поменути најбитније. Свети Бенедикт нигде у правилима не помиње свету мису, али пише како монаси треба да учествују у евхаристији, те недељним и празничним службама. Сматрало се да сама партиципација на мисама излази ван домаћаја монашких правила.⁷⁴

„Ora et labora“, ‘молитва и рад’, односно ‘моли се и ради’ јесте основни постулат бенедиктинског монаштва, а на одређени начин то је и темељ, па и својеврстан *credo* самог Светог Бенедикта. ‘Дело Божије’ (< *lat.* Opus Dei) јесте оно што је сама срж бенедиктинског општежића заснованог на молитви, на служби Божјој, на њеној унутрашњој снази. Временом, током XI stoleћа и велике клинијевске реформе, сами клинијевски монаси инсистирали су све више и на том спољашњем значају и манифестацији током мисе, што је доводило до литургијских реформи и унутар самог бенедиктинског реда. С друге стране, рад је од почетка био једна од основа постојања бенедиктинских монаха. Сви редови који су се наслањали на бенедиктинско правило, пре свега цистерцити, преузели су овај значајан постулат и били вековима реформатори и у пољопривреди, пре свега самој пољопривредној производњи, земљорадњи и виноградарству. Бенедиктинцима сиромаштво само по себи није било циљ већ, пре свега, допринос заједници, те шириње изворне јеванђелске поруке о заједништву и раду. Стога није ни чудо што су бенедиктински манастири, као и цистерцитски у потоњем западном монаштву, били међу најбогатијима, те су, ослањајући се на мануелни рад, доприносили напретку средњовековне технологије, поглавито у пољопривреди. Молитва је била рад, а рад је био молитва за бенедиктинце средњег века, а пре свега за утемељивача њиховог реда и аутора њихових монашких правила – Светог Бенедикта из Нурсије.⁷⁵

Бенедикт је до краја живота изгледа управљао манастиром, а његово Житије из пера папе Григорија I препуно је разних занимљивости, чуда и прича. Једна од њих је када је готски владар Тотила једног од својих војсковођа, а све у намери да завара Бенедикта, обукао у владарски огртач. Међутим, прозорљиви Бенедикт је схватио превару, што је, наводно, код Тотиле изазвало чин великог поштовања према угледном монаху. Када је, међутим, Тотила у страхопоштовању пришао Бенедикту овај му је прорекао да ће владати десет година, те онда умрети. Рекао је готскоме владару и то да је нанео многе неправде и учинио много зла.⁷⁶

Поред Монте Касина, на крајње чудновати начин Григорије Велики приповеда и како је Бенедикт заправо ктитор још једнога манастира. Један господар града Терачине дошао је Бенедикту да га умоли да у том граду сагради манастир. Бенедикт је пристао и послао неколико својих монаха да то учине, те обећао да ће и сâм доћи и показати им план градње манастира. У ноћи уочи дана који је Бенедикт најавио, он им се указао у сну те описао план градње, али ни игуман (опат), ни приор Терачине нису овоме

⁷⁴ I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 239–247; G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 18–19.

⁷⁵ D. C. Jean-Nesmy, *Saint Benoît et la vie monastique*, Paris, 1959, 72–91.

⁷⁶ A. de Vogüé (éd.), Grégoire le Grand, *Dialogues. Tome II*, 180–185.

придавали много пажње. Како сâм Бенедикт није дошао у договорени дан, монаси су се ражалостили и отишли Бенедикту да му се пожале, али им је он рекао да је обећање одржао, да се јавио у сну и послао их натраг да изграде опатију Светог Стефана, по његовим упутствима. Григорије и Специоз, двојица младих монаха, испричали су папи Григорију Великом о овом догађају.⁷⁷

Култ Светог Бенедикта као светитеља започео је врло брзо након његове смрти 21. марта 547. године, како сведоче „*Martyrologium Hieronymianum*“ и часни Беда. Званични Римски мартиролог пак прославу овог светитеља ставља под 11. јул, када је вероватни датум његовог рођења. Разлог померања овог датума лежи у тежњи да он пада увек у време Коризме, односно Часног поста. Врло брзо и његова пећина у Субјаку постала је свето место и лично је папа Лав IV посветио олтаре Светог Бенедикта и Свете Схоластике, као и Светог Силвестера папе. Ове олтаре су обнављали и други епископи града Рима, као опат Хумберт у то време (1051–1061), дакле у време јачања клинијевског покрета.⁷⁸

Западни свет је, посебно након пропасти Јустинијанових освајања, те инвазије Лангобарда, тонуо у варварске међусобице, а бенедиктинско монаштво је постало значајан покретач и замајац реформи, не само Цркве него целог друштва. Променом начина живота монаштва, јачањем идеје заједништва, молитве, рада и бављења науком, упркос разарањима која су прве бенедиктинске опатије преживеле, заправо је редовнички покрет ојачан. Иако је до лангобардског уништавања Монте Касина дошло већ 581. године, а потом и арапског уништења Ликсеја, који је у Бургундији основао Свети Колумбан, бенедиктинци су опстали у Европи и наставили своју мисионарску делатност просвећивања раносредњовековног западног света.⁷⁹

Након лангобардског разарања Монте Касина завршен је најранији период ове битне установе. Монаси су пребегли у Рим, где им је папа Пелагије II уступио врт код латеранске палате и манастир Светог Јована Крститеља. Међутим, још две личности су имале пресудну улогу у ширењу бенедиктинског реда. Први је помињани сенатор и историчар Гота Касиодор, оснивач манастира Виваријум у Аbruци. Намера Касиодорова је била да се у том манастирском здању отвори нека врста школе, културног и духовног центра који би ширио духовност једнако као и образовање. И „*Regula Magistri*“ је уистину прописивала да сваки монах до 50. године треба да научи да чита и пише. С тим у вези, скрипторијум (< *latīn.* scriptorium), место где су се књиге преписивале, био је у тесној вези управо с молитвом, односно с медитацијом (< *latīn.* meditatio). Она није ни била могућа без познавања читања и писања. Следећа особа јесте папа Гргур I Велики, писац Бенедиктовог Житија и аутор чувених Дијалога, по којима носи и надимак Двојеслов. Он је 596. године послао из Рима у Енглеску четрдесетак монаха и започео мисионарску делатност бенедиктинаца. Све до краја VIII века ирски манастири (који су се испрва држали строго Правила Светог Колумбана), као и

⁷⁷ *Ibid.*, 200–205. Кратку приповест о оснивању Терачине, на основу Житија Светог Бенедикта доноси и А. Lentini, *Život Sv. Benedikta*, 53–54.

⁷⁸ I. Schuster, *Saint Benoît et son temps*, 63–65.

⁷⁹ Т. Браун, „Преображај римског Медитерана (400–900)“, 52–53; Х. Тревор-Ропер, *Усјон хришћанске Европе*, 102–103.

англосаксонски манастири, били су део бенедиктинскога реда.⁸⁰ Од 670, а потом и 743. године, сви манастири на тлу Француске су у свему морали да се држе правила Светог Бенедикта, која су тако у потпуности истиснула она која је прописао Свети Колумбан. Од 802. године и одредбе Синода у Ахену, под утицајем Светог Бонифација, и у немачким земљама су манастири морали да се држе истог Правила. Дакле, подржавани од црквених и световних власти, бенедиктинци су се ширили. Правило Светог Бенедикта постало је образац по коме су се формирале западне монашке обитељи, како мушке тако и женске. Мисионарска и поготово привредна делатност бенедиктинаца учиниле су да се овај ред почео све више ширити европским крајевима у раном средњем веку. Реформе пољопривредне производње, подучавање народа узгајању бројних култура, крчењу шума и пошумљавању голети, као и развој занатства и рударства, учинили су бенедиктинце значајним чиниоцем привредног, културног и духовног живота Европе.⁸¹

Још за живота Светог Бенедикта међу Келтима је почело да се шири хришћанство, те уместо епископалне организације, управо манастирски живот бива доминантан облик ширења хришћанства. Око 500. године основан је велшки манастир у Ланилтуду, а потом се током VI века наставило ширење манастирских здања по Ирској. Они су сачували класичне студије и то су била ретка места на западу Европе где се латинска култура одржала. У Велсу, Корнволу и Шкотској испрва се монаштво ширило по усамљеним пећинама и пустињама, односно пределима одсеченим од спољног света. Ту је деловање Светог Колумбана јако важно јер је он основао не само манастир у Јони 563. године, који је вероватно најбитнији због тога што су се одатле ширили бројни женски манастири, већ је неуморно мисионарио од 590. године по Италији и Галији. Његов ученик Свети Гал деловао је на тлу данашње Швајцарске и сахрањен је близу данашњег Сен Галена. Од 597. године Августин, предводник мисионара послатих из Рима, стигао је у Кент, те је почело ширење бенедиктинског монаштва и хришћанства по Енглеској. Годину или две доцније основан је Кентербери, први бенедиктински манастир изван Италије. Све до конца VII века оснивани су манастири у Фризији, али и у Нортамбрији и по другим деловима британских острва.⁸²

Кредитон у енглеској области Девон био је родно место још једног веома значајног бенедиктинца, Светог Бонифација (680–754). Ширитељ мисли Светог Бенедикта постао је апостол Германије, тако што је мисионарио у немачким земљама и основао један од најбитнијих бенедиктинских манастира целог средњег века. У питању је Фулда, манастир који је постао врло значајно културно, мисионарско, али и политичко

⁸⁰ О продору Бенедиктовог Правила на острво в. J. Kerr, *Monastic Hospitality: The Benedictines in England*, с. 1070 – с. 1250, Woodbridge, 2007.

⁸¹ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. I. opći povijesno-kulturni osvrt*, Split, 1963, 37–40; Ђ. Миколи, „Монаси“, 50–51; П. Браун, *Усјон хришћанства на Западу*, 257–260.

⁸² G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 19–31. С друге стране, још сигурно један век требало је да прође како би бенедиктинци почели да делују на подручју Италије, где су остварили мањи утицај него што се можда могло очекивати с обзиром на то да су ту поникли, в. Т. Браун, „Преображај римског Медитерана“, 59. Осим Августина из Кентерберија, Свети Вилфрид је такође значајан због ширења монашког живота, али и христијанизација Англа уопште. О делатности како Августина Кентерберијског, тако и Вилфрида в. I. Gobry, *Les Moines en Occident. T. 3, De saint Colomban à saint Boniface: le temps des conquêtes*, Paris, 1985, 343–411.

средиште у време Карла Великог (768–814), одакле се ширила мисија ка паганским Саксонцима, са којима је Карло водио више ратова. Фулда је због чињенице да су у њој почивале мошти Светог Бонифација, постала место ходочашћа, што је битно увећало приходе манастира и учинило га једним од најбогатијих, али и најугледнијих у Немачкој.⁸³

У доба Карла Великог и његових наследника и тзв. каролиншке ренесансе бенедиктински ред је доживео прву велику реформу, али и организовану подршку државних структура. Кродеганг из Меца, надбискуп и црквени реформатор, утицао је такође на то да се Бенедиктово Правило уведе као образац монашког живљења на латинском Западу. Поред Алкуина из Јорка, Ајнхарда и других знаменитих учењака каролиншке епохе, манастирске школе су имале посебан значај у ширењу писмености и културе на латинском Западу. У томе су предњачили Фулда, Тур, Корби, Сен Гален, а издваја се и личност Бенедикта Анијанског. Био је војник који је постао бенедиктински монах, иако се у почетку није строго придржавао Бенедиктових правила. Међутим, временом је почео стриктно да их примењује и почео је да мисионари и да ојачава дисциплину у бројним манастирима где су га позивали да заводи ред. Лудвиг Побожни, син и наследник Карла Великог, у близини Ахена саградио је Инде, доцнији Корнелиминстер који је требало да буде узор свим другим манастирима. Коначно, од сабора у Ахену 817. године сви манастири на тлу Царства требало је да следе (нешто измењено) Правило Светог Бенедикта. Монаси нису били обавезни да се баве земљорадњом. У манастирима, а сем облата, нико више није смео да се подучава и измењен је литургијски ред. Захваљујући напорима Бенедикта из Анијана, све је више било рукоположених свештеника међу братијом манастира који су свакодневно служили по литургијском реду. Поред Инда и Сен Гален је био међу манастирима који су најбрже спроводили ове реформе и где су осниване и монашке школе (< *laici. schola monachorum*). Диљем Каролиншког царства, у Ремсу, Корбију, у Светом Рикијеу, у месту Сентула у Пикардији ницали су бенедиктински манастири реформисани по идејама Бенедикта из Ананија, првог великог реформатора и настављача дела његовог великог нурсијског имењака.⁸⁴

Клинијевска реформа, можда и најпознатији средњовековни подухват целовите и темељне промене целокупног деловања Римске цркве, такође је изникла и потекла из бенедиктинског окриља. Опадање свеукупне друштвене и политичке стабилности на Западу, праћено културним слабљењем, које је привремено уздигнуто проглашењем Светог римског царства немачке народности 962. године, довело је до јако лошег стања и у бенедиктинским манастирима Европе. Морална слика бенедиктинаца такође је била изузетно лоша. Виљем Побожни Аквитански, војвода ове богате и значајне области основао је у Бургундској области манастир Клини око 910. године. Опати Клинија су били енергични људи који су упорно настојали да правила Светог Бенедикта поново крену да се примењују

83 G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 30–31; Ц. М. Х. Смит, *Европа после Рима*, Београд, 2006, 59–63.

84 G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 32–35; Е. Џејмс, „Северни свет у мрачном средњем веку (400–900)“, у: *Оксфордска историја средњовековне Европе*, 99, 105–106; Ђ. Миколи, „Монаси“, 56–58.

и укоренењу међу бенедиктинцима. Феудална организација манастира довела је до тога да ову реформу и званично призна папа Урбан II у време када је Свети Хуго (1049–1109) био на челу овог угледног бургундског манастира. Осим тога и световне власти, или бар њени поједини представници у Италији, Шпанији и Француској, подржали су клинијевце. Клинијевска конгрегација почела је да привлачи немали број манастира у свим деловима данашње Француске, а од 1056. године и женски манастири су оснивани и прикључивани овом реду. Највећи број клинијеваца био је аристократског порекла, а сами манастири су били уређени по строго хијерархијском феудалном принципу, где је опат био апсолутни господар манастира. Иако у неким земљама, попут Енглеске, ред није имао толики уплив у манастирску мрежу, ипак је реформски покрет клинијевског бенедиктинског монаштва захватио и те крајеве, те утицао на ширење образованости и на јачање монашке дисциплине.⁸⁵

Док су настајали бенедиктински манастири, у западном свету истовремено су се развијали и женски манастири. Жена-девица, које су се заветовале на неку врсту пустињаштва и одшелништва, било је међу римским хришћанкама још од III столећа. Прва женска кинија основана је у Риму убрзо по добијању верске слободе за хришћане, а двојица великих мислилаца, Августин и Јероним, старали су се о монахињама у Африци, односно у Риму. Још столеће пре Бенедиктовог деловања, Цезарије, епископ Арла, својој сестри Цезарији изградио је манастир и дао правила за монахиње. Око 415. године пак Јован Касијан је код Марсеља подигао још један женски манастир. Но, ово су све само магловити почеци женског монаштва. С монахињама бенедиктинског реда ствар је још компликованија. Првом монахињом овог реда сматра се Света Схоластика, сестра Бенедиктова, која је, према традицији, водила манастир у Плумба-риолу. Међутим, сасвим је нејасно да ли је Бенедикт њој поверио неки манастир будући да је јасно да није саставио никаква посебна правила за калуђерице. Једина могућа претпоставка јесте да је развој бенедиктинског реда паралалено пратио настанак и мушке и женске гране.⁸⁶

Бенедиктинци су продрли и у средњу Европу врло рано и имали су одлучујућу улогу у ширењу хришћанства у Угарској и Пољској. Астрик, опат Печварада и потоњи први калочко-бачки надбискуп, 1001. године, као изасланик краља Стефана, био је у Равени (где су се папа Силвестер II и немачки цар Отон III састали) и однео молбу за оснивање угарске црквене провинције. Осим њега вреди поменути још

⁸⁵ Целокупна историја клинијевског реда код М. Pacaut, *L'Ordre de Cluny (909–1789)*, Paris, 1986; о реформи Цркве и односима с Царством уп. W. Goez, *Kirchenreform und Investiturstreit 910–1122*, Stuttgart–Berlin–Köln, 2000. О бенедиктинској реформи и клинијевцима в. основне податке и најважније прегледе код G. Zarnecki, *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, 36–41; Ц. Линч, *Историја средњовековне цркве*, 145–151; С. Пеинтер, *Историја средњег века*, 150–157; Р. Морис, „Северна Европа осваја Медитеран (900–1200)“, у: *Оксфордска историја средњовековне Европе*, 186–187; из клинијевске реформе никли су и цистерцити као засебан монашки ред, али истовремено је ојачао и ауторитет папства и победа над Царством, о овоме в. Д. Витон, „Друштвено уређење северне Европе у средњем веку (900–1200)“, у: *Оксфордска историја средњовековне Европе*, 136–140.

⁸⁶ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj I*, 47–48 сматра да су се бавиле образовањем и васпитавањем деце, преписивањем књига, затим везом, шивењем, ткањем и другим сличним пословима.

једну важну личност заслужну за христијанизацију целокупне Угарске – то је био Млечанин Гелерт, односно Герхард. Оснивањем Панонхалме, најзначајнијег угарског бенедиктинског манастира, започето је свестрано културно и духовно деловање бенедиктинаца у овој земљи. Потом је следило и подизање других бенедиктинских опатија – Залавара, Зобора, те даље ширење мисионарења. Потом сâм краљ Свети Стефан, према предању, оснива Арачу у Банату, а оснивају се и друге опатије, многе баш од стране краљева. Све до татарске инвазије 1241–1242. године било је преко 30 бенедиктинских опатија диљем Угарске, које су биле и места јавне вере, али су имале и велике библиотеке и огромну улогу у самој Краљевини. Готово десет одсто манастира налазило се на југу Угарске, посебно у Срему.⁸⁷

Бендиктинци у пољске земље долазе већ крајем X века и тада Свети Војтех, као први пољски светитељ, почиње да проповеда и у Пољској, где се склонио код краља Болеслава Храброг, пошто је протеран из Прага. Двојица бенедиктинаца су 1001. године такође била у Равени у време када и потоњи надбискуп Калоче, Астрик. У Пољској је од XI stoleћа замах узела религијска обнова, посебно након неуспешног паганског устанка, а бенедиктински манастири све више се оснивају од 1038. године. Места као што је Гњезно (где је и „крштена Пољска“), затим Краков, Тињец, Лублин и друга постају значајна бенедиктинска средишта. Бенедиктинци почетком 1101. године већ имају развијену преписивачку делатност и у њиховој се библиотеци могу наћи литургијски кодекси. Следбеници Светог Бенедикта тада се све више шире по Пољској, а током XIII века прави се и први превод Библије на пољски језик, што је такође заслуга овог реда.⁸⁸

Са великим жаром ширење бенедиктинских идеја наставило се на све делове европског континента током средњег века. Временом су бенедиктинци постали један од доминантних редова који је своје испоставе имао и у Енглеској, Скандинавији, све до Јадрана, а у позном средњем веку, упркос деловању и других значајних редова, остајали су присутни и на Леванту, као и на Балкану.⁸⁹

Иако му медијевистика није била ужа струка, британски историчар Хју Тревор-Ропер дао је немали број запажања о раном средњем веку. Када је реч о Светоме Бенедикту и бенедиктинским манастирима, написао је како је то била самодовољна економска заједница жита и уља, дакле установа која је економски себе могла сама да издржава. Религијско освежење и јачање саме вере дали су, такође, значајан замах монасима чиме је јачана заправо европска хришћанска свест. Као таква, независна, једноставна ћелија, успела је, по његовим речима, да сачува западноевропски систем и да уз феудализам удари одлучујући печат европској цивилизацији раног средњег века, али и доцније.⁹⁰

⁸⁷ *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története: a Magyar kereszténység, királyság és Benczés-Rend fönállásának kilencszázados emlékére*, sz. Erdélyi, L., Sörös, P., Török J. et al., Budapest, 1996; *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*, sz. Takács, I., Pannonhalma, 2001, 107. Kristó, Gy., „Tatárjárás előtti bencés monostorainkról“, *Századok*, 138. évfolyam, 2. szám, 2004, 403–411.

⁸⁸ *Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*, A. W. Mikołajczak, A. Naumow (wybór i oprac.), aut. przekł. E. Jarmakowska, Gniezno, 2006, 29–34; *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin, 1995, 237–242.

⁸⁹ J. G. Clark, *Benedictines in the Middle Ages*, 5–255.

⁹⁰ X. Тревор-Ропер, *Усѡн хришћанске Европѡе*, 115–116, 133, 137–138.

Иако би се овако сроченом мишљењу можда и имало штошта приговорити с методолошке тачке гледишта, оно без сваке сумње исказује велики значај које је бенедиктинско монаштво, и монаштво уопште, имало у очувању и ревитализацији западно-европског културног простора, који је био жестоко изложен варварским продорима и потпуном преображају некадашњег римског света. Надахнуте речи Илдефонса Хервегена, иначе немачког бенедиктинца и својеврсног савременог биографа Светог Бенедикта, сведоче међутим и о једној неспорној историјској чињеници. Правила Светог Бенедикта била су тек почетак, поука за све шта је заправо најважније у духовном усавршавању. Бенедикт је, ван сваке сумње, желео да следи и „*Militare Christo*“ и позив који је сâм послао: „*Redire ad Deum*“. За њега је несумњиво манастирски живот, са игуманом на челу, био искрена жеља не само реформе монаштва, него и целог човечанства.⁹¹

Свети Бенедикт је велико поштовање, како на Западу, тако и на Истоку, имао и има све до данас. Папа Пије XII, енцикликом *Fulgens radiatur* из 1947. године, а поводом четрнаест векова од смрти Светог Бенедикта, назвао је овог светитеља „оцем Европе“ у базилици Светог Павла. У самом Монте Касину, који је Бенедикт основао, папа Павле VI је 24. октобра 1964. године посветио нову базилику, на месту старе, која је срушена у Другом светском рату у једном од најкрвавијих бојева савремене италијанске прошлости. Овом свечаном чину је присуствовало доста прелата и кардинала Другог ватиканског концила. На крају своје беседе, односно писма *Pacis nuntius*, поменути папа је Светог Бенедикта прогласио и заштитником целе Европе.⁹² Папа Јован Павле II је поводом петнаест векова од рођења Светог Бенедикта Нурсијског упутио једно апостолско писмо опату примасу бенедиктинаца и других редова који живе по његовим правилима (цистерцити, јерменски мхтаристи и други) у којем је, између осталог, истакао улогу бенедиктинаца у христијанизацији читаве Европе, али и то да они подучавају и мануелном раду, истовремено уливајући јеванђелски дух у људе. Кроз све аспекте живота и деловања Светог Бенедикта и реда који је основао, оновремени римски бискуп истицао је врлине које мора поседовати сваки редовник, али и сваки хришћанин уопште. Упоредио је изобличеност друштва из времена Светог Бенедикта са актуелним тренутком у којем су Европа и свет били 1980. године и указао на Бенедикта као на светло изласка из таме.⁹³

Исте године, поводом петнаест векова од рођења Светог Бенедикта, и бискупи тадашње Југославије издали су једно писмо. Наиме, у њему се истиче значај бенедиктинаца за христијанизацију Хрвата и Словенаца, а даје се и једна кратка и језгровита опсервација о томе шта је монаштво. Укратко је изнето и Житије Светог

⁹¹ I. Herwegen, *Sveti Benedikt*, 101–115.

⁹² Вероватно негде на фону оваких мишљења и читаве атмосфере у оновременој римокатоличкој Западној Европи, и Клод Франше, аутор једног више дечијег биографског дела о Светом Бенедикту и истакнути римокатолички аутор друге половине XX века у Француској, наводи како је Свети Бенедикт био, пре свега, човек мира, мира међу људима, в. С. Franchet, *Saint Benoît de Nursie. Le père de famille*, Lyon, 1963, 78. Овакве поруке чуле су се и у каснијим годинама од стране највиших представника Римокатоличке цркве.

⁹³ A. Lentini, *Život Sv. Benedikta*, 66–67, 75–94.

Бенедикта. Како цела посланица има за циљ да покаже како су бискупи ондашње СФР Југославије, посебно Хрватске, у органском јединству са целом Римокатоличком црквом и Европом, не чуди што је дат и један преглед настанка бенедиктинских манастира Европе, с акцентом на Фулду и христијанизацију Немачке од стране бенедиктинаца. Потцртан је културни и цивилизацијски карактер бенедиктинских опатија, као и значај бенедиктинаца за развој хришћанства код Хрвата и Словенаца, све до дубоко у нови век. На крају се истиче значај рада, заједништва и свих других врлина чију је поруку, према тадашњим југословенским бискупима, носио сâм Свети Бенедикт.⁹⁴

Свети Бенедикт и источни православни свет средњег века

Следбеници Светог Бенедикта из Нурсије су у средњовековној Србији имали значајну улогу на Приморју. Појединци су били и изасланици српских средњовековних владара, а укупно узевши, у римокатоличком микросвету српске државе средњег века, бенедиктинско редовништво је имало важно место. Но, питање које се намеће као још значајније јесте оно о култу самог Светог Бенедикта међу православним светом. Под тим појмом се подразумевају земље византијског комонвелта, простор где је остало неких писаних трагова о средњовековном култу овога утемељивача западног монаштва.

Када је реч о култу који је Свети Бенедикт имао на Истоку, у византијском свету, као и у земљама византијског комонвелта, постоји неколико значајних аспеката. Најизразитији међу њима јесу писани споменици, житија и службе, посвећени самом Светом Бенедикту. Уистину, култ Светог Бенедикта у православном свету никада није до те мере заживео да се он сматрао изразито значајним средњовековним светитељем, али, постојање култних списа, његовог опширног, као и синаксарског житија, али и службе, доказ су да је уживао поштовање међу православним светом, те да је литургијски спомен на њега био изузетно жив. Према речима Оливијеа Делуја, зацело најбољег познаваоца ове тематике у академским круговима, Бенедикт је за Византинце био, пре свега, светитељ и чудотворац. То значи да је поглед на њега био хагиографски и занимало их је житије и култ, као и његова правила. Исто тако, сâм култ Светог Бенедикта се пројављује и на самом Западу тек од VIII века, када је папа Захарије наредио повратак реликвија у опатију Флери.⁹⁵

Међусобна веза коју су могли имати Бенедиктова монашка правила и Јустинијаново законодавство јесте предмет научних расправа од скоро једног столећа. Извесно је да је Јустинијан поред других видова световног и црквеног живота, уредио и манастире и успоставио одређена правила битисања у њима и то на неколико места у зборнику *Corpus*

⁹⁴ Biskupi Evrope, „Odgovornost kršćana za Evropu danas i sutra“, Biskupi Jugoslavije, „Sveti Benedikt i njegovo djelo“, *Dokumenti o Sv. Benediktu*, Zagreb, 1980, 21–45.

⁹⁵ O. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, *Interactions, emprunts, confrontations chez les religieux (Antiquité tardive – fin du XIXe siècle)*, Saint-Étienne, 2015, 74.

iuris civilis, од 529. године, па све до 554. године када је законодавство овог источноримског цара и формално санкционисано за цело подручје Италије.⁹⁶ Могући међусобни утицаји Јустинијановог (и уопште римског) права и Бенедиктовог Правила огледају се у неколико аспеката, као што су избор игумана, уређење заједничких манастирских спаваоница и градација монашких грехова. Веома је тешко утврдити конкретне утицаје, иако у неколико чланова који се тичу управо заједничких манастирских спаваоница постоје запањујуће сличности између Јустинијанових Новела, дакако у латинском преводу, те Правила Светог Бенедикта. У науци је током више деценија изнето неколико мишљења у вези с евентуалним утицајима и прожимањима између Јустинијановог законодавства и Бенедиктовог Правила за монахе. Још 1929. године Џон Чепмен, историчар бенедиктинског реда, али и редовник бенедиктинац, изнео је тезу да је дело *Regula* било инспирација законодавним актима великог источноримског императора посвећеним манастирима. Он није узимао у обзир ни хронологију различитих делова у зборнику *Corpus iuris civilis*, будући да се поред Новела и поједине значајне одредбе, попут оне о избору игумана налазе и у делу *Codex Iustinianus*. Чепмен није размотрио ни чињеницу да, у време када Јустинијан компилује своје законодавне списе, Бенедиктово Правило није сасвим ни у Италији заживело. Најновија истраживања указују да је пре дошло до утицаја Јустинијанових закона, односно до примене неких општих манастирских правила, која су, као таква, била присутна и у источном и у западном свету. Једно од тих јесте да млади монаси (адолесценти) не спавају сами у спаваоницама већ са старијим калуђерима. Овакав начин организације у спаваоницама постојао је како у Византији, тако и у Галији и другим западним подручјима. Ове сличности су више одраз духа времена него неких директних утицаја.⁹⁷

Аутори двеју служби посвећених Светом Бенедикту на грчком језику јесу, што није изненађујуће, управо Итало-Грци. Исто тако, преводилац Бенедиктовог Житија на грчки језик такође је био грчког порекла, са тла Италије. Јасно је да је култ Светог Бенедикта најпре и могао да процвета међу оним грчким живљем и оним грчким манастирским круговима који су постојали у Италији. Отуда и чињеница да су аутори који су се највише бавили култом Светог Бенедикта и оставили најзначајније писане трагове о њему били управо грчког порекла.

Први међу њима био је папа Захарије, чији се понтификат смешта у период између 741. и 752. године, а који се неретко назива последњим папом који је био Грк. Он је био епископ града Рима, за којег се сматрало да је способан дипломата и који се вешто носио у тешким временима. Преговарао је са лангобардским краљем Лиутпрандом, који је обновио територијални опсег папске области враћајући сва подручја освојена од Лангобарда. Захарије је успео да убеди краља Лиутпранда да не напада Равенски егзархат, најважнију административну јединицу византијске управе у Италији. Упркос иконоборству, коме се, као и све папе, вероватно и противио, остао је у добрим односима са царем Константином IV Копронимом. Ипак, најзначајнији је

⁹⁶ О Јустинијановим реформама и манастирима уп. класичан чланак Ф. Гранић, „Правни положај и организација грчких манастира по Јустинијанову праву“, Богословље III, 1928, 181–196, 269–278 [= „*Die rechtliche Stellung und Organisation der griechischen Kloster nach dem justinianischen Recht*“ *Byzantinische Zeitschrift*, XXIX, 1929, 6–34]; новија свеобухватнија студија на ову тему А. de Vogüé, „La législation de Justinien au sujet des moines“, *Revue Mabillon* 14, 2003, 139–151.

⁹⁷ О. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, 74–77.

као папа који је 751. године признао Пипина Малог за франачког краља, те је, на тај начин, започела каролиншка епоха.⁹⁸

Будући да је био значајан ерудита, папа Захарије је превео с латинског на грчки језик Дијалоге свог великог претходника Григорија Двојеслова, па је тако превео и Житије Светог Бенедикта, које је, на тај начин, ушло на велика врата у византијски свет. Вреди истаћи да је сâм папа Григорије Велики био врстан познавалац источне патрологије, а значајан утицај на Бенедиктово Житије извршио је и рани хришћански писац Теодорет Кирски, односно његово дело. Међу другим утицајима источно-хришћанске хагиографије на Бенедиктово Житије велики савремени француски римокатолички прелат Клод Дажан издваја истицање анахоретских врлина, затим само структуру чуда која чини Свети Бенедикт, пре свега чудесна излечења и друге. Међу његовим чудима посебно се истичу покрштавање странаца, односно Бенедиктов утицај на њих да постану хришћани. И за ове делове Бенедиктовог Житија сматра се да представљају значајан уплив управо источне хагиографије.⁹⁹

Превод папе Захарија, како се често сматра, био је најпре намењен хеленофоном становништву и то посебно црквеним (пре свега манастирским) круговима на тлу Италије. На овај начин, читавањем снажне културолошке везе на тлу самог Апенинског полуострва, они су се могли јаче везати за Римску цркву. Не треба сметнути с ума ни то да је југ Италије, као и Сицилија, био прожет византијским црквеним утицајем, те мрежом византијских манастира. Оваква цивилизацијска дихотомија требало је да се одржи, те је папа Захарије преводом Дијалога папе Григорија Великог желео да се Курија приближи својој грчкој пастви и монасима.¹⁰⁰

Грчки превод Дијалога стекао је велику славу у Византији, али и другим земљама византијског комонвелта. Већ око 800. године постоји један епиграм писан у акростиху од стране Јована монаха за папу Григорија. Сâм акростих је написан на почетку издања дела Григорија Великог на грчком језику. Аутор овог епиграма пише да је радио за папу Захарија како би књига папе Григорија била публикована на грчком језику. Наводи и како се у овој књизи налазе и животи светих отаца.¹⁰¹ Сличне податке даје и

⁹⁸ Liber pontificalis представља кључан извор за његов понтификат, уп. *Le Liber Pontificalis: texte, introduction et commentaire*, par L. Duchesne, Tome I, Paris, 1886, 426–439; R. Davis (ed.), *The Lives of the Eighth-century Popes (Liber Pontificalis): The Ancient Biographies of Nine Popes from AD 715 to AD 817*, Liverpool, 1992, 29–49 с коментарима приређивача. Од литературе уп. и J. T. Hallenbeck, „Pavia and Rome: The Lombard Monarchy and the Papacy in the Eighth Century“, *Transactions of the American Philosophical Society, New Series*, Vol. 72, No. 4, 1982, 1–186, нарочито 39–52 за папу Захарија; T. F. X. Noble, *The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal State, 680–825*, Philadelphia, 1984, 49–56, 65–72, 185–187.

⁹⁹ Издање Бенедиктовог Житија в. I. Cozza-Luzzi (ed. et notis illustr.), *Historia S. P. N. Benedicti a SS. Pontificibus Romanis Gregorio I. descripta et Zacharia graece*, Tusculani, 1880; C. Dagens, „Grégoire le Grand et le monde oriental“, *Rivista di storia e letteratura religiosa*, t. 17, № 2, 1981, 243–252. Прихвата О. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, 82.

¹⁰⁰ R. Lizzi, „La traduzione greca delle opere di Gregorio Magno. Dalla Regula pastoralis ai Dialogi“, in: *Gregorio Magno e il suo tempo. XIX Incontro di studiosi dell'antichità cristianain collaborazione con l'École française de Rome (Roma, 9-12 maggio 1990)*, vol. II, Rome, 1991, 41–57.

¹⁰¹ G. Mercati, „Sull'epigramma acrostico premesso alla version greca di S. Zaccaria papa del Liber Dialogorum di S. Gregorio Magno“, in: *Collectanea byzantina*, vol. I, Bari, 1970, 165–173.

највећи византијски патријарх Фотије у свом волуминозном енциклопедијском делу византијског класицизма и ерудиције – Библиотеци. Наиме, Фотије пише како је папа Григорије Велики написао многе душекорисне књиге и омилије, али „καὶ βίους τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀξιολόγους“. Ипак, током 165 година само они који говоре латински могли су се служити овим делима, све док их папа Захарије није превео на грчки.¹⁰²

Постоји укупно око тридесет различитих грчких рукописа Житија Светог Бенедикта, од којих је бар осам, који датирају пре XIII века, сасвим извесно настало изван Италије. Сâм папа Захарије унео је и низ новина и измена у свој превод у односу на оригинални латински текст. Тако он, примера ради, избегава, па чак и намерно прескаче делове Бенедиктовог латинског житија где се говори о његовом бекству. Када су у питању Бенедиктове особине, Захарије је узимао и слободу да их дода, појача, па чак и да на више места понови епитете који сведоче о нурсијском утемељитељу монаштва на Западу као смиреном, богоносном, понизном и слично. Осим тога, у грчкој верзији улога ђавола заправо јесте позиција искомског архинепријатеља и она је још наглашенија. Упркос одступањима, папа Захарије је ипак настојао да структурално и садржински следи оригинални Григоријев текст.¹⁰³

Интересантно је да је Нерсес Ламбронски (Ламбронатси), једна од најбитнијих личности у јерменској средњовековној црквеној историји, али и целокупној култури, такође имала везе са Светим Бенедиктом и хагиографским списима посвећеним њему. Наиме, његово је Правило превео на јерменски један франачки редовник Гијом, у манастиру Светог Павла у Антиохији. Сâм Нерсес, који је иначе живео од 1153. до 1198. године, наводи да је превео са грчког језика и друга дела Григорија Двојеслова у једном манастиру који је изгледа био посвећен Светом Симеону и био код Аназарба у Киликији, односно Малојерменској кнежевини.¹⁰⁴

Од важних личности из историје хришћанства који имају везе са популаризацијом Дијалога у православном свету треба неизоставно истаћи Јевтимија Светогорца. Овај угледни грузијски монах и светитељ био је син Јована Грузина, оснивача манастира Ивион. И сâм Јевтимије постао је игуман овог манастира, те је тако и ушао и у грузијску традицију, као Свети Јевтимије Мтацмидели (грузијски за ‘Светогорац’). У првој декади XI века (умро је 1028. године) остварио је и изузетну преводилачку делатност. Течно је говорио грчки и матерњи грузијски, као и неке друге језике, те је стога и превео велики број значајних теолошких дела, преко тридесет. Међу њима, 1011. године, на грузијски су преведени и Дијалози Светог Григорија Двојеслова, и од

¹⁰² R. Henry (éd. et trad.), „Photius“, *Bibliothèque*, vol. VII, Paris, 1973, 209–210.

¹⁰³ Детаљна анализа свих рукописа, те целокупне грчке рукописне традиције у критичком издању Житија Светог Бенедикта папе Захарија, в. G. Rigotti (ed.), *Gregorio Magno. Vita di s. Benedetto*, I–XLVI; о преводу папе Захарија в. и углавном филолошку анализу код G. J. M. Bartelink, „Une phase dans la transmission de la Vita Benedicti de Grégoire le Grand: la traduction grécque par le pape Zacharie“, *Polata Knigopisnaia: an Information Bulletin Devoted to the Study of Early Slavic Books, Texts and Literatures* 4, 1981, 4–14 с низом примера одступања текста, па чак и промене смисла. На неким местима Захарије је просто лоше интерпретирао латински текст.

¹⁰⁴ P. Peeters, *Orient et Byzance: le tréfonds oriental de l'hagiographie byzantine*, Bruxelles, 1950, 194; I. O. S. B. Havener, „The Prologue to the Rule of Benedict“, *Journal of the Society for Armenian Studies*, vol. 3, 1987, 35–62.

тада је познато укупно пет рукописа на грузијском.¹⁰⁵ Немачки библиограф и класичар Јохан Фабрицијус је у свом познатом вишетомном делу *Bibliotheca Latina* писао како постоји и арапски превод Дијалога: „Arabica dicitur exstare in Biblioth. Colbertina“.¹⁰⁶

Поред Бенедиктовог Житија, па и Правила, које је ушло у источнохришћански свет, његово прослављање такође је било литургијски уобличено. Свети Бенедикт, будући да је живео у време пуног јединства Цркве, општехришћански је светитељ. Источни, пре свих византијски свет, на тај начин је и њега уврстио у свој богослужбени календар. Када се узме још и чињеница да је Бенедикт из Нурсије био једна изузетно значајна раносредњовековна фигура у историји Цркве, те и да је био на простору где се и те како преплитао утицај Истока и Запада, његово култно прослављање постаје и много јасније. Треба додати на то и источне утицаје на самог Бенедикта, бенедиктинце у Византији и уопште чињеницу да је немало источног било у Бенедиктовој мисли и делу.

Синаксари и минеји од IX до X века доносе неке забелешке, обимом невелике, али врло богате подацима о овом светитељу. Типик цариградске цркве Света Софија, рецимо, под 14. мартом наводи да је тога дана спомен „τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, τοῦ κατὰ τὴν ἐλλάδα φωνὴν μεθερμηνευομένου Εὐλογημένου“. Дакле, писца Синаксарскога житија Светог Бенедикта највише је дотицала чињеница да његово име значи ‘благословен’ на грчком језику.¹⁰⁷

Цариградски синаксар је нешто садржајнији када је реч о животу Светог Бенедикта. Иако има доста грешака, па и површних интерпретација, за ову тему важни су подаци који се овде могу наћи. На почетку, Свети Бенедикт је назван мучеником, што је свакако омашка: „Ἀθλητὴς τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος πατρὸς ἡμῶν Βενεδίκτου, τοῦ κατὰ τὴν ἐλλάδα φωνὴν μεθερμηνευομένου Εὐλογημένου“. И овде се, дакле, налази податак о његовом значењу имена на грчком језику. У Пролошком житију о његовом пореклу и месту рођења пише: „Οὗτος ἦν ἐκ τῆς Ῥωμαίων γῆς, ἐκ χώρας Νορσίας λεγομένης“. О правилима, односно утемељењу монашкога живота ово Синаксарско житије не даје податке. С друге стране, наводи се: „κατ’ αὐτὸν ἱστορία δηλοῖ, δι’ ὃν παντοῖα κατεργάσατο θαύματα“. Овај податак указује на то да је његово Житије било добро познато. Од значајних елемената који се налазе у Бенедиктовом Житију, помиње се његово напуштање богате породице, те долазак у монаштво с дојиљом. Пише и да се он придружио монасима, те да се у његовој „историји“, односно Житију, чита о бројним његовим чудима. На крају, само је још један сегмент преузет из Житија

¹⁰⁵ О Јевтимију уп. „Euthymios Athonites Iber“, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online*, Berlin–Boston, 2013, <https://www.degruyter.com/document/database/PMBZ/entry/PMBZ24113/html> приступљено 25. јуна 2021. О преводу в. и С. Hannick, „Die griechische Überlieferung der Dialog des Papstes Gregorius und ihre Verbreitung bei den Slaven im Mittelalter“, *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, № 24, 1974, 52.

¹⁰⁶ J. Alberti Fabricii, *Bibliotheca Latina mediae et infimae Aetatis*, Florentiae, 1853, 82. Међутим, овом преводу нема ни трага у литератури. В. D. E. Dekkers, „Les traductions grecques des écrits patristiques latins“, *Sacris Erudiri*, 5, 1953, 214.

¹⁰⁷ J. Mateos (éd.), *Le Typicon de la Grande Église. I. Le cycle des douze mois*, Rome, 1962, 248–249 (грчки оригинал с француским преводом). Матеос је користио неколико рукописа типика који датирају од IX до XII столећа.

Бенедиктовог. То је визија двојице монаха о стази ка небу, која је била намењена Светом Бенедикту у тренутку његовог престављења, те сусрета с Господом.¹⁰⁸

Постоји још један синаксар, из X века, у којем постоји кратко Бенедиктово Житије. Он се ту назива архимандритом Рима, а помињу се још неки делови његовог житија, попут оног о имену сестре Схоластике, што је својеврстан куриозитет у литургијским списима посвећеним нурсијском светитељу. И ово Пролошко житије Светог Бенедикта започиње реченицом како његово име на грчком језику значи 'благословен'. Међутим, ово Житије пружа својеврсни сиже друге књиге Дијалога, те је другачији од осталих синаксара по информацијама које пружа, као што је већ истакнути помен сестре Схоластике.¹⁰⁹

Свети Бенедикт добио је и Службу писану грчким језиком и то из пера једног од најплоднијих писаца црквених песама целе византијске епохе. У питању је Јосиф Химнограф, који је потицао са Сицилије и извесно је био грчкога порекла. Био је рођен око 816. године, а умро вероватно 886. године. Са петнаест година је замонашен, и то у солунском манастиру Латомос. Њиме је био посебно одушевљен Григорије Декаполит који је позвао Јосифа да дође у Студијски манастир код Цариграда. Јосифова каријера тада је доживела велики успон, будући да је он био изасланик у Риму 841. године у једној врсти иконодулске мисије код папе Лава III. Будући да је Јосиф доцније и канонизован, постоји и његово Житије, важан историјски извор за његов живот, али и дело препуно одељака који су карактеристични за животе светаца. Тако, рецимо, Јосифов хагиограф Теофан приповеда како је Јосиф допао заробљеништва и провео читаву годину као арапски роб на Криту. Теофан даље пише да је Јосифа чудесно избавио Свети Никола и Јосиф се тада вратио у Цариград. Оно што се о њему сасвим поуздано зна јесте то да је подигао и неколико манастира, а од 858. до 867. године, као противник цезара Варде, био је у егзилу. Постао је потом и скевофилакс Свете Софије, а био је близак патријарху Игњатију, као његовом наследнику на трону – Фотију. Иза себе је оставио волуминозно дело од 385 канона и 9 кондака у минеју, 68 канона из осмогласника (октоиха), 6 целих канона у посном триоду, као и још 34 триоде/тетраоде, а уз то и два канона и 24 триоде/тетраоде из цветног триода.¹¹⁰

Јосиф Химнограф је прилично добро познавао Бенедиктово грчко Житије, и то се види у његовим одама посвећеним нурсијском светитељу у Служби на дан 14. марта. То избија из много стихова химни Светом Бенедикту, иако се, и овде, слично као у синаксарима, чудотворење овог светитеља не налази на много простора. С друге стране, бројне су парафразе делова Житија које говоре о Бенедиктовим врлинама. Примера ради, Бенедиктово поређење са Светим Илијом („као

¹⁰⁸ H. Delehaye (opera et studio), *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi, adjectis synaxariisselectis*, Bruxelles, 1902, 535.

¹⁰⁹ F. Halkin, *Bibliotheca hagiographica Graeca. Tome I*, Bruxelles, 1957, 97 (273c); O. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, 90. Цитирана литература је, нажалост, остала недоступна.

¹¹⁰ Најцеловитији приказ његовог живота и дела код E. Τομαδάκης, *Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος. Βίος καὶ ἔργον, διδακτορικὴ διατριβή*, Αθήναι, 1971, попис, датовање и издања Јосифових дела посебно на 107–232; уп. и детаљнији приказ и расправу код D. Stiernon, „La vie et l'œuvre de S. Joseph l'Hymnographe. À propos d'une publication récente“, *Revue des études byzantines* 31, 1973, 243–266.

древни пророк Илија, тако и ти свече“), као и ода њему који целу земљу посматра под једним великим зраком, представљају делове који се могу прочитати и у његовој хагиографији. Параболе на Дијалоге јасне су и у деловима Службе где се Бенедикту кличе како је Бог „убогима послао све“ за шта је Бенедикт молио Њега. Ово је јасна алегорија на поглавља XXI и XXVII, где се ради о чудесном нахрањивању гладних, те о исплаћивању дуга. У шестој се песми чак спомиње и васкрсење мртвих, те оздрављења – све чуда која је приписују Светом Бенедикту. На више места Јосиф Химнограф назива Бенедикта „блиставим зраком“, на једном месту монаштва (< ἱρч. μοναζόντων φωστὴρ διαυγέστατε), а на другом месту читавога света. Требало би свакако поменути и акростих „Песма која се приноси мудроме Бенедикту, Јосиф“, а који се налази у грчкој верзији канона на јутрење Службе Светом Бенедикту Јосифа Химнографа. У словенској верзији овог акростиха нема. „Διευπλώσατο γὰρ τοὺς τῶν μοναχῶν κανόνας διακρίσει ἐξαίρετο καὶ λόγῳ φωτοειδεῖ“ јесте стих који не само што најбоље осликава Јосифово познавање Бенедиктовога живота, већ је некако и најзанимљивији за сагледавање историјске подлоге коју је химнографија овог великог византијског аутора духовних песама имала. Види се да је и Јосифу било важно да најлепшим речима исплете причу о томе како је управо Бенедикт устројио монашке каноне, а правила је назвао „бриљантним (светлећим) речима“. ¹¹¹ Вероватно би се то овде могло тумачити као својеврсна светлост која је дата монасима за које је устројио манастирска правила, која је и Јосиф познавао, макар посредно, преко Захаријевог превода Бенедиктовог Житија.

Још један значајни византијски химнограф и такође доцнији светитељ заслужан је за ширење култа Светог Бенедикта међу православнима, односно византијским светом. У питању је Нил Калабријски, односно Росански. Потписао је из богате грчке породице у Калабрији где се родио 910. године. Био је ожењен и чак имао и ћерку из тог брака. Међутим, услед болести се замонашио и започео око 940. године своју духовну каријеру. Обитавао је у неколико манастира и био познат као велики аскета, подвижник и угледни духовник. Исте, 940. године отишао је на Меркурион, својеврсну италијанску Свету Гору на којој је било више грчких манастира. Једно време је изгледа живео и у Монте Касину, где су га са братијом штитили бенедиктинци. Извесно је са њима одржавао тесне везе иако је сâм своје монахе подучавао да живе сходно Правилима Светог Василија Великог. Нил из Росана основао је 1004. године манастир

¹¹¹ *Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*, 105–116. У овој хрестоматији у самој Служби Јосифа Химнографа место је нашло и једно Синаксарско житије Светог Бенедикта, у коме се наводи како његово име на грчком значи ‘благословен’. Надаље пише како је био из римског краја, места званог Нурсија, те да је потписао од побожних и богатих родитеља. Њих је рано напустио и посветио се Богу. Ни у овом Синаксарском житију нема много помена његових чуда, већ се набраја да је васкрсавао мртве и чинио још нека чуда. Највећи део овог дела јесте везан за Бенедиктову смрт, за место где му је предвиђен гроб, пренос његовог тела у ораторијум, те за визију двојице монаха о путу ка Богу који им се указао, а који је заправо стаза којом ће се Свети Бенедикт успети ка небесима. *Ibid.*, 113. Овај превод Службе Светом Бенедикту донет је не само на основу грчких предлога већ и на основу словенских. Постоје одређене разлике, пре свега у богородичном и крстобогородичном на вечерњој служби, те у неким уметцима у поједине стихире и кондаке. В. о овоме свакако и О. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, 87–88.

у Гротаферати, један од најважнијих грчких манастира на тлу целе Италије, а умро је годину дана доцније.¹¹²

Химне које је саставио за Светог Бенедикта настале су у време када је Нил прешао у Валелучио, место које му је дао опат Монте Касина – Алигерн. У знак захвалности за то што је од 981. до 984. године имао место на коме је пребивао са неколицином ученика, Нил је сачинио химне и Службу Светом Бенедикту. Дакле, овај вредан литургијски споменик у част нурсијскога монаха настао је недалеко од центра његовог деловања где су бенедиктинци заправо и настали, а могуће и да је на њега утицало сазнање о Бенедикту као оцу западног монаштва, те да је низ стихова Службе, који Бенедикта тако описују, последица Нилове везе са бенедиктинцима. Стихови Нила Росанског рецитовани су и пред бенедиктинском заједницом Монте Касина крајем X века. Служба садржи два дела, у првом је осам стихира и тропара, а други део је канон. Дијалози папе Григорија Великог су имали далеко већи утицај на Нила Росанског, него што је то случај са синаксарима и другим литургијским споменницима у част Светог Бенедикта из Нурсије. То се понајвише огледа у чињеници да је на многим местима споменута његова улога у сачињавању монашких правила, као и да су његова чуда нашла значајно место у овој Служби, дакле све оно чега у другим богослужбеним делима нема. Сигурно му је било доступно и Житије Григорија Двојеслова у грчком преводу папе Захарије, као и дотадашња химнографска традиција како на латинском тако и на грчком језику. Доказ за то налази се у описивању чуда у Служби – Нил је прескакао исте оне делове којих нема у грчком преводу Бенедиктовог Житија. Штавише, грешке у грчкој верзији понављају се и код Нила Росанског. Јосиф Химнограф, који у својој Служби више ставља акценат на општа места, хришћанске врлине Бенедиктове и даје мало података о свецу уопште, није имао зацело никаквог утицаја на Нила Росанског, чији списи пажљиво прате Житије Светог Бенедикта. Да је Нил користио управо и латински оригинал сведочи и лексика, попут рецимо термина *ῥέγουλα*, а који је евидентно преузет из латинског. Нил је одлично познавао и стање у Италији, а у својим химнама Бенедикту помиње чак и Рим и Напуљ. И док је први свакако разумљив, помен Напуља више истиче значај овог града у доба Светог Нила из Росана, будући да Бенедикт у Напуљу није никада ни био. Служба Светоме Бенедикту коју је саставио овај монах огледало је прожимања култура те у потпуности осветљава итало-грчки идентитет како самог Нила, тако и једне шире заједнице Грка и Византијске цркве на тлу Италије.¹¹³

Неколико исечака из Службе би свакако могло најсликовитије да дочара све горенаведено. Већ на самом почетку се наводи да се 21. марта прославља Свети отац

¹¹² Његово Житије настало је врло брзо након његове смрти, уп. до данас најбоље критичко издање G. Giovanelli (ed.), *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ Νέου*, Grottaferrata, 1972; D. P. Hester, *Monasticism and Spirituality of the Italo-Greeks*, Thessaloniki, 1992, 200–221.

¹¹³ Најпотпунија и савремена анализа код A. Peters-Custot, „Neilos the Younger and Benedict: The Greek hymns composed by Neilos in Campania“, in: *Greek Monasticism in Southern Italy: The Life of Neilos in Context*, eds. B. Crostini, I. A. Murzaku, London, 2018, 308–330, с литературом, критичким издањем службе в. *Ibid.*, 331–344, те с екстензивним списком литературе на 344–347. Аник Петерс-Кисто напомиње да је Нил ипак извесније више користио, чак доминантно, грчку верзију папе Захарија, иако не негира поједине латинске утицаје.

Бенедикт, игуман Касина – Μηνὶ μαρτίῳ καὶ . . . καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Βενεδίκτου ἡγουμένου Κασίνου.

Τῷ νομοθέτῃ τῶν ἀσκητῶν
Ναζηραίων τε καὶ τῶν Ῥωμαίων
ὁ χορὸς Μοντεκασίνου βοήσατε νῦν.

У наведеним стиховима види се Нилово познавање Бенедиктовог утицаја на западно монаштво, а самог свеца назива устројитељем (законодавцем) монаха.

Као што је напоменуто ова Служба велики је извор топонима Италије, који показују значајне везе латинских и итало-грчких заједница. На крају друге стихире помињу се и Рим, Кампанија, као и Напуљ. Свети Бенедикт се пак назива поносом православља и драгуљем и славом монаха. У оригиналу тај део Службе гласи овако:

Χαίροις, Βενεδίкте πάνσοφε,
χαίροις, Ῥωμαίων φωστήρ,
Καμπανίας ἀγλαΐσμα·
Χαίροις, Νεαπόλεως
τεῖχος ἀκαταμάχητον·
τῆς ἐκκλησίας
χαίροις τὸ στήριγμα·
καὶ ὀρθοδόξων
χαίροις τὸ καύχημα·
χαίροις καλλώπισμα
καὶ τὸ σεμνολόγημα
τῶν μοναστῶν.

У канону Службе такође се чита како се:

Нурсија радује,
Рим се гласно хвали,
Али је гора касинска најпоноснија

тј. у оригиналу:

Γήθεται Νουρσία,
καυχᾶται ἡ Ῥώμη·
Κασίνον ὄρος δὲ
Ὑπερκαυχᾶται.

Нил, на основу друге књиге Дијалога износи у канону и то како је Бенедикт основао дванаест манастира: „δώδεκα γὰρ συνέστησας“. Како у првом делу Службе, тако и у канону помиње се на два места епизода из Бенедиктовог живота где је братија покушала да га отрује, а наводе се и разна његова чуда и сусрети са људима. За исто-

ричаре је интересантан и помен готског владара Тотиле, те епизоде из Бенедиктовог живота где му је прорекао све несреће које ће му се десити. У Ниловој верзији то изгледа овако:

καὶ τὸν Τότῆλα τὸν βασιλέα
πειράζειν μέλλοντα
ἤλεγξας προφανῶς,
πᾶσι προειπὼν ἐν οἷς
ἐμπέσῃ κακοῖς.

Нил Росански је Светог Бенедикта назвао и сунцем које обасјава Запад, те да је својим врлинама осветлио ивице икумене. И овај део вреди поменути због спомињања италијанских топонима, али и целе Италије, која треба, како се у Служби наводи, радосно да игра:

Ἦλιος ὥσπερ, πάτερ, τῇ δύσει
ἀνατείλας, φωτίζεις
ἀρετῶν τῷ φωτὶ
τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα.
Ῥώμῃ τῷ βίῳ σου
ἐγκανχᾶται,
ἡ Νουρσία τὰ σπάργανα
μεγαλύνει,
πᾶσα ὁμοῦ Καμπανία κροτεῖ,
Ἰταλία σκιρτᾷ·
τὸ τοῦ Κασίνου δὲ ὄρος
πλέον πάντων κομπάζει καὶ
γίθεται
τῷ τάφῳ ἐναβρυνόμενον·
μεθ' οὗ σκέπε ἡμᾶς τοὺς
ὑμνοῦντάς σε:
πρεσβεύων ἀπαύστως
ὑπὲρ πάντων ἡμῶν.

Ова Служба је карактеристична по томе што њен аутор, Нил Росански, помиње Светог Григорија Двојеслова, као аутора Житија Светог Бенедикта где је „мудро“ описао 36 чуда, те открио Бенедикта свету. Нурсијски се светац ту назива „мудра слава латинског света“:

Ῥώμης ὁ μέγας
γρηγόριος ὁ διάλογος
πρὸς τρεῖς δέκα
θαύματα καὶ ἕξ
συγγράψας σοφῶς,

ἔδειξε τῷ κόσμῳ σε
ἥλιον ἄλλον
φωτίζοντα τὴν κτίσιν,
Βενεδίκτη σοφέ,
Λατίνων κλέος.

Већ следећи стихови су битни будући да се у њима поново помињу правила и ту Нил употребљава грецизирану латинску реч да означи монашке регуле које је Бенедикт донео. Нил Млађи их у Служби назива божанским законима и савршеним водичем:

Σὺ, πάτερ, θεῖον
νόμον ἡμῖν καταλέλοιπας
ὁδηγίαν
πᾶσαν μοναχῶν,
καὶ κλῆσιν αὐτῷ
ρέγουσαν ἐπέθηκας.

Нил пореди Бенедикта чак и са Мојсијем и пише како је саставио закон који долази од Бога, који садржи 72 поглавља, по којима живе у Монте Касину и певају њему (Бенедикту) химне. Овде се види јасна алузија на правила која је Бенедикт Нурсијски саставио и по којима су и у време Нила и његовог боравка у близини Монте Касина, дакле почетком осамдесетих година X века, живели италијански бенедиктински монаси:

Ὑψει ἀνῆλθες ἀρετῶν,
θεομακάριστε,
ὥς τις ἄλλος Μωϋσῆς·
καὶ νόμον
ἐκ θεοῦ διέγραψας,
οὐχὶ δεκάλογον,
ἀλλ' ἐν ἑβδομήκοντα καὶ δύο
τοῖς τίτλοις ἡρμοσμένον·
ὄν ἐκ πόθου κρατοῦντες
οἱ ἐν τῷ Κασίνῳ
ὕμνοῦσί σε πατέρες.

Ових неколико делова Службе Светог Нила Млађег (Росанског) оснивачу и правом утемељитељу западне монашке традиције, Бенедикту Нурсијском, живо је сведочанство међусобних утицаја Источне и Западне цркве на примеру управо бенедиктинског живота, али и хагиографије и литургијског прослављања Светог Бенедикта, којег су, макар у итало-грчком контексту, посматрали као знаменитог свеца целе хришћанске васељене. Свакако би било од непроцењивог значаја да неко стручнији у познавању химнографије, те грчког језика, преведе целу Службу на српски језик, јер је она уистину вредан споменик хришћанског јединства и прожимања два света на тлу Италије.

Свети Бенедикт је своје место пронашао и у неким од најзначајнијих светотачких компилација византијске епохе. Наравно, ради се о његовом Житију, тј. другој књизи Дијалога Григорија Двојеслова, чија су дела, као једног од најугледнијих светих отаца Цркве била, сасвим очекивано, инкорпорирана у такве збирке. Једна од њих потиче из XI столећа и носи назив Евергетинос, односно εὐεργετινός на грчком језику и саставио га је Павле, монах из манастира Богородице Евергетиде у Константинопољу. У овој компилацији дела и изрека светих отаца своје место су нашли и Дијалози папе Григорија Великог (Двојеслова). Чак 66 различитих поглавља из списка Григорија Двојеслова искористио је монах Богородичиног манастира док је састављао Евергетинос. Од тог броја, петнаест су поглавља из друге књиге која се односе на Светог Бенедикта Нурсијског. Само Житије је прилично екстензивно и чине га изводи из три поглавља преузета из Григоријеве друге књиге, и то XXXIV, XXXV и XXXVII. У првом, Бенедикт види душу своје покојне сестре како се као голубица узноси на небо, док у следећем делу Бенедикт види свет како се сабира испод зрака сунца, док је у последњем реч о визији двојице монаха о смрти Светог Германа, епископа Капуе, те о судбини његове душе након смрти.¹¹⁴

Постоји и једно касније појављивање овог дела Евергетиса у византијској теологији. Георгије Генадије Схоларије (живео отприлике између 1400. и 1473. г.), један од највећих позновизантијских богослова, али и патријараха који су седели на Константинопољској катедри у тешким временима, писао је трактате о души. Трећи међу њима посвећен је путу, односно изласку душе након смрти. По Схоларију, душе чистих иду одмах пред Христа где уживају у блаженству, они који су умрли у стању смртног греха иду одмах у пакао, док ће душе оних који су имали мање грехе закаснило стићи на небо. Како би поткрепио овај свој теолошки став о стању душе након смрти, Генадије Схоларије је цитирао и неке изводе из Евергетиса, међу којима је и прича о епископу Капуе, те судбини његове душе.¹¹⁵

Други запис је такође значајан. Ради се о Тактикону, чији је аутор Никон са Црне планине у Сирији, у старословенској, превасходно руској, традицији познат и као Никон Црногорац/Черногорец. Он је био војник, који је постао монах, те је за манастир који је планирао да оснује написао Тактикон, као неку врсту типика. Међутим, овај типик је одбијен и његов потенцијални манастир се распао. Дело Тактикон, као и његово друго дело Пандекте, рано је преведено на грузијски, арапски и словенски језик, а Тактикон је посебно стекао славу у Русији.¹¹⁶ Постоји више словенских рукописа овога Тактикона, од којих је

¹¹⁴ П. Εὐεργετινός, *Εὐεργετινός, ἥτοι Συναγωγή τῶν θεοφθόγγων ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων πατέρων*, Ἀθήναι, 1980, 145–147; уп. и О. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, 89.

¹¹⁵ Његова до данас најкомплетнија биографија и анализа свеукупног дела код М. Blanchet, *Georges-Gennadios Scholarios (vers 1400 – vers 1472). Un intellectuel orthodoxe face à la disparition de l'Empire byzantin*, Paris, 2008, 23–459, 477–503. Што се тиче самог списка о путу душе након смрти в. критичко издање L. Petit, X. A. Sidéridès, M. Jugie (éds.), *Œuvres complètes de Georges Scholarios*, vol. I, Paris, 1928, 505–520, извод из Евергетиса везан за Дијалоге папе Григорија Великог в. *Ibid.*, 520.

¹¹⁶ Један руски примерак Тактикона налази се у Патријаршијској библиотеци СПЦ и потиче из 1607. године. Књига је припадала патријарху пећком Максиму, потом патријарху српском Арсе-

значајна већина смештена у Русији, и то понајвише у Санкт Петербургу, где су похрањени међу небројеним словенским рукописима. Али, један примерак овога дела под називом Типик рекше Образник чува се у манастиру Свете Тројице код Пљеваља. Он садржи монашки типик (заправо Никонов Тактикон), затим монашка правила, потом Повест о Латинима, Успеније Кирила Солунског, те спис о обнови Бугарске патријаршије у време цара Асена II, као и Посланицу Светог Атанасија Александријског Антиохи. Рукопис потиче из друге половине XIV stoleћа, сматра се да је бугарске редакције, иако су Владимир Мошин и још неки стручњаци сматрали да припада македонској редакцији. Како садржи и поједине делове из друге књиге Дијалога Григорија Двојеслова, ово дело је пренело славу Светог Бенедикта и у словенски свет.¹¹⁷

Свети Бенедикт је у Тактикону, односно у Типику Никона Црногорца поменут чак у два наврата, али је у питању иста анегдота, део из XXIII поглавља његовога Житија од папе Григорија Двојеслова. Код Никона се налазе у трећем Логосу/Слову (називи за поглавља у Типику), односно у осамнаестом. Садржина је, као што је већ поменуто, идентична. Две девице је Свети Бенедикт био одлучио од причешћа због њиховог лошег понашања, али су оне недуго затим умрле и ипак биле сахрањене у својој цркви. Када је током литургије ђакон рекао да одлучени и катихумени (оглашени, некрштени), напусте храм, из њихових гробова су отишле две монахиње. Видевши ово, Бенедикт им је опростио и оне више нису биле одлучене од свете чаше.¹¹⁸

Постоје и два необјављена флорилегија (збирке извода из дела светих отаца и других, махом класичних аутора), у којима су такође делови друге књиге Дијалога Григорија Великог. Један је рукопис Grec 1143 и чува се у Националној библиотеци у Паризу. Садржи 32 кондака, углавном везана за монахе, односно аскете и црквене оце. Осим тога, од листа 210^v овај рукопис садржи један анонимни спис, који јесте коментар на Оченаш. Као и сваки флорилегијум и овај садржи бројне моралне поуке, излагања светих отаца, те се у том контексту могу читати и делови везани за Светог Бенедикта. Овај флорилегијум везује се за Јована Оксита, антиохијског патријарха из времена Првог крсташког рата.¹¹⁹ Други спис је Апофтегмата са изрекама светих отаца (1^r–192^v), док остатак рукописа (193^r–218^v) заправо представља дело Седам беседа о блаженствима Светог Григорија Ниског. За ову прилику први део је битнији јер садржи 446 параграфа из дела разних црквених отаца: Јована Златоустога, Василија Великог, Григорија Великог, Григорија Назијанског, Григорија Чудотворца, Јована Карпатског, Теодорета, Епифанија са Сала-

нију III Чарнојевићу, в. Н. Идризовић, *Папирјаршијска библиотека Српске православне цркве 1706–2006* [докторска дисертација], Београд, 2016, 25, 381.

¹¹⁷ В. о Никону и његовом делу уводну студију у издању С. Hannick (ediert), *Das Taktikon des Nikon vom Schwarzen Berge: griechischer Text und kirchenslavische Übersetzung des 14. Jahrhunderts*, Teilband I, Freiburg–Brissgau, 2014, XXV–LXXIII; уп. В. Мошин, „Ћирилски рукописи манастира св. Тројице код Пљеваља“, *Историјски записи* XI/1–2, 1958, 252.

¹¹⁸ С. Hannick (ediert), *Das Taktikon des Nikon vom Schwarzen Berge*, 170–171, 510–511 паралелни грчки и словенски текст по преводу из XIV века; захваљујући чињеници да постоји и верзија из Пљеваља, на одређени индиректан начин и српска рукописна традиција повезана је с овом лепом причом о Бенедикту и о опроштају грехова.

¹¹⁹ Sign. Grec 1143, 1^r–213^v.

мине и многих других. Ову компилацију сачинио је Никодим Ракендит, а рукопис који се чува у Британској библиотеци смешта се у XIV stoleће.¹²⁰

У традицији, али и у науци, познат је уплив, односно више инспирација Светог Бенедикта за једну паламистичку визију, или контемплацију Светог Григорија Паламе о непролазној божанској светлости. Византијски теолог и оснивач исихазма Григорије Палама не помиње Бенедикта из Нурсије по имену већ каже да је „један други светитељ, међу најсавршенијима“ видео свет као зрак светлости. У тој светлости Палама назире заправо непојмљиво сунце, које чак ни тај светац, односно Бенедикт не може сагледати (созерцати) у свој пуноћи, већ само у мери у којој је у стању да схвати и прими. У овом сегменту из друге књиге Григоријевих Дијалога Палама је нашао и вешто применио на исихастичку теологију визију која се приписује Светом Бенедикту.¹²¹

Једна од свакако најочитијих веза Светог Бенедикта и бенедиктинског реда с Византијом јесте и Амалфитански манастир на Светој Гори. Али, Свети Бенедикт је на Атосу био присутан и једним кратким изводом из својих правила која су била преведена на грчки језик. Ради се о једној интерполацији на листу који није нумерисан и који се чува у архиву светогорског манастира Кутлумуша. Налази се између Житија Светог Макарија и дела Псеудо-Јована Јеванђелисте о смрти Пресвете Богородице. Овај извадак садржи 43 поглавља Правила Светог Бенедикта и насловљено је „τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Βενέδικτου περὶ τῶν εἰς τὸ ἔργον κυρίου βραδέως ἐρχομένων“. Уз XLIII поглавље ту је и део из XVIII поглавља Правила, али без наслова. Ово поглавље је посвећено реду читања псалама. Сâм превод је доста слободан, неретко сасвим буквалан и то посебно на местима где се за неки латински термин не може употребити или пронаћи адекватан грчки. Није ни сасвим јасно да ли се ради о делу целовитог текста на грчком језику, неком предлошку превода са латинског или пак некој компилацији са оба језика, латинског оригинала и неког грчког превода бенедиктинских монашких правила.¹²²

Италијанских монаха је било на Светој Гори још у време њеног оснивача Атанасија Атонског и Јована Грузина. И само Житије Светог Атанасија Атонског помиње Амалфићане међу људима из далека који су притицали Светом Атанасију Атонском. Поред њих, за ову прилику вреди приметити да се помињу и посетиоци из Рима, Италије и Калабрије. Ово Житије јесте и сведочанство о врло блиским контактима Амалфитанског манастира на Светој Гори са овим угледним оснивачем атонског општежића. Наиме, неки старци Амалфићани са Свете Горе су, по овом хагиографском сведочанству, посетили Светог Атанасија и донели му на поклон гарон, што је врста јела од

¹²⁰ Sign. Add MS 36669, *Apophthegmata Patrum* насловљено *Λεγμὼν ἐνθάδε καρπῶν πεπληρωμένος*; о оба флорилегија уп. и O. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, 90.

¹²¹ В. класични чланак на ову тему E. Lanne, „L'interprétation palamite de la vision de saint Benoît“, *Le Millénaire du Mont Athos* (1963–1963), vol. II, Chevetogne, 1963, 21–47. На једном рукопису (Coislin) чак је и дописано Βενέδικτος, в. J. Meyendorff (introduction, texte critique traduction et notes), *Grégoire Palamas: Défense des saints hésychastes*, vol. I, Louvain, 1973, 156–157, помен рукописа је у нап. 3 на 156.

¹²² G. Mercati, „Escerto greco della Regola di S. Benedetto in un codice del Monte Athos“, in: *Collectanea byzantina*, vol. I, Bari, 1970, 507–512.

рибље смесе.¹²³ Још је једна директна веза овог великог монаха са Светим Бенедиктом индиректно, а с његовим правилима врло директно. Неколико чланова из његовог списка имало је, изгледа, одређени утицај и на Хипотипосис Атанасија Атонског. Овај спис је заправо скуп монашких правила, који датира из периода између 970. и 975. године, неколико година након оснивања Лавре. Иако се ослања махом на два списка потекла од Светог Теодора Студите, те самог студијског манастира, утицај Светог Бенедикта и његових монашких правила евидентан је на неколико места. Тако је, рецимо, LXVI глава дела *Regulae Sancti Benedicti*, која носи назив *De ostiario monasterii*, нашла значајно место и у Хипотипосису – делу које такође говори о гостопримници, те о томе да би код улаза у манастир, односно у делу где се примају посетиоци, требало да буде старији и мудрији монах. Затим, у Хипотипосису се у наставку претходног дела налазе и преводи, односно парафразе делова LVII главе из Правила, који се односе на оно што манастир производи, као и на казне везане за крађу манастирских производа. Исто тако, део LVIII главе, који се односи на примање нове браће у манастир, делом је присутан и у спису Светог Атанасија Атонског. На крају Хипотипосиса, пре доксологије, чита се следећи део из LXVI главе Правила Светог Бенедикта који гласи овако: „Хоћемо да се ово правило чешће чита у заједници како се не би који брат изговарао да му није било познато“. Ова реченица налази се такође на крају овог поглавља, но, не и на крају целокупних правила.¹²⁴

Када је реч о јерменској традицији, осим правила, која су у другој половини XII века преведена на јерменски језик, те снабдевена врло богатим и садржајним уводом, јерменска синаксарска традиција такође познаје Светог Бенедикта. Сачувано је низ синаксара и минеја на овом језику у којима се спомиње нурсијски светитељ. Његово се Житије, нешто екстензивније, у јерменским синаксарима наводи под 21. мартом. Према опсежном јерменском тексту, Свети латински отац Бенедикт био је пореклом из Кампаније (Италија) и од малих ногу усрдно је проучавао Библију. Живео је аскетским и врлинским животом боравећи у пећини, непознатој људима. Захваљујући својој топлој и непрестаној молитви, примио је дарове пророчанства и исцељења. Написао је правила за монахе и аскетски живот, као и правила за грађане Рима, како наводе јерменски текстови. Житије Светог Бенедикта јесте један посебан и значајан показатељ да су јерменски аутори обогаћивали византијске текстове, односно да их нису само преводили с грчког на јерменски језик. Наиме, у рукописима Јована Цариградског Бенедиктовог Житија једноставно нема. С друге стране, јерменски синаксари настали на основу Јосифових предлога садрже ово дело. Први помен је у тзв. Анонимовом синаксару, док су нови подаци о Бенедиктовом животу унети од XIII века. Најкраће издање јесте у синаксару Тер Израела. У јерменским верзијама постоји шест чуда која

¹²³ Поред пристиглих људи с Апенина, међу Атанасијевим гостима било је и Цариграђана, али и Грузина, Јермена и посетилаца из „земаља још удаљенијих“, в. Атанасије Хагиограф, *Свети Атанасије Атонски. Житије и чуда*, прев. М. Вељковић, Жича, 2012, 132, 143–144. Поука ове приче о гарону јесте у умерености Атанасијевој у свему, па и у јелу, будући да је храну дао келару. Уп. и Д. Папахрисанту, *Атонско монаштво*, Београд, 2003, 161–162, 167, 193.

¹²⁴ Н. G. Beck, „Der Benediktinerregel auf dem Athos“, *Byzantinische Zeitschrift*, t. 44, 1951, 21–24 с поређењем латинског и грчког текста; детаљнији преглед код J. Leroy, „Saint Athanase l’Athoniteet la règle de saint Benoît“, *Revue d’ascétique et de mystique*, t. 29, 1953, 108–122.

се наводе, а која нису нашла своје место у грчким богослужбеним књигама. Јерменски компилатори су познавали и латинске изворе, пре свих другу књигу Дијалога, као уосталом и њихов најважнији узор Нерсес Ламбронатси. Овај велики јерменски духовник и сâм наводи да је посетио бенедиктински манастир у околини Антиохије, те да му је тамо речено да монаси живе по Правилу које је успоставио Свети Бенедикт. За Нерсеса тај живот франачких монаха био је харизматичан и изузетно му се свидео. Грчки монах Василије указао је Ламбронатсију на Бенедиктово Житије које је саставио папа Григорије Велики. Тада је Нерсес и тражио примерак на латинском како би ова правила превео на јерменски, а затим је у једном манастиру нашао и много грчких рукописа од којих је један такође садржао Дијалоге и Бенедиктово Житије. На тај начин су Бенедиктово Житије и *Regula* преведени и за Јерменску цркву, као својеврстан узор монашког живота.¹²⁵

Када је реч о словенској традицији у вези са Светим Бенедиктом из Нурсије, она се, пре свега, темељи на преводу Дијалога, односно Римског патерика Светог Григорија Двојеслова на први књижевни језик Словена. Корени овог превода везују се још за Светог Методија и његов наводни превод Дијалога. Анализом преписа старословенског превода рукописа (мада већ сви имају одлике руске редакције) поједини стручњаци извукли су закључак да се Римски патерик могао веома рано појавити међу Словенима, те да је превод делимично или чак сасвим могао да потекне из круга ученика Свете браће.¹²⁶ О самој рукописној традицији овог зборника биће више речи у наставку ове студије, у делу који је посвећен рукопису српскословенског превода Римског патерика, односно Житија Светог Бенедикта.

Свети Бенедикт је своје место нашао и у минејима, како служебним, тако и онима у којим су сакупљена синаксарска, пролошка житија светаца. Постојао је каснији бугарски превод, те је од XIV века Бенедикт ушао у минеје православних цркава. Ово је време продора исихазма у Византију и земље византијског културног круга, будући да су идеје молитве, аскезе, осаме и рада биле својствене и бенедиктинском монаштву, али и исихастичкој теологији и пракси. Тамо где су целе службе Светом Бенедикту, ту се ради о словенским преводима Јосифа Химнографа и његовог дела написаног у част нурсијском утемељитељу западног монаштва. С друге стране, Службе Нила Росанског нема у словенској традицији, будући да је она остала ограничена на итало-грчки свет. Служба Јосифа Химнографа пак нашла је од XIV века па надаље своје место у словенским рукописним књигама средњег века.¹²⁷

Од друге половине XIII века у руским рукописима можемо видети Молитву против ђавола и нечистих духова у којој се спомиње немали број знаменитих светитеља и источног и западног крила хришћанства. Бенедикт је ту наведен међу другим светим монасима (Иларион, Павле, Јевтимије, Антоним, Симеон Столпник и др.). У

¹²⁵ I. O. S. B. Havener „An early Haysmawurk Life of Benedict of Nursia“, *Journal f the Society of Armenian studies* 4, 1988–1989, 183–205; М. Апреσιάν, *Οι μεταχρησθένιοι Άγιοι στα αρμένικα συναζάρια*, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2014, 115–118.

¹²⁶ F. W. Mareš, „Welches griechische Paterikon wurde im IX. Jahrhundert ins Slavische übersetzt?“, *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 109, 1972, 205–221.

¹²⁷ *Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*, 41–42.

још неколико рукописа, који датирају XIV–XVI века, Бенедикт је поменут у једном нарочито занимљивом светитељском друштву. Наиме, у молитвама светитељима, поред скандинавских и англосаксонских светаца Олафа, Кнута, Албана и Магнуса, те Светог Вацлава, Светих Бориса и Глеба, Тирила и Методија, налази се и Свети Бенедикт. У Мстислављевом јеванђелистару с краја XI века нурсијски утемељивач монаштва поменут је чак два пута – 14. и 21. марта. Могући разлог лежи у томе што су управо у Великом Новгороду деловали бенедиктински монаси, о чему ће касније бити више речи.¹²⁸

Различити руски и бугарски зборници, пролози и минеји садрже разнородне помене Светог Бенедикта. У једном зборнику је чак наведено под 1. фебруаром и Слово о милостињи Свјатаго Венедикта. У различитим аскетским и уопште дидактички усмереним зборницима поред поука светих отаца наилази се и на помене Светог Бенедикта, његових чуда или особина које га истичу као монаха препуног врлина.¹²⁹ Тај култ је крајем средњег века, као и на прелазу епоха, имао јак одјек у словенском православном свету. Такав је пример једног служебног минеја који се чува у Руској државној библиотеци међу рукописима из колекције Е. Е. Јегорова. Ова књига је нешто познијег датума, смешта се у 1551. годину, али представља сведочанство „дугог трајања“ култа Светог Бенедикта у православној богослужбеној традицији.¹³⁰

И српска рукописна традиција зна за Светога Бенедикта у минејима. Примера ради, Пролог за месеце март–мај из XIV века, који се чува у манастиру Високи Дечани под 14. мартом има Пролошко житије Светог Бенедикта. У њему се наводи да је Бенедикт потицао из богате породице у Нурсији, у „земљи римској“. Познате чињенице из других минеја се и овде наводе – како је напустио богате родитеље, а помињу се и његове врлине, попут добротинастава и поста, као и бројна чудеса, међу којима је и васкрсавање мртвих.¹³¹ Готово идентичан текст се налази у још једном дечанском рукопису, овог пута с почетка XV века, где се у прологу за 14. март чита Бенедиктово Житије.¹³² И крајем XV века у једном дечанском прологу записано је готово идентично Житије Светог Бенедикта, истога дана с потпуно истим биографским и хагиографским детаљима.¹³³

Из XIV века је Пролог за месеце од јануара до априла, који се налази у Универзитетској библиотеци Светозар Марковић у Београду. У њему је такође Пролошко житије Светог Бенедикта, које је, иако се разликује по тексту у односу на дечанске рукописе, садржински и структурално готово идентично.¹³⁴ На истом месту, у Универзитетској библиотеци Светозар Марковић, постоји минеј за март и април, који се смешта у период између 1345. и 1355. године. У њему се вероватно налази Служба Светом Бенедикту. Међутим, на велику несрећу лист 24, где почиње 14. март, недостаје

¹²⁸ *Ibid.*, 43.

¹²⁹ A. Naumov, „Kult Svetog Benedikta Nursijskog kod pravoslavnih Slovena“, *Црквене студије* 1, 2004, 101.

¹³⁰ У питању је рукопис Ф. 98 № 14, *Минея служебная на март и апрель*, 76^г–80^в, 1551. г.

¹³¹ Дечани 52, *Пролог за месеце март–мај*, 28^г–^в, Високи Дечани, XIV в.

¹³² Дечани 56, *Пролог за месеце март–август*, 29^в–30^г, Високи Дечани, XV в.

¹³³ Дечани 58, *Пролог за месеце јануар–април*, 157^г–^в, Високи Дечани, XV в.

¹³⁴ *Пролог за јануар–април*, 153^г–^в, Београд, УБСМ, XIV в.

и може се назрети само један део Службе, на основу које би се могло закључити да се ради о деловима Службе Јосифа Химнографа.¹³⁵

И на самом крају средњег и почетком новог века култ Светог Бенедикта код Срба одржаван је у рукописној традицији. У *Минеју* за март и април из 1536. године, чији је писар игуман Макарије из Топлице, налази се такође Служба Светом Бенедикту настала из пера Светог Јосифа Химнографа.¹³⁶ И међу књигама Епархије будимске налази се рукопис из XVI века у којем је похрањена Служба преподобном оцу нашем Бенедикту. У овом рукопису су *Минеји* за јануар и март, те је под 14. мартом похрањена и ова Служба, дакако српскословенски превод Јосифа Химнографа.¹³⁷ У једном *синаксару* из истог столећа, похрањеном такође у Сентандреји, постоји још један превод Службе Светом Бенедикту.¹³⁸

Све нам ово указује на то да је присуство Светог Бенедикта у богослужбеним књигама било ипак прилично значајно, те да је цела Служба њему преписивана све до краја средњег века, па и на прелому двеју епоха. Свети Бенедикт, односно „преподобни отац наш Венедикт“ и Служба њему од Светог Јосифа Химнографа од XIV столећа нашли су своје место у српскословенским *Минејама*, али и у другим словенским, превасходно руским списима. Служба се у *Минејама* састоји од три стихира на вечерњу (на Господи возвах) и једног канона. У текстовима се помињу многобројна чуда Бенедиктова, истиче се и његова значајна улога у монаштву.¹³⁹ Дакако, има још много српских рукописних *Минеја* које би вредело и требало проучити. Међутим, на овом скромном узорку већ се може видети да је Служба Светом Бенедикту била превођена и коришћена у литургијске сврхе сваког 14. марта, када се овај светитељ прослављао. Приметно је и да је у православном свету одређен управо 14. март као дан његове прославе, вероватно да би прослава била календарски ближа прослави Светог Григорија Двојеслова 12. марта. Постоји и неколико помена под 21. мартом што би могао бити још један доказ прожимања источних и западних утицаја. Оваква дихотомија датумског прослављања налази се и у Охридском апостолу, као и у још неким списима средњег века који илуструју управо та преклапања бенедиктинског утицаја са православним, односно византијским.¹⁴⁰

Чињеница да је Бенедиктово монашко Правило било уклопљено крајем X века у светогорско монашко општежиће сведочи да је присуство латинских монаха на Атосу било живо и пре 980. године, када се сматра да је настао манастир Амалфитанаца. Овај град на Тиренском мору имао је живе политичке и културне везе са Византијом од времена цара Јустинијана I. Те су се везе наставиле и у наредним столећима, па

¹³⁵ *Минеј за март и април*, 25^в, Београд, УБСМ, 1345–1355. г.

¹³⁶ *Минеј за март и април*, писар Макарије, Топлица, 20^в–23^в, Београд, УБСМ, 1536. г.

¹³⁷ Тит. 1, *Минеј*, 339^в–342^в, Сентандреја, Епархија будимска, XVI в.

Аутори још једном користе прилику да искажу захвалност Његовом преосвештенству епископу будимском господину Лукијану на благослову и подршци, те јеромонаху Варнави Кнежевићу из наведене епархије на помоћи како у вези с овим рукописом, тако и у вези с другима у којима је могло бити трага Светом Бенедикту.

¹³⁸ СА 2, *Синаксар*, 43^в–46^в, Сентандреја, Епархија будимска, XVI в.

¹³⁹ А. Naumov, „Kult Svetog Benedikta Nursijskog“, 101.

¹⁴⁰ *Ibid.*, 102–103.

су тако Амалфитанци дошли и до Свете Горе. Подаци из Житија Светог Атанасија заиста указују на то да је у време настанка Лавре и формирања светогорске монашке заједнице тамо било људи с Апенина, а Хипотипосис прецизније говори о томе да су у Монашку републику пристизали врло рано и бенедиктинци. Изолација, живот у контемплацији, али и рад који одликује светогорске монахе све до данас, привукли су и следбенике монашког живота какав је прописао Бенедикт Нурсијски. Економске, културне и политичке везе Византије с Италијом, па и самим Амалфијем у ово време зацело су дале додатни замах доласку бенедиктинаца на Атос, те оснивању светогорског манастира.

Први директни писани податак о Амалфитанском манастиру на Светој Гори датира из 984. године. Те године је Атанасије издао даровницу Јовану Грузину, на чијем се крају налазе потписи низа угледних монаха. Међу грчким потписима, посебно се издвајају два потписа на латинском језику:

† Ego Ioh(anne)s monachus testis su(m)

† Ego Arsenios filio d(o)m(in)o Lupo indignus monachus testis sum.

Потписи истих личности налазе се и на акту прота Томе из 985. године, којим одбацују даље претензије на један манастир, који је припао Лаври. Тома потврђује и да је од Јована Грузина добио неке куће, те виноград на Јерисосу. Потписи су унеколико другачији:

† Ego Ioh(anne)s monachus ton Apothikon¹⁴¹ testis su(m)

† Ego Arsenius monachus s(crips)i¹⁴².

Оснивање и прве податке о бенедиктинском Амалфитанском манастиру на Светој Гори даје и један грузијски хагиографски спис. У питању је Житије Јована и Јевтимија, оснивача Ивилона, грузијског манастира на Атосу, које је настало око 1044. године из пера Ђорђа (Георгија) Светогорца, који је ово Житије написао на грузијском, на изричит позив тадашњег игумана Ивилона – Стефана. Овај спис поред хагиографске, има и велику правну важност, јер су управо њиме браћене и привилегије манастира у споровима са Цариградом и Протатом саме Свете Горе. Поред овог вишеструког значаја, овај извор је битан и за тему бенедиктинаца на тлу Византијске империје. Најпре, у XXVII глави овога Житија пише како је из области Рима на Свету Гору дошао један монах са шесторицом својих ученика код Гаврила, угледног грузијског монаха. Житије даље наводи како су они долазили иберскоме калуђеру јер су чули о његовој слави, али и зато што су придошлице из Италије странци, исто као и он. Велики број монаха рукоположио је Јован и они су основали свој манастир, који у време писања Житија, дакле око 1044. године, по сведочењу његовог аутора, јесте једини римски

¹⁴¹ У питању је рт где се манастир налазио, а буквално значи ‘код складишта’, в. О. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, 79.

¹⁴² Оба документа публикована су с пратећим уводним коментарима, в. J. Lefort, N. Oikonomidès, D. Papachrysanthou et al. (éds.), *Actes d'Iviron. I. Des origines au milieu du XIe siècle*, Paris, 1985, 135–151.

манастир, у коме монаси воде леп и уређен живот, према Правилу Светог Бенедикта, чије је Житије публикувано у Дијалозима. У наредној, XXVIII глави, наводи се да је оснивач манастира Амалфитанаца на Атосу био Лав, монах који је са Гаврилом имао посебно присан духовни однос. Сâм Лав био је наводни брат војводе Беневента, који је око 980. године био Пандолф II. Лава као оснивача бенедиктинске киновije на Атосу не наводи ниједан извор, а личност коју Георгије Светогорац овде наводи вероватно је носила то монашко име. Лав је наводно имао једну ћелијицу поред Гаврилове и, иако нису разумели један другог, ноћу би се заједно молили све до Лавовог одласка и оснивања манастира Амалфитанаца.¹⁴³

Што се беневентанских великаша тиче, појединци попут сина Ландолфа I или Ромуалда, брата Пандолфа I, били су васпитавани у византијским кружоцима, али и на самом царском двору. Због свега тога није немогуће претпоставити да је неко од великаша с тих простора постао и монах на Светој Гори, узевши у обзир одрастање под окриљем византијског културног и духовног утицаја. Због муслиманског напредовања, доста Грка из Италије, па и монаха мигрирао је са Сицилије и из делова Апенинског полуострва, изложеног арапским инвазијама у пограничне крајеве. Тако су први становници Амалфитанског манастира на Атосу могли бити и из овог миљеа, а не нужно грађани самог Амалфија.¹⁴⁴ И поменути Јован, потписан на првим документима који помиње Амалфитански манастир на Светој Гори, могао је бити добро познати архиђакон из Беневента, који је ишао на ходочашће у Јерусалим, а одатле на Синај и Атос, да би на крају каријере чак постао и игуман у Монте Касину. Да ли је монах и игуман из 991. године исти Јован није сасвим јасно. За Арсенија се пак сматра да му је то монашко име, а његов патроним Лупо, односно Лупус, или у деминутиву Лупинус, познат је диљем лангобардске Италије, па и у самом Амалфију.¹⁴⁵

О манастиру постоји податак и из једног документа прота Нићифора који потиче из Велике Лавре, а датира из 1010. године, када се спомињу и утврђују границе манастира Вулевтирије. За овај се манастир експлицитно наводи у документу како се на северу граничио управо са Амалфитанским манастиром (< ἱρχ. τοῦ Ἀμαλφηνοῦ) и то је први документ који га под тим називом и наводи.¹⁴⁶ За XI век постоје помени два различита игумана манастира Амалфитанаца на Светој Гори и обојица су носила име

¹⁴³ Критичко издање Житија, с опсежним уводом и коментарима, в. В. Martin-Hisard, „La Viede Jean et Euthyme et le statut du monastère des Ibères sur l’Athos“, *Revue des études byzantines*, tome 49, 1991, 67–142, за ову тему в. 109–110, уп. и коментаре у напоменама 142–147.

¹⁴⁴ V. von Falkenhausen, „Il monastero degli Amalfitani sul Monte Athos“, *Atanasio e il monachesimo al Monte Athos. Atti del XII Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa sezione bizantina, Bose, 12–14 settembre 2004 a cura di Sabino Chialà e Lisa Cremaschi*, Magnano, 2005, 105–108.

¹⁴⁵ V. von Falkenhausen, „Il monastero degli Amalfitani“, 111–112. M. Merlini, „Founding a Latin monastery on Mount Athos: the challenge of Apothikon, later Amalfion“, in: *Афон и славянский мир. Сб. I: Материалы Международной научной конференции, посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе, Белград, 14–16 мая 2013 г.*, Святая Гора Афон, 2014, 12–16, посебно истиче везе Капуе и Беневента с Византијом, као значајан контекст оснивања латинског манастира. По његовом мишљењу, манастир је испрва и био беневентански, па тек онда амалфитански.

¹⁴⁶ P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos et al., *Actes de Lavra. Première partie. Des origines à 1204*, Paris, 1970, 139–141; Д. Папахрисанту, *Аѿонско монашиѿво*, 136, смешта документ у 1016. годину.

Јован, али је палеографском анализом утврђено да није иста личност у питању. Први, „Johannes monachus et abbas“, наводи се у периоду 1012–1016. године у два документа Лавре Светог Атанасија, док се други наводи у документима из 1017. и 1035. године, као „Johannes humilis monachus Amalfitanus“.¹⁴⁷ Као његов наследник помиње се Вито 1087. године, као и 1108. године у потпису на грчком, латиничним словима: „Vitōn monachos ke kathigumenos tis monis ton Amalfiton“. Последњи познати игуман/опат ове светиње на Атосу био је неко ко се само потписао са „М.“, а у акту прота Јована из 1169. године наведен је као презвитер и монах, опат амалфитанске киновије Свете Марије. У међувремену, 1074. године у Синодику манастира Ивируна, поменут је амалфитански монах Јаник (Јоаникије) који је дуго служио у Ивируну и оставио после смрти 40 перпера.¹⁴⁸

Могуће је да је манастир Амалфитанаца одржавао и тесну везу с парохијом у Цариграду. Наиме, у Мономаховом типикy из 1045. године донета је одредба (пети члан Типика) по којој је Амалфитански манастир на Атосу (< ἱρч. τῶν Ἀμαλφηνῶν) имао право на један велики брод којим би се од Цариграда превозило све што прилажу „христољупци“, односно „христољубиви људи“. Тај брод није могао никако да служи за трговину, већ искључиво за снабдевање из Константинопоља.¹⁴⁹ И 1089. године помиње се Амалфитански манастир у документу који говори о Богородичиној цркви у Кареји, као о месту окупљања представника манастира на Атосу. Међутим, овај документ је изузетно важан из много разлога. Њиме не само да се обнавља манастир Ксенофонт већ прот Павле наводи и редослед светогорских обитељи. По том попису, Амалфитанском манастиру претходи Ватопед, док манастир Ксенофон долази иза манастира „τοῦ Μαλφιτάνου“. У одсуству амалфитанског игумана, на његово место би, иза оног из Ватопеда, дошао управо први међу монасима Ксенофонта.¹⁵⁰

У спису под насловом *Narratio miraculo a Michaelo Archangelis Chonis patrato*, тачније у његовом латинском преводу постоји пролог са релевантним податком за ову тему. Наиме, на латински језик овај спис превео је извесни Лав који наводи да је превод обавио на Светој Гори, где је био „ab omnibus fratribus congregationi latini coenobii Athonos montis, qui alio nomine agio oro nuncupatur, ut hoc latini explicarem sermonibus“.¹⁵¹ Овај податак јесте јасно сведочанство веза бенедиктинског Амалфитанског манастира са светогорском традицијом, али и с византијском хагиографијом

¹⁴⁷ P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos et al., *Actes de Lavra. Première partie*, 148, 155, 165, 186.

¹⁴⁸ V. von Falkenhausen, „Il monastero degli Amalfitani“, 112–113; M. Merlini, „Founding a Latin monastery on Mount Athos“, 17–19 сматра да с Јованом и почиње амалфитански период манастира.

¹⁴⁹ D. Papachrysanthou (ed.), *Actes du Prôtaton*, Paris, 1975, 216–232; грчки текст са српским преводом код М. Сајловић, *Први и други устави*, 140–157, нарочито 148–149 за члан Типика о амалфитанском броду. О самом Мономаховом типикy в. *Ibid.*, 158–177; Д. Папахрисанту, *Аѥѡнско монашиѡво*, 201 наводи да је у питању амалфитанска парохија или можда заједница у Цариграду. Иако се у самом Типикy то не наводи, сѡм помен да без овог брода манастир не би могао ни да опстане указује на то да су се роба и све потрепштине довозиле управо од цариградских Амалфитанаца.

¹⁵⁰ D. Papachrysanthou (ed.), *Actes de Xénophone*, Paris, 1986, 59–75; Д. Папахрисанту, *Аѥѡнско монашиѡво*, 218.

¹⁵¹ C. de Smedt, J. de Backer, F. van Ortroij et al. (ed.), „Nota in Miraculum a S. Michaelē Chonis patratum“, *Analecta Bollandiana* IX, 1890, 201–203.

уопште, будући да се овај спис о чуду Светог архангела Михаила у Хони везује за Симеона Метафраста.¹⁵² Овај спис би могао говорити и о томе да је током XI столећа била жива преводилачка делатност на Атосу од стране бенедиктинских и уопште италијанских монаха. Истовремено је живео и деловао неки Јован, који је боравио у Цариграду у манастиру „тоῦ Παναγίου“ где, по његовим речима, није био ниједан други монах који је знао латински језик. Постоји још један монах Јован, који је био ученик Антонија, монаха из Лавре.¹⁵³

Сигуран податак о постојању манастира Амалфитанаца јесте и хрисовуља василевса Алексија III Анђела манастиру Хиландару 1198. године. У њему се даје поређење новоустановљеног српског манастира са већ постојећим Ивионом и манастиром Амалфитанаца јер у свима њима влада својеврсна диглосија. И Хиландар треба да буде, попут грузијског и Амалфитанског манастира, општежиће свог народа (у овом случају српског), те цар потврђује и неку врсту билингвизма, односно коришћења грчког и српског језика.¹⁵⁴ Поређење са Ивионом и Амалфитанским манастиром показује да се и у њима неговала диглосија, те да су амалфитански монаси очигледно, уз грчки, регуларно користили и латински језик. На тај начин се могу јасније и образложити скривени путеви којим је Свети Бенедикт закорачио и у свет византијског, односно православног монаштва. То је још један показатељ међусобних утицаја Источне и Западне цркве, које, упркос политичким и догматским сукобима, нису биле без утицаја једне на другу.

Манастир Молфина (< ἱρч. τὸν Μολφηνῶν) помиње последњи пут у историји и један документ из 1287. године, када је Велика лавра захтевала да јој се овај манастир преда пошто је био сасвим опустео и налазио се у тешком стању. Сâм манастир који је некада припадао бенедиктинцима, а који су основали Амалфићани у овом се извору већ наводи као опустео. Документ прота Јована наводи и како су ћелије манастира напуштене, те како су у манастиру престале молитве за цара и хришћанство. Виногради и маслињаци су такође сасвим зарасли и запустели, па Лавра моли Средиште Свете Горе да се манастир њој преда. Намера је да се он обнови, да у њега игуман и братија Лавре насели монахе, те да се некадашњи Молфин спаси од потпуног пропадања и да се у њему обнови манастирски живот. На крају се налази и податак који је вероватно био у вези с тзв. рогом, односно плаћањем годишње своте монасима с Атоса. Поменути документ Велике лавре из 1287. године наводи да ће се Средишту за новостечени манастир Молфина давати две номизме.¹⁵⁵

Ишчезавање овог манастира Вера фон Фалкенхаузен довела је у везу са повлачењем бенедиктинаца након 1204. године с Атоса, као и с истовременим оснивањем других бенедиктинских киновџа диљем византијских територија у време латинске владавине. Променила се и монашка клима. Амалфитански бенедиктинци су били

¹⁵² M. Bonnet (ed.), „Narratio miraculo a Michaelo Archangelis Chonis patrato adjecto Symeonis Metaphrastae“, *Analecta Bollandiana* VIII, 1889, 287–328.

¹⁵³ V. von Falkenhausen, „Il monastero degli Amalfitani“, 115–116.

¹⁵⁴ M. Živojinović, V. Kravari, C. Giros, *Actes du Chilandar I: des origines à 1319*, Paris, 1998, 104–110.

¹⁵⁵ P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos et al., *Actes de Lavra. II. De 1204 à 1328*, Paris, 1977, 46–50; Д. Папахристанту, *Аѿонско монашиѿво*, 110.

привучени идеалима X века који су се у време Светог Фрање Асишког, Доминика де Гузмана, те Светог Томе Аквинског потпуно променили. Оснивање нових редова унутар римокатоличких монашких заједница, али и свеукупни односи Истока и Запада након 1204. године, допринели су зацело пропасти овог манастира, уз политички крај који је доживео и сâм Амалфи.¹⁵⁶

Бенедиктинци су били присутни и у другим деловима РOMEЈСКОГ царства, посебно на подручјима која су након Четвртог крсташког рата дошла под власт различитих латинских (франачких) држава и феудалаца. Међу монасима који су следили „*Regula Sancti Benedicti*“ истакнутије су место имали цистерцити, који су чак учествовали у Четвртом крсташком рату и дали немали допринос латинском освајању Константинопоља. Они су били и први ред који је насељен на тло освојених византијских територија с циљем мисионарења. Но, намере цистерцита су се изјаловиле и сви њихови покушаји су завршени неуспехом. С друге стране, о бенедиктинцима се мање зна, били су мање бројни, али и њихово је деловање било релативно неуспешно. Њихов одлазак у Византију, пре свега континенталну Грчку, није био организован као што је то био случај са цистерцитима, те су њихови манастири били више изолована острва без кохезионе структуре и деловања. Но, чињеница је да су били присутни и да су дали важан печат променама које су уследиле у византијским земљама након 1204. године и представљају важну карикату у сагледавању живота латинске елите на подручју уздрманог и раскомаданог РOMEЈСКОГ царства.¹⁵⁷

Унутар зидина самог Константинопоља постојала су два бенедиктинска манастира. У питању су манастир Светог Спаса и Света Марија Латина. Не зна се када су основани, али се претпоставља да су били смештени на Златном рогу. Свету Марију је папа Александар IV узео 1265. године под своју заштиту. Ово би свакако могло да сведочи да је ова бенедиктинска опатија преживела и повратак Цариграда под византијску власт. Нажалост, неки други детаљи о овим манастирима нису познати, сем да је могуће да је неки од њих основан од стране светогорског манастира Свете Марије.¹⁵⁸

San Giorgio Maggiore, односно млетачки бенедиктински манастир Светог Георгија један је од најпознатијих западних манастира уопште на тлу Византијског царства. Могуће је да потиче још из XI века, односно из времена када су Венецијанци добили привилегије од стране византијског василевса Алексија I Комнина. До 1190. године манастир је већ био толико моћан да је могао да има и Цркву Светог Марка изграђену за Млечане који су живели у Цариграду. Поседовао је и много земље, радионице и куће. Манастир је чак имао поседе на Лемносу и у Тесалији. Непосредно након латинског освајања Цариграда, 1205. и 1206. године манастир је значајно увећао своју имовину.

¹⁵⁶ V. von Falkenhausen, „Il monastero degli Amalfitani“, 118. Агостино Пертузи је чак на основу неких светогорских докумената поставио питање да ли је постојао и калабријски или сицилијански манастир на Атосу, чији се игуман потписивао као „тоῦ Σικελῶν“, али у недостатку било каквих даљих извора немогуће је одговорити на ово питање, в. А. Pertusi, „*Monasteri e monaci italiani all’Athos nell’alto medioevo*“, *Le Millénaire du Mont Athos 963–1963 I*, Chevetogne, 1963, 241–243. Пертузијев рад јесте и користан преглед историје Амалфитанског манастира, в. *Ibid.*, 217–238.

¹⁵⁷ N. I. Tsougarakis, *The Latin religious orders in medieval Greece, 1204–1500*, Turnhout, 2012, 35, 37 и посебно 78–79 с мапом бенедиктинских манастира.

¹⁵⁸ *Ibid.*, 80–81.

Два грчка манастира су потпала такође под власт овог бенедиктинског, заједно с правом рибарења у Златном рогу. Коначно, припао им је и манастир Богородице Перивлепте у Цариграду, а настављено је током XIII века ширење поседа овог бенедиктинског манастира и на друге грчке крајеве под латинском влашћу. Донацијама великаша и млетачких власти манастир San Giorgio Maggiore наставио је да увећава своје ионако значајно властелинство. Добили су цркву на Наксосу, а на Евији (Негропonte) су поседовали и једну од највећих и најзначајнијих цркава – Цркву Светог Марка, као и неке некретнине. До 1340. године у њиховом власништву била је и црквица у Теби, а у граду Кандији (Ираклиону) две цркве и некретнине, но изгледа да њихово имање тамо није било међу значајнијим. Али, крајем средњег века њихова имовина, према изворима, била је далеко од мале. Инвентар из 1428. године сведочи о томе да је било десет кућа и четири складишта које је манастир изнајмљивао, а деценију доцније приходи на Криту су добијали 2003 перпера за целокупну имовину. И тако је остало све до 1444. године. Цела имовина Светог Ђорђа на Криту је 1439. година вредела 5773 перпера, за колико су покушали те године да је продају. Бенедиктинци из Светог Георгија нису вршили мисијску дужност, па чак ни њихови приори на Криту или у Перивлепти нису имали толико религијске дужности, колико су вршили функцију администрације над значајном имовином којом је манастир располагао. Треба истаћи и податак да велики број поменутих приора није ни био везан за бенедиктинску заједницу иако је међу њима било и редовника који су потицали из Светог Георгија или били везани за цркву. То не значи да нису били активни, о чему сведочи и градња нових цркава, али чињеница је да их обнова Византије, а потом и османска опасност значајно удаљује од њихових намера. Изгледа да се намере о продаји имовине на Криту нису обистиниле ни 1470. године, иако су још 1435. године молили папу за помоћ и дозволу да се имовина на Криту прода како би купили земљу ближе манастиру. Манастир је ипак опустео и нестао крајем средњег века из извора.¹⁵⁹

Из докумената папе Хонорија III сазнаје се о манастиру Богородице Virgiottis који је био дарован Монте Касину. Њега је даровао кардинал-легат Бенедикт од Свете Сузанае, а ову одлуку је папа потврдио 1217. године, али уз обавезу да грчки монаси не буду истерани. Они су ипак протестовали против овог подвргавања римокатоличком манастиру, те их папа 1222. године опомиње да бенедиктинског опата приме у братском духу. Детаљи о овом манастиру нису познати. Бенедиктинци су живели и у Цркви Свете Марије Камине у Олени, као и у Цркви Свете Марије у Скруфарији. Из писма папе Бонифација VIII Изабели од Ахаје сазнаје се да су бенедиктински монаси напустили дијецезу и да су ове две цркве запуштене. Свега годину дана пре у Скруфарији је од истог папе постављен бенедиктински опат, а наведеним писмом Изабели од Ахаје папа канонски сједињује манастир и цркву и Изабела је тада могла да подигне опатију Свете Кларе. Нејасно је када су је бенедиктинци напустили, нити да ли су се у ово црквено здање икада враћали или је оно наново насељено православним монасима, као што је то у почетку и било.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Овај манастир један је од ретких који има целовиту монографију и заокружену студију, в. М. Κουμανούδη, *Οι Βενεδικτινοί στη ελληνολατινική Ανατολή. Η περίπτωση της μονής του Αγίου Γεωργίου Μείζονος Βενετίας (11ος-15ος αι.)*, Αθήνα-Βενετία, 2011.

¹⁶⁰ N. I. Tsougarakis, *The Latin religious orders*, 86–88.

Бенедиктинке су на Криту имале значајан манастир Светог Ђорђа, који се неретко јавља у критским нотарским списима (дакако млетачких нотара), и то везано за имовину. Но, сама историја манастира је нејасна и препуна лакуна. Основан је свакако пре 1314. године када се већ у нотарским списима кандијских писара помиње опатица која је у спору са Комуном Кандије. Спор се, дакако, водио око имовине, односно великог броја кућа изграђених на манастирској земљи. И сестра Дијаманта Тривисано је 1335. године издала неколико кућа, као опатица манастира, за два перпера годишње неком Димитрију, Млечанину с Крита. И 1347. године се помиње да је она примила новац за издавање имовине. Годину дана доцније две монахиње потписују нотарски акт о постављењу прокуратора манастирских добара. Агнеза Орсо је остала опатица све до седамдесетих година XIV века и појављује се у нотарским документима на Кандији. Две године доцније вођен је спор у којем су опатице оптужене да су узурпирале једну православну цркву, али на крају им је Црква Светог Ђирила и предата. Уколико је ова пресуда заиста донета на основу валидних доказа представља куриозитет, будући да се опатија бранила од оптужби речима да су не само подржали изградњу ове цркве, већ је и финансирали. То би био редак случај да један римокатолички женски манастир буде добротвор и да помаже неку грчку православну цркву. Манастир се појављује и у заоставштинама локалних Венецијанаца, међу којима има припадника и породица које су познате и у самој Републици Светог Марка, као и у њеним прекоморским поседима. Манастир бенедиктинки посвећен Светом Ђорђу није добијао много новца од тестатора (износ никад није прелазио десет перпера). Бискуп Франциско од Оснага оставио је један сребрни путир манастиру у вредности од 40 перпера, а исти прелат пословао је и с опатијом.¹⁶¹

У старом граду у Кандији постојао је још један женски бенедиктински манастир – онај посвећен Светој Катарини. Судбина му је, што се тиче изворне грађе, неописиво слична с првим женским манастиром на млетачком Криту. Нотарски акти, који сежу до 1420. године вероватно су једини извори на основу којих знамо да је ова опатија уопште живела и постојала. Највећи пак корпус нотарских аката чине завештања која нису прелазила десет перпера, али је опатија била популарна међу латинофоним грађанима Кандије. Жене које су желеле ступити у бенедиктински ред могле су у самом граду отићи у Свету Катарину, те је због тога она била популарна међу локалним становницима. Манастир је располагао значајном имовином, у коју је спадало и село Маратити најкасније 1335. године, када је опатица Агнеза Сињоло купила неки виноград у селу. И 1371. године село је било у власништву опатије када га је опатица Контеса Мучио дала у најам. Наредне године село је инкасирао 220 перпера од најамнине. Још је низ нотарских списа који сведоче о имовини манастира у околини Кандије, али и о опатицама, те сестринству опатије, иако о њима знамо тек једино имена. Бенедиктинке овога манастира стицале су и неку личну имовину, углавном у новцу који би им бивао завештан. Угледне припаднице познатих млетачких породица с Кандије ступале су у редовништво, некад и више њих истовремено, али су остајале у контакту с остатком својих породица на Криту. Света Катарина је имала очигледно велики значај у малој кандијској популацији Латина, односно Млечана.

¹⁶¹ *Ibid.*, 88–91.

Манастир је био још увек богат и добростојећи и 1462. године, али у њему је живело свега неколико монахиња, које су се, како се сазнаје из писма грађана Кандије Венецији и њеном Сенату, понашале неприкладно и биле необразоване. Због тога, кандијско грађанство моли власти да се доведу образоване и боље монахиње из Венеције. Сенат је молбу проследио патријарху у Градо и надбискупу Крита. Нажалост, непознато је како се завршила ова прича. Манастир Свете Катарине је опстао све до 1669. године, али као доминикански. Да ли је као резултат ове молбе промењен сопственик ове опатије остаје нејасно.¹⁶²

Манастир Свете Марије на Цистерни био је бенедиктински манастир посвећен како Госпи Милосрђа, тако и самом Светом Бенедикту. Назив „на Цистерни“ добио је јер се налазио на отвореном, у Пери, недалеко од цистерне. Основан је 1427. године, али се сматра да је раније био православни манастир. Први редовник и опат био је италијански монах Никола Мајнети, који је на овом положају остао до 1449. године. Наиме, тада је папа санкционисао уједињење овог манастира са Конгрегацијом Свете Јустине реформским покретом који је у то доба јачао унутар бенедиктинскога реда. Наредне, 1450. године, нови ђеновљански опат Пафнутије с братијом је стигао у Перу и преузео управу над манастиром, а монаси су му положили заклетву верности. Манастир је сигурно био врло богат и чак имао и дивиденде у ђеновљанској „Casa di San Giorgio“ уколико се монаси буду чврсто држали правила Конгрегације Свете Јустине. Током опсаде Цариграда монаси су све своје драгоцености склонили на Хиос како би избегли османско пустошење. Монаси и реликвије вратили су се када је Ђеновљанима у Пери гарантована самоуправа. Али, у османско доба, ситуација се погоршала и манастир је изгубио стабилне основе које је имао пре пада Цариграда. Палцид из Подија био је последњи опат који је мирно водио манастир, да би након њега започели сукоби између братије и Генералног каптола. На крају, после 1486. године, фрањевци манастируалци уселили су се у Свету Марију, а од 1583. године језуити. Наследили су их лазарити, који су и дубоко у XX веку тамо имали манастир, а данас је то француска школа у Цариграду која носи име Светог Бенедикта.¹⁶³

Јерокомион, односно храм Свете Марије од Јерокомате у Патрасу надбискуп овог града Анселмо је 1210. године даровао знаменитој бенедиктинској опатији Клини у којој се и сâм образовао. Годину дана пре, вођена је расправа између поменутог надбискупа и темплара који су тврдили да манастир припада њима. Надбискуп Атине и бискуп Термопила пресудили су испрва у корист темплара, али су преиначили касније своју одлуку. Нажалост, било какви даљи детаљи су непознати и ово је једини изворни податак о бенедиктинском присуству у Патрасу. Ова црква или манастир ишчезава из докумената након 1210. године. Још једна могућа референца је из 1404. године, у једном документу из Патраса. Наиме, тим документом је постављен опат Стефан де

¹⁶² *Ibid.*, 91–96.

¹⁶³ О овом манастиру постоји детаљнија студија, пре свега на основу ђеновљанских архивских докумената, в. Е. Dallegio d'Alessio, „Le Monastère de Sainte-Marie de la Miséricorde de la Citerne de Péra ou de Saint-Benoît“, *Échos d'Orient*, 33, 1934, 59–94, а управо анализом ђеновљанских аката Далеђо д'Алесио утврдио је да је овај манастир био прилично богат, те анализирао и документа о садржини ковчега с реликвијама и драгоценостима које су монаси склонили током турске опсаде Константинопоља.

Романелис у манастиру Свете Мајке Марије. За овај манастир се сматра да је Јерокомион, али се не зна ни да ли је припадао бенедиктинцима, ни да ли се уопште ради о истом храму.¹⁶⁴

Манастир знан као Цивитот припадао је клинијевцима, а и самој опатији Клини, знатно пре 1204. године. Вероватно је био смештен у Никомедијском заливу у градићу Кивотос. О њему су сачувана два писма, једно цару Јовану II Комнину, а друго цариградском патријарху, а оба је послао Пречасни Петар, један од највећих клинијеваца тога доба. Писма нису прецизно датирана, а предложени датуми везују се за период 1122–1124. године, 1126. годину, те до времена након 1130. године. Из реченог писма сазнаје се да је манастир Цивитот био поклоњен од стране цара Алексија I Комнина једној клинијевској опатији на Лоари. Ови монаси су или умрли или су били истерани, па је цар Алексије исти даровао клинијевцима. Опат Петар сада то моли и цара Јована, да следи великодушни пример свога оца те овај негдашњи манастир поново преда клинијевским монасима. Писмо патријарху је молба да се заузме код цара да се ова ствар реши у корист латинских монаха. Могуће да је цар Алексије I овај манастир основао као део обећања да ће саградити и храм и хоспициј за сиромашне Франке, а у градићу Кивотос су се сместиле и трупе Петра Пустинјака током њиховог похода у Првом крсташком рату 1096–1097. године. Стога се и могуће оснивање манастира временски смешта у тај период иако ближих података нема.¹⁶⁵

Осим у Византији, и другде на Леванту било је бенедиктинских опатија у којима су боравили и монаси и монахиње који су следили монашко Правило, које је донео Свети Бенедикт Нурсијски. Након Првог крсташког рата (1096–1099) не само да су формиране крсташке државе на тлу Свете земље, већ су започети и интензивни сусрети трију култура, муслиманске, византијске и латинске, односно западне. Бенедиктинци су заузели своје место на тлу где су источно хришћанство, ислам и јудаизам већ вековима били присутни и, уз друге монашке редове, почели да организују своје присуство у крсташким државама. У Јерусалиму је било неколико њихових конвената. У Долини Јосафата био је манастир Свете Марије, манастир где се од античких времена налазила црква у којој је био гроб одакле се узнела Богородица. Први опат се 1115. године звао Хуго, а у манастиру су живели монаси који су учествовали у Првом крсташком походу. Опатији су привилегије дали и војвода Годфри Бујонски и Балдуин I, а привилегије је 1113. године потврдио папа Паскал II. Опатија је поседе имала и у Јерусалимској Краљевини и у Кнежевини Антиохији, где је добијала нека села. Опатија је поседовала и своје бродове који су имали право слободне трговине свуд по Краљевини. Виљем II Сицилијски им је дао одобрење да без дажбина набављају поједине производе. Између 1130. и 1145. године потврђен је и основан хоспитал при овом манастиру, који је имао циљ да обезбеди освежење сиромашнима. Најугледнији световни великаши били су помагачи овог хоспитала, укључујући Балдуина I и друге значајне франачке угледнике Леванта. До 1160. године, уз помоћ краљице Мелисенде и других угледних помагача, Богородичин гроб је био потпуно окружен новим зградама и зидинама. Само

¹⁶⁴ N. I. Tsougarakis, *The Latin religious orders*, 98–99.

¹⁶⁵ *Ibid.*, 99–100.

место је постало изнимно важно за читав хришћански свет, иако је ходочасничких записа највише било из римокатоличких кругова. Православни посетиоци, попут Јована Фоке, одлазили су само на гроб Богородице, али у цркву нису увек улазили. Посеђивали су и реликвију, честицу Часног крста, која је потом пренета у приорат Светог Арнулфа у Крепију, који је уништен у револуционарном терору након 1789. године. Међутим, 1187. године Саладин је изгледа разорио опатију, али црква није дирана. Можда је постала место богослужења и за муслимане, као и за хришћане. Могуће је да је опатија поново основана 1229. године, иако је титуларно постојала и у Акри од 1190. године. Од 1244. године ово место је дефинитивно напуштено од бенедиктинаца. Крајем средњег века припало је фрањевцима.¹⁶⁶

Од ове угледне опатије зависан је био Свети Спас у Гетсиманији, на месту где је Христос проповедао. И ту је постојала црква од IV века, као и у византијско доба, да би након оснивања опатије Свете Марије и ово место добило храм. У почетку се радило о мањој цркви, блиско повезаној с братством које је издржавало опатију, а црква је значајније проширена пре 1165. године. Црква је и даље стајала у време Саладиновог освајања, али је до 1212. године више није било. Током векова путописци су знали да је овде било свето место, те да је имало и цркву, а појединци помињу и неке остатке.¹⁶⁷

Бенедиктинци су били у Светој Марији Латинској, цркви за коју се зна од доба Карла Великог као о хоспиталу за западне ходочаснике. И град Амалфи је, с допуштењем Фатимида, изградио на том месту хоспитал за хаџије из латинофоног дела Европе. Будући да је била близу Светог гроба, основана је и црква Свете Марије, и заједно са њом и бенедиктинска опатија. Старије цркве, међутим, нису идентификоване и нема археолошких слојева који датирају од пре XII века. Ова заједница је редовно плаћала таксе муслиманским владарима, те је преживела Први крсташки рат, а описују је бројни путописци и ходочасници. Готово сви јерусалимски краљеви су давали привилегије овој опатији, што је потврђено и 1252. године заједно са привилегијама ранијих владара. И папа Паскал II опатију је чак ставио под директну заштиту Катедре Светог Петра 1112. године, поштујући јурисдикцију патријарха и потврђујући бенедиктинско Правило манастира. Још веће привилегије манастир је добио 1158. године, и оно је укључивало и право крштења и сахрањивања, као и потврђивање изузимања од десетине. С друге стране, привилегије су укључивале велики број поседа и прихода од десетина у Јерусалимској Краљевини и Грофовији Триполи. Опатија се око поседа судила чак и са Црквом Светог гроба, а зна се и за њену имовину у Италији, од које је део потицао и од прекрсташког периода. Манастир је опустео након 1187. године, али је део братије живео у Акри, док је Сицилија постала њихово привремено седиште. Не зна се ни да ли је 1229–1244. године била наново бенедиктинска. Временом је пропала и запустела.¹⁶⁸

¹⁶⁶ D. Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem III*, Cambridge, 1993, 287–306; B. Hamilton, A. Jotischky, *Latin and Greek Monasticism in the Crusader States*, Cambridge, 2020, 171–209.

¹⁶⁷ D. Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem III*, 358–365.

¹⁶⁸ D. Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem III*, 236–253; B. Hamilton, A. Jotischky, *Latin and Greek Monasticism*, 162–171.

Након ранохришћанске цркве, на месту где је први хришћански мученик био каменован, као и после византијске богомоље на истом месту, на путу који води ка Наблусу, бенедиктинци су саградили и храм посвећен Светом Стефану, који је суштински зависио од Свете Марије Латинске. И у време византијско-арапских ратова постојала је црква, али у време крсташких ратова дошло је до обнове овог места. До половине XII века Црква Светог Стефана је изграђена, а од 1158. године припала је опатији Свете Марије Латинске. Потврђена је као власништво опатије Свете Марије Латинске и 1173. године, а Црква Светог Стефана се наводи неретко и у другим документима који сведоче о имовини опатије. Црква је временом нестала, чак постоје контрадикторна сведочења о томе да ли су је срушили хришћани, јер је била близу зидина, или муслимани. Пре 1217. године сигурно је била у руинама јер је тада као такву наводи немачки ходочасник Тиетмар. Мамелучке власти су за хришћане затвориле приступ Јерусалиму код капије Светог Стефана, због чега је место страдања овог хришћанског првомученика и архиђакона потиснуто временом, али није заборављено сасвим у средњовековним изворима. Бенедиктинци су имали капелу и код капије Светог Стефана вероватно посвећену Богородици, о којој се мало зна, сем да је подигнута вероватно у склопу крсташког барбакана у близини ове значајне капије Јерусалима. Капела је била заједно са хоспиталом, за који постоје подаци од 1158. године. Бројним реконструкцијама зидова Јерусалима под муслиманским властима дошло је и до губљења трагова овој капели, која је извесно припадала Светој Марији Латинској.¹⁶⁹

Женска пак грана реда има свој значајан манастир у Светој Марији Великој (некадашњој Цркви Марије Магдалине), која је успостављена још у XI веку од стране Амалфитанаца. Била је испрва посвећена Марији Магдалини, као манастир за жене које су долазиле на ходочашће, одвојено од Свете Марије Латинске. Као и већина манастира и овај је опстао до 1187. године и посведочен је код највећег броја путописаца и ходочасника који су оставили писано сведочанство о Јерусалиму пре Саладиновог освајања. Негде током XII stoleћа нови титулар манастира је постала Богородица. Уз опатију је постојао све време и хоспитал, намењен сиромашним ходочасницима. И овај је манастир имао своје поседе, па се опатица Авис и три сестре монахиње помињу 1157. године у повељи којом је гарантован приход од десетине неког винограда хоспиталу. Помињу се опатице и монахиње које су биле високог рода, међу њима и једна ћерка едескога кнеза, по имену Стефанија, али и друге које су имале добре везе у крсташким државама Леванта. Опатица Стефанија се спомиње у неколико докумената, све до 1182. године. Имала је контакте са француским ходочасницима, а потписивала је и документе којима су утврђиване границе манастирског имања. Након 1187. године, део сестринства је отишао у Венецију, а део у Акру након 1191. године. Све до 1656. године ту је био маристан, односно хоспитал за муслимане. Имао је и бројне вакуфе, а простор некадашње цркве је сасвим опустео и нестало је трагова о њој.¹⁷⁰

¹⁶⁹ D. Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem III*, 306–310, 372–379.

¹⁷⁰ D. Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem III*, 253–261; B. Hamilton, A. Jotischky, *Latin and Greek Monasticism*, 220–225, 225–230.

Бенедиктинке су, поред Свете Марије Велике имале још манастира, и то веома значајних за целу хришћанску повесницу, као што је онај у Светој Ани. Велико је питање да ли је на месту где су након 1099. године бенедиктинке подигле манастир уопште раније и била Црква Светих Јоакима и Ане, иако се Витезда спомиње као место где постоји црква. Извесно да је Балдуин I значајно обдарио ову опатију, те да је могуће да је основана негде 1102–1105. године. Доцније, принцеза Ивета/Јовета, сестра јерусалимске краљице Мелисенде (1131–1153), постала је тамо монахиња, што је појачало само краљевску заштиту над овим манастиром, који је здушно помагао и Мелисендин супруг, краљ Фулк Анжујски (1131–1143). Опатица Свете Ане била је директни суфраган латинског патријарха у Јерусалиму. Црква је обновљена 1165. године, а 1172. се спомиње да је у њој гроб Свете Ане, мајке Пресвете Богородице. Археолошким истраживањима утврђено је да се ради о трокуполној базилици која је била и осликана. Падом Јерусалима у цркви је основана, или можда и обновљена, медреса шафијског месхеба. Иако након 1244. године хришћани нису више могли да улазе у негдашњу цркву, крипту спомињу бројни посетиоци. Бенедиктинке у њему већ одавно нису могле живети.¹⁷¹

Монахиње које су следиле Правило Бенедикта из Нурсије имале су свој манастир и у манастиру Светог Јована Јеванђелисте, што је била и резиденцијална црква опатица бенедиктинки. Сем претпоставке да је ово била резиденција бенедиктинки из Витаније, те неких помена који су „на стакленим ногама“, не зна се ништа о овом храму или резиденцији са Црквом Светог Јована.¹⁷²

Ван Јерусалима вреди поменути неке цркве. Током XII столећа, када је бенедиктинско деловање на тлу Свете земље достигло врхунац, у Витанији је Црква Светог Лазара Витанијског, којег је Христос васкрсао из мртвих, била изузетно значајан бенедиктински манастир. Располагали су значајном имовином, а основан је 1138. године управо за поменуту принцезу Ивету, која је ступила у бенедиктински ред и заветовала се на монашки живот. Краљ Балдуин IV је Ивети потврдио поседе манастира, али не постоји листа нити детаљнији опис шта је витанијски манастир поседовао заправо. Из неких повеља се, међутим, дâ наслутити да је опатија поседовала одређену имовину у Јерусалиму, Тиру и другде. Међутим, први сигуран писани доказ о постојању бенедиктинске опатије је из 1180. године, када је потврђен договор Ивете и опата Јована из Марије Јосафатске о размени неких поседа. У документу се помиње опатица Ева, Иветина наследница. Поменута Ивета послала је и неке реликвије у опатију Фонтевро и замолила их да је спомињу у њиховом мартирологу, те да се моле и за њене родитеље. Добро је познато да је Фонтентвро био под патронатом Анжујаца, а јерусалимска и енглеска владарска кућа биле су у родбинским везама. Манастир је разорен 1187. године, али је Лазарев гроб остао нетакнут. Монахиње су прешле у Акру, где су имале неке поседе и имовину, те је опатија у егзилу ипак могла да опстане. И у Антиохији су имале

¹⁷¹ D. Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem III*, 142–156; о Фулку Анжујском, Мелисенди и њиховим утицајима како на односе с муслиманима, тако и на Други крсташки рат уп. и Р. Гресе, *Крсташка епопеја*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2004, 147–187.

¹⁷² D. Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem III*, 5, 207–208.

приорат који је опстајао као мала заједница све до 1268. године, када је сасвим нестао из историје.¹⁷³

Гора Тавор, толико значајна за хришћански свет, као место Христовог преображења од доба Константина Великог, јесте место ходочашћа. Након успостављања крсташких државица на Леванту, Танкред је основао на Тавору бенедиктински манастир на челу с опатом Гералдом. Међутим, на овом месту је било латинских пустињака и низ деценија пре крсташких похода. На место Преображења Господњег долазили су и православни ходочасници након 1102. године када је ту саграђена римокатоличка бенедиктинска црква. Речени Гералд постао је и надбискуп, а папа је 1103. године потврдио не само његова права него и све бројне поседе манастира у Галилеји и другим крајевима у Палестини. Оснивањем бискупије Назарета 1111. године престала је надбискупска титула, али је опат Тавора био директно подређен патријарху Јерусалима, те је сачувао и неке значајне приходе. У наредним деценијама манастирско властелинство је расло, не само у Палестини већ и преко мора. Папском одлуком из 1161. године манастир је сâм бирао свог опата, а потврђена је и слобода сакупљања десетине. Неколико година доцније, 1169, опат Бернард постао је бискуп Лиде и тиме први бенедиктинац на овом положају. Опат Јован из Тавора је 1183. године боравио у још једном бенедиктинском манастиру на Леванту, у манастиру Светог Павла у Антиохији код опата Фалка. Договорили су се о блиској сарадњи, па чак и о томе да ће се, ако антиохијски манастир падне под Турке, браћа моћи склонити у овај други. Међутим, судбина се поиграла с Тавором, будући да је под Саладиновом најездом пао. Из библиотеке овог манастира сачуван је примерак рукописа Макробијевог неоплатонистичког коментара на Сципионов сан, дело које представља визију космоса Сципиона Африканца. Ово указује на његову јаку културну и научну делатност, али у периоду након Саладина, упркос покушајима, бенедиктинци нису обновили овај манастир.¹⁷⁴

У кратком периоду од 1180. до 1187. године у Палмарији у Галилеји постојала је клинијевска опатија, првобитно насељена пустињацима, неколико деценија раније. Оснивач је био извесни Гормунд 1132. године, који се појављује у низу докумената. Он је био строги аскета који је углавном јео сирову храну, мада је повремено и рибу конзумирао. С друге стране, никада није јео месо, јаја и млечне производе, а није пио ни вино. Био је врло предан изучавању светих списа, мало је спавао и чак се и бичевао. Био је, дакле, изузетно посвећен вери, а своју сабраћу проналазио је махом у редовима латинских пустињака који су, надахнути верским ентузијазмом и пратећи масу крсташа, дошли у Свету земљу. Идеја о оснивању клинијевске опатије постојала је од 1170. године, деценију касније је и реализована, али је сâм манастир нестао са Саладиновим освајањима.¹⁷⁵

¹⁷³ B. Hamilton, A. Jotischky, *Latin and Greek Monasticism*, 231–239.

¹⁷⁴ B. Hamilton, A. Jotischky, *Latin and Greek Monasticism*, 190–206.

¹⁷⁵ D. Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem: A Corpus Volume 2. L–Z (excluding Tyre)*, Cambridge, 1998, 153–156; B. Hamilton, A. Jotischky, *Latin and Greek Monasticism*, 206–211.

Најкасније од 943. године помиње се византијски манастир Светог Павла у Антиохији. Након Првог крсташког рата у ову цркву су уместо грчких усељени западноевропски монаси. Вероватно су дошли око 1100. године с југа Француске или пак из јужних крајева Италије. Извесно је да су наследили добар део имовине њихових православних претходника, а чак су око неке баште водили спор и с каноничима Светог гроба из Јерусалима одбијајући надлежност световног суда грофа Рајмунда. Бенедиктинци су имали и улогу у одбрамбеном систему града, иако нису никада директно ушли у конфликт с муслиманима, али јесу помагали приликом сукоба око Антиохије, као и у међусобицама које су стално избијале код латинских феудалаца на крсташком Леванту. Хуго од Блоа, монах овог манастира био је међу сведоцима када је један угледник опатији у Јосафату дао неку земљу, а монаси Светог Павла су учествовали и у другим административним пословима Латинске патријаршије у Антиохији. Опатија је преживела Саладинове походе и велика освајања и разарања која су пратила ратове које је водио овај султан и освајач Јерусалима 1187. године. Све до краја Трећег крсташког рата 1192. године ситуација у крсташким државама била је врло турбулентна, а многе цркве и манастири тада су похарани и уништени. Манастир Светог Павла, како је речено, није потпуно страдао, али су његови приходи значајно смањени. Мало се зна о његовом последњем столећу, али је и даље био једна од најугледнијих установа Антиохије. Њен опат водио је и распре с латинским патријархом Петром од Ангулема, а овог потоњег је Боемунд IV Антиохијски 1208. године затворио у тамницу и убио изгладњавањем. Из докумената папе Иноћентија III сазнаје се да је пракса била да антиохијски кнез од три понуђена кандидата бира опата Светог Павла, што је папа строго осуђивао, као и праксу давања одређене суме новца патријарху Антиохије. И један и други обичај били су апсолутно јединствени у крсташким државицама на Оријенту. Иначе, 1254. године, извесни Хенрих, сабрат Светог Павла, постао је опат у новооснованом бенедиктинском манастиру у Лимасолу – Часном крсту. Неколико година касније, 1268, освајања мамелучког султана Бајбарса учинила су коначно овој опатији, која се изгледа преселила на Кипар.¹⁷⁶

На самом Кипру било је бенедиктинаца и о њима постоје неки спорадични подаци. Најранији помен је управо из 1254. године, када је наведена опатија Часног крста, односно Светог Павла у егзилу. Из папског писма 1291. године сазнаје се да сама опатија дуго није имала свог предстојатеља, а из ког разлога остаје сасвим нејасно. Опатија Свете Марије из Драгонарије, у Антиохији, такође се пребацила на Кипар и споменута је 1328. године, као и 1357–1358. у списима сакупљача папских пореза. Из папског писма 1263. године сазнаје се да је опатија у Витанији имала на Кипру своју кућу, чијој приореси папа гарантује да је подложна само јерусалимском патријарху. Госпа Тирска је још једна бенедиктинска опатија на Кипру у којој су биле монахиње. Ова опатија је посебно бивала подржавана од кипарске краљевске куће Лузињана, која је од 1192. године владала Кипром, па све до 1267, када је династија Лузињан угашена. Чак је и

¹⁷⁶ *Ibid.*, 212–219.

принцеза Маргарета од Лузињана ушла у ред бенедиктинки. С друге стране, краљ Анри II Лузињан је планирао да издвоји значајну суму новца за обнову ове опатије након разорног земљотреса. Међутим, избила је побуна његовог брата Амаурија, тирског грофа. Он је на крају убијен, а његови савезници су оптужили Маргарету Ибелин, ћерку грофа Јована Ибелина и опатицу Госпе Тирске, да је скривала Амауријевог убицу. На концу, папски легат је уверио опатицу да њена опатија неће бити дирана, иако је опљачкана од стране Амауријевих сарадника. Након 1268. године опатице из Антиохије су се преселиле у Никозију и о њима се зна само из једног папског писма. Тако је и настала Света Марија од Тортосе када су опатице из Сирије пребегле на Кипар. Свој назив су добиле по икони Мајке Божје коју је њихова опатица Ескива од Бујона донела из Тортосе. Од 1291. године опатице из Јосафата у Јерусалиму су дошле на Кипар и основана је и опатија Свете Ане. Папа Климент V је овим опатицама наредио да промене свој начин одевања, будући да су биле оптужене да носе хабитусе од зеленог текстила, који је имао кратке рукаве, да су им лица била сасвим откривена, а и главе, пошто нису носиле одговарајуће покриваче. Имале су кућу у Никозији, а нашу Госпу од Тортосе помиње и једно завештање.¹⁷⁷

У периоду пре 1204. године и латинскога зацаривања Источним римским царством, у оквирима других земаља византијског комонвелта забележене су везе са бенедиктинцима. Кнез Владимир Кијевски, који је покрстио Русе под утицајем Византије, имао је неке додире и са западним црквеним представницима. Он се сусрео 1007. године са бенедиктинцем и епископом Бруном Бонифацијем, сарадником Светог Ромуалда. Овај Бруно је ишао ка Печенезима у мисију, а кнез Владимир га је веома лепо примио. У XI веку постојале су и везе са чешким бенедиктинским манастиром у Сазави, у коме се иначе чувала и честица моштију првих руских мученика Бориса и Глеба. Ова опатија се сачувала све до краја XI века, па се сматра да је сачувала и пренела на Русију неке западне литерарне, односно хагиографске традиције раног средњег века. У Остромировом јеванђељу из 1056. или 1057. године налази се помен немалог броја западних светитеља, попут Аполинарија из Равене, чији култ није заживео на Истоку у већој мери, што сведочи о значајним културним везама Русије са западним светом. Крајем XII века галички кнез Роман Мстиславич подарио је 30 марака сребра манастиру Светог Петра у Ерфурту.¹⁷⁸ Постоји мишљење у науци да је бенедиктинско присуство у Новгороду посведочено у време кнеза Мстислава Владимировича (1088–1117). Бенедиктинци који су говорили словенским језиком дошли су 1097. године из поменутог бенедиктинског манастира Сазаве у Чешкој, где су деловали 1032–1033. године. У Цркви Светог Спаса у Великом Новгороду налази се и

¹⁷⁷ N. Coureas, *The Latin Church in Cyprus, 1195–1312*, New York, 2016, 187–191. О историји Лузињана на Кипру в. Р. Гресе, *Царство Левантија. Историја Источної північної Європи*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2019, 300–347.

¹⁷⁸ М. Ф. Мурьянов, „К истории культурных связей Древней Руси по данным календаря Остромирова евангелия“, *Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования*. 1982 г, Москва, 1984, 130–138; С. Козлов-Струтинский, П. Парфентьев, *История Католической Церкви в России*, Санкт Петербург, 2014, 22–23, 33–35.

једина средњовековна фреска у православном свету на којој је изображен Свети Бенедикт из Нурсије.¹⁷⁹

Постоје претпоставке да је латинских (римокатоличких) хришћана било и другде по Русији, те да су они били различитог порекла – од оних који су пристигли из Скандинавије, преко Пољске све до Ирске. Ови потоњи су прво основали опатију у Регензбургу (1159), а врло брзо потом и у Кијеву. Могуће да су монаси овог манастира, или каквог другог бенедиктинског посвећеног Светој Марији, 1242. године сабрали у Угарској јавили за татарска пустошења. Према другим сведочанствима, крајем XII века у Кијеву је боравио представник регензбуршког манастира и старао се о кијевској филијали. Постоји и легенда да је неки монах, Свети Јацинт, добио дозволу кнеза Владимира Рјуриковича да оснује манастир у Кијеву. Предање овај догађај смешта у јесен 1228. године, а изгледа да се ради управо о ирским монасима који су раније основали бенедиктински манастир. Вероватно је опстао до монголског разарања Кијева 1242. године.¹⁸⁰ Међутим, подаци о бенедиктинском присуству у руским земљама крајње су контрадикторни. Упркос чињеници да је бенедиктинаца ту вероватно и било, неких директних изворних података нема, али постоје индиректни подаци о односима руских владара, као и о боравку бенедиктинаца у руским земљама. Њихова улога је била мисионарска, а може се претпоставити да су сличности правила по којима су живели православни монаси и следбеници нурсијског светитеља дале могућност да се бенедиктинци покушају ширити и по овом делу православне васељене.

Чињеница је, упркос свему горенаведеном, да бенедиктинско присуство у руским земљама није детаљније посведочено, те да се не зна много о њиховој делатности. Евидентно је постојала некаква повезаност, а руске земље, посебно Кијевска Русија, биле су изложене делимично и западном утицају. С друге стране, бенедиктинци у српским земљама били су везани за Приморје у највећој мери, те су махом и били у подручјима у којима је доминирало римокатоличко становништво.

¹⁷⁹ М. Ф. Мурьянов, „К культурным взаимосвязям Руси и Запада в XII веке“, *Ricerche slavistiche* XIV, 1966, 29–41; *Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*, 43, Александер Наумов и Александер Миколајчик изнели су претпоставку да је могућ у овим везама Истока и Запада посредни утицај и Светог Антонија Римљанина, светитеља родом из Рима, који је, по легенди, након Велике шизме 1054. године напустио Италију и на једној стени, која се чудесно откинула и плутала Средоземљем, допро до Русије, те рекама допловио до самог Новгорода. Ова теза је поткрепљена чињеницом да се у Мстислављевом Јеванђељу Свети Бенедикт помиње управо у вези с изградњом манастира Светог Антонија Римљанина, в. С. Козлов-Струтинский, П. Парфентьев, *История Католической Церкви*, 34; *Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*, 43. О Антонију Римљанину уп. А. В. Назаренко, „Антоний Римлянин“, *Православная Энциклопедия*, том 2, ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II, Москва, 2001, 675–676.

¹⁸⁰ В. С. Козлов-Струтинский, П. Парфентьев, *История Католической Церкви*, 39, 606.

Бенедиктинци у јужној Угарској: студија случаја Думбова, Марошвара/Оросламоша и Светог Димитрија на Сави / Митровице

Византијски црквени утицај на средњовековну Угарску био је изразит од самог досељавања Мађара у Карпатски басен, па све до татарске најезде на Угарску 1241–1242. године, а понајвише до смрти византијског цара Манојла I Комнина 1180. године. Један од аспеката тог уплива јесу и византијски (грчки, православни) манастири којих је било диљем Угарске, па и на њеном југу. На тлу негдашње јужне Угарске, односно северних крајева данашње Србије била су активна три византијска манастира: Думбово (Раковац), затим Марошвар (и одмах затим Оросламош) и Свети Димитрије на Сави, односно данашња Сремска Митровица. Овај потоњи је најдуже постојао и тек је 1344. године опустео. На место све три монашке обитељи доведени су бенедиктинци. Стога се, и у овом случају, може говорити о култном континуитету византијских монаха и бенедиктинаца, феномену присутном и на тлу југа Угарске до дубоко у средњи век.

Манастир у Марошвару, касније Оросламошу, био је византијска црква на тлу данашњег Баната, у близини Мајдана и Банатског Аранђелова. Једини наративни извор који говори о овом манастиру јесте „*Legenda maior Sancti Gerhardi episcopi*“. Герхард, односно Гелерт, био је млетачки проповедник и бенедиктинац, који је проповедао и ширио хришћанство по Угарској и 1046. године пострадао у паганском устанку, те бачен с данашњег Гелертовог брда на Будиму. Већ 1083. године је канонизован и постао један од светитеља заштитника Угарске, уз Светог Стефана, првог хришћанског краља, те његовог сина Емериха.¹⁸¹

Овај хагиографски спис говори о томе како је обласни господар Ајтоњ (Ахтум) дошао у сукоб с краљем Стефаном, али и да је био ктитор манастира Светог Јована Крститеља у Марошвару. Како Гелертово Житије наводи за Ајтоња: „*Accepit autem potestatem a Grecis et construxit in prefata urbe Morisena monasterium in honorem beati Iohannis Baptiste constituens in eodem abbatem cum monachis Grecis, iuxta ordinem*

¹⁸¹ О њему основни биографски подаци код Szegfű, L. „Gellért, Szent“, in: *Korai Magyar történeti lexikon (9–14. század)*, főszerk. Kristó, Gy., Budapest, 1994, 231; Canetti, L. „Gerardo di Csanád“, in: *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 53, 2000 http://www.treccani.it/enciclopedia/gerardo-di-csanad_%28Dizionario-Biografico%29/ приступљено 11. маја 2021. године; до сада најдетаљнија биографија и најпотпунија анализа његовог дела код Nemerényi, E. *Latin Classics in Medieval Hungary*, Debrecen–Budapest, 2004, 73–156, сматра се да је око 1030. године управо он основао и Чанадску бискупију, те се сматра првим у хронологији чанадских бискупа, в. Juhász, K. *A csanádi püspökség története. Alapításától a tatárjárásig*, Makó, 1930, 37–46; Györffy, Gy. *István király és műve*, Budapest, 1983, 296, 326, 366–367; Múcska, V. *Az első magyarországi püspökségekről*, Fons XII, 2005, 23, 27; Zsoldos, A. *Magyarországi világi archontológia 1000–1301*, Budapest, 2011, 86. „*Legenda minor*“, односно „Мала легенда о Светом Гелерту“ такође постоји, али је за ову прилику важнија „*Legenda maior*“. Требало би напоменути да ово дело има доста архаизама који потичу из времена самог Светог Гелерта, а и помињање црквеног устројства Грчке цркве указује на то да је настала хронолошки близу самог периода у коме је живео и страдао речени бискуп и мученик, в. детаљније „*Szent Gellért püspök legendái*“, in: *Árpád-kori legendák és intelmek*, fordító Csóka, J. G., Érszegi, G., Szabó, F. et al., Budapest, 1987, 208–209; Szovák, K., Veszprémy, L. „*Krónikák, legendák, intelmek-utószava*“, in: *Scriptores rerum Hungaricarum II*, ed. E. Szentpétery, Budapestini, 1999, 780–782; Mádzsár, E. „*Praefatio*“, in: *Scriptores rerum Hungaricarum II*, 463–470.

et ritum ipsorum“.¹⁸² У даљем тексту аутор Легенде о Светом Гелерту пише како је Ајтоњ добио дозволу, односно „пуномоћ“ од Грка да изгради манастир, те да у њега дођу грчки калуђери заједно са својим игуманом. То би свакако значило да је речени локални владар морао да се обрати вишим црквеним властима, што би могао бити у ово време митрополит Туркије.

У сукобу с Чанадом, још једним другим феудалним господаром јужних крајева, Ајтоњ је убијен. Према Великој легенди (*Legenda maior*) краљ је од тада одлучио да се Марошвар (*мађ.* ‘тврђава на Моришу’) не назива више по реци Марош/Мориш него по овом војсковођи Чанаду. По месту Чанаду и бискупија, али и жупанија носиле су име. Ајтоњ је према ктиторском праву био сахрањен у својој задужбини, односно на гробљу крај саме цркве. У Великој легенди: „in cimiterio Sancti Iohannis Baptiste in monasterio Grecorum, quia in eadem provincia aliud monasterium illis temporibus non erat“.¹⁸³ Последњи значајан податак везан за овај манастир јесте онај по коме је војсковођа Чанад на „месту где је у јабуци видео лава“ саградио манастир посвећен Светом великомученику Георгију и у њега преселио грчке калуђере и њиховога игумана из Марошвара, односно места Чанада.¹⁸⁴

Шта се збило са грчким калуђерима остаје потпуно нејасно, јер су након пресељења у манастир Светог Ђорђа ишчезли из средњовековних извора. Можда је, на крају, манастир опустео услед татарске најезде 1241–1242. године. Дошла је такође и промена светитеља коме је манастир византијских монаха био посвећен. Након Светог Јована Крститеља патрон нове обитељи постао је Свети Георгије. Међутим, ни бенедиктинци нису боравили у манастиру који је био посвећен Светом Јовану Крститељу већ Пресветој Богородици. Ово би могло да наведе на помисао да је стара византијска црква била напуштена, можда и порушена, а на њеном месту саграђена нова, као и помоћне зграде у које су доведени бенедиктинци. Или је пак обновљена, преправљена, наново освећена, сада Богородици, и да је тад започео живот по правилима Светог Бенедикта. Не треба занемарити ни чињеницу да је управо половином XIII столећа међу бенедиктинцима ојачао Богородичин култ, те је сасвим могуће и то да је само промењен титулар, а да је постојећа грчка црква обновљена и можда преуређена по укусу бенедиктинаца. Нажалост, све ово остаје само у домену претпоставки, али се аналогним закључивањем може доћи до неких идеја које се чине више извесним.

После пресељења византијских монаха у Оросламош, Чанад је остао бенедиктински све до 1498. године, а изгледа да је манастир, сада као фрањевачки, остао све до османског освајања Оросламоша 1551. године, мада је изгледа нешто раније опустео. У овом манастиру у Чанаду, посвећеном Богородици, био је и гроб Светог Гелерта, над којим су се дешавала бројна чуда. Међутим, два и по века о овом манастиру извори ћуте. Из писма Лодомера, острогонског надбискупа (1297–1299)

¹⁸² *Scriptores rerum Hungaricarum II*, 490; мађарски превод: „Szent Gellért püspök nagy legendája“, in: *Árpád-kori legendák és intelmek*, 80.

¹⁸³ *Ibid.*, 491–492; *ibid.*, 82.

¹⁸⁴ *Ibid.*, 492; *ibid.* Oroszlámos као топоним на мађарском очигледно потиче од речи oroslán што значи ‘лав’.

жупану Томи Берекију сазнаје се да Береки треба да чува ред у опатији до дола-ска опата Михајла, којег, како надбискуп заповеда, треба да приме и поштују. У ванредном попису папске десетине 1334–1335. године опат Никола из Чанада је врло скромну количину новца платио, што показује да је био сиромашан, а и сама бискупија је била међу сиромашнијима у целој Угарској. У доба Анжујаца манастир је процветао. Најпре, удовица Карла Роберта, Јелисавета, била је чудесно излечена 1361. године над гробом Светог Гелерта, те је манастир богато обдарила и он је проширен. Лајош Велики је опату Маврикију издао повељу 1380. године по којој је требало да сви поседи ове опатије, који су отуђени, буду враћени овом бенедиктинском манастиру. Међу поседима ове опатије које наводе извори јесте и Немерг у Пештанској жупанији, који је опат Матија 1398. године заменио за оближњи посед Чигу, који је пак припадао вацком бискупу. Манастир је опустео под потпуно нејасним околностима, те га папа Александар VI 1493. године с приходима од 50 форинти даје чанадском бискупу и у њега насељава фрањевце. О било каквом унутрашњем животу у самом манастиру Свете Марије у Чанаду нема никаквих трагова, нити извора. И овај локалитет (Мајдан) добио је назив по турској речи и на њему су се некад налазили археолошки остаци ове сакралне грађевине видљиви још током XIX века. Након османског освајања манастир је разрушен и наново посвећен 1749. године, а срушен 1868. године. Археолошка истраживања су вођена у периоду од 1868. године, па све до 1881. у више наврата, а Имре Хенслман оставио је и један нацрт ове, 1871. године сасвим опустеле, манастирске грађевине. Разнолики археолошки материјал из више историјских периода пронађен је приликом ископавања око овог локалитета, а нађени су чак и остаци римског канала.¹⁸⁵

С друге стране, Думбово, односно данашњи Раковац представља један археолошки, али изгледа и истински култни континуитет између византијских монаха и бенедиктинаца. Археологија даје низ претпоставки, али и велики број забуна. Наиме, захваљујући проналаску оставе византијских икона из Думбова, као и других археолошких налаза (делови саме цркве), постоје и подаци о византијском манастиру, о коме, иначе, нема ниједног помена у писаним изворима. Византијске иконе, које су се изгледа налазиле на архитраву, сачуване су и налазе се данас у Музеју Војводине у Новом Саду. Има их укупно дванаест и све су израђене од бронзе. Иконе које потичу из византијског манастира из Думбова јесу: Христос Пантократор на трону, затим Богородица Одигитрија, те још једна иконица Пресвете Богородице. Ту је још и иконица без рама на којој су заједно изображени Свети Никола и Свети Василије. Потом је у овој остави пронађена икона на којој је и претпостављени патрон храма Свети Георгије, као и иконе које репрезентују Светог Пантелејмона и Светог Прокопија. Ове три последње иконе међусобно се и разликују јер је овој тројици светитеља лице другачије. Иконе указују на врло вредан ручни рад византијских

¹⁸⁵ Juhász, K. *Hajdani monostorok a csanádi egyházmegyében*, Budapest, 1926, 45–47; Heitelné Móré, Z. „Monostorok a Maros mentén“, in: *Paradisum plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon*, sz. Takács, I., Pannonhalma, 2001, 267–274; Hervay, F. L. O. Cist. „A bencések és apátságai története a középkori Magyarországon“, in: *Paradisum plantavit*, 461–547 с детаљним прегледом историје свих бенедиктинских манастира и прегледом литературе, те археолошких остатака.

мајстора. Поред ових икона са светитељима постоје још три налаза са животињским и флоралним елементима.¹⁸⁶

Ове византијске иконе су привлачиле пажњу научника и због својих натписа. Једна Богородичина икона карактеристична је због дијалога Мајке Божје и њеног сина Исуса Христа. На овој иконици, исписан је на грчком језику разговор који је у ствари молба Богородице Сину да спаси људе, што он почетно одбија због многобројних људских грехова, али на концу пристаје када га Богородица моли да ње ради помилује и спаси све људе. Вероватно је инспирисан Химном Светог Романа Мелода, која се и данас поје у црквама на Велики петак. На икони Светог Георгија пак записана је такође на грчком језику молитва њему као заштитнику земљорадника у којој каже да онај који је од сребра начинио ову икону („слуга твој“) моли за добру земљу. Треба напоменути да је то врло ретка представа у Византији, али и уопште у православној иконографији. Ова икона изображава овог светитеља са штитом у левој и копљем у десној руци.¹⁸⁷

Из ове оставе иконица може се сазнати да се манастирско братство врло вероватно бавило пољопривредом. Да ли је у питању узгајање винове лозе или какви други земљораднички послови остаје непознато, али молитва за добру земљу сведочи готово засигурно о томе да се радило о братији која се бавила и тиме. Међутим, било какви други сигурни подаци о овом манастиру једноставно не постоје. Не зна се, нити се може претпоставити, ктитор овог манастира, његови могући поседи, односи са грчким епископом/митрополитом у Угарској, локалном властелом и владарима нити било који детаљ из његове историје попут настанка и нестанка. С друге стране, бенедиктинци су наследили ово место и у Думбову/Раковцу изградили свој манастир који је имао немали углед. Преузели су, што свакако није реткост у историји, и грађевински материјал.

Делови преузети из византијске цркве (данас археолошки локалитет Црквине) пренети су од стране новопридошлих бенедиктинских монаха и искоришћени су за изградњу нове романичке цркве, а то је данашњи локалитет Градина. Манастир је, како тврде поједини истраживачи, опустео у време татарске најезде и његови остаци кориштени су на тај начин за бенедиктински манастир. Главна црква бенедиктинске опатије била је романичка тробродна базилика с три полукружне апсиде чије су размере биле 33 x 14 метара. Грађена је у целости од римских опека, а црква је вероватно имала чак и два звоника, северни и јужни. Како тврде поједини истраживачи, у првом реду Небојша Станојев и Шандор Нађ, у близини манастира пронађено је закопано благо византијских златара из XII века. Постоје и остаци још једне храмовне грађевине, за коју поједини археолози наводе да је из времена Светог Методија и одатле можда потичу тракасти украси. Овај храм је обновљен или дограђиван и крајем X века

¹⁸⁶ Nagy, S. *Dombó*, Újvidék, 1974, 9–18; Koszta, L. „Dombó“, in: *Korai Magyar történeti lexikon (9–14. század)*, 170; N. Stanojev, „A Dombói Szent György monostor bizánci ikonjai“, у: *Paradisum plantavit*, 122–123, 139–141.

¹⁸⁷ Ф. Баришић, „Грчки натписи на иконама оставе у Раковцу“, *Зборник Филозофској факултету* X–1, 1968, 211–216; Nagy, S. *Dombó*, 12–15; N. Stanojev, „A Dombói Szent György monostor bizánci ikonjai“, 122–123, 139–141.

што показују византијски камени украси. Доиста велико богатство археолошког материјала, као и комбинација римских и византијских утицаја, сведоче о томе да је Думбово било и у византијско време један изузетно важан и изгледа прилично богат манастир. У литератури се може наћи податак да је био посвећен Светоме великомученику Георгију превасходно, јер је он заштитник земљорадње и пољопривредника уопште.¹⁸⁸ Овакав закључак се изводи на основу већ поменутих иконица. Међутим, нема ниједног чврстог доказа јер не постоји директан писани извор који би посведочио у корист таквој тези, али ни какав други археолошки или епиграфски доказ.

Уистину невероватан и редак синкретизам археолошког материјала, те међусобних утицаја стилова, Думбово показују као једно место ретког култног континуитета. Светилиште у крипти је било ломбардијског типа, а сачуван је и један латински надгробни споменик из XII века. У средини крипте је постављен олтар, а на више зидова у крипти постоје различити латински натписи. Торањ се налазио на североистоку, док су апсиде на зиду са пиластрима отвореног облика. Од стубова на зиду остао је само један унутрашњи, док на апсидама искачу лизене. Вегетативни мотиви су били присутни, а фризови су били с палметама, украшени грожђем и лишћем. Могуће је делимично реконструисати и преграду светилишта, а изнад је можда касније изграђен и лук, а око 1200. године, највероватније, реконструисан је јужни торањ. Изнад остатака романичке цркве саграђена је једнобродна готичка базилика која наткрива остатке старије цркве. Управо је то највероватније и била, према археолозима, црква бенедиктинског манастира у Думбову. Фриз, веома сличан оном пронађеном на једном стубу у Думбову, постоји у данашњем православном српском манастиру Раковцу. Један „*spolium*“ с овог старог византијског манастира, с биљним мотивима, уграђен је данас и у спољни зид олтара манастира Раковац. Елементи пластике показују прави уметнички и градитељски синкретизам стилова – византијског и касноримског с упливима чак паганских елемената. Поједини пиласстри имају врло специфичне украсе, као што су грчки (византијски) крстови, затим једна скулптура раширеног орла испод чијих крила се налазила вероватно глава Исуса Христа.¹⁸⁹

Што се пак историје самог бенедиктинског манастира у Думбову тиче, података нема одвише. Постоје неке претпоставке да је имао световне осниваче из угледног рода Гуткелед, али то није извесно. Не зна се чији је манастир био посед, али када је извесни Улрик 1348. године изабран на чело манастира и када је калочком надбискупу показана одлука о избору, он је овај избор потврдио и нагласио да Улрику „поклања“ опатију. То би могло сведочити о томе да

¹⁸⁸ Nagy, S. *Dombó*, 9–18; N. Stanojev, „A Dombói Szent György monostor bizánci ikonjai“, 122–123, 139–141.

¹⁸⁹ Nagy, S. *Dombo srednjovekovna opatija i tvrđava*, Novi Sad, 1985, 8, 15–17; Tóth, S. „A 11-12. századi Magyarország benedek-rendi templomainak maradványai“, in: *Paradisum plantavit*, 229–230, 241, 363–364; Tóth, S. „Dombó“, *Paradisum plantavit*, 359–368, 415–418, N. Stanojev, „A dombói (Rakovac) Szent György-monostor szentélykeresztői“, in: *A középkori Dél-Alföld és Szer*, szerkesztette Kollár, T., Szeged, 2000, 383–413 с детаљним сликама и анализама појединих остатака средњовековног Думбова, с посебним акцентом на византијски храм.

је манастир припадао управо калочко-бачком надбискупу, макар у прво време. Први помен овог бенедиктинског манастира везан је за даровну повељу угарског краља Беле IV Петроварадину, односно цистерцитској опатији Белафонс из 1235. године, где је Думбово наведено као један од поклоњених поседа новооснованом манастиру. Извори недвосмислено сведоче да је ова бенедиктинска опатија била посвећена Светом Ђорђу. Временом је изгледа овај манастир постао доста богат и угледан. О томе сведочи и чињеница да је опат Думбова Григорије на име ванредне папске десетине 1335–1337. године плаћао око 150 марака годишње. Следећи помен манастира јесте неке три деценије доцније. Опат Павле из Думбова био је „definitor“ на седници каптола у Моћороду 1366. године, где је требало платити 200 дуката за обнову цркве у Острогону. Павле је три године потом напустио Срем и постао опат у Печују. Затим постоји податак из 1390. године, када папа Урбан V поверава ердељском бискупу задатак да тражи да бачки каптол и надбискуп предају неке јавне исправе и привилегије опату Павлу и манастиру у Думбову. То би пак могло сведочити о томе да се око манастира водила борба за јурисдикцију између сремског бискупа и калочко-бачког надбискупа. Узевши у обзир чињеницу да је у самом Срему током целог средњег века била борба за надлежност неколико дијецеза, не чуди да се и око Думбова, ипак угледног манастира, водила таква борба. Сремски бискуп је на крају узео под своју јурисдикцију манастир у периоду 1467–1473. године, ојачавши и тврђаву. Тада је око опатије ископан ров, широк преко 15 метара. Турски походи су имали реперкусије на Думбово, као и тежње бискупије да јој буду припојени и манастири. То поменуто припајање манастира надлежности бискупа Срема није ишло глатко. Тражили су сремски бенедиктинци из Думбова папску заштиту 1467. године, како се дознаје из једног писма, али вероватно коначно 1473. године сремска бискупија припаја себи ову опатију. Формално је ово стање санкционисано од стране Рима тек 1490. године. Посебан куриозитет током XV века представља проналазак сребрног печата Јанка Хуњадија у подножју куле манастирског утврђења. Мало се зна о крају средњовековне повеснице овог бенедиктинског манастира. Думбово је пало после Петроварадина под Турке, у лето 1526. године, уочи Мохачке битке, а остаци опатије постојали су још и 1702. године у доба Ракоцијевог устанка. Постоји нешто података о томе ко су били опати овог манастира у Срему – помиње се прво Никола, око 1315. године, после опат у Коложвару, па чак и у Панонхалми од 1319. године. Григорије је био следећи опат и извесно је да се најмање три године налазио на тој дужности (1332–1335). Потом, иза њега је дошао Улрик од 1348. године, те већ поменути Павле 1366–1369. године, који је после у Печују постао опат. Затим у Думбову функцију опата заузима Јован 1406. године, а онда извесни Григорије, син Мартина, 1411. године. Постоје помени још двојице опата – то су неки Ђорђе, син Петра, 1416. и нешто више од три деценије доцније Андрија 1449. године. Думбово је било међу манастирима који су били у обавези да у октобру 1446. године уплате десетину ради обнове калочке цркве. Како ни Думбово, али ни други манастири то нису учинили дошло је до новог састанка 19. новембра 1449. године у Сексарду. Тек је на интервенцију папе Николе V ствар изглађена. У Сексарду је зато и био скуп

опата бенедиктинских манастира 1449. године, када је био присутан и тај опат Андрија из Думбова, али даља историја манастира није позната.¹⁹⁰

Османско освајање Срема променило је његову етничку и верску слику. На месту недалеко од византијске цркве посвећене можда Светом Георгију, те недалеко од угледне бенедиктинске опатије посвећене истом светитељу саграђена је и трећа култна храмовна грађевина која стоји и данас. У питању је манастир Раковац. Први пописни дефтер за Сремски санџак јесте из доба султана Сулејмана Законодавца (Величанственог) и смешта се у период 1545–1548. године. У нахији Варадин уписан је, међу осталим, и манастир Раковац, те тада започиње и његова историја.

За Срем је овакав јединствен случај трију храмова на једном географски врло блиском простору, који међусобно суштински наслеђују један други, уистину фасцинантан. Нажалост, ни овде није јасна улога бенедиктинаца довољно, али чињеница је да су вероватно преузели свеца који је био патрон и византијског манастира, или је макар био у њему врло поштован. Бенедиктинци су, на тај начин, начинили својеврстан континуитет с византијским манастиром који је, из непознатих разлога, опустео. Очигледна сличност бенедиктинског редовничког живота с православним манастирским општежићима и овде је довела бенедиктинце да удахну нови живот опустелој светињи.

Ово прожимање култура, јурисдикција, затим замешатељства државно-правних односа, као и црквених (канонских) спорова, најбоље показује богата и узбудљива историја Светог Димитрија на Сави. Древни Сирмијум је, као што је добро познато, имао веома значајну улогу у историји хришћанства на просторима целе Европе. У средњем веку значај Светог Димитрија на Сави није био баш као током позне антике и раног средњег века, али као црквени центар овај град није губио на својој важности. Тако се у цркви посвећеној Светом Димитрију налазила и рука Светог Прокопија у периоду 1071–1154. године. Њу су Угри пренели

¹⁹⁰ Nagy, S. *Dombo srednjovekovna opatija i tvrđava*, 16–17; I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*. Sv. III, 35; Hervay F. L. O. Cist, „A bencések és apátságok története a középkori Magyarországon. Történeti katalógus“, in: *Paradisum plantavit*, 487; Romhányi, B. *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*, Budapest, 2000, 21; Kristó, Gy. „Tatárjárás előtti bencés monostorainkról“, 405, 409 (и она настанак Думбова смешта у 1235. годину због повеле цистерцијтима на Петроварадину); Kiss, G. *Abbatia regalia-hierarchia ecclesiastica. A királyi alapítású bencés apátságok egyházi helyzete a 11-13. században*, Budapest, 2006, 105–106, уп. напомену 285 за сâм документ састанка у Сексарду и попис присутних опата бенедиктинских манастира где је наведен и речени Андрија из Думбова. О састанку у Сексарду в. Kubinyi, A. *Dél-Magyarországi bencés apátok 1449. Évi Szekszardi gyűlése, Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, Budapest, 1999, 233–237; уп. помен и код Török, J. *Keresztény századok. A tizenötödik század magyar egyháztörténete*, Budapest, 2006, 124. Ерик Фигеди не помиње овај манастир међу онима које је основао род Гуткелед, в. Fügedi, E. „Sepelietur corpus eius in proprio monasterio. A nemzetségi monostor“, *Századok*, 125. évfolyam, 1–2. szám, 1991, 53. Овај род је на тлу Срема једино имао посед „Karun“, можда данашње Карловце, али ни то није сигурно, док се Думбово као њихов посед не помиње, в. Wertner, M. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepeig*, I. kötet, Temesvár, 1891, 273. Постоји и помен неименованог опата у Думбову, коме папа Јован XXIII фебруара 1415. године, као и сремском препозиту, шаље писмо о томе да је дозволио да Антуну, чанадском свештенику, дозволи да добије упражњено место ректора Богородичине цркве у „Apathy“, в. Mályusz, E. *Zsigmondkori oklevéltár V. (1415–1416)*, Budapest, 1997, 132.

у Митровицу током похода на Ниш 1071–1072. године, а назад ју је вратио, након свог похода ка југу Угарске, византијски цар Манојло I Комнин. У време када је ова вредна реликвија била у Митровици, Бач је био седиште Сремске епископије.¹⁹¹

Без сумње је у питању била богата и веома угледна црква о којој сведоче две у науци добро познате повеље у којима се набрајају бројни поседи овог манастира. Папа Хонорије III је 25. октобра 1216. године, а затим и 29. јануара 1219. године у две буле потврдио поседе православног манастира Светог Теодосија, познатог и као Лавра у Јерусалиму. У овим папским документима је, највероватније, сачувана и ранија повеља угарског краља Беле III, у којој овај угарски краљ дарује бројне поседе манастиру у Светом Димитрију на Сави – Сремској Митровици. Сматра се да је ова повеља писана на грчком језику између 1193. и 1196. године.¹⁹² Сâм манастир, према овим документима, имао је низ поседа у Срему, затим поседе по Барањи, Шомођу, скеле на Тиси и Дунаву, као и многе друге поседе, села, њиве, рибњаке, винограде, и др.¹⁹³ Поред поменутог угарског владара и руски кнежеви су богато обдаривали овај манастир, као и трговци који су долазили из руских земаља, те се кретали ка Дубровнику, Цариграду или другим дестинацијама.¹⁹⁴ Вреди напоменути и да је Свети Димитрије на Сави био ставропигијални манастир, односно био је потчињен директно и искључиво цариградском патријарху.¹⁹⁵

¹⁹¹ В. Б. Стојковски, „Бач средиште сремске цркве?“, у: *Српска теологија данас 2009. Зборник радова првој годишњеј симпозиона одржане на Православном богословском факултету* 29–30. маја 2009, ур. Богољуб Шијаковић, Београд, 2010, 380–386.

¹⁹² Папске буле је објавио G. Papp, „I monaci dell'ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII“, *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, series II, sectio II, vol. I (VII) – fasc. 1, 1949, 41–45; Györffy, Gy., „Pregled dobara grčkog manastira u Svetom Dimitriju na Savi (Sremska Mitrovica) iz XII veka“, *Споменица Историјској архиви Срем*, 1, 2002, 25–26; део краљеве повеље в. *Ibid.*, 28, филолошка анализа посебно на 32.

¹⁹³ О поседима в. детаљније Györffy, Gy. „Pregled dobara“, 34–44, 51–52; S. Andrić, „Bazilijanski i benediktinski samostan Sv. Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Vol. 40, 2008, 138–148. За скеле, односно брод овог манастира в. П. Рокаи, „Бродови на Дунаву и притокама на подручју јужне Угарске у средњем веку“, у: *Зборник радова са међународној научној скупи одржане 5. и 6. јуна 1979. године*, ур. В. Чубриловић, Београд, 1983, 147, 159, 164–165.

¹⁹⁴ Овом тематиком код нас се детаљно бавио Ђура Харди, који је сакупио сву референтну руску изворну грађу, те литературу, уп. Ђ. Харди, „Галички кнежеви дародавци манастира Светог Димитрија на Сави“, *Споменица Историјској архиви Срем*, 1, 2002, 65–75; Ђ. Харди, „Руски краљеви Галиције дародавци манастира Светог Димитрија на Сави“, *Испраживања* 15, 2004, 49–61; Ђ. Харди, „Putovanja dva ugledna putnika iz ruskih zemalja kroz Panoniju i Balkan sredinom 13. veka“, *Balkan i Panonija kroz istoriju. Zbornik radova*, Novi Sad, 2006, 133.

¹⁹⁵ Moravcsik, Gy. „Görög nyelvű monostorok Szent István korában“, in: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilenczázadik évfordulóján I*, szerk. Serédi, J., Budapest, 1938, 420. Вреди напоменути да, исто тако, у време када Бач престаје да буде центар Сремске епископије, нестаје и митрополије Туркије из извора, те се с правом може поставити питање каква је корелација између тог ставропигијалног положаја Светог Димитрија на Сави и нестанка византијске дијецезе са сцене на тлу Угарске.

Положај Светог Димитрија на Сави био је поприлично незавидан.¹⁹⁶ Поседи јерусалимског манастира Светог Теодосија нису суштински ни могли припасти овој знаменитој Лаври, јер је у ово доба Света земља са Јерусалимом била под муслиманском влашћу. Игуман Лавре се упркос томе покушавао изборити за своје поседе, али је и игуман Светог Димитрија на Сави водио борбу за самосталност свог манастира од удаљеног јерусалимског манастира којем је био потчињен. Зато је папа и донео две буле којима је потврдио краљеву даровницу Лаври, а игуман Светог Димитрија на Сави тада се окренуо за помоћ печујском бискупу, коме је изгледа чак признавао и патронатско право.¹⁹⁷

О једном уистину специфичном културолошком и цивилизацијском амалгаму сведочи и латински прстен/печат, који је први описао Константин Јиречек, али није давао неке конкретније закључке о њему, сем могућег датовања. Према Јиречеку, овај налаз потиче из XII или XIII века. На њему се налази натпис који сведочи да је у питању печат Софронија, игумана (опата) манастира Светог Димитрија, или у латинском оригиналу: „† S(igillum) Sofronie ab(b)a(tis) de S(ancto) Demit(rio)“. У науци је једино Станко Андрић изнео став да је грчки манастир временом усвојио латински као званичан језик у својој комуникацији.¹⁹⁸ Неке претпоставке би се евентуално могле извући, као на пример то да је манастир имао печат на латинском језику, који се стављао на нека документа, нпр. она везана за поменуте парнице или нешто слично. Окретање печујском бискупу за помоћ у очувању поседа исто може да сведочи о чињеници да је била потребна и званична латинска комуникација.

Иако је на концу 1344. године и овај манастир припао бенедиктинском реду, односи Светог Димитрија на Сави са бенедиктинцима трајали су век пре њиховог насељавања у овај манастир. У питању су били махом спорови око поседа. Први је био с најстаријом угарском бенедиктинском опатијом, оном у Панонхалми 1228. године, због поседа, односно прецизније рибњака у близини Кањиже. Игуман манастира Светог Димитрија се позивао на право над тим рибњаком и истакао како је спреман да покаже исправе о томе. Рибњак је припао Панонхалми, у чијем је поседу био пре, а о чему постоје и потврде у даровници угарског краља Ладислава I (1077–1095). Кметови поседа Сатмар, који је припадао Светом Димитрију на Сави, такође су водили спор с Панонхалмом око једног рибњака, међутим и он се 1237. године завршио у корист бенедиктинске опатије. О учешћу манастира у феудалном животу Угарске сведочи и

¹⁹⁶ Будући да то није тема ове монографије, само узгред би требало рећи да папске регесте 1215. године помињу два или чак три манастира Светог Димитрија на Сави, односно у данашњој Сремској Митровици, а могуће један и у Мачванској Митровици. У недостатку оригиналне грчке повеље тешко је утврдити тачан однос између тих манастира, али је чињеница да је остало изворне грађе о Светом Димитрију на Сави, те да се историја митровачког манастира ипак може колико-толико пратити, упркос многим нејасноћама које лакуне у изворима остављају. S. Andrić, „Bazilijanski i benediktinski samostan Sv. Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici“, 130–131, 137–138.

¹⁹⁷ Györffy, Gy. „Pregled dobara“, 52–53.

¹⁹⁸ К. Јиречек, „Хришћански елемент у топографској номенклатури балканских земаља“, *Зборник Констанијина Јиречека I*, Београд, 1959, 527; S. Andrić, „Bazilijanski i benediktinski samostan Sv. Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici“, 157.

податак из 1247. године, када је манастир дао сагласност да се неки посед у близини данашњег Лаћарка прода.¹⁹⁹

Последњи извор за историју овог манастира јесте једно писмо папе Климента VI из поменуте 1344. године, која означава крај постојања православног манастира Светог Димитрија на Сави. Сâм манастир је извесно пре те године, односно пре слања папског писма био већ увелико пуст, те би заправо свршетак историје овог манастира требало померити сигурно неколико година пре те 1344. године. Садржај писма је ванредно занимљив управо за ову тему. У писму стоји податак да су у овом манастиру одвајкада „одвојено живели Грци, Словени и Угри“. Надаље се налази податак да је у питању био ставропигијални манастир, будући да папа каже да се Грци нису покоравали ниједноме прелату Угарске, већ директно патријарху у Константинопољу. Надаље се сазнаје да је десет година раније, дакле 1334. године, преминуо последњи игуман и да васељенски патријарх није поставио његовог наследника. Стога, папа одређује њитранског бискупа Вита да буде администратор овог манастира, те захтева од њега да овај запустели православни манастир реформише у латинском духу и у њега доведе монахе бенедиктинце. Новоустановљеној опатији требало је да припадну сви поседи и целокупна имовина коју је овај манастир имао и раније током историје.²⁰⁰

Анализом овог писма могу се извести неке претпоставке, иако конкретни закључци нужно изостају због недостатка било какве даље изворне грађе. Исто тако, потпуно је непозната даља судбина бенедиктинског манастира у Митровици. Јасно је, међутим, да је овај манастир имао грчке, словенске и угарске монахе. Ту бисмо можда могли наћи и објашњење печата/прстена игумана Софронија, који га је, вероватно, користио управо с овим угарским монасима. Манастир је од 1334. године евидентно запао у кризу. Константинопољ је био далеко, у дубокој кризи, а Цариградска црква се није бавила овим својим удаљеним манастиром. Монаси, међу којима је још увек било Грка и Словена, нису имали свог предстојатеља. Папин позив њитранском бискупу да овде насели управо бенедиктинце вредан је пажње. Сличност монашких правила православних монаха и бенедиктинаца свакако је један од претпостављених разлога због којих су управо припадници бенедиктинског реда позвани да реформишу и устроје овај манастир. Њихов начин живота је могао бити близак православним монасима који су ту већ увелико живели.

Вредно је изнети још неколико претпоставки. Очигледно је да је ту било словенских монаха, а познато је да је у Срему било Срба, као и у Мачви, за шта постоји низ изворних доказа још од времена успостављања Сремске бискупије 1229. године. Да ли се међу тим живљем могу тражити неки монаси из Митровице, свакако остаје непознато, али то јесте питање које треба отворити, једнако као и о присуству Грка. Да ли се термин „одвајкада“ ту односио на неке раније епохе или на XIV столеће, остаје још једно питање без одговора. Пре ће бити да се мисли на грчки живаљ који је раније боравио у Срему, али можда овај термин означава и православне уопште. Сва ова помишљања остају без конкретног одговора, али заправо показују сву сложеност

¹⁹⁹ *Ibid.*, 150–151.

²⁰⁰ Документ је објављен код А. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I, Romae, 1859, 667–668; уп. Györfy, Gy. „Pregled dobara“, 62–63.

етничке и културолошке слике југа Угарске у средњем веку. Бенедиктинци су ту очигледно имали улогу да те монахе преведу на римокатолицизам. Овакав избор би свакако могао бити у вези с блискошћу коју су бенедиктинци у начину поимања монашког живота имали с калуђерима који су се равнали по монашким правилима Светог Василија Великог. Дакако, 1344. године, разлике између Истока и Запада су биле већ толико велике да је тешко поверовати да су сличности двају монашких правила биле као у време раног средњег века. Међутим, бенедиктинци су и овде имали мисионарску улогу. Њихово наслеђивање неколико православних (византијских) манастира на југу Угарске показатељ је да је, упркос свим великим разликама, ипак остало и неких паралела у калуђерском светоназору који је учинио да монаси реда Светог Бенедикта населе и неке делове југа Угарске.

Бенедиктинци међу Јужним Словенима и у српским земљама средњег века

Бенедиктински ред се ширио и у Далмацију, међу Јужне Словене, а своје трагове имао је и у српским приморском земљама средњег века. Најзначајнији одблесак бенедиктинског присуства били су манастири, којих је било веома много диљем целе Далмације. У српским земљама, Дубровнику, Зети, Захумљу и уопште на Српском приморју средњег века деловао је знатан број манастира овог реда у коме су били и монаси и монахиње. Количина података је неуједначена, па се о неким манастирима зна доста, а о неким готово ништа. Сви они су, упркос томе, живи сведоци средњовековног постојања бенедиктинског реда и међу Србима римокатолицима, али и међу другим јужнословенским народима, нарочито Хрватима, где су се одржали и много векова након краја средњовековне епохе.

Бенедиктинци долазе међу Јужне Словене

На читавом простору од Кварнера до Драча у периоду пре доласка Словена на Балканско полуострво, као и уочи њиховог насељавања постоје спорадични извори који сведоче о хришћанским манастирима, те појединим црквеним великодостојницима. Први епископи Салоне били су вероватно монаси, док подизање манастира по далматинским острвима у својим писмима помиње и Свети Јероним.²⁰¹ Постоји и низ предања и претпоставки, мање или више сигурних, о томе да су бенедиктинци ширећи се у Далмацију, затекли, те самим тим и наследили, неке од њихових манастирских здања. Свети Јероним је у Житију Светог Илариона записао да се овај подвизавао у Епидауру (Цавтату), а за цара Јустинијана се везује оснивање манастира Свети Сергије и Вакхо на Бојани, док је манастир Свети арханђел Михаило на Превлаци, који је од 1219. године постао и седиште Зетске епископије у саставу аутокефалне Српске православне цркве, био испрва

²⁰¹ Детаљније с изворима и литературом К. Mitrović, *Benediktinci na području Barske nadbiskupije i Kotorске biskupije (9. stoljeće – 1571)*, Kotor, 2015, 46–47.

византијска црква (базилика), а потом и бенедиктински манастир. Ову испреплетаност и повезаност византијских (грчких) монаха и бенедиктинаца могуће је пратити и на јужнословенском подручју, посебно у Далмацији. Она је, као што је добро познато, све до смрти цара Манојла I Комнина 1180. године, а коначно након Четвртог крсташког рата 1204. године, цела била под византијском влашћу и утицајем. Због ове неспорне испреплетаности, као и сличности и сродности бенедиктинских монашких традиција с византијским, Амфилохије Радовић је чак и светосавске традиције на Приморју, налазио као логичан след грчких (византијских) и бенедиктинских, које су од раног средњег века биле присутне у овим областима.²⁰² Евидентно је да су монаси који су следили правила, која је успоставио Свети Бенедикт Нурсијски, неретко преузимали раније грчке манастире, не само на Српском приморју већ и у унутрашњости, све до централне Европе. Тај континуитет показује да су византијске традиције, као и бенедиктинске, имале одређених сличности, пре свега кроз чињеницу да су праузори и једнима и другима били на источницима самог монаштва – у Египту и Палестини.

Поменуто предања о цару Јустинијану, савременику Светог Бенедикта, нису једина. Наиме, код Анастасија Библиотекара налази се наводна даровница којом је тобоже Јустинијан I обдарио Монте Касино бројним поседима, међу којима се помиње и низ места, па и манастира на тлу Паноније и Илирика. Чак се и Цибалија налазила међу тим наводним поклонима. Постоје и фантастичне тврдње да су бенедиктинци били монаси у Цариграду 694. године. У време хрватског кнеза Трпимира, који је умро 864. године, постоје скромни подаци о бенедиктинцима, као и о чињеници да се код њега скрио Готшалк, теолог и граматичар школован у Фулди. Две године је боравио на Трпимировом двору и вредно је сведочанство и уистину редак средњовековни савремени извор за најранију хрватску историју. Из доба кнеза Бранимира (879–892) јесте и помен неког опата Теодоберта.²⁰³

Више се зна о деловању бенедиктинаца у време хрватских владара Петра Крешимира IV и Дмитра Звонимира. Првопоменути владар је основао манастир Светог Јована Јеванђелисте у Биограду око 1060. године, док је краљ Звонимир потврдио привилегије овом бенедиктинском манастиру. Постојао је све до рушења од стране Млетака 1125. године.²⁰⁴ Сматра се да се до краја XI века по Далмацији и Хрватској раширило доста бенедиктинских манастирских здања, те да су чак постојали и манастири за бенедиктинке, иако су историјски извори о овој потоњој теми крајње скромни. Археологија, с друге стране, пружа доста података о развоју прероманичких цркава, попут Светог Петра Старијег у Задру, Светог Петра у Осорама, Свете Марије Велике у Балама, као

²⁰² А. Радовић, „Бенедиктинска и светосавска традиција“, 272–276; М. Zagarčani, „Antička i Ranovizantijska arheološka svjedočanstva na Svetomiholjskoj Prevlaci kod Tivta. Preliminarni rezultati istraživanja od 1997. do 2011. godine“, *Nova antička Duklja VI*, Podgorica 2015, 109–157; М. Zagarčani, „O nekim rezultatima novih arheoloških istraživanja na Prevlaci kod Tivta“, *Историјски записи*, LXXXIX, 3–4, 2016, 45–85.

²⁰³ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj I*, 79–84, 124–125 с низом других примера, али уз то и немало врло климавих претпоставки о деловању бенедиктинаца у Далмацији, Хрватској и Истри.

²⁰⁴ Z. Strika, „Samostan sv. Ivana Evangelista od utemeljenja do 1125. godine“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 52, 2010, 149–172.

и других цркава на острвима и у другим градовима Далмације.²⁰⁵ Покрај пута који је из Ровиња водио на југ Истре подигнута је Света Марија Велика. Овај манастир је изграђен у Балама, и потиче извесно из VIII века, мада је велику обнову имао у XI столећу. У наредном веку забележена је делатност Светог Ромуалда, оснивача реда камалдула, који се једно време подвизавао у једној истарској пећини. Поједини истарски манастири су током XII века били потчињени како самом Монте Касину, тако и неким другим угледним клинијевским манастирима у самој Италији.²⁰⁶

Поједини бенедиктински манастири у Далмацији били су изгледа и места где се вршила служба на словенском језику и где се употребљавала глагољица.²⁰⁷ Добро је познато да је папа Јован X преко својих посланика Јована, Лава и Мадалберта као десету тачку на сплитским саборима 925–927. године тражио од хрватског владара Томислава, те захумског кнеза Михаила да ниједан епископ не држи службу на словенском језику.²⁰⁸ Наравно, недостатак извора не даје довољно могућности да се утврди директна повезаност бенедиктинаца с очувањем глагољаштва, те ширењем службе на словенском језику, али ни такав развој догађаја не би требало сасвим искључити.²⁰⁹

Један од показатеља ширења глагољаштва на бенедиктинце јесте и превод Правила Светог Бенедикта на словенски језик глагољским писмом. Сâм превод је сачињен крајем XIV века на острву Пашману, на основу неких старих предложака. Наиме, архаичност словенског језика у овом преводу указује да је словенски глагољски превод сачињен у XI или XII столећу. Управо у то доба бенедиктинци су све више имали додира с глагољаштвом, а клинијевски се покрет, те преко њега и бенедиктински ред, постепено прожимао с глагољаштвом у Далмацији и Хрватској. Пашманска регула је остала тако један од најзначајнијих споменика глагољаштва и једно изузетно вредно дело црквене књижевности. Она није потпуна јер недос-

²⁰⁵ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj 1*, 84–85, 125. Значај бенедиктинаца у ово време велики је за хрватску државу, која је проживљавала своје последње деценије средњовековног постојања. Међутим, значајан број бенедиктинских манастира допринео је развоју културе, духовног живота, али и целокупном јачању Хрватске, посебно за време Петра Крешимира. В. најновију студију Т. Galović, „Croatia Benedictina: Hrvatsko Kraljevstvo, Petar Krešimir IV. i Ordo sancti Benedicti“, у: *Abbatissa ingenuitate precipua. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija „950. obljetnica Samostana benediktinki Sv. Marije u Zadru (1066–2016)“*, ur. P. Vežić i I. Josipović, Zadar, 2020, 53–74. О археологији уп. М. Jurković, „Crkve sa westwerkom na istočnom Jadranu. Pravci istraživanja“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1985, 61–86; М. Jurković, „Sveti Petar Stari u Zadru i njegova krupta“, *Starohrvatska prosvjeta* III/24, 1997, 77–90; S. Bully, М. Jurković, М. Čaušević-Bully, I. Marić, „Benediktinska opatija sv. Petra u Osoru – arheološka istraživanja 2006–2013“, *Istraživanja na otocima, znanstveni skup*, Zagreb, 2015, 103–127.

²⁰⁶ K. Mitrović, *Benediktinci*, 53–54.

²⁰⁷ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj 1*, 154–161 претерује у својим закључцима, те великом броју манастира додељује глагољаштво. Уз то, некритички их све посматра као искључиво хрватске манастире и етнички хрватске монахе и становништво.

²⁰⁸ *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I, ed. T. Smičiklas, Zagreb, 1874, 78–82; Т. Живковић, *Црквена организација у српским земљама (Рани средњи век)*, Београд, 2011, 105–106, детаљније о овим саборима с текстом одредаба 103–113; И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI и XIII века*, Београд, 2016, 57.

²⁰⁹ K. Mitrović, *Benediktinci*, 237.

таје осам фолија с 15 глава (17–31), које су изгубљене током времена. Поред самог редовничког правила које је установио Свети Бенедикт, Пашманска регула има и три додатка који не постоје у самим правилима и њиховим латинским преписима и издањима. То је приказ тока састанака на каптолима, затим обред примања нових монаха и некролог-календар за уписивање преминулих калуђера.²¹⁰

Међутим, највећи проблем код проучавања историје бенедиктинаца у Далмацији у раном средњем веку јесте чињеница да нема довољно извора који недвосмислено говоре у прилог чињеници да су поједини манастири заиста тада и припадали бенедиктинском реду. У историографији, попут рецимо дела Ивана Остојића, значајан се број далматинских манастира и цркава олако приписује бенедиктинцима, иако је за многе непознато ко их је и кад основао, те да ли су можда у раном средњем веку припадали византијској црквеној организацији у Далмацији. Исто тако, веома површно се, без дубље анализе, све тамошње становништво у периоду од IX века па надаље назива Хрватима, о чему свакако не може бити речи, посебно не у средњем веку, али ни доцније. Свакако, сасвим је другачији приступ када су у питању бенедиктински манастири у Далмацији и Хрватској у позном средњем веку, када су делови ових области били под угарском, односно млетачком влашћу. У том периоду, од XIII до XVI столећа, постоји и већи корпус извора, те је у овом случају доста лакше реконструисати повеснице бенедиктинских конвената како мушких, тако и женских на тлу Далмације и Хрватске, него што је то случај с раним средњим веком и самим почецима бенедиктинског монаштва на овим подручјима. Но, овом приликом, далматински и хрватски бенедиктински манастири и њихова прошлост у позном средњем веку нису у фокусу истраживања.²¹¹

Вреди само још истаћи да је и у касносредњовековној хрватској литерарној традицији дело Светог Бенедикта Нурсијског такође нашло свој одјек. Чакавским дијалектом и латиничним писмом сачињен је превод Дијалога папе Григорија Великог 1513. године. Урађен је на основу италијанског превода, који је припремио и сачинио доминикански писац и преводилац Доменико Кавалка из Викописана (1270–1342). Издање на основу којег је овај италијански превод Дијалога штампан јесте из 1475. године. Хрватски превод је поприлично слободан, некад скраћен, а на појединим је

²¹⁰ Детаљна кодиколошка анализа, транскрипција и превод код I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. III, Benediktinci u Panonskoj Hrvatskoj i Istri*, Split, 1965, 361–533; E. Hercigonja, *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga 2, Srednjovjekovna književnost*, Zagreb, 1975, 126–130; у новије време од литературе в. J. Reinhart, „Wie alt ist die altkroatische Übersetzung der Regula Benedicti?“, in: *Schnittpunkt Slavistik. Ost und West im wissenschaftlichen Dialog. Festgabe für Helmut Keipert zum 70. Geburtstag. Teil 2: Einflussforschung*, Hg. I. Podtergera, Bonn, 2012, 347–362; T. Galović, „Tko je opatъ Petarъ Rogovski iz kalendara-nekrologa glagoljične Regule Svetog Benedikta“, in: *Hrvatsko glagoljštvo u europskom okružju. Zbornik radova Međunarodnoga znanstvenoga skupa povodom 110. obljetnice Staroslavenske akademije i 60. obljetnice Staroslavenskoga instituta, Krk, 5. i 6. listopada 2012*, ur. V. Badurina Stipčević, S. Požar, F. Velčić, Zagreb, 2015, 153–166. Галовићева студија је значајна због екстензивног списка литературе, као и због значајних лингвистичких опсервација.

²¹¹ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. II. Benediktinci u Dalmaciji*, Split, 1964, 9–486; I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. III*, 67–189. У последњем тому Остојић обрађује цео Срем и Славонију (које назива „Панонска Хрватска“), а такође се бавио и цистерцитима.

местима и дужи од свог латинског и италијанског изворника. Његова посебна вредност јесте изразито богата лексика, чак богатија него код Марка Марулића и других савременика на крају средњег века.²¹²

Глагољаштво је међу бенедиктинцима вероватно потрајало и током новог века, а бенедиктинци су се на јужнословенским просторима одржали све до Наполеоновог доба, када су манастири затворени, а бенедиктинци протерани. Што се пак хронолошке водиље ове студије тиче, бенедиктинци су током средњег века имали истакнуто место у српским земљама, посебно на Приморју.

Бенедиктинци у српским приморским земљама средњег века

Што се тиче прецизнијих података о упливу бенедиктинаца на подручја насељена Србима, они се могу у изворима (писаним и материјалним) пратити извесно од краја IX века. У том периоду је саграђен немали број цркава на Приморју, што је сигурно дало замаха бенедиктинцима да се населе на обалама Јадрана, те да ту врше своју мисију. Почетком IX века бележи се да је Андрија Сараценис био ктитор првобитне которске Цркве Светог Трипуна у којој су биле похрањене и мошти овог светитеља. Света Марија, затим Свети Михаило, те Свети Петар јесу још три цркве подигнуте у истом временском оквиру у Котору. Ова потоња је чак била и тробродна базилика. У Прчњу је подигнута Црква Светог Томе, у Бијелој пак Храм Светог Петра. Ђакон Албелин, син Берголинов, био је са својом браћом ктитор Цркве Светог Срђа (Сергија), Николе и Димитрија у близини Тивта. Хурокус и Дана су пак подигли Цркву Светог Стефана у Врановићима код Грбља. Света Марија Будванска је подигнута 840. године, док су у Улцињу непознати ктитор и његова жена Гузма подигли такође једну цркву у време цара Лава V Јерменина (813–820). Ови подаци се могу сазнати на основу археолошких остатака и натписа из Улциња. Ктитори већине манастира били су локални епископи и друга црквена лица, а њихова етничка и језичка припадност је била шаролика. Ту је свакако могло бити и Словена, како домаћих, тако и оних из Италије, где је у појединим областима било доста словенског живља. Бенедиктинци су на тлу данашње Црне Горе долазили махом на места старих парохиских цркава, као и на места која већ имају стари култни континуитет, попут Светог Михаила на Превлаци или Светог Петра на Шурању. За Будву се везује једна легенда по којој су бенедиктинци донели икону Пресвете Богородице, коју је насликао Свети Лука. Неко време су је оставили на рту како би се уверили да су становници уистину хришћани и тек када су видели да је икона сачувана, а да је тамошњи живаљ заиста исповедао веру Христову, населили су се трајно. Будући да је Котор имао важну улогу у византијском систему у Далмацији, бенедиктинци су се овде најпре и настанили, док је њихово ширење даље на југ било спорије

²¹² J. Hamm (prir.), *Hrvatska proza Marulićeva vremena, knj. 1: Dijalozi Grgura Velikoga u prijevodu iz godine 1513*, Zagreb, 1978, уводна студија на 5–62, друга књига Дијалога, односно Бенедиктово Житије на 100–130.

како због деловања Драчке митрополије, тако и због чињенице да су та насељена места ипак била у почетку мање значајна.²¹³

Доласком на власт цара Василија I Македонца (867–886) стекли су се услови за већи продор бенедиктинаца на Јадран и у српске земље, као и међу Хрвате. Овај византијски василевс је у првим годинама своје владавине тежио да има што боље односе с Римом, који је иначе имао доминантну улогу у покрштавању Срба и Хрвата на Балканском полуострву. Византијска власт у Далмацији, те над словенским архонтијама, као и чињеница да је црквени утицај из Рима био доминантнији, за бенедиктинце су били срећна околност. Бенедиктинци су се у српским земљама раног средњег века, али и доцније, нашли управо на размеђи утицаја двају цивилизацијских кругова – византијског и западноевропског. На тај начин, њихово је деловање постало и својеврсно обележје прожимања култура, као и духовних и културних континуитета на тлу средњовековне Србије.²¹⁴

Дукљански владари, посебно краљ Михаило и његов син Константин Бодин, изгледа да су имали благонаклон став према бенедиктинцима, те да се њихова делатност ширила Дукљом, а и сами владари су бивали сахрањивани у Цркви Светог Сергија и Вакха. Катарина Митровић не искључује могућност да је ова црква била и задужбина династије Војислављевића. Подршка коју су бенедиктинци вероватно имали од стране дукљанских владара била је мотивисана можда и чињеницом да су Војислављевићи настојали да створе неку независну црквену покрајину, односно доцнију Барску надбискупију, која би била брана црквеном утицају Дубровника.²¹⁵ С друге стране, међу историчарима је оспорено питање времена настанка Барске надбискупије, па Ивана Коматина сматра да је она настала тек 1199. године, док Катарина Митровић држи да су се поглавари барске дијецезе током XII века доживљавали надбискупима (архиепископима), али да су користили неутралне термине јер су били свесни тешких црквено-политичких прилика у Далмацији тога доба.²¹⁶

Бенедиктинци су изузетно заслужни за ширење хришћанства у Боки, а мрежа бенедиктинских манастира сведочи о доста јакој и стабилној црквеној организацији на тлу Боке, пре свега у околини Котора. Од Будве до Бојане у средњем веку било је двадесетак манастира током средњовековног периода.²¹⁷ Најистакнутији облик бенедиктинског деловања јесу без сумње њихови манастири који су били бројни у приморским српским крајевима током средњег века. На овом месту свакако неће бити пописани сви манастири који су припадали бенедиктинцима у српским приморским земљама, будући да је о томе већ писала, пре свих, Катарина Митровић, али и многи други стручњаци, како из домена историјске науке (напосе медијевистике), тако и из разних

²¹³ Детаљније с литературом К. Mitrović, *Benediktinci*, 51–52, 56–58.

²¹⁴ *Ibid.*, 54–56. О црквеној политици цара Василија I Македонца в. детаљно П. Коматина, *Црквена историја Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I*, Београд, 2014, 225–352.

²¹⁵ К. Mitrović, *Benediktinci*, 58–60.

²¹⁶ Овом приликом неће бити детаљнијег разматрања ове теме, о томе више код И. Коматина, *Црква и држава*, 123–149, 192–228; К. Митровић, „Барска (архи)епископија у држави Бодинових наследника“, *Црквене студије* 16–2, 2019, 477–499.

²¹⁷ L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki 1200-1500: kotorski distrikt*, Podgorica, 2006, 15.

других дисциплина. Важно је, међутим, у овом прегледу деловања бенедиктинаца у српским земљама поменути и неколико најважнијих манастира који су им припадали, те њихове живе повеснице. Многи од њих представљају пример међусобног прожимања православних и бенедиктинских традиција, као и култног континуитета сакралних објеката.

Вероватно најпознатији манастир јесте онај посвећен Светом Михаилу на Превлаци – једнако важна манастирска грађевина за обе цркве. Овде је још у првим столећима хришћанства постојала једна базилика која је страдала у аваро-словенским инвазијама на Балканско полуострво. Бенедиктинци током IX века обнављају духовни живот на овом месту. Црква је била прилично великих димензија, а узор су јој биле вероватно апулијске бенедиктинске цркве. Међутим, храм је временом почео да пропада и читаво подручје је сасвим опустело. Из једног документа који датира из 1124. године сазнаје се да је читаво подручје некадашњег бенедиктинског манастира, које је на Превлаци припадало которској општини, поклоњено Цркви Светог Трипуна, која је тада била у изградњи. Бенедиктинцима је припадала и Црква Светог арханђела Гаврила на суседном острву, која је, по свему судећи, осим цркве имала и друге важне грађевине за смештај и боравак бенедиктинских редовника. На Превлаци, у негдашњој бенедиктинској опатији, Свети Сава је након стицања аутокефалности Српске цркве 1219. године, установио катедрални храм Зетске епископије неких годину дана доцније. Ова манастирска грађевина није била изгледа нарочито велика, иако је била седиште епископије, а од 1346. године и митрополије. Пострадала је тешко половином XV века у време Треће грбљанске буне 1448–1452. године, коју су Грбљани подигли против Котора и били потпомогнути деспотом Ђурђем. Њен грађевински материјал је пренет на Оток, острвце Госпа од Милости, где су каноници целестинци насељени из Венеције.²¹⁸

Када је реч о бенедиктинским манастирима у Србији, илустративно је писмо папе Климента VI краљу Стефану Душану 6. јануара 1346. године. У њему папа моли краља да остави на миру которског бискупа Сергија и манастире под његовом јурисдикцијом, где набраја и поједине старе бенедиктинске. Међу њима је наведен и „sancti Michaelis de Tombe“, односно Свети арханђел Михаил на Превлаци.²¹⁹

Свакако најзначајнија бенедиктинска опатија у средњовековним српским земљама била је Богородица Ратачка. На месту бенедиктинског манастира најпре се налазила једнобродна црква подигнута вероватно почетком XI века. Ова црква је била посвећена Светом арханђелу Михаилу. У другој половини XII или почетком XIII столећа изграђена је капела с криптом и вероватно костурницом. Могуће да је ово била грбљанска црква у манастирском комплексу. Око 1347. године, судећи према сачуваном натпису, саграђена је (и остала недовршена) правоугаона базилика. Новија археолошка истраживања пак смештају је у нешто ранији период – у доба краљице Јелене. Речена плоча с натписом извесно је уметнута касније, а опат манастира Павле Руђеров из нејасних разлога је поставио овај натпис, који вероватно није ни целовит и

²¹⁸ K. Mitrović, *Benediktinci*, 60–63.

²¹⁹ *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* XI, ed. T. Smičiklas, Zagreb, 1913, 179; Катарина Митровић не помиње у одељку о манастиру на Превлаци уопште да је исти поменут у папском писму, в. K. Mitrović, *Benediktinci*, 60–64.

који је у науци споран због низа разлога. Сличност са Дечанима упутила је неке истраживаче на закључак да је исти протомајстор ове велике српске православне светиње и цркве у ратачкој опатији. Постоје и остаци комплекса зграда уз манастир, попут библиотеке, трпезарије, ћелија, посебних одаја за искушенике, али и фортификационих зграда, кула и пушкарница. Било је и радионица, као и гостопримница и конак, а извесно је манастир имао и цистерну. Овакав комплекс зграда чини опатију у Ратцу, јединственом на тлу средњовековних српских земаља.²²⁰

Први писани извор који сведочи о постојању бенедиктинске опатије у Ратцу јесте од 22. марта 1247. године, односно из времена спора Барске и Дубровачке надбискупје. Наиме, тога датума се десио сусрет изасланика дубровачког надбискупа који су тражили од каптола у Бару да се потчине јурисдикцији дијецезе у Граду под Срђем. Један од најзначајнијих докумената за историју Богородице Ратачке јесте повеља краља Милутина од 15. марта 1306. године. Издата је у Котору и њоме српски краљ потврђује поседе које је његова мајка, краљица Јелена, даровала овом бенедиктинском манастиру на Приморју. У овој повељи се по први пут види да је уместо Светом Михаилу, опатија била посвећена Светој Марији, односно Богородици. Поред римокатоличких прелата, као сведоци ове повеље наведени су и православни епископи Зете и Хума, те дјед Мирослав из „цркве босанске“ уз неколико световних великодостојника. Папа је пет година доцније, на молбу бенедиктинског опата из Ратца, ове привилегије потврдио, а можда и цар Душан 1351. године. Постоји низ докумената из XIV и XV века који сведоче о разноликим завештањима грађана у новцу или другим драгоценостима Богородици Ратачкој. На челу опатије једно време је био Јован из Рамбоне, дакле монах из Италије, док је 1391. године папа поставио Буџија на чело манастира у Ратцу. Он је био цистерцит, али је папа писао да се ради о посвећеном вернику и ученом човеку. Имао је зацело задатак да учврсти дисциплину међу монасима бенедиктинске опатије. У манастиру је постојала и чувена икона Пресвете Богородице, која је можда повезана с променом манастирског титулара, односно с посветом Богородици уместо Светом арханђелу Михаилу. Икона се помиње 1416. године, када је једна жена завештала одређену суму новца да јој се служи миса за покој душе пред овом чудотворном иконом. Сама икона је 1443. године, у време рата Млетачке републике и Стефана Вукчића Косаче, била у Бару, где је склоњена годину дана раније како би била сачувана од ратног вихора. Опатија је имала хоспициј, а још из Милутинове повеље се сазнаје да је манастир морао бити прибежиште за старе, убоге и болесне. Било је и веома угледних гостију у овом манастиру. Међу њима је био кефалија Вукша, могући посланик цара Уроша, који је у Ратац свратио на путу ка Светом Срђу на Бојани. Поменути Вукша је о својој посети оставио и један запис који је уклесан после 1347. године. Поред хоспиција, постојао је и хоспитал у Богородици Ратачкој, где су се лечили болесни монаси и сиромашни ходочасници. Следећи девизу Светог Бенедикта „ora et labora“ монаси Свете Марије Ратачке бавили су се производњом вина и уља будући да је цело подручје око манастира имало маслињаке и ливаде. Приликом

²²⁰ Ђ. Бошковић, В. Кораћ, „Ратац“, *Стишаринар* 7–8, 1956–1957, 39–75; К. Mitrović, *Benediktinci*, 80–85; М. Загарчанин, „Манастир Ратац и краљица Јелена“, у: *Јелена. Краљица, монахиња, свештеница. Тематски зборник радова посвећен краљици Јелени*, ур. К. Митровић, Градац, 2015, 85–115, посебно 104–105.

археолошких истраживања у комплексу манастира откривен је и један млин. Опатија је и у каснијим деценијама била изузетно богата, а њени приходи су се мерили хиљадама перпера. Сељаци који су припадали манастиру узгајали су и стоку. За историју овог манастира Балшићи играју посебну улогу. Наиме, опат Павле Руђеров био је 1361. године изасланик у Дубровнику у име Страцимира и Ђурђа Балшића. Балша II је 1379. године у овом манастиру издао повељу Дубровчанима, а од 1396. до 1398. године опатија је изгледа била под влашћу Сандаља Хранића. У њој је угостио Марина Гундулића, дубровачког изасланика. Након ове кратке епизоде Балшићи су наново имали одлучујући утицај на историју ове опатије.²²¹

Млетачки уплив и промена политичке климе у српским приморским земљама крајем XIV и почетком XV века донели су и неке нове тенденције за Богородицу Ратачку. Наиме, 6. јуна 1408. године, за време преговора о разграничењу у Драчу, Млеци су тражили од Балше III да им преда угледну бенедиктинску опатију. Преговори са Јеленом Балшић и њеним сином трајали су годинама, а од 1410. године Венеција је загосподарила опатијом у коју се тада склонио протерани Ђурађ Црнојевић. Али, 1412. године, свршетком Првог скадарског рата,²²² постала је део државе Балшића, затим је од 1421. до 1423. године поново у оквирима Млетачке републике и њених прекоморских поседа. На крају је, 1423. године, променила господара – овог пута се нашла у рукама деспота Стефана Лазаревића. Али, део манастирских поседа налазио се под млетачком влашћу. Од тог периода све су више домаћи људи заузимали положај опата. Након Луке Грубачевића, првог домаћег човека на челу опатије, родом из околине манастира, половином века на чело Богородице Ратачке дошао је Ђорђе Пелиновић. Родом је био из Новог Брда, а био је истакнути дипломата деспота Ђурђа Бранковића и Ђорђа Кастриота Скендербега. Изгледа да најмање до 1426. године поседи ратачке опатије нису били окруњивани, али је опат Ђорђе Пелиновић водио честе борбе за потврду привилегија и очување поседа свог манастира. Након првог пада Деспотовине 1439. године чак је и смењен с места опата, а као амбициозан човек тежио је да постане и барски надбискуп. У више наврата је водио борбу за права ратачке опатије, њене поседе, али и за своје личне интересе. Познат је спор с Паштровићима 1458. године, када је сачувао нека села која су припадала опатији, у периоду 1457–1460.

²²¹ Из обиља литературе о Богородици Ратачкој издваја се један од најцеловитијих старијих прегледа М. Спремић, „Ратачка опатија код Бара“, *Зборник Филозофског факултета* 8–1, 1963, 295–312; од важних извора в. новије две приређене повеље: С. Марјановић-Душанић, „Повеља краља Милутина опатији св. Марије Ратачке“, *Сјеници српски архив* 1, 2002, 13–29; С. Рудић, „Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије добијене од брата му Ђурђа, Ратац, 1379, новембар 20“, *Сјеници српски архив* 10, 2011, 103–107; К. Митровић, „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“, у: *Јелена. Краљица, монахиња, свештеница. Тематски зборник радова посвећен краљици Јелени*, ур. К. Митровић, Градац, 2015, 70–74; најцеловитији приказ с бројним референцама које упућују на латинске изворе, те релевантну литературу в. К. Mitrović, *Benediktinci*, 88–93, 188–197.

²²² Ради се о сукобу који је трајао између Балше III и Млетачке републике од 1405. године, када се скадарско становништво побунило против млетачке власти, а завршен је 1412. године. Рат је завршен мировним споразумом којим је успостављен „status quo ante“, али уз млетачко признавање Балшиног освајања Бара, Улциња и још неких поседа, в. И. Божић, „Доба Балшића (други део)“, *Историја Црне Горе*, књ. 2, св. 2, Титоград, 1970, 85–107.

године. У Венецију је ишао како ради борбе за поседе и права своје опатије, тако и као Скендербегов изасланик. Био је и његов прокуратор задужен за подизање провизије у Републици Светог Марка. Морао је и да лавира између Скендербега и Венецијанаца у време када су се њихови односи заоштравали, а свакако је 1463. године последњи пут био у Венецији тим поводом, а недуго потом је и умро. Крајем XV и почетком XVI века опати и комедатори су углавном били домаћи људи, али чести млетачко-турски ратови значајно су утицали на опадање опатије. Она се сама налазила у Турској, а њени поседи махом на територији под Млечима. Почетком новог века опатија је запустела, њени су поседи припадали православним црквама и манастирима и она је ишчезла након више стотина година.²²³

Дугу историју има и бенедиктинска опатија Светог Ђорђа пред Перастом. Њен опат се први пут наводи 1166. године, а помена има и током наредног века. Патронатско право над опатијом имала је которска општина од 1247. године. Сâм манастир пак није пострадао нешто раније од татарске најезде 1242. године јер се налазио на острвцу. У ово време опатија је постала прилично богата, а њени опати су се упуштали и у неке недозвољене послове чиме су наносили штету манастиру. Током XIV века више которских грађана је овом бенедиктинском манастиру оставило нека завештања, било у новцу или у неком мањем поседу, као што је, примера ради, виноград. Монаси су такође водили парнице пред которским судом, а градске одредбе су више пута забрањивале да се манастирска земља продаје, изнајмљује или отуђује на други начин. Опатија Светог Ђорђа пред Перастом је, према подацима из 1353/1354. године, била богатија од саме Которске бискупије. Забележено је и да је део моштију Светих Назарија и Ахилија пренет у опатију Светог Ђорђа, те да им је подигнут и освећен олтар 1350. године. Током првих деценија друге половине XIV века, упркос папским настојањима, именовање и делатност опата у Светом Ђорђу готово су сасвим непознати. Зна се да је 1364. године у Котору донета одлука да се за неколико манастира одреде по двојица племића прокуратора који су морали да се старају о имовини ових здања. Међу њима јесте и Свети Ђорђе из Пераста. Манастир је готово опустео, иако је 1386. године имао опата Ратка, који је био једно време екскомунициран јер је тукао неког монаха. Од 1397. године Антонио из Битонта је вршио функцију опата овог манастира и настојао је да незавидну ситуацију колико год је могуће доведе у ред. Чак су и сељаци, уместо да плаћају манастиру феудалне дажбине, отимали комаде земље. Опат Антоније се тада обраћао за помоћ комуни, која му је и помагала. Речени Антоније из Битонта био је активан у политици и дипломатији, а 1410. године постао је которски бискуп.²²⁴

У међувремену је само манастирско здање почело озбиљно да пропада, а храм је изузетно оронуо. Прокураторима је стога Мало веће наредило да обезбеде новац

²²³ Детаљнија повест манастира у позном средњем веку посебно с биографијом и делатношћу Ђорђа Пелиновића код К. Mitrović, *Benediktinci*, 120–145, 188–197, 217–228, а укратко и код L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki*, 130–132.

²²⁴ О прошлости овог манастира писао је Пavaо Буторац, римокатолички которски бискуп, те дубровачки ординариј и теолог, в. Р. Butorac, *Opatija Svetog Jurja kod Perasta*, Gospa od Škrpjela – Perast, 1999; К. Mitrović, *Benediktinci*, 69–74 умногоме исправља Буторчеву монографију, у којој постоји доста методолошких мањкавости, као и L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki*, 118–120. О њему као бискупу Котора в. детаљно К. Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*, Beograd, 2007, 51–61.

за обнову. Нова епоха је започела доласком млетачког племића Марина Контарена на место которског бискупа 1430. године.²²⁵ Већ наредне године сачињен је попис свих добара опатије Светог Ђорђа, који показује да је манастир поседовао низ села све до Тивта. Пописана су добра и у самој опатији, па је тако у ово време манастир поседовао и примерак Правила Светог Бенедикта. У библиотеци су били похрањени и фрањевачки и бенедиктински бревијари, мали и велики мисал, књига библијских поука и др. О богатој библиотеци манастира сведочи и један немили податак. Наиме, опат Трифун Лампров Болица разносио је манастирске књиге као да су његово приватно власништво. У Млецима је због тога вођен и спор, а његова сестра је сведочила у корист свог брата. Опат Августин је 1431. године упослио мајсторе да обнове манастирску капелу. Овај опат био је на свом положају до 1438. године, а у међувремену сама опатија и њени званичници, попут капелана Марина Синуса, фигурирају у историјским изворима као дужници или другим поводима. Наредни је опат особа богате и необичне биографије. У питању је поменути Трифун Лампров Болица, иначе лаик, образовани которски племић. Испрва се он стварно старао о добробити манастира који му је поверен, те је већ 1439. године довео новог капелана. Али, документа из маја и децембра 1440. године сведоче да је овај опат све мање водио рачуна о бенедиктинској опатији у Перасту. Наиме, у та два случаја, радило се о дуговима које манастир није измирио. Трифун Болица наста-вио је да живи врло раскалашно, немилице трошећи приходе ове опатије. Бивао је и екскомунициран, па враћен, те је на положају остао до смрти 1485. године, а за наследника је именован његов рођак, који чак ни формално није заређен. Опатија је постајала руина која је претила да се сасвим уруши. Ово је у суштини био пут ка давању опатије у коменду которским бискупима, иако је патронатско право, макар формално, уживала которска комуна. Опатија је функционисала и почетком XVI века. У њој су одржавана редовна богослужења, али је осамостаљивањем Пераста, те борбом око јурисдикције између которске општине и бискупије, постала жупна и гробљанска црква Пераста.²²⁶

Свети Петар на Шурању још је један у низу манастирских комплекса подигнут у раном средњем веку, највероватније након арапског напада и разарања 840/841. године. Те године су Котор и посебно Будва тешко пострадали, а Будва се посебно споро обнављала. У време освећења Катедрале Светог Трипуна 1166. године и опат Светог Петра на Шурању био је присутан, што сведочи о континуитету постојања ове опатије. Приликом преноса дела моштију, односно главе Светог Трифуна 1227. године, ова знаменита реликвија је била изложена и у Светом Петру на Шурању.

²²⁵ Као племић, од почетка свог бискупства започео је борбу за увођење реда у бискупији, али и за побољшање општег стања у манастирима. О њему као бискупу Котора К. Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*, 97–160.

²²⁶ Детаљно о дуговима и целом случају опата Болице код L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki*, 120–130, 175–176; K. Mitrović, *Benediktinci*, 111–120, 177–187, 232–237. Иначе, када је реч о књигама похрањеним у овом манастиру, вреди истаћи и то да је ово једина манастирска библиотека о којој постоји нешто више речи, али је јасно да је како у српским земљама, тако и целој Далмацији било библиотека при самостанима. Помени докумената и привилегија које су одређени самостани имали сведоче о постојању архива. Међутим, од тога није ништа преостало.

Током XIV века постоји неколико података који сведоче о богатству ове опатије, попут новчаних зајмова или закупа земљишта које је опатија давала, те завештања, о чему постоје списи из которског архива. Извори сведоче и о томе да је манастир имао и готов новац, као и поседе у околини Тивта. Од 1364. године которска општина је донела одлуку о постављању прокуратора за манастир, а последњи његов помен је 1501. године, но тада је то вероватно већ увелико била само жупна црква.²²⁷

У поменутом папском писму из 1345. године наведен је и бенедиктински манастир Светога Петра у Градцу. Налазио се у атару села Богдашићи, а његова историја је врло жива. Наиме, поред старог бенедиктинског манастира, саграђеног вероватно у XI веку, овде се потом налазила и православна Црква Светог Петра. Бенедиктинци су је, како ствари стоје, напустили негде до XII века, а сама црква није била великих размера и читав манастирски комплекс био је за мали број редовника. Међутим, на овом месту настављен је континуитет Цркве Светог Петра, која је остала посвећена истом светитељу, али у новом, православном руху. Њу је пак саградио зетски епископ Неофит 1269. године. Из натписа који је ту пронађен сазнаје се да је подигнута у време српског краља Уроша I, унука Стефана Немање. Он је изгледа цркву преуредио и она је живописана вероватно под надзором архиепископа Јевстатија. Сачувано је и неколико остатака фрескописа из ове цркве. Од 1455. године, притисцима которског бискупа, али и млетачких власти, ова црква је поново претворена у римокатоличку, жупну цркву, такође посвећену Светом Петру.²²⁸

Свети Спас Барски јесте још један угледан римокатолички манастир, први пут поменуто такође 1166. године приликом освећења которске катедрале. Следећи помени овог манастира јесу из времена великих сукоба Дубровачке и Барске надбискупије. Први пут 1252. године опат барског манастира био је у пратњи надбискупа свог града када су им брод напали и опљачкали Дубровчани. Потом је 1284. године у манастиру Светог Спаса одсела и делегација Которске бискупије. Од 1295. до 1332. године овај манастир се помиње у три завештања грађана Дубровачке републике. Из нешто каснијег периода датира последњи помен барског манастира Светог Спаса. Наиме, његов приор Доминик („prior Sancti Salvatoris de Antibaro“), 2. децембра 1339. године, био је поданик и изасланик краља Стефана Душана („nuntius missus pro parte serenissimi domini Stephani dei gratia regi Raxie“), са задатком да прими 2000 перпера на име светодмитарског дохотка.²²⁹

И Свети Сергије (Срђ) и Вакхо на Бојани представља значајан манастир у средњовековној Србији. Овај манастир поменуто је још у Летопису попа Дукљанина и то као маузолеј дукљанских владара Михаила, Бодина, Владимира и посебно Градихне, који је наводно сахрањен с посебно великим почастима. Извесно се радило

²²⁷ К. Mitrović, *Benediktinci*, 74–76, 187.

²²⁸ *Ibid.*, 66–68.

²²⁹ О изасланству приора Доминика уп. документ М. Пуцић (прир.), *Споменици српски II*, Београд, 2007, 46–47; в. и К. Mitrović, *Benediktinci*, 92–94. Осим поменутог Доминика, дубровачка архивска грађа наводи и опата Марка на челу опатије у Бару.

о монументалној цркви, маузолеју српске династије дукљанских краљева, али је ово место везано и за несрећан догађај ослепљења и кастрирања Бодиновог брата Доброслава. Иза овог немилог чина, како пише даље поп Дукљанин, стајала је краљица Јаквинта, Бодинова жена, а сâм Доброслав је потом затворен у овај манастир где је дуго поживео.²³⁰ Даља повесница овог манастира води у 1166. годину, тј. годину освећења которске катедрале. Овом свечаном чину присуствовао је и „*Petro abbate (archimandrita?) sanctorum Sergii et Bachi*“, при чему је архимандритски чин дописан изнад, али истом руком.²³¹ Иван Остојић је овакво навођење и латинског и грчког термина за онога ко стоји на челу манастира сматрао уобичајеном праксом, која се користила и у самом Монте Касину и другде у Италији.²³² Требало би свакако нагласити и да се ова пракса само у овом случају наводи у изворима у вези са српским земљама средњег века. Иако је сасвим мало вероватно да су тек недавно неки грчки монаси овде боравили, или да је прелазак у бенедиктинске руке био око те 1166. године, у питању је вредан споменик прожимања култура и цивилизацијских кругова на овом тлу.

У време Немањића ова опатија је значајно напредовала. Натпис из 1290. године сведочи о томе да је краљица Јелена, са синовима Стефаном и Урошем, обновила овај бенедиктински манастир. Сама краљица Јелена је 1305. године, преко свог посланика Стојана, у Дубровнику наплатила неки дуг, а тај новац требало је да буде дарован манастиру Светог Сергија (Срђа) и Вакха. Нешто доцније, опсежне радове на обнови спровео је краљ Милутин, за шта је извор још један натпис, овог пута из 1318. године. Опат Светог Срђа и Вакха по имену Павле боравао је 1334. године у Дубровнику као изасланик краља Душана како би преузео светодмитарски и стонски доходак. И две године доцније помиње се Павле који је примио неки товар воска за краља Душана. Након смрти овог српског владара област где је Свети Сергије и Вакхо дошла је под власт властелина Жарка, на кога су се жалили због бројних непочинстава. Због тога је цар Урош управо у овај манастир послао властеличића Вукшу да извиди ситуацију. На основу археолошких остатака цркве видело се како је у питању била тробродна базилика. Црква краљице Јелене је била од камена, док је обновљени храм краља Милутина од камена и опеке. Сама црква је била у стилу готике, под утицајем цистерцитске архитектуре. Свети Срђ и Вакхо имао је изразито висок звоник. Економски значај овог манастира такође је био изузетно велики. Река Бојана је била пловна до манастира и ту је вршен утовар и истовар робе, а у близини манастира се тако развио и трг. Сама опатија имала је гостионицу која је доносила и приходе од вина. Свети Срђ је у немањићкој епохи био један од четири трга на којем се смела продавати со, а на Срђевдан је овде био и вашар. Опати су учествовали и у наплати дугова за немањићке владаре, као и у другим споровима.

²³⁰ *Gesta regum Sclavorum I*, прев. Д. Кунчер, Београд–Острог, 2009, 160–161, 168–169, 172–173, 180–181.

²³¹ *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II*, ed. T. Smičiklas, Zagreb, 1904, 102.

²³² I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 524; прихвата га и K. Mitrović, *Benediktinci*, 98.

У пристаништу и око манастирскога здања било је доста економских зграда – складишта, места за боравак трговаца и др.²³³

Од 1396. године опатија Светог Сергија и Вакха потпала је под венецијанску власт. Царинарница, као и трг и утврђење око самог манастира, представљали су значајан економски и војни фактор због чега је и опатија дошла у жижу интересовања сукобљених страна на овом простору у позном средњем веку. Био је предстража Скадру, а јачање његовог утврђења имало је велики значај у одбрани Скадра и околине. Чување трговачког пута и безбедност овог битног утврђења био је један од циљева млетачке политике на овом тлу. Бенедиктински манастир Светог Срђа и Вакха је након Првог скадарског рата, од 1413. године, водио борбу за своје поседе, као и за ослобађање сељака од дажбина које је наметала Млетачка република и сâм град Скадар. Последњи опати и монаси били су људи домаћег порекла, те се срећу и албанска имена међу њима. Бенедиктинци опатију напуштају 1452. године, а након тога срећу се поједини комендаторни опати. Од 1474. године Свети Срђ је постао млетачка војна база, а црква је у раном новом веку потпуно опустела. Под млетачком управом приходи Светог Срђа значајно су опали у односу на доба када се налазио у саставу средњовековне српске државе, а Венеција је наметала и плаћање пореза због чега су се неки становници селили на подручја која су била ван домаћаја управе Републике Светог Марка.²³⁴

Овај кратак преглед живота и деловања бенедиктинаца у средњовековној Србији, али и на јужнословенским подручјима уопште, не би био потпун без осврта на бенедиктинке. Иако је о женским следбеницима Правила Светог Бенедикта далеко мањи изворни корпус, ипак постоји неколико помена о њима у Далмацији и у српским земљама средњег века, поглавито на Јадрану.

У доба хрватског краља Петра Крешимира IV основан је 1060–1062. године први манастир бенедиктинки у Биограду. Био је посвећен Светом Томи и у њему су живееле монахиње на челу са Дабрицом. Мало пре 1064. године и Трогир већ има манастир бенедиктинки на челу с опатицом Еуфемијом. Опатица Катена и три монахиње у Сплиту добиле су Цркву Свете Марије од надбискупа Ловре, те од 1068. године постоји овај бенедиктински манастир за монахиње. А до краја XI века манастир је био прилично богат. У овај манастир се повукла жена по имену Ћика, чији је супруг убијен. Ова жена имала је врло угледне рођаке како у црквеним, тако и световним круговима. Њена делатност је дала замаха развоју женске гране бенедиктинског реда у Далмацији.²³⁵

Котор је имао током средњег века два манастира у којима су боравиле бенедиктинке, али се не зна прецизно када су основани. Претпоставка је да је то било нешто пре XII века. Један се налазио уз северне бедеме и није био класично манастирско здање. У питању је била Црква Светог Вартоломеја, уз коју је саграђен ораторијум у коме су приступ имале само монахиње. Нешто података до 1335. године постоји о ректору Светог Вартоломеја, извесном Јакову Милолу. Он је био

²³³ К. Митровић, „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“, 74–78; К. Mitrović, *Benediktinci*, 97–101, 199–200.

²³⁴ *Ibid.*, 146–157, 200–205.

²³⁵ *Ibid.*, 167–168.

извршилац низа опорука у којима постоје помени кућа и земљишта у власништву Цркве. Зна се да се најкасније од 1332. године на челу редовничке заједнице бенедиктинки налазила опатица Рада, а которски грађани су оставили у својим опорукама и завештањима низ помена управо о овом манастиру, те је тридесетих година ово без сумње био угледан которски храм. Зна се да су почетком 1336. године унајмљени мајстори за реконструкције на манастирској згради, а последњи помен манастира је 1364. године. Он је изгледа у међувремену опустео, те је папа захтевао да се ту населе кларисе. Након 1200. године постојао је и женски манастир Светог Мартина у Котору. Први сигуран помен је из 1280. године, кад је наведен у једном тестаменту. Слично првопоменутом и овај је манастир врхунац доживео тридесетих година XIV столећа. Неколико завештања из овог периода је сачувано, а и неко манастирско земљиште је дато у закуп 1331. године. До 1368. године манастир је увелико запустео, а манастирска црква је чак 1491. године дата братовштини месара и постала је Црква Свете Венеранде, а у XIX столећу је постала Црква Свете Ане. Разлог првобитног опустошења манастира била је куга, јер су бенедиктинке умрле од ове болести, па је чак и свештеник Матија де Баша покушао да присвоји овај манастир, што папа Урбан V изричито забрањује и тражи од которског архиђакона да то спречи. Поред Котора, постоје индиректне потврде да је било бенедиктинки у Бару, као и у Будви. Оба манастира бенедиктинки имала су своје некретнине, као и винограде, те су и економске активности редовница оставиле трага у изворима, иако далеко скромније него мушки бенедиктински манастири. Женски манастири су се издржавали од мираза које су сестре доносили приликом ступања у манастире, а угледни племићи су постајали прокуратори манастира бенедиктинки, али и других женских манастира у Боки.²³⁶

Бенедиктинско присуство у Дубровнику је такође било веома значајно и овај је црквени ред имао знатан број угледних манастира на тлу Дубровачке републике. О томе најбоље сведочи и чињеница да су бенедиктинци имали чак четири манастира која су била потпуно независна и на чијем челу су се налазили митроносни опати – Света Марија на Локруму, Света Марија на Мљету, Свети Јаков у Вишњици и Свети Михаило у Пакљеном на острву Шипан. Опате је неко време постављала дубровачка влада, а они су имали право и у својим црквама, али и у граду Дубровнику да носе понтификалне симболе, попут митре, због чега су и називани митроносима.²³⁷

Локрумска опатија Свете Марије спада у најугледније и најважније манастире бенедиктинског реда у Дубровнику. Најстарија историја овог манастира обавијена је

²³⁶ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 508; L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki*, 111–112, 351; K. Mitrović, *Benediktinci*, 168–172, 207–208.

²³⁷ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 417–418. Закључци у даљем току излагања о бенедиктинским манастирима у великој мери зависе од Остојићевих будући да до данас нема целовитијег прегледа, уз све мањкавости које Остојићево дело само по себи има. Постхумно (умро је још 1980. године), Иван Остојић има још један преглед историје дубровачких бенедиктинских манастира (прештампан махом из његове књиге), в. I. Ostojić, „Benediktinci i benediktinski samostani na prostoru Dubrovačke Republike“, *Benediktinci na području Dubrovačke nadbiskupije. Zbornik radova*, Dubrovnik, 2010, 113–192.

велом тајне због тзв. Локрумских фалсификата, збирке докумената чија је аутентичност у науци до данас спорна. Међу тим документима јесу и они у којима се Локрум и опатија Свете Марије помињу први пут 1023. године.²³⁸

Значај Свете Марије на Локруму показује и чињеница да је ту било и свратиште, односно део који је био намењен за сиромаше, а опатија је требало да храни и облачи онолико сиротиње колико би им град наредио. Манастир је ово свратиште за сиромаше држао све до половине XV века. Локрумски манастир је исто тако служио и као место за васпитавање патрицијске омладине града Дубровника. Манастир је често примао и људе с дубровачких галија, због чега им је град узвратио ослобађањем од царине на дрво увезено за поправке манастира 1325. године. Света Марија на Локруму била је и гробно место бројних дубровачких великаша, а традиција и легенда је чак везују за поједине српске (дукљанске), па и хрватске владаре, али сем тих претпоставки нема никаквих конкретних доказа за то.²³⁹

Манастир је имао изузетно велике поседе – на острвима Мљет, Шипан, али и у Стону, Конавлима, на Колочепу и другде у дубровачком залеђу. Биле су му подређене и бројне цркве – од Цркве Светог Стефана у Дубровнику, преко Цркве Светог Трифуна у Риједи дубровачкој, до Цркве Свете Тројице на Мљету, али и другде по целој територији Републике Светог Влаха. Манастир је имао право рибарења у Риједи дубровачкој осам дана пре празника Светог Бенедикта, који је увек падао у време Васкршњег поста. На сâм празник манастир је требало да угости дубровачког кнеза. Осим тога, у време ратова локрумски монаси су имали обавештајне задатке и дужности које им је приписивало законодавство Града под Срђем. Опат овог манастира је 1149. године добио од папе право на ношење митре и дуго је управо овај опат у хијерархији Дубровачке цркве био у рангу одмах иза надбискупа. Што се других опата самог манастира тиче, из 1368. године сачуван је печат опата Николе, а годину дана доцније, опет на основу сачуваног печата, зна се да се на челу Свете Марије на Локруму налазио Алексије. Упркос величини и угледу опатије, она је почела да опада, те јој је град неретко постављао, али и наметао опате, а број самих монаха значајно је опадао током XIV и XV века. Манастир је од 1466. године припао конгрегацији Свете Јустине из Падове, а опатија је укинута 1798. године иако је њено рапидно пропадање започето још након земљотреса 1667. године.²⁴⁰

Света Марија у Рожату такође има легендарне почетке јер се, према анализима Монте Касина, већ у време понтификата папе Каликста II (1119–1124) даје дозвола првом бенедиктинском манастиру да сагради овај у Рожату. Папа Александар III 1159. године, као и папа Гргур VIII 1187, потврдили су ову цркву коју су наводно монаси, пристигли из Италије, опскрбили свим потребним књигама и црквеним прибором. Но, јасно је тек крајем XII и почетком XIII века да у Рожату цвета манастирски живот.

²³⁸ И. Коматина, *Црква и држава*, 101–102, уп. напомену 284, 126; Иван Остојић пак држи ове почетке сигурним и аутентичним, те наводи да су наводно 915. године византијски монаси добили Локрум од града, те је стога Дубровник одувек Локрум сматрао градском задужбином, в. I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 421–422.

²³⁹ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 422–423. Локрум се чак наводи и као гробно место Константина Бодина.

²⁴⁰ *Ibid.*, 420–430.

Извесни Јован, приор приората у Рожату, 1256. или 1257. године постао је опат у Локруму, али је већ 1262. године екскомунициран јер је одбио надбискупску визитацију. И даље је у то доба вршио функцију приора у Рожату, па се не зна је ли уопште и крочио у Локрум. Манастир је напуштен већ почетком XIV века, припао је надбискупији и неком побожном друштву, а све до 1454. године постоје спорадични подаци из Монте Касина о намерама тамошњег бискупа да Рожат поврати под своју управу. Од 1578. године била је жупна црква, али ју је срушио разорни земљотрес 1667. године.²⁴¹

О Светој Тројици у Прожури на Мљету зна се да је капелан овог острва 1477. године оставио сав свој посед заједно с овом црквом локрумским бенедиктинцима. У време када је Иван Остојић писао своју монографију о бенедиктинцима биле су видљиве рушевине овог манастира, као и локална традиција да су ту некада живели локрумски монаси, који су наводно тамо донели и три бронзана крста.²⁴²

Света Марија на Мљету јесте манастир чија се прошлост везује за српског владара, жупана Десу, који је наводно острво Мљет даровао 1151. године за опроштај својих грехова манастиру у подножју Монте Гаргана у Италији. Постоји и једна Десина повеља којом Цркву Светог Панкратија на Мљету дарује Локруму и његовој опатији. Међутим, оно што је проблем код покушаја да се оснивање манастира припише Деси, јесте чињеница да су једини извори у вези с Десиним ктиторством комплексни и неретко непоуздани – Летопис попа Дукљанина и Локрумски фалсификати. Ови извори додељују Деси позицију кнеза Травуније и Захумља шездесетих година XII века. И док је повеља о даривању Локрума зацело фалсификат, за ону првопоменућу и даље постоји отворена могућност да је аутентична.²⁴³

Не постоје заправо извори који би недвосмислено потврдили и датирали оснивање овог манастира.²⁴⁴ Стефан Првовенчани је након 1217. године издао повељу манастиру Свете Марије на Мљету којом дарује низ поседа и цркава. Краљ Милутин је потврдио ову повељу, али се тачне године када су оба владара издала своје повеље не знају.²⁴⁵ У доба Немањића опатија је вршила цивилну и судску власт на острву, а тек почетком XV века Мљет је у потпуности пао под дубровачку власт. Монаси из овог манастира су 1345. године ослободили становништво острва свих обавеза уз годишњи откуп од 300 перпера, а исте године је донет и Мљетски статут. У манастиру је од 1397. године био и лазарет, монаси су се бавили

²⁴¹ *Ibid.*, 432–435.

²⁴² *Ibid.*, 435–436.

²⁴³ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 441–442 такође је опрезан по питању оснивачке повеље из 1151. године. Још је суздржанија И. Коматина, *Црква и држава*, 208, в. напомену 760 за старије ауторе који су Десине повеље Мљету, или макар једну од њих, ону Монте Гаргану, сматрали за аутентична документа. Тог је мишљења био и Т. Живковић, *Поришје српских владара (IX–XII век)*, Београд, 2006, 143–144.

²⁴⁴ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 442 прави чудан итинерар наводних италијанских бенедиктинаца по Мљету којима је Деса сигурно дао неку своју задужбину. Остојић се ту позива или на касније изворе (Орбини, папска документа из каснијег периода итд.) или на старију литературу.

²⁴⁵ В. Мошин, С. Ћирковић, Д. Синдик (прир.), *Зборник средњовековних ћириличких повеља и писам Србије, Босне и Дубровника. Књ. I, 1186–1321*, Београд, 2011, 107–109, 505–506.

пољопривредом, али су користили и острвске солане. Од 1373. године опатија је имала комендаторног опата дубровачког надбискупа Петра Каликса, али је наново опатија успостављена 1380. године, а те године је на острву убијен монах Бенедикт. Од 1454. године тамо су изгледа боравили доминиканци, а од 1515. требало је да се спроведе реформа по којој би у манастиру опати или приори могли бити само дубровачки поданици, а сâм манастир би био прикључен конгрегацији у Монте Касину. Закратко су опата или приора бирали локрумски опат и приор, јер је 1571. године манастир тешко пострадао од Турака, а монаштво је било поубијано. Опатију је укинуо Наполеон 1808. године. Она је чувала бројне реликвије, од којих је најзначајнија једна Богородичина икона, од које је сачуван касноготички оквир с изображеном Богородицом, али и Светим Бенедиктом. Света Марија на Мљету је поседовала и врло богату библиотеку.²⁴⁶

О Светом Михајлу у Бабином Пољу зна се тек да је припадао бенедиктинској конгрегацији из Пулсана, коју је папа Александар III 1177. године ослободио плаћања папске десетине.²⁴⁷ С друге стране, манастир Светог Михаила у Пакљеном на острву Шипан помиње се у изворима од 1272. године. Шипански опат је требало да води и неку истрагу 1288. године у дугом и тешком спору которског бискупа и доминиканаца. Дубровачко Мало веће је 1305. године одредило да град бира сваке године три прокуратора. Значајан је и податак из 1320. године који говори о томе да папа допушта Блажу Босе да, иако је прешао из фрањеваца у бенедиктинце, има право гласа на каптолу и право да чак буде биран на све положаје, укључујући и место опата и приора. Током XV века постоји неколико података о овом манастиру, а у том веку је основано и Братство Светог Михаила у њему. Монах Стефан из Зете је 1425. године записан у дубровачким изворима као будући опат у наведеном манастиру на острву Шипан. Овај је манастир тешко пострадао од куге и када је комендаторни опат именован 1437. године, писмо о именовању је прослеђено јер се нико није усуђивао ући у манастир пошто су и опат и монаси, али и многе слуге манастира, умрли од куге. Каже се чак да су и даље около тела несахрањених. Упркос свему овоме, већ свега седам година касније, Шипан опет има свог опата. Из 1464. године је папски документ где се опатија назива Света Марија, а 1473. и 1474. године наводи се у изворима као опатија са два титулара – Свети Михаило арханђел и Блажена Девица Марија. Нејасно је о чему се овде ради заправо, али је могуће да је сама опатија у неком моменту и имала два титулара, али је нејасно када. Почетком наредног века опатија је прикључена надбискупу, а бенедиктинци су овде нередовно живели све до 1741. године. Сачувани су остаци мале предроманичке цркве, као и остаци манастирског здања, с археолошким материјалом који датира од предроманике до ренесансе.²⁴⁸

Манастир Светог Андрије на морској пучини, односно „de Pelago“ помиње се од 1234. године у једној дубровачкој опоруци и у овим документима га има много и

²⁴⁶ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 443–450. Остаци постоје и данас.

²⁴⁷ *Ibid.*, 451–455 врло збркано приказује сукоб мљетске и локрумске опатије око Цркве Светог Панкратија не дајући никакве детаље у вези с манастирском историјом.

²⁴⁸ *Ibid.*, 456–459; L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki*, 351.

током наредног столећа.²⁴⁹ Један његов монах, Михајло Балифуши постао је опат бенедиктинског манастира Светог Јована Крститеља у Дривасту 1358. године. Но, у XV веку овај манастир има комендаторе, а у њега је ступио 1484. године и чувени Лудовик Цријевић Туберон, који је тврдио да су овај манастир основали његови преци у XIII веку. Будући да се налазио на острву, самостан је вршио и функцију затвора, а у њему је био и Бранко/Брајко, син хумског кнеза Бранивоја 1326. године. Бенедиктинци овде нередовно бораве и број монаха у другој половини XV и првој половини XVI века не прелази шест, колико их је било 1472. године. Током XVI века имао је неколико угледних приора, попут Хиларија Гучетића или песника Мавра Ветрановића. Манастир је страдао у земљотресу 1667. године.²⁵⁰

Бенедиктински манастир Светог Јакова у Вишњици, судећи према подацима, нема веома богату средњовековну прошлост. Ктитори су му Џиво Михов Гундулић, угледни дубровачки властелин и његова жена Доброслава. Поклонили су га папи, уз услов да у њему увек живе бенедиктински монаси. Манастир је изграђен пре 1222. године, а ктитори су му поклонили и бројне поседе, земљу, винограде, стоку и друга добра. По оснивању, а затим и 1254. године манастир је делимично изузет из бискупске јурисдикције. Помиње се у бројним опорукама дубровачких грађана, али већ 1327. године он је остао празан. Помињу се неки комендаторни опати, а у новом веку је постао део Мљетске конгрегације. Укинуо га је Наполеон Бонапарта.²⁵¹

Кратка је и прошлост Свете Марије на Мркану. Она започиње 1218. године у изјави дубровачке општине да ће дати овом манастиру 28 перпера. И ово је била приватна задужбина породице Теофилић, чији су се наследници старали о интересима манастира. Последњи познати опат 1294. године звао се Мата Грубиша Рањина, а последњи монах Петар се две године доцније преселио у Локрум. Неко време овде су резидирали требињски бискупи, али се још 1327. године помиње манастир коме је требало доделити прокураторе, пошто је запустео и био без управника. Постоје и два каснија податка, један из 1347. године, где се каже да је опат Трифун давао манастирску земљу у закуп, а 1456. године се помиње да је дубровачка влада дала Мркан и приходе требињском бискупу. На Мркану је постојао и манастир Светог Михаила или је овај првопоменути имао два титулара, а можда су биле и две цркве у манастиру. У том контексту би можда требало тумачити контрадикторне податке о прошлости манастира на Мркану. Након 1377. године унутар зидина манастира био је и карантин.²⁵²

Свети Петар усред мора јесте манастир који се први пут помиње у тестаменту Џива Миховог Гундулића 1234. године, а до 1295. године спорадично се јавља у тестаментима, те у вези с поправком манастира. Од 1326. године он је у вечној коменди требињских бискупа. Још један Гундулић, Никола Павлов, 1455. године је подигао бенедиктински манастир Светог Исидора на Јакљану, а овде су изгледа живели локрум-

²⁴⁹ У новије време опорукама се бавио М. Sivrić, „Oporuke redovnika dubrovačkih benediktinskih samostana“, у: *Benediktinci na području Dubrovačke nadbiskupije*, ur. Ž. Puljić, М. Sivrić, Dubrovnik, 2010, 195–255.

²⁵⁰ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, 459–461.

²⁵¹ *Ibid.*, 461–465. Манастир има и нововековну прошлост јер је у својим оквирима имао и школу.

²⁵² *Ibid.*, 465–469.

ски бенедиктинци неко време. О Светом Савину на Дакси зна се само из опорука Дубровчана 1281–1291. године, док се од половине XII века у изворима као посед Монте Касина наводи и Свети Никола или Света Марија на Сушцу.²⁵³

Бенедиктинке су такође биле врло присутне у Дубровнику. Подаци су скромни, али дају много важних информација. Од 1108. године постоји женски манастир Светог Симона, у коме је била похрањена реликвија Исусове пеленице, која је донета из Богородице Ратачке почетком XIV века. И овај манастир се наводи у опорукама дубровачких грађана, а у раном новом веку опстао је до земљотреса 1667. године. У женском бенедиктинском манастиру Светог Андрије деловао је цех дрводеља, једна од најстаријих занатских корпорација у Републици Светог Влаха. Основан је 1226. године, а најранија историја манастира је кратка. Уз неколико опорука и једну парницу помињање овог манастира окончава се у изворима 1284. године. У позном средњем веку (1464–1466) боравиле су овде четири монахиње, а након земљотреса посед овог манастира пренет је на Свету Марију. Овај пак женски бенедиктински манастир поменули су у својој опоруци 1204. године Бона и Петар Михе, као и опатицу Мариславу. Из 1360. године је сигуран податак да у њему живе бенедиктинке, а опатица Добра је 1432. године ишла и у Рим. Манастир је опстао у новом веку све до Наполеоновог укидања 1806. године. И манастир Светог Томе има прве помене у тестаментима грађана Републике, понајвише 1234–1281. године. Манастир је више пута дограђиван, 1315, 1380, 1494, те 1515. године, а 1508. године је и оближњи хоспитал инкорпориран. Срушен је у земљотресу 1667. године и био је најмање насељен у то доба. Свети Вартоломеј постоји од 1170. године, кад је наведен у једном српском ћириличном документу у којем је пописано тридесетак грађана Дубровника. Палма Пикуревић била је монахиња из манастира Светог Вартоломеја коју наводи овај документ. Помиње се у документима општине у XIV веку, а од 1400. године носи име Светог Марка и Светог Вартоломеја. Касније се назива редовно Свети Марко. Мало веће помиње 1333. године само Светог Вартоломеја, а 1345. године само Светог Марка, па је нејасан како титулар, тако и могући однос двеју цркава у манастиру. Манастир постоји и у XVI веку, а 1507. године поручује неке фреске и два велика олтара. Манастир је имао развијену библиотеку, а Никола Сарака, дубровачки каноник, оставио је све своје књиге писане на словенском језику. Бартол Кашић је опатици Агати Бунић и сестрама бенедиктинкама овог манастира посветио и свој Перивој од дијевства 1624. године. Овај културом богати манастир ишчезао је у потресу 1667. године, када је од 28 калуђерица преживело само њих две. Свети Петар од Клобучца је још један могући бенедиктински манастир у коме су живеле монахиње које су следиле правила Светог Бенедикта. Нејасно је, међутим, да ли је постојао пре 1529. године.²⁵⁴

Узимајући у обзир све горенаведено, видимо да је Оливије Делуј у праву када констатује да Свети Бенедикт није имао ниједну цркву или какво друго светилиште њему посвећено у Византији (мислећи дакако на православно), нити је ово име носио

²⁵³ *Ibid.*, 469–474.

²⁵⁴ *Ibid.*, 474–486. Остојић међу мушким и женским манастирима наводи још неке за које ни он није био сигуран да ли су припадали бенедиктинцима, али су их поједини аутори тако посматрали.

ма који црквени или световни великодостојник у Византији.²⁵⁵ Све ово сведочи о томе да је култ Светог Бенедикта у византијском свету, укључујући ту и друге делове православне и источне васељене, био свакако познат, али није никада имао онај значај, ни приближно, као на Западу. И само знање о њему, на основу ипак скромног броја литургијских и хагиографских рукописа, није било велико.

Култ Светог Бенедикта код православних хришћана у средњем веку показатељ је прожимања Истока и Запада, два цивилизацијска пола хришћанскога света. Закључак је да су и Служба Светом Бенедикту, као и његово Житије из пера папе Григорија Двојеслова, били познати у православном свету. Ови литургијски списи и налазили су своје место у богослужбеним књигама како хеленофоног, тако и словенофоног дела православног средњовековног света. Свети Бенедикт из Нурсије има, без сумње, једно од најистакнутијих места у историји Цркве, посебно на Западу. Као утемељитељ монаштва у крилу Римске цркве имао је одувек посебан статус, а његов култ био је веома раширен у средњовековном раздобљу и задржао се све до данас. Свети Бенедикт се сматра једним од патрона читавог европског континента, па зато и не треба да чуди то што је његов култ у средњем веку имао одјека на хришћанском Истоку. Наравно, његов култ у земљама византијског комонвелта треба посматрати више као изузетак него као правило. Богослужбени и литургијски списи, у првом реду Житије и Служба, били су познати, али Бенедикт никада није постао општеприхваћени православни светитељ и, искрено говорећи, није спадао у ред значајнијих и поштованијих светитеља средњег века ни у једној православној земљи.

²⁵⁵ O. Delouis, „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, 88.

КУЛТ СВЕТОГ БЕНЕДИКТА У КОНТЕКСТУ СЛОВЕНСКЕ РУКОПИСНЕ ТРАДИЦИЈЕ

Културно-историјски контекст настанка превода Дијалога/Беседа папе Григорија Двојеслова на први књижевни језик Словена

Долазак Константина и Методија и неколико њихових ученика у Велику Моравску 863. године значио је учење Морављана хришћанској вери на словенском језику, за шта је претходно требало превести основне богослужбене књиге. Превођење књига почело је бар годину дана пре поласка у Моравску, где је потом и настављено. Иако су политичке прилике биле неповољне након Методијеве смрти 885. године, словенско богослужење наставило је кришом да живи. Као сведочанство о живој словенској литургији може се узети папски документ издат 978. године, у којем папа Јован VIII наводи да црквени обреди не смеју бити ни по бугарском, ни по руском обичају. Такође, о словенском богослужењу у Чешкој почетком XI века сведочи и Сазавски манастир, у којем се спроводила служба на словенском. Средином XI века сазавски монаси, словенски бенедиктинци, протерани су из манастира, а 1097. сви су изгнани из Чешке.²⁵⁶ Већ током првог прогона 1061. године њихова прибежишта могли су постати првенствено грчко-словенски манастири у Мађарској, с обзиром на то да су постојале јаке везе између Рјуриковича и Арпадоваца још од времена Владимира I Светитеља, а да су словенски обред и језик уживали заштиту краља Андреје I (1046–1060).²⁵⁷ Такође, као што је већ поменуто, постоје сведочанства о активности бенедиктинаца у Великом Новгороду за време кнеза Мстислава Владимировича (1088–1117), унука англосаксонског

²⁵⁶ Ј. Грковић-Мејдор, „Настанак и рана историја словенске писмености“, у: *Списи из историјске лингвистике*, 2007, Сремски Карловци – Нови Сад, 417–421.

²⁵⁷ А. Naumov, „Kult Svetog Benedikta Nursijskog“, 102.

краља Харолда II, где су прогнани монаси могли пронаћи уточиште 1097. године, а с тим у вези јесте и податак да се управо у овом месту, у Цркви Светог Спаса, изграђеној 1198/1199. године, налази можда и једина фреска Светог Бенедикта у целом православном свету.²⁵⁸ Већ на самом почетку преводилачке мисије Словенске браће, Ћирила и Методија, осим богослужбених књига, постепено су почели да се појављују преводи различитих дела поучне садржине, филозофске и духовно-моралистичке литературе. У том контексту појављује се и превод Беседа Григорија Двојеслова, најкасније крајем X века.²⁵⁹ Дакле, први целовит превод Беседа могао је настати још за време Методија у Великој Моравској, али и нешто касније док су на том простору још увек били распрострањени текстови на грчком²⁶⁰. Но, не треба изгубити из вида ни могућност да је први превод на словенски језик могао настати и у Бугарској након доласка Методијевих ученика крајем IX века, односно у раној етапи развоја Преславске школе.²⁶¹ У језику састављача најстаријег превода на језик Словена морали су бити присутни елементи наслеђени из књижевног језика формираног на територији Велике Моравске, али исто тако и одлике Преславске школе, коју карактерише како присуство црта источнобугарских говора, тако и нови приступ грчким оригиналима у процесу превода.²⁶² Иако је први књижевни језик Словена у Великој Моравској и Преславској школи био у суштини јединствен, заједнички инструмент књижевног стваралаштва и комуникације између древних Морављана и Бугара,²⁶³ међу њима су неминовне биле разлике како на дијалекатској основи, тако и с хронолошког и функционалног аспекта.²⁶⁴ У прилог томе да се ради о преводу насталом у почетној етапи деловања Преславске школе, која је временски била блиска Моравској мисији, могу сведочити библијски цитати који се у Беседама појављују.²⁶⁵ У њима се словенски преводилац ослања на образац ћирило-методијевских превода, с веома ретким одступањима, што говори у прилог томе да су преводи словенских првоапостола имали апсолутни ауторитет у време када је Преславска школа почела да се формира.²⁶⁶ Постоје тврдње да се у XV глави Житија Светог Методија мисли управо на Беседе Григорија Двојеслова, тј. Римски

²⁵⁸ М. Ф. Мурьянов, „К культурным взаимосвязям Руси и Запада в XII веке“, 33–34.

²⁵⁹ К. Дидди, *Патерик римский*, II.

²⁶⁰ F. M. Mareš, „Welches griechische Paterikon wurde im IX. Jahrhundert ins Slavische übersetzt?“, 213–215; F. M. Mareš, „Gregorii Magni Dialogi libri IV. Die Bücher der Väter der Vita Methodii“, *Slovo* 24, 1974, 36–37.

²⁶¹ К. Дидди, *Патерик римский*, XI, XV.

²⁶² *Ibid.*, XV.

²⁶³ Више о поимању књижевних школа у средњем веку в. Д. Богдановић, „Књижевна школа и књижевно средиште“, *Преславска книжовна школа*, том 1, 1995, 37–38.

²⁶⁴ Р. Вечерка, „К толкованию языковых норм Преславской литературной школы“, *Преславска книжовна школа*, том 1, 1995, 181–185.

²⁶⁵ А. И. Соболевский, *Римский патерик в древнем церковно-славянском переводе*, Киев, 1904, 4–6; F. M. Mareš, „Gregorii Magni Dialogi libri IV“, 29–30.

²⁶⁶ К. Дидди, *Патерик римский*, XV.

патерик када се говори о преводу „отачаских књига“²⁶⁷, али постоје и другачији ставови.²⁶⁸ Појава овог дела на словенском тлу имала је важну улогу у ширем контексту средњовековног културног обрасца православних Словена.²⁶⁹ Највероватније тада и култ Светог Бенедикта Нурсијског, који је у источну културу ушао с преводом Римског патерика на грчки језик у VIII веку, почиње интензивније да се шири међу Словенима.²⁷⁰

Напомене о Дијалозима/Беседама, односно о Римском патерику у словенској рукописној традицији

У словенској рукописној традицији познати су целовити, тј. потпуни и фрагментарни преводи Римског патерика с грчког оригинала. Међу потпуним издвајају се старословенски и превод бугарске редакције црквенословенског језика. Сви досад познати преписи старословенског превода имају одлике руске редакције.²⁷¹ Превод бугарске редакције настао је средином XIV века у Бугарској или од стране бугарских преводилаца на Светој Гори, а сачуван је у великом броју јужнословенских и руских преписа из XIV века.²⁷² Познати су бугарски преписи из друге половине XIV века²⁷³

²⁶⁷ А. И. Соболевский, *Римский патерик*, 4.

²⁶⁸ G. Birkfellner, „Gregorius I. der Grosse und die slavischen Paterika“, *Slovo* 24, 1974, 125–133; G. Birkfellner, *Das römische Paterikon. Studien zur serbischen, bulgarischen und russischen Überlieferung der Dialoge Gregors des Großen mit einer Textedition*, I + II, Wien, 1979, 45–46.

²⁶⁹ К. Дидди, *Патерик римский*, II–IV.

²⁷⁰ *Ibid.*, II; A. Naumov, „Kult Svetog Benedikta Nursijskog“, 97.

²⁷¹ Кристијано Диди је све преписе старословенског превода поделио на две независне гране, в. К. Дидди, *Патерик римский*, III–IV. Прву групу чине два независна преписа скраћеног текста превода – Синодальный № 265, 352v–456v, Москва, ГИМ, прва половина XVI века и Уваровский № 202 [Леонид № 964], 1r–112v, Москва, ГИМ, прва половина XVII века. Другу грану преписа најстаријег превода Беседа чине они преписи који представљају пример тзв. првобитне целовите редакције: Погодин № 909, 1r–123r, Санкт Петербург, РНБ, средина XVI века; Синодальный № 992, 105a–192b, Москва, ГИМ, средина XVI века, а текст овог преписа Беседа улази у састав великих чти-минеја митрополита Макарија [*Великие минеи четьи митрополита Макария. Успенский список, 1–II марта*, изд. Э. Вайер, А. И. Шкурко, С. О. Шмидт, Weiher–Freiburg, 1997]; Чудовский № 233, 2r–219r, Москва, ГИМ, почетак XVII века; Чудовский № 382, 1r–265r, Москва, ГИМ, средина XVII века; Епархиальный № 753, 1r–143v, Москва, ГИМ, крај XVII века; Чудовский № 321, 1r–170v, Москва, ГИМ, крај XVII – почетак XVIII века. Свакако, из вида не треба изгубити најстарији црквенословенски препис руске редакције с краја XIV века, препис Чудовског манастира, Чудовский № 20, 294ba16–303bb30, Москва, ГИМ, крај XIV века, који представља драгоцен материјал у процесу васпостављања првобитног словенског превода, будући да је све до сада представљао најстарији познати црквенословенски препис Беседа, најближи првобитном преводу на језик Словена. У овом препису, који улази у састав хомилија и житија, текст Беседа дат је фрагментарно и има свега 10 глава из друге књиге и једну из четврте.

²⁷² А. А. Турилов, „Венедикт Нурсийский“, *Православная энциклопедия, том 7*, ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II, Москва, 2004, 590.

²⁷³ Sign. IX F 15 (Š V) – číslo 114, *Život sv. Řehoře Velikého*, Praha, Národní muzeum; Фунд., № 34, Москва, РГБ. МДА; Q. I 213, Санкт-Петербург, РНБ.

и руски преписи на пергаменту крај XIV (?) – почетак XV века²⁷⁴. Најранији познати бугарски преписи овог превода (око 20) потичу из истог периода као и сâм превод.²⁷⁵

К. Диди критички је издао целовити црквенословенски превод Беседа папе Григорија.²⁷⁶ Иако је за основу издања узео текст преписа из средине XVI века (Погодин № 909), он је, указујући на лакуне и грешке у односу на грчки текст²⁷⁷, наводио одговарајућа места из других преписа, као и сва разнотченија потврђена како у преписима из друге, тако и у преписима из прве гране превода, трудећи се да васпостави заједнички протограф.

Од фрагментарних превода, односно оних који су до нас дошли у непотпуном саставу, познат је један превод бугарске редакције, који има 30 глава (XIV век) и два руске редакције, који се налазе у Пандектима Никона Црногорца и Измарагду. Постоје и преводи Синаксарског житија Светог Бенедикта у пролозима и неким руским минејима²⁷⁸, као и поменути превод Дијалога/Беседа у једном чакавском рукопису из 1513. године, који је писан латиницом.²⁷⁹

На српскословенском језику досад је био познат само један фрагментарни превод Беседа и то превод друге књиге, Житија Светог Бенедикта, тзв. рана компилација – знатно скраћен, слободан превод с латинског оригинала²⁸⁰, који се налази на самом крају Скитског патерика.²⁸¹ Овај превод с латинског разликује се од превода Беседа с грчког језика.²⁸² Интересантно је да текст обилује грецизмима на синтаксичком нивоу²⁸³, а иницијално *Б* једини је показатељ утицаја латинског језика на фонетском нивоу, но треба имати у виду да се и у низу рускословенских минеја и минеја бугарских

²⁷⁴ Ф. 19 – 3, *Патерик римский*, Вильнюс, БВАНЛ; Monac. Cod. slav. 28, München, Bayerische Staatsbibliothek.

²⁷⁵ F. M. Mareš, „Welches griechische Paterikon wurde im IX. Jahrhundert ins Slavische übersetzt?“, 207–208; П. А. Сырку, *К истории исправления книг в Болгарии в XIV веке. Время и жизнь патриарха Евфимия*, I, 1890, 478–484.

²⁷⁶ К. Дидди, *Патерик римский*, 2001.

²⁷⁷ PL 1896/77: „Sancti Gregorii Papae Dialogorum libri IV, de vita et miraculis patrum italicorum et de aeternitate animarum“, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 77, ed. J. P. Migne, Parisiis, 1896, 149–430.

²⁷⁸ Sign. Slavo 5 (415-2-17), *Пролог (стихиной март–август)*, Roma, Pontificio Istituto Orientale di Roma, почетак XVI века.

²⁷⁹ J. Hamm (prir.), *Dijalozi Grgura Velikoga u prijevodu iz godine 1513*, 100–130.

²⁸⁰ А. И. Соболевский, „Житіе преп. Бенедикта Нурсійскаго по сербскому списку XIV вѣка“, *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наук*, т. VIII, к. 2, 1903, 121–122.

²⁸¹ Гильф. 90, середина XIV века, 1736/13–1856, Санкт Петербург, РНБ. Текст су издали А. И. Соболевски (А. И. Соболевский, „Житіе преп. Бенедикта Нурсійскаго по сербскому списку XIV вѣка“, *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наук*, т. VIII, к. 2, 1903, 123–137) и Ф. В. Мареш (F. V. Mareš, *Anthology of church Slavonic texts of western (Czech) origin*, München, 1979, 150–162).

²⁸² А. И. Соболевский, „Житіе преп. Бенедикта Нурсійскаго по сербскому списку XIV вѣка“, 121.

²⁸³ E. Blahová, „Staroslovenský Život Benediktův“, *Slavia* 61, č. 4, 1992, 399–401.

редакција такође налази верзија овог имена са словом *Б*.²⁸⁴ Неки грецизми могли су ући у текст на јужнословенском тлу као резултат секундарне грецизације, познате и у другим текстовима насталим на овим просторима.²⁸⁵ У самом лексикону споменика издвајају се архаичне лексеме, али и новији лексички слојеви, који се у неким случајевима не могу приписати одређеном дијалекатском подручју. Ипак, поједине лексеме и изрази карактеристични су за бугарско, односно српско говорно подручје, док је већи број лексема западнословенског карактера.²⁸⁶ Нажалост, пут овог рукописа до српско-словенске средине није познат. Могуће је да се ради о утицајима с Приморја, где је у одређеном моменту преведено Бенедиктово Житије с латинског на српскословенски. То свакако има смисла узевши у обзир чињеницу да су у приморским крајевима бенедиктинци били врло активни, а и присутни у бројним манастирима. У тим круговима могло је доћи и до превођења Житија с латинског језика, па и до његове прераде у српској редакцији. Структурално, када се пореди, уистину ово Житије прати оно из пера папе Григорија I, али, како је Собољевски приметио, до сада је предложак по коме је рађен овај превод непознат.²⁸⁷

Важан закључак везан за традицију Светог Бенедикта у средњовековној српској рукописној заоставштини јесте напомена Герхарда Биркенфелера, аустријског слависте, о томе да је овај рукопис Житија Светог Бенедикта једини рукопис српске редакције и једини рукопис уопште у словенском свету који представља превод друге књиге Дијалога папе Григорија Двојеслова.²⁸⁸ Међутим, постоји још један, шиροј научној јавности непознат рукопис српскословенског превода Римског патерика из ризнице манастира Високи Дечани, који до сада није био коментарисан ни детаљније проучаван.

О српскословенском рукопису потпуног превода Римског патерика у светлу времена његовог настанка

Свега неколико деценија млађи од најстаријег фрагментарног рускословенског преписа Римског патерика, преписа Чудовског манастира (Чудовский № 20), јесте поминути рукопис целовитог српскословенског превода овог дела у вредној рукописној књизи из збирке манастира Високи Дечани. Време у којем је овај превод настао, између 1415. и 1425. године, јесте време владавине деспота Стефана Лазаревића, које је одликовало поновно јачање средњовековне Србије, како у светлу привредног и економског уздизања, тако и у сфери књижевности, уметности и просвете. Деспотовина је тада била уско повезана с Византијом и њеном културом, али је постојао и знатан утицај романских земаља са Запада, који се огледа у постојању елемената хуманизма у српској књижевности XV

²⁸⁴ А. И. Соболевский, „Житіе преп. Бенедикта Нурсійскаго по сербскому списку XIV вѣка“, 121–122.

²⁸⁵ E. Blahová, „Staroslovenský Život Benediktův“, 402.

²⁸⁶ *Ibid.*, 403–406.

²⁸⁷ А. И. Соболевский, „Житіе преп. Бенедикта Нурсійскаго по сербскому списку XIV вѣка“, 123–137.

²⁸⁸ G. Birkenfeller, *Das römische Paterikon*, 8, нап. 17, 27. Сâм Биркенфелер приредио је и критичко издање, али само треће и четврте књиге Дијалога Светог Григорија Двојеслова и то на основу рукописа бугарске и руске редакције, в. G. Birkenfeller, *Das römische Paterikon*, 5–89.

века.²⁸⁹ Крајем XIV века византијски књижевници долазили су у Србију, њихова дела превођена су на српскословенски, а већ почетком XV века „грчке избеглице“ пишу на српскословенском језику. Један од избеглих књижевника, који је додуше био Бугарин византијског образовања, Константин Филозоф (Костенечки), написао је биографију деспота Стефана.²⁹⁰ Он је први међу биографима с наших простора који у житије једног нашег владара уноси читаву генеалогiju Немањића и при томе објашњава на који је начин Стефан Немања, а самим тим и деспот Стефан, повезан с Константином Великим, односно његовим зетом Ликинијем. Јасно је да је деспоту било важно да своје порекло, осим за династију Немањића, веже и за стару Римску империју, што је била карактеристична тежња владара из времена хуманизма.²⁹¹ Из записа на појединим књигама из тог периода види се да је овај владар у својој библиотеци поред рукописних књига на свом језику имао и оне на грчком језику, а већина њих била је религиозно-моралистичког садржаја.²⁹² У доба деспота Стефана развија се жива преписивачка и преводилачка делатност и отпочиње како ревизија књига, тако и њихово поновно превођење. При манастиру Манасија основано је важно културно средиште, преписивачки и преводилачки центар, Ресавска школа, по иницијативи Константина Филозофа, али уз снажну подршку и сагласност владара.²⁹³ Текстолошка и језичка ревизија књига била је општа одлика ресавске епохе, која је почела крајем XIV, почетком XV века и трајала све до пада Деспотовине 1459. године. Књиге су се преписивале више пута, исправљао се текст уколико се установи да постоје грешке, а из језика су се уклањали наноси из народног говора. На плану синтаксе и лексике долазило је до грецизације језика. Ресавски аутори желели су да тексту и језику врате првобитни изглед, односно да га прочисте архаизацијом.²⁹⁴ По налогу деспота Стефана Константин Филозоф је написао је „ортографско-граматички трактат“ – Сказаније о писменех, после 1423. године, чему у прилог говоре посредни историјски докази.²⁹⁵ Реформа правописног типа о којој говори Константин Филозоф у свом трактату представља „архаизацију рашког правописа према бугарском уз стално угледање на грчку граматiku“.²⁹⁶ Српски и бугарски културни живот у то време били су уско повезани, о чему сведочи велики број бугарских рукописа са србизмима и обрнуто, а постоје и сведочанства о „заједничком преписивачком раду“ у истом делу (Хиландарски шестоднев). У таквим околностима, уколико се не ради о чисто народним текстовима, тешко је рећи шта је првобитно припадало Србима, а шта Бугарима, посебно ако се има

²⁸⁹ Д. Павловић, „Елементи хуманизма у српској књижевности XV века“, у: *Сћара књижевности*, ур. Ђ. Трифуновић, Београд, 1965, 205–208.

²⁹⁰ Ђ. Сп. Радојичић, „Развојни лук старе српске књижевности“, у: *Сћара књижевности*, ур. Ђ. Трифуновић, Београд, 1965, 45.

²⁹¹ Д. Павловић, „Елементи хуманизма у српској књижевности XV века“, 209.

²⁹² *Ibid.*

²⁹³ *Ibid.*

²⁹⁴ Ј. Грковић-Мејдор, „Псалтир Црнојевића штампарије у светлу ресавске реформе“, 473–474.

²⁹⁵ Г. Јовановић (предговор), Константин Филозоф. *Повесї о словима. Житїје деспота Стефана Лазаревића*, Београд, 1989, 14; О. Недељковић, „Правопис Ресавске школе и Константин Филозоф“, у: *Сћара књижевности*, ур. Ђ. Трифуновић, Београд, 1965, 469.

²⁹⁶ О. Недељковић, „Правопис Ресавске школе и Константин Филозоф“, 470.

у виду да су оснивачи бугарске реформаторске школе, патријарх Јефтимије и његов учитељ Теодосије Трновски образовани на Светој Гори међу другим светогорским монасима.²⁹⁷ Реформа језика и правописа на словенском Балкану била је у духу повратка на класичну словенску старину, што је одговарало основним настојањима хуманиста за васпостављањем старине у класичном латинском језику.²⁹⁸ Код Константина Филозофа као писца Житија деспота Стефана Лазаревића такође се назирао хуманизам који је угасило ропство под Турцима.²⁹⁹

О Житију Светог Бенедикта на српскословенском језику

На српскословенском језику позната су само два житија Светог Бенедикта. Укратко ћемо истаћи основне разлике између текста Житија Светог Бенедикта у саставу Скитског патерика (даље Гиљф. 90) и млађег текста (даље Деч.), који у овој монографији представљамо.³⁰⁰ Њиховим поређењем још једном је потврђено да су у питању преводи различитих текстова.³⁰¹ Разликују се најпре по обиму. У Деч. је описано 38 чуда Светог, а између чуда неретко тече дијалог између папе Григорија и ђаконa Петра.³⁰² У Гиљф. 90 ових дијалога нема, а забележено је 27 чуда. Опис чуда у старијем рукопису дат је сажето, често у само неколико реченица, док у Деч. исто чудо заузима некад и 2 листа. На појединим местима опис чуда у Гиљф. 90 нагло се прекида (није у питању физичко оштећење рукописа) и наставља се текст следећег чуда, такође не од почетка. Постоје у овим текстовима и нека места (није их много) на којима текст тече скоро исто, али су синтаксичка и лексичка средства другачија. На таквим местима, на пример, у Гиљф. 90 можемо видети временску реченицу, односно предлошко-падежну конструкцију (ѿѿаже приде 175б/18, по кончанн млтвы 176а/10–11), а у Деч. апсолутни датив (пришѣшоу оубо кмоу 66б/8, скончавши се млтвѣ 67а/1–2), или на пример различите синтаксичке конструкције са значењем намере у Гиљф. 90 (да би възмоган камень тѣ подвигнути 177б/21–22) и Деч. (ѿако да камень двигнути възмогоу 74б/14–15). У деловима текста који се могу пратити паралелно уочава се велики број синонима, односно текстолошких дублета: Гиљф. 90 нѣцви 174а/7 : Деч. рѣшѣто 56б/4, Гиљф. 90 кдннака 174б/14 : Деч. мннѣа 57б/19, Гиљф. 90 косорѣ 176б/16 : Деч. трѣносѣтнѣ 68а/19, Гиљф. 90 коукоуль 177б/12 : Деч. мллотъ 69б/17 итд.

Житије Светог Бенедикта у саставу Римског патерика почиње великим словима исписаним киноваром у 12. реду на листу 55а (ГРІГРІА СТѢИШАГѢ И АПѢЛЬ-) и завршава се текстом на листу 102а (нѣа ѿбновнѣа :-). Писано је руком једног писара,

²⁹⁷ V. Mošin, „О periodizaciji rusko-južnoslavenskih književnih veza“, *Slovo* 11–12, 1962, 101–102.

²⁹⁸ Д. Павловић, „Елементи хуманизма у српској књижевности XV века“, 211.

²⁹⁹ М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд, 1975, 423.

³⁰⁰ Приликом сравњивања текста Житија Светог Бенедикта (Деч.) с грчким, односно латинским извором користили смо критичко издање PL 1866/66, 125–204.

³⁰¹ А. И. Соболевский, „Житіе преп. Бенедикта Нурсійскаго по сербскому списку XIV вѣка“, 121–122.

³⁰² Нумерација глава, односно чуда даје се према издању PL 1866/66, 125–204.

црним мастилом. На листу 78a/10 исписивање текста се наставља светломрким мастилом. Дуктус је исти, чини се да је у току исписивања слова и (ц кь) нестало црног мастила, те се писање наставило другим, светлијим. Иницијална слова, називи засебних глава, као и имена Григорија и Петра исписани су киноваром. На листовима 90a, 92b постоји и 27. ред, док се на последњем листу (102a) текст завршава у 24. реду. У другој половини листа 70a, на почетку редова 18–24, текст је забељен, те је у потпуности нечитак део речи или целе речи. Исти је случај с овим редовима на другој страни листа (70b). На листовима 71a и 71b текст је на исти начин оштећен, али у мањој мери (22–24).

Морфолошке одлике словних облика у тексту Житија Светог Бенедикта

Текст Деч. писан је полууставом, одн. уставом ресавског периода³⁰³, с елементима брзописа. Карактерише га употреба акцената и спирита, мада не увек доследно.

Инвентар слова у којем се налазе ĩ, њ, ѕ, ђ, љ, џ, в показује да је реч о словном фонду ресавског типа.

Слово а има троугласту, на неким местима благо заобљену петљицу и мало продужено, косо положено стабло које може благо залазити у доњи међупростор, а на неким местима и нешто дубље. Иницијално а има продужене краке, десни крак је дебљи, а леви се благо увија ка унутра. Спаја их водоравна пречкица у горњем делу, која понекад може бити и искошена. Такође наилазимо и на мало слово а које по величини одговара великим словима – петља је исте величине као и на другим местима, само је линија стуба дебља и исте је висине као и велика слова у том реду, а петља је смештена тачно на њеној средини. На појединим местима овакав словни облик налази се у иницијалној позицији и тада петља виси са средине стуба. Надметнуто а најчешће је брзописног типа – петљица је на средини искошеног, издуженог стабла, чији је горњи део повијен на унутра, а доњи извијен.

Водоравна линија слова в иде од врха стабла и завршава се привеском. Понекад водоравна линија залази у простор с леве стране стуба. Петљица је благо заобљена и углавном иде до половине висине стуба, ређе нешто ниже. Водоравна линија најчешће је дужа од петљице, а ређе су водоравна линија и петљица исте дужине. Иницијално в има краћу водоравну линију од ширине петљице и издужено стабло, које на средини, изнад петљице може имати има украс – две водоравне линијице које секу стабло, а између њих тачкицу. Постоји и једно иницијално в које има водоравну линију која је исте дужине као ширина петље, с тим што је петља искошена надоле, а доњи потез виси с леве стране стуба, који је по средини украшен тачкицом.

Среће се слово в са мањом горњом петљицом, чешће угластом него заобљеном и већом доњом, чешће заобљеном него угластом петљицом. Бубрежасто в јавља се на почетку речи. Може имати облик увијеног танког полукруга у којем се

³⁰³ В. Јерковић, „Ћирилица српскословенског периода. Палеографски приступ проучавању и општи увид у њен развој“, *Предавања из историје језика (Лингвистичке свеске 4)*, Нови Сад, 2004, 97.

не разазнају посебне петље, а који личи на слово *c* са уздигнутим доњим делом, благо повијен ка унутра. Среће се и бубрежасто *v* са повијеним стаблом, луком и обликом петљицама које се не додирују, при чему је доња петљица већа од горње. Иницијално *v* може имати бубрежаст облик са стаблом чији је горњи део повијен, а већа доња и мања горња петљица се не додирују. Среће се иницијално *v* са издуженим стаблом, при чему је тада горња петљица још мања, а на средини стабла постоји украс – две полукружне линијице које секу стабло, а између њих кружић. Постоји и иницијално *v* са издуженим стаблом, које има украс у облику китњастог репа који почиње од тачке у којој се спаја стабло са доњом линијом реда и виси полукружно повијен све до средине следећег дволинијског простора. Среће се и иницијално *v* са карактеристичним украсом на средини стуба и са репом с леве стране доње петље који иде ка празнини леве маргине. Примећено је и једно иницијално *v* које има чак три украса – полукружно повијен китњаст реп, две линије и кружић који секу стабло, али сада у простору доње петљице и четири вертикално поређане тачкице у простору доње петљице.

Водоравна линија слова *g* завршава се троугластим привеском и најчешће је исте дужине као стуб или мало краћа. Стуб може бити мало савијен доњим крајем удесно. Иницијално *g* има украс, две линије и кружић између, на средини стабла. Водоравна линија је знатно краћа од стуба и завршава се троугластим привеском. Такође, постоји и иницијално *g* без украса на стаблу.

Слово *d* има међупросторне ножице, искошене унутра, које су или исте величине као горњи троугласти део слова или веће. Иницијално *d* има краће тругласте ножице и већи горњи део слова, чији се задебљани и благо улегнути стубови спајају при врху и формирају облик троугла. Надметнуто *d* нема ножице већ широко подвучену линију, која се може понекад завршавати привесцима. Десна коса линија може бити продужена и повијена на унутра.

Слово *e* има облик лука, који на средини има језичак, благо усмерен навише. Широко *e* на почетку речи или слога има облик дубоког лука с таласастим језичком. У иницијалној позицији изнад овог слова увек се бележи благи спирит. Крај језичка унутар дубоког лука извија се нагоре, а може имати и китњаст реп који иде од доњег дела слова укосе ка левој маргини.

Слово *h* формирају две косе линије које се секу и стуб који може допирати до тачке пресецања или је може благо прелазити. Понегде је стуб у горњем делу словног облика исте дужине као и у доњем делу. Краци су углавном благо повијени надоле. Ређе горњи део стуба залази више у међупростор. Доњи леви крак слова може се спуштати дубоко надоле и на средини може имати тачкицу. Среће се и слово *h* чији су крајеви доњег и горњег крака с леве стране спојени усправном линијом.

Код слова *zelo* (*s*), које има облик латинског *s*, доњи део повијен је улево и залази у доњи међупростор.

Горњи део слова *z*, који належе на доњу линију, може имати облик цифре 7 и тада је доњи полукружно повијени део већи и залази у доњи међупростор. Горњи део овог слова може имати облик цифре 2 и тада се доња линија, која може бити водоравна или коса, савија улево. Прегиб на доњој линији реда може бити угласт, али на том месту може бити и облина. Иницијално *z* има знатно већи доњи, српасти део слова, који на

крају има украс, док горњи део слова у облику цифре 7 на почетку горњег водоравног дела има тругласти привезак.

Осмерачко *и* између двеју усправних линија има пречку која није искошена. Десетерачко *і* има форму вертикалне линије која изнад може имати две тачке (*ї*), привезак у облику запете (*і*) или сасвим ретко две косе цртице (*ї*). Јавља се и варијанта с две тачке и водоравном цртицом преко стубића. Бележи се велико осмерачко *и*, са спири- том и украсом на средини обеју водоравних линија и с крстићем на линији која их спаја. Велико десетерачко *і* такође може на средини стуба имати украс – две водоравне цртице с тачком између.

Одвојени део слова *к* чини преломљена, ређе заобљена линија. Иницијално *к* има одвојени део који је у горњем делу заобљен, а потом се од краја полукружног дела спушта подвучена задебљана линија.

Слово *л* има две косе линије исте дужине које се спајају на врху, а понекад је леви крак више искошен, а самим тим и мало дужи. Велико слово *л* може бити с више искошеним левим краком.

Стубови слова *ц* су благо искошени, а унутрашње линије спајају се тако да на доњој линији реда формирају оштар угао или је пак место њиховог спајања заобљено, на самој доњој линији реда или нешто изнад ње. Код издуженог иницијалног слова *ц* стубови су равни, а унутрашње линије спајају се под оштрим углом на половини висине стубова. Од места њиховог спајања до доње линије реда пружа се украшена линија, стуб (две цртице и тачка), а до горње линије реда такође се пружа украс, овде у облику листа. Леви стуб слова може имати китњаст реп који се протеже у дољем међупростору удесно. Среће се и варијанта без репа, као и иницијално *ц* с искошеним стубовима, код којег се унутрашње линије спајају тако да формирају удубљење које се протеже испод доње линије реда или допире до ње. Надметнуто *ц* може имати мало продужен и споља извијен леви крак.

Код слова *н* унутрашња линија иде од врха левог стуба и додирује средину десног. Ретко унутрашња линија, спојница, полази испод врха левог стуба. Словни облик иницијалног *н* одговара облику малог слова, који се чешће среће. На једном месту иницијално *н* на средини спојнице има цртицу.

Слово *о* углавном је исте величине као и друга слова. Најчешће се срећу облици са заобљеним врхом, али постоје и облици са угластим врхом или угластим доњим делом слова. Постоји и *широко о* (*о*) карактеристично за почетак речи. Оно може у средини имати две тачке (*ѿ*), а ређе и једну (*ѿ*). У истој позицији јавља се и *двоструко о* (*ѿѿ*), налик на положену осмицу. Унутар *двострукоі о* могу се такође јавити тачкице (*ѿѿ*).

Када је реч о слову *п*, стубови су најчешће равни и њихови врхови спојени су водоравном линијом. На неким местима десни стуб може бити дискретно удубљен, док је на другим местима леви стуб благо повијен на унутра или пак искошен ка споља. Велико слово *п* на средини стубова има украсе – две цртице и тачку између њих. На неким местима на средини унутрашње стране спојнице виси трогласти привезак, а бележи се и иницијално *п* које између стубова има низ тачкица, који се завршава крстићем.

Главица слова *р* понекад је заобљена, а понекад може имати и угласти врх. Стуб залази дубоко у доњи међупростор. Велико слово *р* у првом реду уводног дела има

изломљену линију која формира облик главице, која је на горњој линији реда потпуно равна. На средини стуба налази се украс у облику две цртице с тачком.

Слово *с* има облик лука. На почетку речи бележи се *широко с* (*с*). Иницијално *с* може имати китњасти реп, који виси искошен у правцу леве маргине. Лук великог слова *с* може бити преломљен у пределу доњег савијутка.

Слово *т* има неколико различитих облика. Забележено је високо, једнострано *т*, које личи на цифру 7 (*т*), а постоји и високо *т* с пречком, која може бити таласаста или равна (*т*, *Т*). Најчешће се јавља треног *т* (*т*). Ређе срећемо двоног (*т*) и једноног *т* (*т*), које се у иницијалној позицији јавља с привесцима.

Слово *ук* се, осим у форми диграма (*уџ*), среће и у лигатурној форми (*џ*). Лигатурно слово може имати унутра савијен десни крак, који је у горњем делу слова дужи од левог крака. На средини десног крака може се на појединим местима видети тачкица. Слово *о* у саставу диграма исто је као и ван њега. Други део диграма има два коса стуба која се спајају на доњој линији реда. Десни стуб је тањи и мање искошен, на врху је благо извијен и залази у доњи међупростор. У иницијалној позицији само је слово *о* издужено и има репић с привеском на крају у горњем и у доњем делу.

Средишњи део слова *ф* елипсастог је облика. Стуб који пролази његовом средином подједнако залази у горњи и доњи међупростор, мада линија у горњем међупростору може бити дужа. Горњи део стуба је често дебљи од доњег.

Десна линија слова *х* је дужа и тања. Њен врх повијен је удесно, а доњи део залази више у међупростор и благо се извија. Врх леве линије може бити благо извијен, као и њен крај. Код иницијалног *х* краци у доњем међупростору исте су дужине и благо извијени.

Сва три крака слова *ѿ* иду до горње линије реда, а постоји и облик без средњег крака. У иницијалној позицији појављује се у саставу лигатуре *ѿѿ*. Спољни краци тада су повијени на унутра. Доњи део слова није заобљен већ оба дела под оштрим углом належају на доњу линију реда. Може се јавити украс испод средњег крака или на њему.

Код слова *ѡ* средња линија, која залази у доњи међупростор, дебља је у интерлинераном делу, док се у међупростору сужава и може се благо извијати улево. Десна линија слова *ѡ* такође се сужава у доњем међупростору.

Стуб слова *ч* благо је искошен улево и заједно с десним краком горњег дела слова чини једну целину. Леви крак належаје на горњи десни део слова под оштрим углом или ређе тако да заједно формирају облик лука, чији краци гледају горе. Иницијално слово *ч* има рачvasti део који чине десна коса линија и лева коса, али благо преломљена линија које се спајају под оштрим углом, одакле се спушта задебљани стубић. Краци су при врху задебљани, а потом се ка тачки спајања сужавају. Такође, рачvasti део може бити симетричан, састављен од две косе линије које се ка тачки спајања сужавају и формирају облик латинског *v*. Овај облик иницијалног *ч* има издужен стубић с украсима. Среће се и иницијално *ч* у облику пехара, које осим украса на средини стуба може имати и китњасти реп с леве стране доње линије реда. Надметнуто *ч* најчешће нема стубић већ само рачvasti део у облику латинског *v*.

Слово *ш* чине три паралелне усправне линије исте величине са спојницом на доњој линији реда. Велико *ш* на средњем стубу има украс – две хоризонталне цртице с тачкицом између.

вокала такође преовлађује лигатура (писменноє 55б/16, знамєниє 62б/2), с изузетком дестерачког ї, иза којег се лигатура јавља само два пута (флорєніє 71а/18, нсцѣлєніє 80а/21), а најчешће мало є (сквнїє 63а/19, пощєшєнїємъ 63б/20).

У иницијалном положају у страним речима потврђене су групе *ia-*, *io-* и *noy-*, које одговарају грчким *ia-*, *io-* и *ioy-*.³⁰⁵ Док за групе *ia-* (*ia*нaнiю 93б/9) и *noy-* (*noy*дeнскiй 63б/16) постоји по један пример, група *io-* јавља се седам пута, увек у речима истог корена (*io*нaннъ 72б/8, *io*нaннoкoу 97б/24 итд.). Оне речи које у грчком почињу словом *ε-* у овом делу јављају се с иницијалним широким *ε*: *ε*лнeа 72a/25, *ε*л'лнcтъ 72б/8 итд. Читање оваквих речи с иницијалним *je-* или *e-* зависило је највише од устаљености одређене речи, односно навике једне средине.³⁰⁶

Групе *ља, ња, ље, ње, љу, њу* доследно се бележе коришћењем лигатуре: *љубљаше* 56a/19, *каљае* 60a/25, *вѣѣнѣаше* 55б/5, *хрѣнѣаше* 77a/21, *прѣѣлѣтъ* 56a/16, *раздѣѣлено* 56б/9, *нѣнѣ* 56a/11, *вѣнѣгдаѣе* 61б/20, *љубе* 65a/10, *нѣправѣю* 66б/7–8, *пастырѣню* 56a/4, *днѣю* 72б/2. Три пута се на месту слова *ѣ* јавља *ѣ* (*нѣжелѣ* 56б/21, *57a/21*, *нѣже* 91б/10). Овакве омашке могу сведочити о тренутној непажњи писара или о несигурности у изговору.³⁰⁷

У тексту се региструју *ѡанко јер*, *дебело јер* и *ѡајерак*. *Дебело јер* се бележи у позицијама у којима је имало гласовну вредност, било да је реч о књишкој категорији (вѣ 74а/23, вѣзлюбленнын 101а/16–17) или о позицији у којој је *ѡолуѡласник* био у јаком положају (сѣмрѣтънъ 91а / *доња марѡина*), као и у функцији обележавања завршетка речи (подѣслѣ 63а/9, покрѣтъ 84а/19). У функцији обележавања вокалног *р* *дебело јер* забележено је само једном (нзѣрѣжено 89б/21), док се у овој позицији у свим осталим примерима јавља *ѡанко јер* (прѣѣѣ 56а/11, трѣпѣѣ 64а/25). Ово слово такође се бележи тамо где је имало гласовну вредност – у књишким категоријама (вѣзвратн 55б/13–14, вѣ 56а/6) и у позицијама у којима је *ѡолуѡласник* био у јаком положају (снѣн 67б/23, сѣмрѣтоносѣнъ 70б/7), као и на крају речи (ненсправѣнъ 64б/8, приѣмъ 72а/2). Јавља се и у функцији разбијања сугласничких група у речима страног порекла (венеѣникѣтъ 65а/22–23, 87а/18), као и на месту секундарног *ѡолуѡласника* (жнѣнъ 70а/26, таннѣстѣѣ 81б/24) и у позицији обележавања вокалног *л* (слѣзѣ 56б/17, длѣзѣ 58а/5). *Пајерак* се налази у функцији обележавања завршетка речи (ѣдннъ 58а/19, моѣринъ 66б/13), потом на месту некадашњег *ѡолуѡласника* у слабом (ѣтеѣжѣн 80а/1, вѣ нѣже 80б/5) и јаком положају (творѣцъ 89а/19, вѣрнъ 90б/18), на месту секундарног *ѡолуѡласника* (ѡгнѣнъ 74а/6, ѡгнъ 75а/2), у функцији обележавања вокалног *р* (сѣмрѣтоносѣнъ 91а/24–25), у књишким категоријама (вѣторѣк 78а/8–9, вѣсѣ 96б/11), као и функцији разбијања сугласничких група у речима несловенског порекла (лакѣконъ 57б/1, венеѣникѣтъ 71а/14) и у функцији бележења мекоће иза слова *л* (наѣзѣдѣтелѣннынѣѣ 56б/25, ѣнтѣтелѣскимѣ 65б/21). У књишким категоријама полугласнички знак се пише у већини случајева, а употреба *јерова* није у потпуности нормализована. Иако у ресавском периоду очекујемо доследнију употребу *дебелој јер* у складу с бугарским правописним правилом његове употребе на фонетском месту,

³⁰⁵ П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, Београд, 1987, 213–214.

³⁰⁶ В. Јерковић, *Српска Александрида, Академијин рукопис (бр. 352). Палеографска, орфографска и језичка истраживања*, Београд, 1983, 93.

307 *Ibid.*, 68.

пре свега у предлоzима и префиксима,³⁰⁸ ово слово се у поменутиm позициjама jавља укупно 44 пута, док се на свим осталим местима бележи *шанко јер*. Међутим, постоје дела настала крајем XV века у којима ниједном није забележена употреба *гебелој јер*.³⁰⁹

Фонетске одлике језика Житија Светог Бенедикта

Анализом фонетских одлика Деч. желели смо да откријемо колико је писар познавао књижевну норму српскословенског језика, али и да покушамо да установимо његову дијалекатску базу, односно базу писара могућег старијег предлошка.³¹⁰

С обзиром на то да у ресавском периоду и представља само графему с вредношћу *и*, случајеви мешања слова *и* и *н* сасвим су очекивани. Ипак, у тексту Деч. примећујемо тежњу писара да слово *јери* пише на етимолошком месту (помишлати 63а/21, паки 66б/5). Бележе се и случајеви када се на месту етимолошког *и* појављује *н* (кити 62б/11, подислѣ 84б/15), али таквих примера нема много. Забележене су и потврде писања слова *јери* на месту етимолошког *н* (шбытѣль 66б/9, выдѣнїемъ 86б/3).

Код писара постоји тенденција да *jaii* пише на етимолошком месту (дѣтства 55a/20, вѣгъ 58a/4). Ређи су примери писања слова *є* на месту етимолошког *ѣ* (въ оустѣ 71a/9, по трѣ чаѣ 71a/11). Сасвим ретко бележи се слово *ѣ* на месту етимолошког *є* (ндѣже 64б/4, по нѣ мало 97a/12).

У Деч. нема потврда рефлекса *йолуїласника* у *а*, као ни потврда замене графеме *а јером*. Међутим, потврде вокализације *йолуїласника* одсуствују и у неким другим, још млађим споменицима српскословенске писмености,³¹¹ или је пак у неким споменицима замена *јера* вокалом *а* посведочена само једним примером³¹². С друге стране, бројне потврде вокализације *йолуїласника* у *а* и то у различитим категоријама (у предлозима, префиксима, суфиксима, као и у основи и у корену речи) постоје у нешто старијим споменицима.³¹³ Постоје примери у којима на месту *йолуїласника* у јаким положајима изостаје графема: *дѣлѣубѣцъ* 65б/16, *нзрѣднѣ* 65а/18. Секундарни *йолуїласник* бележи се свега осам пута и то шест пута у речима с кореном *огн-* (*огнѣнь* 74а/6, *огнѣ* 99а/8), једном у Г мн. именице *таннѣство* (*таннѣствѣ* 81б/24) и једном у А јд. речи *жизнѣ* (*жизнѣ* 70а/26). Изостављање *јера* у јаким положајима говори у прилог томе да се и изговор секундарног *йолуїласника* може претпоставити без обзира на то што се у писању изоставља графема.³¹⁴

³⁰⁸ В. Мошин, „’Револуције’ у историји старог српског правописа“, *Библиотекар* XV/6, 1963, 471–472.

³⁰⁹ J. Грковић-Мејдор, *Језик „Псалтира“ из шtamпарије Црнојевића*, Подгорица, 1993, 37.

³¹⁰ Као илустрацију сваке од анализираних фонетских одлика наводимо по два примера, односно један тамо где не постоји више потврда, или три примера уколико су то све забележене потврде.

³¹¹ В. Јерковић, *Српска Александрида*, 101.

³¹² Ј. Грковић-Мејџор, *Језик „Псалтира“*, 59.

³¹³ В. Јерковић, *Палеографска и језичка истраживања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад, 1975, 111–113.

³¹⁴ В. Јерковић, „О транскрипцији српскословенских текстова“, *Предавања из историје језика (Лингвистичке свеске 4)*, 2004, 73.

Постоји 13 потврда лексикализованих македонизама³¹⁵: двѣрн 76а/6, двѣрцѣ 98б/20 (двѣрце 92а/12, двѣрцами 92/14–15), правѣднѣи 62а/8, правѣднѣмъ 97б/25, ревнителъ 73б/6–7, рѣвникъ 68б/14, скѣдѣлъ 69а/1–2; врьтопъ 58а/3 (врьтпѣ 57б/18), любовню 56а/24, любовнаго 58а/12–13, оуповаемъ 64б/5, хпованіе 70а/20, цркѡвъ 93а/2, цркѡвъ 100б/24 (цркѡвъ 73б/12), ѱаломнокъ 66б/10. Поред наведених лексема, забележени су и следећи прилози који су у старословенском били с дублетним оуъ, а у испитиваном тексту се јављају само са вокализованим *йолуїласником*: нноѿга 65а/5, когда 85а/20, ннкогдаже 90а/25, нѣкогда 60а/6, тогда 62б/11.

У књишким категоријама полугласнички знак пише се у већини случајева. Сигурних потврда преласка *въ* у *оу* нема ни у позицији предлога, ни у позицији префикса. Само на једном месту наишли смо на могућност да се *оу* може интерпретирати као рефлекс предлога *въ* (т-оу- цркве 57а/5). Међутим, како овде може бити реч и о предлогу *оу* са Г јд., овај пример не узимамо као потврду преласка *въ* у *оу*.

Предлог *сь* бележи се једном без *јера* (с вади 62б/11), док се предлог *къ* без полугласничког знака бележи 9 пута и то увек испред заменице *ты*, односно *тъ* у адвербијализованој конструкцији *къ* + Дјд. заменице *тъ* (к тѣѣ 59а/18, к томѣ 73б/20). Како се и у неким другим српскословенским споменицима такође бележи изостанак полугласничког знака код предлога *къ* када стоји уз заменицу, највероватније да је у овој позицији он био у слабом положају.³¹⁶ *Пајерак* на месту полугласничког знака код наведених предлога није забележен.

Све потврде префикса *въз-/въс-* имају *јер* (възненавидѣвъ 55б/16, въсхотѣсте 62б/7). Префикс *съ-* најчешће се бележи са *јером* (съгрѣшеніе 77а/4, съединише се 64а/23). До испуштања *јера* долази код скраћено написаних лексема (спіснаа 60а/15, сѣѣтелства 60б/21) и у основи код одређеног броја речи: съказаніе (сказаніе 80а/11), съказати (скажи 82а/24, сказаше 87а/4), съкончаніе (скончаніи 76а/10, скончаніе 99а/26–99б/1), съкончати (се) (скончавъ 93а/10, скончавша се 99а/24–25), съмѣреніе (смѣреніе 61б/13–14, смѣреніи 62б/25–26), смѣреномудріе (смѣреномудріе 92б/13), смѣреномудръ (смѣреномудръ 71б/18), смѣренословіе (смѣренословіе 69б/13–14), смѣренъ (смѣренаа 62б/16), смѣснѣти (смѣснѣше 62а/12), смѣти (смѣвѣ^ѣ 67а/9, смѣше 79а/9).

Иако се у текстовима XV–XVIII века полугласнички знак у заменичком корену *вс-* углавном бележи,³¹⁷ у Деч. он најчешће изостаје. Обележен је пет пута *ѡанким јером* (вс̑ 82б/18, вс̑го 99а/16) и свега три пута *ѡајерком* (вс̑ 96б/11, в̑с̑нлнн̑ 97б/2, в̑с̑ 99б/8). Метатеза *вс-* у *св-* се не бележи.

У редном броју вѣторъ једном изостаје полугласнички знак (вѣторъ 55a/14), а једном се бележи пајерак (вѣторъ 78a/8–9).

У групама -ьск- и -ьств- иза ч, ж, ш где је *jer* имало гласовну вредност³¹⁸, наилазимо на писање ове графеме (мнишьскаго 55б/19–20, нночьскын 57б/14; прншьствїа 57а/15–16, мнѡжьство 57б/3). О вештачком изговору полугласника иза сугласника д и т у групи

³¹⁵ У обзир нисмо узимали различите потврде исте лексеме.

³¹⁶ В. Јерковић, *Српска Александрида*, 35; Ј. Грковић-Мејџор, *Језик „Псалтира“*, 55.

³¹⁷ Н. Драгин, „Прилог познавању групе вьс- у српскословенском језику“, у: *Сїоменици срьїскословенске ѡисменосїи. Језик и ѡексїолоїїја*, Нови Сад, 2013, 265.

³¹⁸ В. Јерковић, „О транскрипцији српскословенских текстова“, 73.

-ѣств- може сведочити писање *jera* (схъѣство 66а/22–23, соуѣдъствѡущи 70а/12–13), односно *jajerka* (схѣдъствоуѡущѣ 59б/9), али и обележено скраћивање на местима где полугласнички знак изостаје у оваквим позицијама (вогѣства 63а/16–17, вогѣства 81а/21).

У Деч. се бележи процес метатезе -вѣ- у -ѡв- између два сугласника (бл҃годарствѣнаго 58а/17, чювьствѣныма 74а/2). Знатно ређе, само два пута, сређу се примери у којима метатеза није обележена (млтвѣнок 82б/12, дѣствѣнь 87б/8), а постоји и пример у којем је полугласнички знак у овој позицији изостављен (чювьствѣнѡ 98б/7).

Графема *з* среће се два пута (сђло 77а/10, сђлног 100б/22), док се у свим осталим случајевима бележи *з* на месту етимолошког *з*, што говори у прилог томе да је гласовна вредност слова *зело* у књижевном језику била *з*.³¹⁹ Иако данас сугласник *з* постоји у призренско-тимочкој и косовско-ресавској дијалекатској зони³²⁰ и то најчешће на почетку речи, о утицају народне базе писара овде не можемо са сигурношћу говорити будући да увођење овог слова одликује правопис ресавске епохе.

Када говоримо о гласовима *ћ* и *ѣ*, пре свега имамо у виду групе *ке*, *ге* и *ки* у страним речима које су се у српској средини могле на више начина адаптирати.³²¹ Оне се „по правилу“ читају као *ћ* и *ѣ*, али се то не спроводи доследно, као што ни правопис није увек у могућности да открије начин читања.³²² Како се у испитиваном тексту иза *к* и *г* у страним речима претежно јавља лигатура *ке*, можемо говорити о изговору ових речи са *ћ* и *ѣ*.³²³ *кѣлѣн* 56а/11, *кѣлнѣ* 67б/16, *кѣлннѣ* 74а/24, *кѣларн* 91б/16, *кѣларн* 91б/25, *кѣларскѣ* 91б/26–92а/1 (само једном потврђена је група *ке* код речи с овим кореном: *кѣлнѣ* 82б/7), *гѣрманѣ* 98б/18, 99а/7. У примеру *снѣлѣ* 79б/11 правопис нам не пружа ослонац у изговору.

Доследно се чува вокално *л* (сљзѣмн 56б/19, сльнѣноуѣ 99а/5), *л* на крају слога (възель 57а/2, сѣтворнль 58б/24), групе *шлѣ* и *жл* (настоѣщаго 56а/10, немошнаго 78а/11–12; наслаѣтити 57а/20–21, такоѣже 78а/8), као и групе *члѣ* (что 74а/17, 78а/6) и *чр*- (чрънаго 59б/18, чръпљуща 93а/12). Доследно чување вокалног *л* и *л* на крају слога може, осим поштовања етимолошког правописа, представљати и утицај говора писара.³²⁴

У Деч. су чести примери кршења старословенског закона прегласа у Дјд. сложене придевске промене мушког рода активних партиципа (ѣвѣшомѹ се 75а/16, просѣшомѹ 91б/26). Иако се ова појава бележи и у другим српскословенским споменицима, она представља продор из народне базе и не може се сматрати нормом књижевног језика.³²⁵

У Л јд. женског рода сложене придевске промене чувају се резултати палатализације (в. риндсџин странџ 55б/7, в. јуности пљсџин 60б/25). У Л јд. и Л мн. именица *о

³¹⁹ П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, 113.

³²⁰ П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шиокавско наречје*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2001, 136, 152.

³²¹ В. Јерковић, „О транскрипцији српскословенских текстова“, 76.

³²² П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, 212–213.

³²³ Нисмо наводили све потврде исте лексеме већ само по два примера тамо где их има више.

³²⁴ П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, 146–148.

³²⁵ В. Јерковић, „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, *Jugoslovenski seminar za strane slaviste* 33–34, 1984, 61; В. Јерковић, *Српска Александрида*, 110; Ј. Грковић-Мејџор, *Језик „Псалтира“*, 62.

промене (на свѣщницѣ 58б/9, ѿ мннѣ 66а / *ѿорѣа марина*; въ потоцѣ 58б/26), као и у Н мн. именица *о промене (мѣтежницѣ 64а/24, оученици 98б/17) такође се чувају резултати палатализације. У А мн. именица *о промене не долази до обновљања процеса палатализације у новонасталим групама *ки*, *ѿи*, *хи* (хѣтеникы 65а/26, пѣвнгы 65а/2, на грѣхы 96а/5), а иста тенденција постоји и у Г јд. именица *а промене (нз роукы 63б/15, ѿ своѣе пазѣхы 84а/18) и у И мн. именица *о промене (пѣннѣскыи пѣвнгы 70б/1–2, прѣ мннхы 71б/1). С друге стране, у И мн. сложене придевске промене м. р. бележи се резултат обновљања процеса палатализације: велнцнн 94б/2.

Бележење једначења сугласника по звучности у оним случајевима где *ѿолуѿлас-ници* нису раздвајали сугласничке групе, а које је било је познато још у старословенском канону и пренесено у српскословенски језик,³²⁶ у Деч. је потврђено у предлогу без- (вс троѿда 77б/20), у префиксу без- (вснннѣи 70а/7–8, веспѣалнѣ 71а/5), префиксу нз- (нхѿдеѣи 57а/8, нспнѣаю 69б/23), раз- (растрѣзашѣ 80б/18, расхытнѣшѣ 83а/5), као и у префиксу въз- (въхѿѣтѣтѣ 62б/7, въспѣшашѣ 68а/5). „Удаљавање од старословенске основе“ у речима где (< кѣде) (гдѣ 76б/16, 95б/23), здравнѣ (< сѣдравнѣ) (здравн 101б/11), здравѣ (< сѣдравѣ) (здрава 80б/1–2, здравѣ 80б/3) познато је и у другим српскословенским текстовима.³²⁷

У испитиваном тексту ретко се региструју примери упрошћавања сугласничких група.³²⁸ До упрошћавања групе *-згн-* у *-зн-* долази три пута (празннѣ 58б/16, празнословѣ 66а/18–19, празно 87б/13), док је у осталим случајевима *г* надметнуто (празнѣи 58б/23, празннѣи 59а/13). Постоје још две потврде кршења етимолошког правописа у виду упрошћавања групе *-сѿин-* > *-сн-*: чѣснѣи 83б/24, чѣсноиѣ 86а/16–17. У свим осталим случајевима група *-сѿин-* се чува у виду надметања слова *с*: чѣснаго 55б/24, чѣснѣиши 58а/24.

Ако изузмемо примере за које можемо рећи да још у канонским, али и у неким споменицима наше редакцијске писмености, имају статус фонетских дублета, када је реч о присуству, односно одсуству епентетског *л*³²⁹, можемо рећи да нема других потврда губљења епентетског *л* у испитиваном тексту: вѣвѣнѣю 63б/1, вѣвѣнѣа 70б/8, вѣвѣне 74а/17; дрѣзновѣнѣа 82б/5, дрѣзновѣннѣи 85а/22, дрѣзновѣнѣиѣмѣ 95а/7.³³⁰ Иако је феномен губљења овог гласа био познат још у старословенском језику,³³¹ у редакцијској писмености код нас се не очекује, а одсуство епентетског *л* могло би сведочити како о утицају народне базе на књижевни језик,³³² тако и старијем предлошку с којег је текст могао бити пренет, али и о утицају језика писара странца.

³²⁶ Н. Драгин, *Језик Теодосијевој „Жиѿиѿа Свѣѿој Савѣ“ у ѿреѿису монаха Марка из XIV века*, Нови Сад, 2007, 70.

³²⁷ М. Пешикан, „Питања ортографске стандардизације и метода речничке обраде грађе српске редакције старословенског језика“, *Јужнословенски филолоѿ XXXIII*, 1977, 162.

³²⁸ У обзир нисмо узимали примере с обележеним скраћивањем, као што је пример пѣннѣскыи 66а/8.

³²⁹ СС 1999: *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова, Москва, 1999, 89–90; Н. Драгин, *Језик Теодосијевој Жиѿиѿа Свѣѿој Савѣ*, 77.

³³⁰ Ниједна од наведених лексема није забележена с епентетским *л*.

³³¹ А. Вайан, *Руководство по старославянскому языку*, Москва, 1952, 78–79.

³³² П. Ивић, *Дијалектѿолоѿиѿа срѿскохрѿваѿској језика*, 152.

Промена $zr > zgr$, забележена још у канонским споменицима,³³³ у Деч. се јавља четири пута, при чему је слово g увек надметнуто: разѣрѣшенныи 636/25–26, разѣрѣшенню 946/14. У свим осталим случајевима чува се група zr : възраста 57a/12, съвъзрастѣше 616/12–13.

Упрошћавање групе *сц* у *сѣ*, које се бележи већ у списима канона³³⁴, у испитиваном тексту забележено је три пута (блнстаатн 65б/10, блнстаѹѣѣ 70а/5, блнсташѣѣ 100а/10–11), док се у осталим случајевима јавља *сц* (нсѣлкенѣн 76а/8, нсѣлвнын 80б/8–9).

Анализом фонетских црта у Деч. утврђено је да је писар био веома добар познавалац књижевне норме српскословенског језика.

Међусобно замењивање графема *ы* и *и* говори у прилог томе да слово *јери* има гласовну вредност *и*, баш као што и замењивање *ѣ* и *е* говори у прилог екавској рефлексацији *јаѣа*. Потврде преласка *ь* у *а* нису регистроване, што, осим о добром познавању етимолошког правописа, може сведочити и о постојању *ѡлуѣласника* у говору писара с обзиром на то да су прве потврде замене *ь* у *а* у рашким документима забележене крајем XIV, почетком XV века,³³⁵ а да је изједначавање ових фонема у корист вокала *а* текло постепено од запада (почетак XIV века) ка истоку.³³⁶ Тако се и данас на подручју призренско-тимочке дијалекатске зоне, од југоисточне границе косовско-ресавског дијалекта па до границе Македоније и Бугарске, изговара посебна фонема на месту старих словенских *ѡлуѣласника* и секундарног *ѡлуѣласника*.³³⁷

Текст Деч. одликује, пре свега, пажљиво чување књишких категорија у домену предлога и префикса. Група -кь- између консонаната прелази у -кв- (само два пута

³³³ С. М. Кулбакин, *Старословенска грамаїтика*, Београд, 1930, 65–66.

³³⁴ И. Дуриданов (ур.), *Граматика на старобългарския език. Фонетика, морфология, синтаксис*, София, 1991, 116.

335 Поред наведеног традиционалног гледишта о најранијим потврдама вокализације *йолујласника* у *а* на штокавском терену, ваља истаћи да се данас зна и за знатно раније потврде (око 1206. у Хиландарском типикy), в. В. Савић, „Штокавска вокализација у Хиландарском типикy“ *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXIX, 2013 [штампано 2014], 83–88. Условно можемо говорити и о двама потврдама замене *йолујласника* вокалом *а* у Вукановом јеванђељу (1196–1202), које би самим тим биле неколико година старије од потврде у Хиландарском типикy. Реч је о присвојном придеву *аадннѣъ*, за који, како В. Савић наводи, не можемо бити сигурни да ли има статус алофона или је у питању пример потпуне вокализације секундарног *йолујласника* у *а*, в. В. Савић, „О једној замени јера са аз у Вуканову јеванђељу“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXII/1–4, 2007, 75–78. Друга потврда, која се услед физичког оштећења више не може видети, јесте у прилогу *канъ* у запису старца Симеона на крају Вукановог јеванђеља, в. Ђ. Трифуновић, „Запис старца Симеона у Вукановом јеванђељу. Издање текста“, у: *Са свештојорских извора*, Београд, 2004, 77–78. Постојала је, али је временом потпуно избледела, и једна потврда вокала *а* на месту *йолујласника* у речи *богоносѣъ* у натпису уз лик Светог Саве у Милешеви (1220–1228), в. Ђ. Трифуновић, *Ка ѱочецима срѣске ѱисменосѣи*, Београд, 2001, 36–37.

³³⁶ П. Ивић, М. Грковић, „О почецима замене полугласа са а у ћирилским споменицима“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XIV/1, 1971, 53–59; П. Ивић, „Судбина полугласа у српскохрватском језику“, у: *Из историје српскохрватског језика (изабрани оједи II)*, Ниш, 1991, 205–206.

³³⁷ П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, 146–147.

Морфолошке одлике језика Житија Светог Бенедикта

Анализа морфолошких одлика испитиваног текста треба да покаже у којој мери се чувају књишке редакцијске особине, те да ли су и у којој мери присутне црте народног говора и да ли им се може одредити уже дијалекатско подручје.³³⁹

Деклинација именица

Међу именицама **й* врсте најфреквентнија је именица *сынъ* с наставцима **о* промене, који су били познати још у канонским споменицима³⁴⁰: Г јд. *тѣло љмѣршаго сѣна* своѣго положивъ 95а/26–95б/1, Д јд. *сѣноу соуцоу* 84а/23, А јд. *нѣмѣше сѣна* 95а/20, *даѣмѣн сѣна* мѣноу 95б/8, Л јд. *ѡ ѡца нсходѣи* и на сѣнѣ почиваѣе 102а/10. У А мн. нису забележене иновације: *своѣ сѣны* съ *тѣ бѣи* приносѣти 65б/25–26.

Када је реч о именици *домъ*, видимо да су присутни наставци **й* (Л јд. *къ домоу бѣѣи* 58б/11, *къ своѣ бѣхъ домоу* 87б/21) и **о* промене (Г јд. *на горници дома* 71б/24). У примеру *ѡ прага домоу* по нѣ мало тѣо кѣнѣ нзыти 97а/12–13 не можемо бити сигурни да ли је реч о Г јд., односно о чувању наставка непродуктивне парадигме или о Д јд., у којем би се огледао утицај **о* промене.

У Г јд. именице *чѣнъ* забележен је утицај продуктивне **о* промене (*ѡ конѣнъ же* и *сановѣнѣ ѡбѣстонѣ чѣна* 78б/22–23), док се у Л јд. чувају наставци непродуктивне врсте (*ѡ нѣ по чѣноу бывѣѣи главѣнѣ* 87а/5–6). Када је реч о И јд. *кѣи чѣнѣ* 87а/2, *кѣи чѣнѣ* 99б/8, не можемо знати да ли је реч о утицају **о* основе или је реч о наслеђеној форми из канона са вокализацијом *ѡлуѣласником*.

Међу именицама мушког рода **и* врсте издвајамо најпре најфреквентију, а то је именица *господъ*, код које се у Д јд. најчешће јавља старословенска иновација у виду наставка **й* промене³⁴¹ (*хъ*): *прилѣплаѣен се гѣи* 80б/26, *гѣи помѣи* се 96а/2. Наставак **о* промене у истом падежу јавља се само једном: *къ гѣи* 80а/26. И јд. ове именице увек се пише скраћено, те не видимо у каквом се лику јавља наставак: *съ гѣи* 81а/1, *съ гѣи* 81а/5. Именица *огнь* приклонила се **о*, односно **ѡ* обрасцу: *на ѡгнѣ колѣси* 99а/8; *ѡгнѣ зѣланѣнѣи* 100б/19, *ѡ зѣланаго ѡгна* 100б/22. Такође, у А јд. именице *зѣрѣ* јавља се наставак **о* промене: *зѣрѣ нѣкоѣго глѣдѣти* 59б/4.

Именице женског рода **и* промене које дају повода за напомене јесу: *волѣзѣнъ*, *добродѣтелъ*, *заповѣдъ*, *моѣи* (мн.), *страстъ*, *сѣнѣдъ*, *тѣваръ*. У Г мн. именице *сѣнѣдъ* јавља се наставак *-ѣи*, који се бележи и у канону³⁴²: *сѣнѣден* 58б/15, *сѣнѣден* 76б/20–21. Исти наставак забележен је и у примерима *тѣварѣи* 99б/14, *стѣрѣи* 55б/11, док се код именице *заповѣдъ* јавља наставак *-ни*: *заповѣдѣи* 80б/15. Чување старог наставка у И мн. бележи се у следећим примерима: *волѣзѣнѣи* 66а/8–9, *добродѣтелѣи* 65б/9, *страстѣи* 81б/14. Уопшта-

³³⁹ Као илустрацију сваке од анализираних морфолошких одлика наводимо по два примера, односно један тамо где не постоји више потврда, или три примера уколико су то све забележене потврде.

³⁴⁰ С. М. Кулбакин, *Старословенска грамаѣика*, 70.

³⁴¹ *Ibid.*, 83.

³⁴² И. Дуриданов (ур.), *Грамаѣика на старобѣлѣгарскиѣ език*, 156.

вање наставка -ѣмъ у Д мн., одн. наставка -ѣхъ у Л мн. јесте редакцијска особина, која се бележи још у канонском корпусу³⁴³, а у испитиваном тексту ови наставци потврђени су следећим примерима: Д мн. виднъ сѣнѣдѣ 76б/26, Л мн. ѿ сѣхъ ѿникъ моѣ 101б/12.

У Деч. се јављају три именице**ī* промене: *любь*, **кры* и *црькы*.

Именица црквы у Г јд. чува наставак *и промене (8х): нзъ цѣркве 66б/16, каноуѣинскыѣ цѣркѣ епѣпъ 79б/15. Једном се појављује наставак -н, али у датом примеру постоји могућност да је реч о Д јд., те у том случају не говоримо о одступању од нормe: цѣркѣн презвѣнтеръ 70а/13. У А јд. именице црквы чува се стари облик, с тим што се чешће јавља облик А јд. са старословенском вокализацијом *йолуѣласника* (2 : 1): цѣркѣ сѣѣнноуѣ сѣтго мартѣнна сѣтворѣ 73б/12–13, въ сѣтго ѿоанна цѣркѣвъ 93а/1–2. У Л јд. под утицајем *ї основа јавља се наставак -н, који је забележен још у канонским споменицима³⁴⁴: въ цѣркѣн погребѣны бѣше 88а/26–88б/1, въ цѣркѣн быти 88б/10. У складу с нормом образовани су Н мн. цѣркѣн ѿпоустѣѣкѣше 80а/7 и Л мн. въ цѣркѣѣ 101б/14.

Именица љубы у Н јд. у испитиваном тексту има облик љубѣе, који је забележен и у канонским споменицима³⁴⁵: Ћъ љубѣе ꙗꙑ 976/25. Г јд. јавља се по норми: заюже къ мнѣ љубѣе гадѣмь изнемагаѣ 586/21–22. Међутим, појављује се два пута и облик љубѣ, где долази до губљења в иза б³⁴⁶: нже себе за юже къ ꙗꙑ хуѣ , љубѣ ѿнчѣствоу прѣдѣ 65а/10–11, љубѣ ꙗꙑ 696/25. И јд. образован је у складу с нормом: љубовню 56а/24, љубокію 93а/23. На једном месту забележен је облик И јд. без финалног -ю, који се у народном говору почео јављати од XIII века код именица женског рода *ї врсте³⁴⁷, те овај наставак највероватније преко *ї основа продире међу именице *ї промене: несѣтною љубови 986/4.

Г јд. именице *кры чува стари наставак: приѣтиѣ вѣчнаго тѣла же и крѣве 100б/25–26. У И мн. бележи се утицај *ї промене, што је била одлика и старословенских канонских споменика³⁴⁸: всѣ тѣло своѣ крѣвѣи обѣтѣаемо зрѣ 60а/26–60б/1.

Када је реч о именицама мушког рода консонантске промене, даћемо осврт само на оне именице које дају повода за напомене.

Међу именицама мушког рода највише потврда има лексема дњь, која у Г јд. чува стари наставак: ѿ того днѣ 67а/5, шестаго днѣ 100б/17. С друге стране, у Д јд. видимо утицај продуктивне *о промене: свнтаюшоу днѣ 86а/19. У Л јд. очитује се утицај именица *ї врсте: по третѣмь днн. У Г мн. такође видимо утицај именица *ї врсте: въ єднн' ѿ днн 58а/19–20, ѿ днн 68б/20. У наставку за Л мн. *йолуїласник* је вокализован: по малѣ оубо днѣх 88а/25. У Л дв. потврђен је једном стари облик по двою днѣ 91а/2, док се на другом месту на месту двојине јавља форма множине въ двѣх же днѣх 91а/3–4.

³⁴³ С. М. Кульбакин, *Сїхарословенска ірамайїка*, 77; И. Дуриданов (ур.), *Грамати́ка на старобългарския език*, 157.

344 *Ibid.*, 164.

³⁴⁵ С. М. Кульбакин, *Старословенска граматика*, 94.

³⁴⁶ Ђ. Даничић, *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека*, Биоград, 1874. 20.

347 *Ibid.*, 41.

³⁴⁸ С. М. Кульбакин, *Старословенска граматика*, 93–94.

Утицај **ī* врсте види се и у Л јд. именице каменъ: о каменн 74а / доња марїина. У Д мн. уобичајен је наставак с вокализованим *йолуїласником*: каменѣ пагѣбно и онон сѣтрѣнѣ быти чашн 62а/23–25.

У Н мн. именица на -теъ, поред старих облика по **n* консонантској промени *хранителе* 61а/13, *оутителе* 61а/14, срећу се и облици настали под утицајем **ī* промене *родителѣ* 89а/10, *родителѣ* 89б/21. Потврђен је наставак -ен у Г мн., настао највероватније под утицајем **ī* основа: ѿ тамошнѣ жителек 63а/18. У Д и А мн. јављају се наставци **jo* промене, који се у наведеној групи именица у множинским формама јављају још у канону³⁴⁹: Д кѣ родителѣ 89б/4, кѣ своѣ родителѣ 90а/12–13, А стронтеле тѣмѣ поставнѣ 71б/13–14, родителе пате мѣри люде 89б/1–2.

Међу именицама средњег рода **s* основа у испитиваним делима се налазе: дрѣво, небо, око, слово, оучо, чюдѣ.

Иако се именица дрѣво у најстаријим споменицима словенске писмености мењала по **o* промени, забележени су и облици са **s* основом.³⁵⁰ У Деч. се ова именица јавља само једном у А мн. и има консонантску основу: дрѣвеса пожеже 73б/11.

Именица небо углавном се мења по **s* консонантској промени: Г јд. съ нѣсе 89а/19, 98б/23, Л јд. на нѣсн 91б/24, Г мн. до нѣсѣ 101а/9, А мн. на нѣса въсѣ ѿ сѣго 99б/1–2, 101а/4, Л мн. на нѣсѣ 89а/14, 89а/15. У наставку Л јд. видимо утицај именица **ī* врсте, који је забележен још у канону³⁵¹, а наставак -сѣ у Л мн. редакцијска је особина, такође забележена још у канонском корпусу³⁵². Утицај **o* промене бележи се у Д јд. нѣсѣ н землн творѣцѣ 89а/18–19.

Утицај продуктивне **o* промене на деклинацију именице слово видимо у трима падежима: Г јд. ѣтитѣствѣ слова не хоудѣ просѣа 100а/25–26, Д јд. словѣ подвигшѣ се 79б/19, И јд. словѣ свѣтовиднѣ 100б/2. У свим осталим потврдама ове именице бележи се **s* основа: Н мн. словеса 55а/14, А мн. словеса испраѣе 88б/14–15, 96б/18, И мн. наказател'ннѣмѣ словеса 56б/25–26, 59а/5, Л мн. въ сѣеннѣ словесѣ 96б/12.

Именица чюдѣ мења се само по **s* консонантској промени: Г јд. чюдесе всакого нзѣщнѣ послѣдова таннѣство 94б/10–11, чюдесе скоростню 95а/14, Л јд. ѿ чюдеса 99а/18, Г мн. чюдесѣ 58б/8, 70а/5, Д мн. чюдесѣ показаніе мнѣобразнѣ сѣтвараю 93а/25–26, А мн. оуѣтн . сѣа чюдеса 93а/19–20, чюдса творетѣ 93б/6–7, И мн. бѣтвннѣмѣ чюдеса 92б/19.

У највећем броју потврда именица око налази се у двојини: Г ѿ оустѣ н очню 74а/5, Д себе ѿѣ очнѣмѣ показаше 73б/21–22, А свон очн възведе 94б/6, И оушнѣмѣ очнѣмѣ 60а/10, прѣ очнѣмѣ сѣренѣмоудрѣ 72б/19–20, Л въ очню ѣ 75а/16, въ очню всѣ 80а/4. Једном је забележен наставак **o* промене: И јд. окѣ 63б/4. На једном месту бележи се Л мн.: въ дѣшн оушнѣмѣ очесѣ въ 100а/11.

Именица оучо такође се јавља у двојини: И оушнѣмѣ ѣ слышанаа 100б/14–15.

Код именица средњег рода **n* основе, врѣме и нѣ, само на једном месту у Д јд. бележи се утицај продуктивне **o* промене: врѣменѣ прннѣоужающѣ 76б/9. У И јд. јавља

³⁴⁹ П. Ђорђевић, *Сѣарословенски језик*, Нови Сад, 1975, 100.

³⁵⁰ С. М. Кулбакин, *Сѣарословенска ірамаїшка*, 88; И. Дуриданов (ур.), *Грамаѣка на старобѣлѣ-гарскія језик*, 167.

³⁵¹ *Ibid.*, 165.

³⁵² С. М. Кулбакин, *Сѣарословенска ірамаїшка*, 77; И. Дуриданов (ур.), *Грамаѣка на старобѣлѣ-гарскія језик*, 157.

се редакцијски завршетак -ѣмъ: нмѣнѣмъ 55a/19, 57б/8. Једном је Д јд. код именице врѣме забележен по норми: врѣмѣни же безмѣлвѣствовати по³⁵³юще 98б/9–10. Као и код именица мушког рода с основом на консонант, у Л јд. јавља се наставак -н: въ всемъ жнвота его врѣмѣны 60б/5–6. У Л мн. јавља се уопштени редакцијски наставак -ѣхъ: въ разлнчнѣхъ врѣменѣхъ 85a/24–25.

Именица средњег рода *t основе отроче фреквентнија је од именице отрокъ (5 : 2). При томе, Г јд. ове именице увек чува стари наставак: оудѣршаго же отрочете ѿць 95б/18–19, врхоу тѣла отрочете 96a/2. У Л јд. јавља се наставак -н, забележен још у канонском корпусу³⁵³: о отрочети 96a/12.

Међу именицама које су се мењале по *o/jo промени бележи се утицај непродуктивне *й врсте у Д јд. (4x), што је било познато још у канонским споменицима код именица с обележјем *живо* + које су означаваале лична имена, титуле, звања и апстрактне појмове³⁵⁴: дѣхъ нже бѣи прилѣпленъ се 81a/1–2, ѿскръбленномоу дати моужевн 91a/12–13.

Изједначавање А јд. м. р. *o/jo промене са Г код именица које означавају бића, започето још у канону³⁵⁵, у испитиваном тексту јавља се скоро доследно: своѣго ѡченника мавра въ-скорѣ призвавъ 69a/9–10, своѣго оудѣнника избавивъ 71б/19–20. Постоје две потврде именице доухъ у којима се очитује старије стање (А = Н): мы же не дѣхъ мнра сего приехѡ , нь дѣхъ нже ѿ бѣ 81a/13–14.

У Л јд. именица мушког рода *o основе само једном се јавља наставак -оу под утицајем народног говора³⁵⁶: ѿ тѣнѣмъ ѿиѣн венѣдиктоу 96a/25–26.

Код именица средњег рода на -нѣ бележи се сажимање вокала -ни > -н у Л јд.: въ видѣни 58б/17, ѿ такоуѣмъ сѣгрѣшени 72a/16–17. У нешто већем броју примера (23 : 13) јавља се -ѣн: своѣ нерадеѣе спсѣнѣи 63a/1, ѿ тѣ исправленѣи 63a/4.

Као и у старословенском језику, именица братъ има углавном збирну множину братни³⁵⁷: Н вса братѣ на колѣно прѣклонѣннѣ себе прѣ бѣмъ помѣтааѣ 66a/16–17, Д како възмогоу сѣдѣлати вѣртоуѣ братѣи 68a/21–22. Морфолошки гледано, облик братни јесте једнина и припада *ja промени, а глаголи с којима регира налазе се у форми множине (5x): себе братѣ на мѣтвоу даше 66б/11–12, братѣ хотѣхоу 74б/1. На неким местима се уместо наставка за Д јд. код ове именице јавља наставак *ja промене за Д мн. (11x): бѣше братѣмъ трѣдно 67a/15, ѿко н братѣмъ гласы ѣго слышати 73б/24–25. На једном месту код ове збирне именице у форми Д мн. постоји инконгруенција у роду с партиципском формом, односно семантичко слагање: послѣаѣмѣ братѣмъ 76a/25–26. На појединим местима именица братъ нема збирну множину, што видимо по форми Г мн., у којој се очитује утицај именица *й врсте: ѿ братѣи 75a/15, 76б/4; ѿ братѣи 76б/12, 80a/14, 83a/6. Једном је потврђена двојина именице братъ: Д въ тѣ ѡбо дѣхъ двѣма братома ѣдномоу ѡбо въ своѣи кѣлѣи безмѣлвѣствоуѣщоу дроугомоу же нздалече жнвоуѣщоу 101a/4–7.

³⁵³ С. М. Кулбакин, *Старословенска грамаѣика*, 89.

³⁵⁴ И. Дуриданов (ур.), *Грамаѣика на старобѣлѣгарскѣи ѣзик*, 140.

³⁵⁵ П. Ђорѣић, *Старословенскѣи ѣзик*, 90.

³⁵⁶ Ђ. Даничић, *Истѣорија облика*, 49.

³⁵⁷ И. Дуриданов (ур.), *Грамаѣика на старобѣлѣгарскѣи ѣзик*, 142.

У Н мн. су још у канону наставци *ї промене м. р. продирали у именице *jo парадигме³⁵⁸: мноџы бѣгоговѣнни моужіе 56а/23, пастыріе нѣцїн 59б/1, сѣын моужіе 81а/7. Утицај *ї основа на именице *jo промене види се и у облику Г мн. именице моужь: толнцѣ моужен роук{ы} 74б/9–10, много мноџьство моужн ндолоненстовнѣ бѣше 83б/18–19, многѣ моужїн тыщанїе сѣтворити 94б/15. У канонским споменицима постоји само један пример са Г мн. на -ен код именица *jo промене у Асемановом јеванђељу.³⁵⁹

Утицај именица *ї промене види се и код именице гладь у И јд.: гладемь нзнемагѣ 58б/21–22, секе же гладемь таяща 63а/20. Када је у питању Г јд. именице троудь у примеру ѿ троудн 58б/2, не можемо бити сигурни да ли је у питању омашка писара или је реч о утицају *ї промене будући да се овакав облик Г јд. само једном.

Код именица које припадају *о обрасцу,³⁶⁰ а које као и именице *й врсте имају једносложну основу, још у канонским текстовима долазило је до појаве проширења -ок- у Г мн.³⁶¹ (6х): рѣ бывшї трѣсовь 80а/7, мльнїн н громовь глѣ н дѣжѣ 97а/8–9.

Наставак -мн из *ї основа у И мн. именица с. р. *jo промене, који се бележи и у старословенским канонским текстовима³⁶², јавља се осам пута у испитиваном корпусу: оумышленн 58а/25, знаменн 65б/10–11.

У Л мн. забележен је два пута наставак -охъ, посведочен и у канонском корпусу³⁶³, настао уједначавањем према Д мн. *о основа³⁶⁴: въ помыслѣ 64а/14, въ жнзни вѣчныѣ глѣ бѣгодохновеннѣ 97б/11–12.

Иако је некадашње меко *p'* врло рано депалатализовано, већ крајем Х или почетком ХИ века,³⁶⁵ осим код именице пастырь, колебање између тврде и меке промене примећујемо и код именице монастырь: Г јд. прѣстољ сѣго апѣла н пастыра 89а/16, ѿ монастыра 58а/2, 66б/26, Д јд. къ монастыроу 77б/25, Л јд. ѿ монастыры 82б/23, въ сѣго монастырн бысть 84б/26, Н мн. пастыріе нѣцїн 59б/1, Г мн. бї, монастырен 65б/17, ѿ монастырен 66а/10, Д мн. ноужа хбо ѣ прѣселити се монастырѣ 67б/1–2, Л мн. въ трехъ онѣхъ монастырѣ 67а/21–22. У множинским падежима примећују се наставци *ї врсте, који су још у канонским споменицима били присутни међу именицама *jo промене.³⁶⁶ Трагови наставака меке промене код именице монастырь могу представљати потврду да је ова реч позајмљена из грчког (< μοναστήριον) „док је у јужнословенским језицима још увек постојала корелација мекоће“.³⁶⁷ Међутим, не треба искључити могућност да је меко *p'*, које није део српскословенске фонолошке

³⁵⁸ С. М. Кульбакин, *Старословенска грамаџика*, 83–84.

³⁵⁹ *Ibid.*

³⁶⁰ Овде убрајамо и именицу дарь, која се још у канонским споменицима чешће јављала по *о него по *й промени, в. СС 1999, 184.

³⁶¹ С. М. Кульбакин, *Старословенска грамаџика*, 73.

³⁶² П. Ђорђић, *Старословенски језик*, 94.

³⁶³ С. М. Кульбакин, *Старословенска грамаџика*, 74.

³⁶⁴ В. Јерковић, *Српска Александрида*, 143.

³⁶⁵ В. Јерковић, „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, 58; А. Младеновић, *Историја српског језика. Одабрани радови*, Београд, 2008, 34.

³⁶⁶ С. М. Кульбакин, *Старословенска грамаџика*, 83–84.

³⁶⁷ А. Лома, *Топонимија Бањске хрисовуље. Ка осмишљању старосрпског топонимасличког речника и бољем познавању ошћесловенских именословних образаца*, Београд, 2013, 151–152.

норме, могло постојати у дијалекту писара. У прилог томе може говорити постојање ове фонеме у језику писара Бањске хрисовуље, која нам даје драгоцене податке о томе да је „на делу старосрпског језичког простора почетком XIV века“ још увек постојало меко *p*'.³⁶⁸ Чување наведене фонеме потврђено је и у језику акта архиепископа Никодима за Карејску ћелију Светог Саве Јерусалимског, који је настао у истом периоду и на истом, косовско-ресавском дијалекатском подручју као и Бањска хрисовуља.³⁶⁹ Меко *p*' бележи се и у језику патријарха Пајсија (прва половина XVII века), који је био родом из Јањева.³⁷⁰ Постоје подаци да се у овом месту, које припада суседном призренско-јужноморавском дијалекту чува наведени палатални консонант.³⁷¹

Чување двојине код именица средњег рода забележено је у А прјклонѣ колѣнѣ 76а/7 и И прострѣтама ! крылома 70б/26. У последњем примеру видимо да је писар уз именицу средњег рода *о промене употребио придев у женском роду двојине.

Међу именицама које су се мењале по **a* промени примећено је највише црта из народног говора.

Под утицајем народног језика у Г јд. једном се бележи наставак *-e*, потврђен још у најстаријим споменицима³⁷²: ѿ злогѣ 73a/8.

Једном се на месту А јд. ж. р. и код именице и код придева уз предлог *подъ* јавља Л, што би се могло приписати мешању падежа места и падежа правца у народној бази писца³⁷³: *пѣ тѣнѣи нозѣ члѣка бѣја пѣложн* 946/20–21. Међутим, у старосрпској писмености уз глаголе финалне директивности, односно уз глаголе смештања осим А с предлозима *оу* и на јављао се и Л³⁷⁴, као траг општег просторног значења прасловенског Л,³⁷⁵ те бисмо и истакнуту предлошко-падежну конструкцију могли посматрати као архаичну синтаксичку црту, иако би се уз глаголе „ослабљене моторике“ уместо А с предлогом *подъ* очекивао И као „одјек старијег стања“³⁷⁶.

На једном месту примећено је одступање у В јд.: ѿ гљбљина 81a/21.

У Л јд. три пута је забележен наставак *-и* из меких основа³⁷⁷: въ стрѣнѣи бѣры³⁷⁸ 61a/7, въ тишинѣи 61a/11, на стрѣмѣи горы 67a/17–18.

368 *Ibid.*, 291.

³⁶⁹ J. Грковић-Мејдор, „О језику акта архиепископа Никодима за Карејску ћелију Светог Саве Јерусалимског“, *Црквене студије* 16/2, 2019, 648.

³⁷⁰ И. Безрукова, „Морфолошке одлике култних списа о Светом цару Урошу патријарха Пајсеја“, *Окіѡих. Часопис Одјељења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштва чланова у Црној Гори* X/11, 2020, 16–17.

³⁷¹ М. Павловић, *Говор Јањева: међудијалекатски и миксојлошки процеси*, Нови Сад, 1970, 31.

³⁷² D. Brozović, P. Ivić, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb, 1988, 22.

³⁷³ П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, 142.

³⁷⁴ С. Павловић, *Дештерминативни падежи у старосрпској пословној правној писмености*, Нови Сад, 2006, 91–92, 96.

³⁷⁵ В. Н. Топоров, *Локатив в славянских языках*, Москва, 1961, 294–301.

³⁷⁶ С. Павловић, *Детерминативни падежи*, 110–111.

³⁷⁷ Ђ. Даничић, *Историја облика*, 51.

³⁷⁸ Као и код именица *монастырь* и *пастырь*, и код ове именице, која је првобитно припадала меком обрасцу, узимамо у обзир могућност да је меко *p'* могло постојати у дијалекатској бази писара.

Иако се у примеру вѣстѣни на воды 69б/11–12 чини да у питању може бити Л јд., овде је реч о форми А мн. У прилог томе говоре облици Л који се у оквиру исте главе (VII) појављују у облику множине: ѿ ходнѣш {н}мѣ на водахъ 68б / *доња марїина*, въ водѣ плакыѣ носимѣ бѣ 69а/19–20, ходити по водахъ 69а/25–26.

Код именице чаша, која припада *ja промени, у Г мн. појављује се редакцијска иновација у виду наставка -ен: не толнко ли чашен испилн кѣте 76б/21–22. Највероватније да је овде реч о аналошком ширењу наставка *ї основа, које је у језику канонских старословенских споменика захватило именице *jo промене.³⁷⁹

Чување двојине бележи се код именица дѣва, нога, роука, оустѣна: Н двѣ нѣцѣн дѣѣ 87б/19–20, Г ѿ чѣною єго роукѣ 70б/16, ѿ сѣго роукоу 71а/12, Д къ сѣго ногамѣ 90б/23, А тѣе же двѣ дѣѣ 88б/6–7, роуцѣ на нѣо прострѣтъ 96а/3–4, И прѣ нога^{ua} сѣго 78а/12–13, оустнама мѡнѣ^a 81а/26, роукама свезанѣ 94а/18, Л свѣщѡу въ роукѣ дръже 84б/3. У примеру дѣ въ роуцѣ нхъ 89б/17 реч може бити како о А двојине, тако и о наставку -е у А мн., насталом под утицајем народног говора, те овај пример морамо издвојити као условну потврду двојинске форме на месту множине. У примеру дѣлати въпадши се стѣнѣ зѣнѣ 76а/13–14 и партиципски облик написан је у А двојине ж. р., као и именица, иако, узимајући у обзир цео контекст, на овом месту не очекујемо двојину већ једину. Множина на месту двојине уочена је на следећим местима: Н прѣрѣнныѣ дѣѣ 88а/25, Г дѣѣ ѡнѣ 88а/11, рѣнныѣ дѣѣ 88б/5, И по-срѣдѣ оуѣненѣ стоѣ и тѣ роукама нѣмошныѣ оудн пѣкрѣплаѣѣ 101б/26–101а/1, дѣѣ же не тѣкло сѣ разѣмѣти, нѣ и ѡстнама испѣѣдати 81б/4–6, Л ѿ двѡнхъ дѣѣхъ 87б / *їорѣа марїина*, ѿ дѣѣ^x 88а/15. На једном месту услед скраћеног начина писања не можемо бити сигурни да ли је у питању двојина или множина: Д къ чѣнѣ єго ногѣ 77а/1.³⁸⁰

Деклинација заменица

С обзиром на то да је деклинација личних заменица у испитиваном корпусу углавном у складу са нормом књижевног језика, осврнућемо се на оне случајеве који дају повода за напомене.

А јд. личне заменица за 3. лице м. р. јавља се пет пута у старом облику с иницијалним њ-: въ њ 80б/17, на њ 91а/25. У осталим случајевима, када облик А јд. ове заменице није блокиран предлогом, изједначен је са Г, што је посведочено и у старословенском канону³⁸¹: велѣн єго мѣѣ 91б/20, въскрѣси єго 95б/12–13.

Заменица азъ се у Д појављује и у пуној форми, и у облику енклитике: къ мнѣ 58б/21, мнѣ ѣвѣ нѣѣнѣ сказати 60б/23–24; не ѣвѣ мн 85б/10, 85б/24. У А се само два пута јавља новија форма мѣне ѡставѣ 97б/6, 102а/18, док се у свим осталим случајевима јавља првобитни облик чѣ мѣ гонѣши 74а/18, 90а/21. Заменица ты у Д бележи само облик тѣѣ: к тѣѣ 59а/17, 59а/18. У А ове заменице постоји само облик тѣ: мѣю тѣ 73а/2, 82а/22. У Д заменице въ само једном се јавља енклитика, а у свим осталим случајевима облик вѣмѣ: прѣндѣ къ вѣ и покажѣ вѣ 86а/8–9, вѣмѣ показѣ 86б/23. У А исте

³⁷⁹ С. М. Кулбакин, *Сѣарословенска їрамаїѣика*, 83–84.

³⁸⁰ О начину разрешавања скраћеног начина писања више у одељку Принципи преношења изворног текста.

³⁸¹ П. Ђорђић, *Сѣарословенски језик*, 109.

заменице једном се јавља старији облик непримењени ки створѣ 88a/18, док облик новијег порекла ваѣ није забележен.

Једном је забележен изостанак иницијалног њ- иза предлога код заменице за треће лице множине: И ѣ нѣмѣ 58b/23–24.

Код упитних заменица кѣто и чѣто нема иновација: Н кѣто 81a/3, Г чѣто 64a/20, Д комоу 92b/20, И нѣтѣм 88a/1.

Код присвојних заменица у категорији бића А јд. м. р. доследно је изједначен са Г јд.: сѣа твоѣго въѣ 95b/10, аѣ не сѣа моѣго въскрѣсѣши 95b/22. Облици двојине присвојних заменица бележе се осам пута: Г своѣю очѣю зрѣнѣмъ разрѣшишь 95a/13, И чѣвъствѣныма мѣнѣмъ очѣмъ 74a/2–3.

Облик А јд. м. р. заменице тѣ, то, та изједначен је са Г у примерима: нѣ того на свѣщѣнѣцѣ положи 58b/9–10, кѣ вѣжѣю чѣбѣхъ того ѡвѣ 66a/21–22. А ж. р. заменице тѣ, то, та у множини и на месту двојине бележи облик по сложеној придевској деклинацији: възыде на тѣмъ горы 67b/9–10, тѣмъ же двѣ дѣвѣ ѡ грѣбѣ своѣмъ излазеѣше и ѡ црѣвѣмъ нѣсѣхѣмъ зрѣше 88b/6–8. Облик *иѣије* подсећа на призренско-тимочке облике Н *иѣаја*, А *иѣуја*, а формално је једнак облику Н мн. м. рода у овом дијалекту.³⁸² Када је реч о конструкцијама с глаголима који означавају ментална стања и процесе – перцепцију, емоцију, когницију, не можемо са сигурношћу рећи да ли је падеж објекта А или Г будући да је процес синтаксичке транзитивизације, односно граматикализације А као падежа објекта уз неведене групе глагола текао спорије у односу на глаголе с високим степеном семантичке транзитивности³⁸³: дѣховныи тѣмъ пачѣ питаѣше ѣченѣмъ 59b/13–14, тѣмъ зрѣ , мѣрѣдоваѣше о нѣмъ . и тѣмъ сѣмѣтѣти же и пѣствѣти тѣщаѣше се 63a/1–3. Остали облици ове заменице јављају се по норми: Г мн. тѣмъ възраѣта на слоужѣнѣ въроуѣти 60b/18–19, Д мн. нѣуѣжа ѣ тѣмъ прѣвѣти 61a/9. Заменица овѣ није потврђена у испитиваном тексту, док се заменица онѣ увек јавља по норми: Г јд. онѣо слѣжитѣства 58a/26, Д јд. онѣмъ моужѣ 65b/8.

Када је реч о књишкој заменици сѣ, сѣ, си, постојећа одступања од опште заменичке парадигме позната су била и у старословенском канону³⁸⁴: Н јд. м. р. сын 65a/25, си 90a/14, 102a/3, А јд. м. р. си 81b/18, Н мн. м. р. си 72b/22, 85a/20. Када говоримо о једначењу А са Г, у обзир узимамо само глаголе који су означавали физичке радње, односно глаголе с високим степеном семантичке транзитивности³⁸⁵: оубѣруѣце въѣмъ и въ своѣмъ пѣхѣсѣ сѣмъ сѣкры 84a/5–6, 84a/15.

Заменица въѣ, въѣ, въѣ јавља се увек по норми: Г мн. ѡ вѣѣ 57a/7, Д мн. вѣѣмъ 57a/3. На једном месту постоји могућност да је А мн. м. р. изједначен је са Г, но ипак не можемо знати да ли је овде процес граматикализације А као падежа објекта уз

³⁸² А. Белић, *Дијалекти и источне и јужне Србије*, Београд, 1905, 420.

³⁸³ Ј. Грковић-Мејдор, „Улога синтаксичке транзитивности у развоју словенских синтаксичких структура“, у: *Историјска лингвистика (когнитивно-типолошке ситуације)*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2013, 39–40.

³⁸⁴ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 110.

³⁸⁵ Ј. Грковић-Мејдор, „Когнитивни аспекти развоја транзитивности“, у: *Историјска лингвистика (когнитивно-типолошке ситуације)*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2013, 22.

наведени глагол визуелне перцепције доведен до краја³⁸⁶: *кѣ ѿнѣ єдинодоушно гонєщихъ єго зрѣше* 64б/15–16.

Код заменице *кы*, *коѣ*, *ка* и код заменица с овом основом само на двама местима се примећује продор основе *ко-*, забележен још у канонским споменицима³⁸⁷: А јд. ж. р. *нѣкою* 60а/6, И јд. м. р. *конѣ* 93б/6. У свим осталим случајевима потврђена је основа (-)кы-: И јд. м. р. *кѣ* 87а/2, 99б/8, Н мн. *нѣцѣ* 59б/1, 67б/3. Три пута је А јд. м. р. изједначен са Г у категорији бића: *поѣ сь сокою юношоу нѣкоюго* 67б/7–8, *посла вѣѣн члѣк нѣкоюго мнѣ* 84а/1, *нѣкоюго селанина оуѣгоа обрѣ* 94а/5. Једном је у множини потврђен синкретизам А и Г: *поѣ сь собою малѣ нѣкѣ ѿ мнѣ* 71б/14–15. У двојини је посведочен Н ж. р. *дѣ нѣцѣ* 87б/19–20.

Заменица *всака*/*всакин* мења се по норми: Н јд. с. р. на *всако* 77а/13, Н јд. ж. р. *всака* 99б/13, Г јд. с. р. *кроѣ* *всакого* 89а/2.

Заменица *ннѣ*, *нно*, *нна* мења се такође по норми: Г мн. м. р. *ннѣ* 70а/9, Д мн. м. р. *ннѣмъ* *прѣдати* 72б/14. Уочена је иновација у Л мн. м. р. која може представљати утицај сложене придевске промене, али може бити и резултат утицаја меке заменичке промене будући да дистинкција између *ы* и *н* у овом периоду представља само ортографски манир: *въ ннѣ* 63а/13.

Заменица *такоѣ* има наставке просте и сложене придевске промене, што је потврђено и у канонским споменицима³⁸⁸: Г јд. м. р. *таковаго* 60б/3, *таковаго* Г јд. с. р. 98б/6, А јд. с. р. *таковаѣ* 62а/15, *въ такоѣ* Л јд. с. р. 70б/23, А мн. ж. р. *таковѣ* 74а/21. О једначењу А јд. м. р. са Г овде можемо говорити само условно будући да глаголе уз које се ова заменица јавља одликује низак степен семантичке транзитивности:³⁸⁹ *такова сеѣѣ опасѣниша и постныѣска мѣжа -н-гѣмена испросише* 62а/3–5, *такова сѣа и прозорлива мѣжа нскоусти дръноу* 79а/5–6.

Када је реч о заменици *толикъ*, видимо да она такође може имати наставке просте придевске промене: Н јд. с. р. *только* 60а/2, 60а/11, Н јд. ж. р. *толѣ* 94б/13, 97а/18, Г јд. с. р. *ѿ толѣ* 87а/14. Сложена придевска промена уочена је у Г јд. м. р. *толѣ* 97а/26, Г јд. ж. р. *толѣ* 89а/18. Када је у питању облик Г мн. м. р. *толѣ* 97а/8, реч може бити како о сложеној придевској промени, тако и о утицају меке заменичке промене.

Заменица *дрогъ* јавља се у реципрочним конструкцијама: *дрогъ дроѣ* 67б/22, *дрогъ дроѣ* 86а/26–86б/1, *въ дроѣ дроѣ* 98а/17. Ова заменица потврђена је и с наставцима сложене придевске промене: Н јд. с. р. *дроѣ* 81а/24, Н јд. ж. р. *дроѣ* 98б/16, Д јд. м. р. *дроѣ* 101а/6, А јд. с. р. *въ дроѣ* 83а/21, 98а/20, А јд. ж. р. *дроѣ* 83б/1, Л мн. с. р. *въ дроѣ* 65а/14–15.

³⁸⁶ Ј. Грковић-Мејдор, „Улога синтаксичке транзитивности у развоју словенских синтаксичких структура“, 39–40.

³⁸⁷ И. Дуриданов (ур.), *Грамматика на старобългарския език*, 245.

³⁸⁸ П. Ђорђевић, *Словенски језик*, 111.

³⁸⁹ Ј. Грковић-Мејдор, „Когнитивни аспекти развоја транзитивности“, 22.

Придевска деκлинација

У овом одељку анализом су обухваћени придеви, редни бројеви, партиципи и заменица многи, која се у тексту јавља у форми компаратива.

У Г јд. м. и с. р. сложене придевске промене уопштава се наставка -аго (у облику -ааго написан четири пута, с тим што је једном испред овог наставка мека основа): оуправљшаго 56а/7, ридскаго 57б/2; мнишьскааго 55б/19–20, всезлааго 70а/15, вѣчнааго 100б/25. Једном се на месту Г јд. ж. р. јавља облик И: {с}ь рѣченною горнице ѿ высоты великы паде 71б/26–72а/1. До замене ових падежних облика могло је доћи због предлога съ, који се могао наћи и уз Г и уз И.

У Дјд. м. и с. р. одређеног вида долази до уопштавања редакцијског наставка
-омов/-евов: дѣвовномов 59а/22, глѣшовомов 63б/7, дрѣвнѣмомов 74а/19–20.

У Дјд. ж. р. сложене придевске промене на једном месту јавља се наставак -он из дијалекатске базе, познат од најранијих времена српске писмености³⁹⁰: оугѣдно оубо кмоу бывше мѣстнои красотѣ 776/21–22. На свим осталим местима јавља се наставак по књижевној норми: книжнѣи пользнѣи бѣѣ 59а/22–23, прозорликѣи чюжааху се чистотѣ 846/20.

У категорији бића јавља се синкретизам А и Г јд. м. р.: ѿвѣде грѣдаго ацалѹ 94а/19–20, ѿбрѣте чюнаго ѿца горко плачюша 82б/8.

У Вјд. м. р. неодређеног вида јавља се наставак -е из именичке промене, потврђен још у канону³⁹¹: проклетѣ , проклетѣ а не блѣвѣне . что нмашн съ мноу что ме гонншн 74a/16–17.

Инструментал јд. м. и с. р. неодређеног вида јавља се по норми: дѣмъ бѣѣмъ быше ѿкрѣнна 81а/19–20, съ плачѣ многомъ 88б/16. Одређени вид наведеног падежа јавља се такође по књижевној норми, с тим што у наставку најчешће долази до сажимања: сице прѣбываше неметезнымъ помыслѣ 61а/23–24, ꙗко свонмъ хител’скимъ казател’ствомъ 65б/21–22. Наставак -ем из тврде заменичке промене, који се у И јд. м. и с. р. јавља пет пута, почео се јављати још од XIII века у народном говору.³⁹² Данас је карактеристичан за косовско-ресавски дијалекат, али је био својствен и призренско-јужноморавским говорима у прошлости³⁹³: вставъ оумаченѣмъ лицѣ 62б/3, нравѣ нѣдравѣмъ бывѣ 94а/26. И јд. ж. р. у складу је са књижевним узусом: дѣвкою любовию 56а/24, испадъ водною брѣзостію 68б/26.

У Лјд. м. и с. р. одређеног вида јавља се наставак *-ем*, који је могао бити добијен асимилацијом и сажимањем старословенског наставка *-ѣмь*: ѿ ѿмѣшенѣмь въ хлѣбѣ ѿдѣ съмрътнѣ 696 / *доња марїина*, на воднѣмь хоѣненїи 72а/25–26. Међутим, он је исто тако могао имати ослонац у народном говору,³⁹⁴ а данас је овај наставак одлика косовско-ресавског дијалекта.³⁹⁵ У Лјд. ж. р. сложене придевске промене јавља се наставак у складу са књижевном нормом: въ рѣмсиѣнѣ странѣ 556/7, въ сен тѣмнѣнѣнѣ плѣти 89а/8.

³⁹⁰ А. Белић, *Историја српског језика. Изабрана дела Александра Белића, четврти том*, Београд, 1999. 250.

³⁹¹ А. Вайан, *Руководство по старославянскому языку*, 148.

³⁹² Ђ. Даничић, *Историја облика*, 175.

³⁹³ П. Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд, 1986, 128–129; П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, 137.

³⁹⁴ Ђ. Даничић, *Историја облика*, 183.

³⁹⁵ П. Ивић, *Српски народ и његов језик*, 128–129; П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, 137.

Уопштавање сложене придевске промене у Г, Д, И, Л мн. у испитиваном тексту јесте редакцијска особина која је у многим српскословенским текстовима спроведена до краја³⁹⁶: ѿ лоукавыхъ дѣлъ 64а/5, въ приѣданіѣ страннымъ 86а/12, члѣтскымъ хвалами 57а/21–22, въ праведныхъ дшѣ 64б/18. Уочен је наставак прости придевске промене у Г мн. заменице многъ: по прѣхоженнѣмъ многъ 80б/10. Продирање наставака из тврде заменичке промене у А мн., који је изједначен са Г, и у Д и И мн.,³⁹⁷ спорадично се бележи у језику Деч., а данас одликује косовско-ресавски дијалекат, као и источнохерцеговачке и зетске говоре³⁹⁸: А поѣ съ собою малѣмъ нѣкѣмъ ѿ мнѣ 71б/14–15; Д аще сълѣтитъ се въ нѣмъ малѣмъ оверѣсти се блазѣмъ 64б/2–4, еце живѣмъ тѣмъ възвѣсти 88б/12–13; И мнозѣмъ лѣты 56а/5–6, ѿвръженѣмъ оусты 70б/25. У примеру зрѣше мнозѣ 70а/21 не можемо бити сигурни да ли је у питању Г или А мн. с обзиром на то да је код глагола перцепције развој субјекатско-објекатских односа текао знатно спорије.³⁹⁹

О синкретизму А и Г мн. у деклинацији активних партиципа такође можемо говорити само условно с обзиром на то да се наведени облици јављају уз глаголе с ниским степеном семантичке транзитивности⁴⁰⁰, те не можемо знати да ли је у питању Г или А: гонѣшихъ его зрѣше 64б/16, видѣвъ же члѣнѣмъ ѿца ѿскръбывшихъ се 85а/3–4.

У испитиваном тексту јављају се аналошке иновације у грађењу компаратива, које су биле познате и у старословенском канону.⁴⁰¹ Проширена основа присутна је девет пута у Н јд. м. р. спѣшнѣиши 56б/14, члѣнѣиши 58а/24, једном у А јд. м. р. лѣшнѣиши 64б/13. У Н мн. м. р. уместо наставак -ѣ три пута се среће -и: блѣгороднѣиши 65б/24, спѣшнѣиши 65б/24, мнозѣиши 74б/4. Са проширеном основом потврђене су и форме прилога боље 81б/2 и лоуѣше 78а/25.

Деклинација бројева

Број *један* среће се увек с основом *ѣднн-*, у складу с књижевном нормом: Г јд. м. р. ѿ *ѣднного* 99б/9, Л јд. ж. р. ѿ *ѣдннон* 71б/7.

У деклинацији броја *два/оба* јављају се облици по норми: Д м. р. *овѣма* 86б/20, *двѣма* 87а/19, А м. р. *оба* 101а/8, Л м. р. по двою 91а/2.

Број *ѣри* јавља се у форми множине у Н м. р. *трѣ* 67а/13, Г с. р. до *трѣхъ* 73а/20, Д с. р. *трѣ* 74б/2, Л с. р. въ *трѣ* 57б/18. У Д и Л присутни су редакцијски наставци -ѣмъ, односно -ѣхъ. Форма *трѣхъ* у генитиву позната је у старим српским споменицима од најранијих времена.⁴⁰² Једном је овај број посведочен у прилошком изразу: три крати 96а/23–24. Број *чеѣри* јавља се само једном, такође са формом Л на месту Г: ѿ *чѣтырѣ* 56а/1.

³⁹⁶ В. Јерковић, „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, 62.

³⁹⁷ Ђ. Даничић, *Историја облика*, 192, 195, 207.

³⁹⁸ П. Ивић, *Дијалектолозија српскохрватског језика*, 137, 182, 217–218.

³⁹⁹ Ј. Грковић-Мејџор, „Когнитивни аспекти развоја транзитивности“, 22.

⁴⁰⁰ *Ibid.*

⁴⁰¹ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 124.

⁴⁰² Ђ. Даничић, *Историја облика*, 237.

Иако по норми број *йеи* има само једнину⁴⁰³, у испитиваном тексту јавља се у Г мн. и то с наставком који је највероватније заменичког порекла: ѿ петѣ 85а/2.

Број *двесѣа* јавља се по норми, у дуалској конструкцији: А двѣ стѣ 85а/11.

Збирни бројеви у складу су с књижевном нормом: Г м. р. ѿбоѣ 98б/17, Д м. р. ѿбонѣ 97а/21, Л ж. р. ѿ двѣхъ 87б / *ѿорѣа марѣина*, Л м. р. въ двѣѣ 93б/17.

Глаголи

Презент се образује по књижевној норми. У 1. л. множине презента атематских глагола јавља се наставка -иѣ, црта која се спорадично јављала у канонским списима и која улази у ред редакцијских уопштавања⁴⁰⁴: *ѣсмы* 60б/17, 63а/11, *ѣсѣи* 63б/18, *нѣсмы* 63а/12, *вѣсмы* 93б/20.

У испитиваном тексту не постоје поуздане потврде асигматског аориста, што није необично будући да је губљење овог типа аориста постало део српскословенске норми⁴⁰⁵, а његово замењивање млађим сигматским аористом започето је још у периоду канона⁴⁰⁶: *прѣдоше* 65б/13, *ѿбрѣтоше* 68а/2. Истискивање асигматског аориста, односно преовладавање млађег сигматског представља резултат утицаја народног језика на књижевни без кршења његове норми.⁴⁰⁷

Када говоримо о старијем сигматском аористу, праћени су само глаголи који су имали више могућности за грађење аориста. Забележено је пет потврда глагола *рѣци* у 1. л. јд. и једна потврда у 3. л. мн. старијег сигматског аориста (*рѣхъ* 63б/2, 94а/24, *рѣше* 66б/21), док поузданих потврда млађег сигматског аориста нема (искључујемо примере 3. л. јд. *рѣче* 66б/7, 77б/2). Млађи сигматски аорист јавља се једном у 3. л. мн. глагола *отѣрѣци* се: *ѿрекоше* се 66а/2. Чување наставка -стѣ у 3. л. јд. јавља се код глагола *быти*, *вѣдѣти*, *въздати*, *дати*, *отѣдати*, *прѣбыти*, *прѣдати*, *оувѣдѣти*, *ѣсти*: *бысть* 90б/14, *вѣсть* 81а/9, *въздасть* 92б/26–27, *въздасть* 98а/11, *да* 89б/17, *ѿда* 57а/2, *прѣбѣ* 57а/14, 66б/1, *прѣда* 65а/11, 66а/4, *оувѣсть* 99а/22, *ѣсть* 77б/24. Бележи се и наставка -тъ, карактеристичан за 3. л. јд. глагола коренске инфинитивне врсте на -ѣ-, -и- и -рѣ-: *быть* (*вѣти*) 67а/5, *оувѣтъ* 61б/7, 89б/5, *наѣ* 66а/6, 71а/1, *въсприѣтъ* 64а/22, *приѣтъ* 68а/24, 76а/22, *прострѣтъ* 56б/20, 96а/4, *прѣѣ* 56а/4.

У 3. л. јд. имперфекта преовлађују форме у којима се бележи сажимање, које је било познато и у језику канонских споменика⁴⁰⁸ (79 : 37): *прошашѣ* 57б/13, *съблюдашѣ* 63б/3; *желаашѣ* 64б/25, *исхоѣашѣ* 66а/18. Постоје само две потврде 1. л. мн. имперфекта и у обема је потврђена контракција вокала: *ѿждахѣ* 86б/13, *слышѣхѣ* 87а/9. С друге стране, када је реч о 3. л. мн., уочавамо да су чешћи облици без обележеног сажимања (11 : 6): *слышаахѣ* 74а/7, *прѣмлаахѣ* 96б/15; *прѣбѣахѣ* 56а/26, *прѣмѣахѣ* 98б/9. У 1. л. јд. глагола *быти* два пута се јавља форма *бѣхъ*: *бѣ* 69б/15, 84а/13. У 3. л. јд. преовлађује облик *бѣ* (55х): *бѣ* 85а/24, 89а/11, док се имперфекатски наставка јавља 18 пута: *бѣше* 92а/15, 96а/26. У 3. л. мн. постоји 5 потврда: *бѣхѣ* 85а/17, 87б/21.

⁴⁰³ П. Ђорђевић, *Српскословенски језик*, 128.

⁴⁰⁴ В. Јерковић, „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, 63.

⁴⁰⁵ *Ibid.*, 62.

⁴⁰⁶ П. Ђорђевић, *Српскословенски језик*, 155.

⁴⁰⁷ В. Јерковић, „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, 64.

⁴⁰⁸ П. Ђорђевић, *Српскословенски језик*, 158.

У грађењу перфекта нису забележене иновације. Најчешће се јавља у 2. л. јд. (10х): *сѣтворилъ еси* 79а/24–25, *речеъ еси* 100а/15–16. Овај глаголки облик у 3. л. јд. јавља се 6 пута у мушком, два пута у средњем и једном у женском роду: *ходилъ ѿ* 69а/25, *далъ ѿ* 92а/4; *послажнлѣ ѿ* 74а/22, *остало естъ* 82а/22; *нзнемогла ѿ* 89а/23. Једном помоћни глагол претходи партиципу: *ѿ сѣтворилъ* 84б/13. Међу наведеним формама у 3. л. јд. једном је забележен перфекат без помоћног глагола у примеру: *и се въсь днрь подъ едннѡу слышнѡую лѡчѡу сѣбрал се* 99а/4–5. С обзиром на то да се изостављање помоћног глагола јавља само код глагола који садржи речцу *се*, можемо изнети претпоставку да је управо постојањем речце подстакнуто стварање краћег перфекта. Не треба искључити ни могућност да је оваква структура перфекта условљена дијалекатском раслојеношћу језичког простора, при чему у виду имамо стање које данас постоји у призренско-тимочком дијалекту, али и у бугарском и македонском језику.⁴⁰⁹ Ипак, на основу једне потврде, која се при томе структурно разликује од осталих, о утицају дијалекатске базе можемо говорити само условно. Примери перфекта без помоћног глагола срећу се спорадично и у списима канона, а најчешће у споменику источнобугарске провенијенције – Супрасаљском зборнику.⁴¹⁰ Постоје мишљења да помоћни глагол несвршеног вида бива потиснут како због видског аспекта, који најчешће није исти као видски аспект глагола који је носилац семантичког садржаја, тако и због чињенице да ова форма није била од семантичког значаја.⁴¹¹ Перфекат у 2. л. мн. потврђен је три пута: *приели есте* 76б/16, 76б/20, *испили есте* 76б/22.

Плусквамперфекат се образује од имперфекта глагола *быти* и партиципа перфекта. Увек је у 3. л. јд., најчешће са краћим обликом *бѣ*, који углавном претходи партиципу (9 : 2): *бѣ нѣкогда видѣлъ* 60а/6–7, *бѣ възелъ* 84а/17. Два пута се јавља облик *бѣше*: *далъ бѣше* 77а/18, *бѣше прѣсталъ* 95б/4.

Сложени футур у испитиваном тексту три пута граде глагол *хотѣти* и инфинитив, а два пута глагол *идѣти* и инфинитив. Конструкција *начѣти* + инфинитив у значењу будућег времена није регистрована. С обзиром на то да нам шири контекст помаже да увидимо да дате конструкције имају футурско значење, на одговарајући начин све ћемо их и представити и указати на стање у грчком тексту: *и въ рѣ хотѣши въннѣти . и мѡре прѣннѣти нѣмашн* 79б/1–2 (... *μέλλεις εἰσιέναι*...⁴¹²), *забѣра же оумноженіе потрѣбнѣ была* *идѣти хощете* 85а/9–10 (*αὐρίον δὲ πλησμονὴν τῶν ἀναγκαίων ἀφθόνως ἔξετε*⁴¹³), *не соущи* *же тоу възвѣсти каково тѣ боудѣ знаменіе егда дѣла емо ѿ тѣла хощеть нзыти* 100б/15–17 (... *μέλλει ἐξιέναι*⁴¹⁴); *и въ рѣ хощешн въннѣти . и мѡре прѣннѣти нѣмашн* 79б/1–2 (*περάσαι ἔχεις*⁴¹⁵), *іако съ братією на селѣ дѣлаеть и кѣснѣти нмѣ* 95а/24–25 (*βραδύναι ἔχει*⁴¹⁶). У

⁴⁰⁹ И. Грицкат, *О перфектѣ без ѡмоћноі глагола у срѣскохрватском језику и сродним синѣаксичким ѡјавама*, Београд, 1954, 115–118, 160–162.

⁴¹⁰ И. Дуриданов (ур.), *Грамматика на старобългарския език*, 300.

⁴¹¹ A. Dostál, „Vid pomocných sloves v staroslověnině“, *Byzantinoslavica* VII, Praha, 1937–1938, 175–178.

⁴¹² PL 1866/66, 161.

⁴¹³ *Ibid.*, 171.

⁴¹⁴ *Ibid.*, 201.

⁴¹⁵ *Ibid.*, 161.

⁴¹⁶ *Ibid.*, 191.

примеру тецѣте тецѣте, јако змѣн съ нѣѣстн мѣ хоцѣте 90а/20–21 истакнута конструкција волунтативног је карактера, што потврђује и грчки изворник: ... καταφαγεῖν με θέλει⁴¹⁷. У примеру и показахъ како хоцѣ монастира съзѣти се мѣстно {ѣ} положеніе 86б/20–22 за истакнуту конструкцију не можемо рећи да има футурско значење већ у њој осећамо модално значење ‘треба’. У прилог овоме говори и грчки текст: καὶ ὑπέδειξα πὼς ὀφείλει ἡ τοῦ μοναστηρίου κτισθῆναι τοποθεσία.⁴¹⁸

Футур егзактни, који се није јављао често ни у канонским споменицима⁴¹⁹, у испитиваном тексту није регистрован.

Императив се гради по норми: 2. л. јд. грѣдн 77а/26, ѿдаѣѣ 91а/14, 2. л. мн. понцинте 62б/10, тецѣте 90а/20. Новије аналитичко *да* + *и́резени́* јавља се три пута: 2. л. јд. да не пѣешн ѿ никѣ. нѣ испразни тоу съ съблюденіемъ и ѿбрѣцешн кѣже въноутрѣ нмать 83б/6–8, ꙗко бѣ да не призриши на грѣхы мѣе 96а/4–5, 3. л. јд. да простиѣ ти вѣснанин бѣ сестро 97б/1–2.

У испитиваном тексту потенцијал је забележен укупно 12 пута. Најчешће се јавља у 3. л. јд. (5х): не ... ѡкрѣпила бы 69б/1–2, ѿбрѣла бы 94а/1. У 1. л. јд. јавља се увек млађи облик помоћног глагола, који је ближи народном говору и представља својеврсно понародњавање српскословенског језика без кршења норме:⁴²⁰ хотѣла бѣ ѡбѣти 87б/5, 93а/19, повѣдалъ бѣ 100а/21. У 3. л. мн. потенцијал се бележи четири пута: быше разѡмѣли и поѡчѣніе творили 88а/2–3, не быше ... нѣѡстрыли и на ѡрѡ сего подвигоулы 88а/3–8.

Губљење супина забележено је још у периоду канона⁴²¹, а у редакцијској писмености овај процес доведен је до краја⁴²². На месту некадашњег супина налази се инфинитив: прѣбрѣнныи ѡнѣ плакнѣ въ кѣже поѡрѣсти вѡдоу на потоку понде 68б/22–24, а јако кѣ нѣже на ѡнѣн дѣлающѣ братѣмъ нѣѣше въѡвѣстити 75б/3–5.

Активни партицип презент глагола нмѣти у Н јд. м. р. неодређеног вида јавља се по трећој презентској врсти нмѣе 70б/15, не нмѣе 90б/20, нмѣе 98а/26. Образовање активног партиципа презент наведеног глагола по трећој презентској врсти у Н јд. м. р. било је присутно и у старословенском канону.⁴²³

Када је реч о партиципима претерита, пратили смо само оне глаголе који су у старословенском имали различите могућности творбе. Код глагола друге инфинитивне врсте (-ноу-) с кореном на сугласник постоје само краћи облици активног партиципа претерита: достигну 57а/25, подвигоушѣ 79б/19.

Међу глаголима четврте инфинитивне врсте с основом на -н- преовлађује новији тип грађења активног партиципа претерита (69 : 38): посрамнѣ 83б/9, оуднлѣ 83б/16; оуднѣлѣ 69б/2, ѡставѣлѣ 97б/6. Овакво стање представља резултат понародњавања књижевног језика без кршења норме.⁴²⁴

⁴¹⁷ *Ibid.*, 181.

⁴¹⁸ *Ibid.*, 175.

⁴¹⁹ И. Дуриданов (ур.), *Грамматика на старобългарския език*, 307–308.

⁴²⁰ В. Јерковић, „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, 64.

⁴²¹ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 162.

⁴²² В. Јерковић, „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, 62.

⁴²³ Н. Ван-Вейк, *История старославянского языка*, Москва, 1957, 331–332.

⁴²⁴ В. Јерковић, „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, 64.

Глаголи изведени од глагола кѣти образују активни партицип претерита претежно од корена -кѣ-: ꙗѣмъ 65а/5, ꙗѣмъ 72а/2. Само се активни партицип претерита глагола възѣти јавља у облику възѣмши 56б/5 и възѣмъ 58б/19.

Грађење прилога

У испитиваном тексту пратили смо прилоге придевског и партиципског порекла који су се у старословенском језику углавном завршавали на -о или -ѣ. Иако је анализа канонских споменика показала да је постојала постојала тежња ка потискивању прилога на -ѣ,⁴²⁵ у Деч. они преовлађују над прилозима на -о (54 : 47): сладостѣтнѣ 55б/2, немлѣтнѣ 80б/7; єдинодѣшно 61б/8, немлѣтнѣ 80б/18. Овакво стање може бити резултат тежње ка архаизацији текста, која је карактеристична за ресавску епоху, али такође не треба искључити могућност утицаја дијалекатске базе будући да се прилози на -е, осим у Лици и Херцеговини, бележе и у призренско-јужноморавској зони.⁴²⁶

Међу прилозима који су осим форми на -о или -ѣ у старословенском језику могли имати и облике на -ы и/или -ѣ,⁴²⁷ потврђени су: въкоупѣ (2х – 55а/22, 100а/6) и коупно (1х – 92а/25). Осим прилога мало (7х – 77б/19, 92б/25) и малѣ у различитим спојевима (въ-малѣ 3х – 60а/13, 62б/19, 77б/6, 1х – по-малѣ 92а/3), забележен је и облик мала (3х – нн мала 70б/2, ꙗѣмъ мала 95а/20, мала ѣ 99б/22). Прилози просто (2х – 56б/6, 86а/23) и пакы (25х – 60а/14, 66б/5) јављају се само у наведеним формама. Прилог оудовно (1х – 67б/26–68а/1) / неоудовно (1х – 67а/25) среће се и у форми неоудовѣ (3х – 61а/17, 67б/10, 82а/20).

Иако бисмо код прилога изведених од заменичких основа који су означавали правац кретања могли очекивати суфикс -дѣ у делу насталом у епоси коју одликује архаизација текстова,⁴²⁸ потврђени су само прилози са суфиксом -доу: отѣ-соудоу (1х – ѿ-ѿдоу 76а/21), отѣ-коудоу (1х – ѿ-ѿдоу 90б/20).

Код прилога са значењем временске мере, који су се могли завршавати на -ли и -лѣ,⁴²⁹ јављају се обе форме: отѣ-толн (2х – ѿ-толн 60б/5, 65б/13); до-толѣ (1х – 73б/2), отѣ-толѣ (1х – ѿ-толѣ 79б/7).

Опредељеност за једну форму налазимо код прилога: блнзѣ (3х – 56б/21, 60а/21, 86а/2), въноутѣ (6х – 65а/19, 69а/7), вънезапоу (2х – 71б/25, 77а/23), колнко (3х – 63а/23, 88а/12, 100а/13).

Након анализе морфолошких одлика језика писара Деч. можемо закључити да код њега постоји висок степен нормираности књижевног језика.

Међу редакцијским особинама које су почеле да се јављају још у канонским споменицима у Деч. се доследно или готово доследно спроводе: једначење А са Г јд.

⁴²⁵ Н. Драгин, „Из прилошке проблематике српскословенског језика“ *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXVII, 1999, 23.

⁴²⁶ А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, 466.

⁴²⁷ Г. А. Хабургаев, *Старославянский язык*, Москва, 1986, 226–227.

⁴²⁸ Ј. Грковић-Мејдор, „Псалтир Црнојевића штампарије у светлу ресавске реформе“, 474.

⁴²⁹ Г. А. Хабургаев, *Старославянский язык*, 223.

именица **o/jo* промене и придевских речи у категорији бића (одавде изузимамо оне облике који се јављају уз глаголе с ниским степеном семантичке транзитивности), наставак *-ѣмъ* у И јд. консонантске промене и у Д мн. **ī* промене, као и наставак *-ѣхъ* у Л мн. консонантске и **ī* промене, уопштавање наставка *-омоу/-ѣмоу* у Д јд. сложене придевске промене м. и с. р., наставак *-мн* у првом лицу множине презентата атематских глагола, те губљење асигматског аориста и ишчезавање супина.

Од канонских иновација које се и у старословенским текстовима јављају спорадично потврђене су: наставак *-нѣ* у Н мн. именица консонантске и **jo* промене, наставак *-ѣн* у Г мн. именица **ī* и **jo* промене, наставак *-мн* у И мн. **jo* промене именица с. р. на *-нѣ*, те наставак *-ѣхъ* у Л мн. именица **o* промене.

Морфолошке црте које су доследно или скоро доследно спроведене у Деч., а јављају се и у другим споменицима српкословенске писмености јесу: наставак *-н* у Л јд. именица **ī* промене и консонантске промене именица средњег рода, наставак *-ѣ* у В јд. придева м. р. неодређеног вида, уопштавање сложене придевске промене у Г, Д, И, Л мн. (наставка просте придевске промене једном је забележен у Г мн.).

Интересантна редакцијска иновација која се једном појављује у испитиваном тексту јесте наставак *-ѣн* у Г мн. именице **ja* промене.

Понародњавање српкословенског језика без кршења норме очитује се у скоро доследној употреби млађег сигматског аориста (с изузетком глагола *рѣши*), потом у већој заступљености новијег типа грађења активног партиципа претерита код глагола четврте инфинитивне врсте с основом на *-н-*, али и у доследној употреби млађег облика помоћног глагола у 1. л. јд. потенцијала.

Ослонац у народном говору имале су и следеће особине, посведочене у канонским споменицима: продирање наставака продуктивне промене именица у непродуктивне, нови облици заменице *съ*, *ѣ*, *си*, те употреба облика *кѣн* уместо *кѣн*.

Невелик број црта које су из народног говора продрле у књижевни језик, а које су најчешће потврђене само једним примером, има општештокавски карактер: наставак *-оу* у Л јд. **o* промене, наставак *-ѣ* у Г јд. **a* промене, И јд. без финалног *-ю* код именица **ī* промене, наставак *-н* у Л јд. именица **a* промене, наставак *-он* у Д јд. ж. р. сложене придевске промене, појава форме Л на месту Г код бројева *ѣри* и *чеѣири*, те потискивање двојинских облика множинским и поремећај у конгруенцији партиципа.

Осим особина које су заједничке ширем штокавском подручју, постоје и дијалектизми којима би се могла одредити ужа регионална припадност. На овај начин може се пружити увид у могуће место, односно предео настанка рукописа или дијалекат писара. Свакако, као и када је фонолошки ниво у питању, морамо имати у виду да се дијалекатска слика српског говорног подручја с почетка XV века разликовала од данашње, те да су одређени дијалектизми морали бити заједнички говорима којима данас нису.

Колебање између тврде и меке промене код именица *боура*, *монастырь*, *пастырь* може, између осталог, представљати утицај дијалекатске базе писца у којој постоји меко *p'*, а која би се могла локализовати у пределу косовско-ресавских и суседних призренско-јужноморавских говора. Множинске форме А ж. р. заменице *тъ*, *то*, *та* имају облик *ѣије* који подсећа на призренско-тимочке облике Н *ѣаја*, А *ѣуја*, а формално је једнак облику Н мн. м. рода у овом дијалекту. Наставак *-ѣм* који се јавља у И јд. м.

и с. р. придева одређеног вида данас је карактеристичан за косовско-ресавски дијалекат, али је био својствен и призренско-јужноморавским говорима у прошлости. Исти наставак у Л јд. м. и с. р. придева одређеног вида могао је настати асимилацијом и сажимањем старословенског наставка -ѣмъ, а данас је одлика косовско-ресавског дијалекта. Наставци из тврде заменичке промене, спорадично потврђени у А мн., који је изједначен са Г, и у Д и И мн. данас одликују косовско-ресавски дијалекат, као и источнохерцеговачке и зетске говоре. Перфекат без помоћног глагола данас постоји у призренско-тимочком дијалекту, док, на пример, преовладавање прилога на -е над прилозима на -о карактерише неке говоре призренско-јужноморавске зоне, Лике и Херцеговине.

Фонолошка и морфолошка слика језика писара Деч. говоре у прилог томе да је рукопис могао настати у манастиру Високи Дечани. Осим косовско-ресавских, дијалекат писара има и особине које данас углавном одликују призренско-тимочку, односно призренско-јужноморавску говорну зону, што нам говори у прилог томе да су у време настанка рукописа ови суседни говори морали бити далеко ближи него сада.

Принципи преношења изворног текста

У приређеном тексту киноварна слова преносе се масним слогом. Прави се разлика између малих и иницијалних слова. Не прави се разлика између различитих палеографских варијанти и типова словних облика. Акценатски знаци се не бележе у издању текста, док се титле и надметнута слова верно преносе. Интерпункцијски знаци се бележе, а од словних цифара се не одвајају.

Речи написане на маргинама инкорпориране су у текст тако да прате његов ток без посебног означавања тамо где то није назначено посебном ознаком. Најчешће су у питању имена Петар и Григориј исписана киноваром, којима се уводи управни говор. Ређе се на маргинама налазе називи засебних глава, односно чуда, такође исписани киноваром чиме се указује на место њиховог укључивања у главни текст (в. 62а / *јорња марјина*). Определили смо се да слова у саставу назива глава исписаних на маргинама буду мање величине. На тај начин називи глава инкорпорирани су у сâм текст не реметећи изворни број редова у рукопису (в. 74а). Сасвим ретко на маргинама се могу наћи речи које припадају главном тексту и на чије се укључивање у одређени део текста сигнализира посебном ознаком (в. 58а / *десна марјина*). Могуће је да је писар касније увидео да је реч изостављена и на овај начин исправио своју грешку.

Тамо где је реч написана скраћено или није читка, а представља адаптацију стране речи, реконструисали смо је ослањајући се на грчки текст⁴³⁰, о чему постоји податак у подножној напомени (в. { {ѣнф}} {дѣ 56а/22 : 'Ενφεΐδε PL 1866/66, 127), или на целовито написану реч која је потврђена у тексту (в. ѣзнларѣ > ѣзнлар[а] ѣ 83а/21–22 : ѣзнларать 83б/15).

Прецртани делови текста преносе се у складу са изворним текстом (в. 59а/26).

Знаком ∷ указује се на место на којем недостаје део текста, који је накнадно исписан на маргини (в. 101б). У приређеном тексту на одговарајућем месту стоји исти знак, а уметнути део текста налази се у подножној напомени.

Лигатуре које представљају спој два суседна слова развезују се без посебне ознаке: а+оу (радоујуће се 75б/3, задоура 85а/9), р + ђ (прѣкѣтию 56а/9, потрѣѣѣ[ъ] 57б/16), т+в (поспѣшьство 57б/12, слѣжнѣства 58а/26), т+н (бѣти 65б/19, исправѣти 71а/16), т+р (троуѣлаше се 63а/4-5, оустроѣ 80б/2), т+ѣ (в[ѣ]ѣдѣнѣѣ 83а/10, лѣнѣѣѣ 93а/16). Код лигатура формираних од слова из основног реда и слова које је надметнуто, преносимо изворни лик: ѿ: цѣѣѣѣ[ъ] 55б/5, троуѣѣ[ъ] 57а/19, ѿ: ѿ[ъ]ѣстоуѣѣ 58а/26, ѿ[ъ]ѣѣѣѣ 76б/17.

Хаплогографија се решава тако што се слова која су заједничка за обе речи одвајају цртицама и две речи пишу се као једна: -н-гѣмѣна 62а/4, т-оу- цѣ(ь)кѣ 57а/5.

Витичасте заграде {} користе се за реконструкцију лакуна, оштећених и нечитких места: {к} нижнаго 55б/21. Двоструке витичасте заграде указују на извесну дозу предосторожности приређивача, односно на места која су у потпуности оштећена, а могу се реконструисати на основу контекста: послал {{ь}} {{флоре-}} нтіе презвнтеръ 70б/19–20.

Реконструкцији целовито изостављених/нечитких речи нисмо прибегавали. На одговарајућем месту стоје три тачке (в. 706/20–23), којима се упућује на изостављену реч/речи из текста. Овај знак употребљава се и тамо где недостају делови речи у којима

⁴³⁰ PL 1866/66, 125–204.

слова којих нема не можемо са сигурношћу реконструисати, а који су у потпуности нечитки (чюдє... 93б/17), као и тамо где због физичког оштећења одређеног дела листа не можемо бити сигурни да ли је осим дела једне речи изостављено још текста (в. 70а/19–24). Целовито написану реч без обележеног скраћивања у којој је изостављено *јер* у јаком положају или *јер* у слабом положају не реконструирамо (с изузетком финалног *јер*), а случајно испуштена остала слова унутар речи обележавамо стреластим заградама (): ннка(ко)же 59а/17, поб(ѣ)днѣн 74а/22. Изузетак представљају речи у којима се бележи упрошћавање сугласничких група под утицајем народног говора и у таквим случајевима не реконструира се изостављено слово унутар речи: празникъ > празникъ 58б/16, чьснѣ > чьснѣ[ъ] 83б/24.

Изнад речи скраћених контракцијом најчешће се налази титла и у том се случају изостављено слово или слова из средине речи постављају у обле заграде, а титла се бележи изнад одговарајућег слова: дѣѣ > д(оу)ѣѣ 55а/26, ѣоу > ѣ(оу)оу 58а/17. Код овог типа скраћеница може се срести и надметнуто слово с покретијем. У том случају се такође изостављена слова постављају у обле заграде, а надметнуто слово с покретијем се не спушта: прѣпоаметнаго > пр(н)ѣпоаметнаго 56б/1, чѣнѣнши > ч(ѣ)чѣнѣнши 58а/24.

Уколико код речи скраћених контракцијом не постоји титла, већ само надметнуто слово без покретија, изостављено слово, односно слова постављају се у угласте заграде, док се надметнуто слово не спушта: прѣбнаго > пр[ѣ]п[о]бнаго 58а/3, ѣбѣн > сп[о]бѣн 58б/17.

Код речи скраћених суспензијом изостављен завршетак речи поставља се у угласте заграде ако је скраћивање обележено надметнутим словом: хрѣ > хрѣ[ъ] 56а/26, потоцѣ > потоцѣ[ъ] 58б/26.

Такође постоје речи које су скраћене суспензијом, а да при томе скраћивање није експлицитно обележено и у том случају се реконструисани завршетак речи поставља у стреласте заграде: помпѣ(нѣ) 66б/25, пламенѣ > пламенѣ(мѣ) 75а/22.

Када се један написан вокал односи на два слога унутар целине скраћене контракцијом, реконструирамо први слог коришћењем угластих, односно облих заграда у зависности од тога да ли надметнуто слово има покретије или нема: пѣбно > п[о]бѣбно 55б/6, тѣ > т(о)ѣ 56а/1, ѡвѣтошѣ > ѡвѣтош(ѣ) ѣ 91а/10.

Ако је један (најчешће први) слог речи скраћен помоћу титле, а на крају речи стоји надметнуто слово, у том случају се први испуштени део речи поставља у обле заграде, а финални у угласте: рѣннѣ > р(ѣ)рѣннѣ[ъ] 58а/21, бѣженнѣ > бѣ(а)женнѣ[ъ] 69а/16.

Код речи скраћених контракцијом у којима недостаје слово које се налази између почетка речи с надметнутим словом и завршетка речи под титлом, реконструисани део постављамо у угласте заграде: ѡѣѣ > ѡ[ъ]ѣѣ 71а/14, 75б/20.

Када је први део речи скраћен контракцијом коришћењем надметнутог слова или титле, а на крају речи недостаје *јер*, финално слово постављамо у стреласте заграде, а испуштено слово с почетка речи у угласте, односно обле: ѣбѣнх > сп[о]бѣнх(ѣ) 59а/11, гѣют ѣ > г(аго)гѣют(ѣ) ѣ 81б/22.

Када је реч о *јеру* у средини речи с обележеним скраћивањем, реконструирамо оне *јерове* који имају гласовну вредност, а не виде се због скраћено написане речи баш као што се не виде ни остале вокалске графеме обухваћене поступком скраћивања: срѣною > ср[ѣ]нѣною 55а/21, чѣнаго > ч(ѣ)чѣнаго 55б/24.

Jer у слабом положају реконструише се у речима с обележеним скраћивањем у саставу иницијалног *oii-* и *ipreg-* у складу са општом сликом српскословенске рукописне традиције: ѿстоупн > ѿ[ъ]стоупн 55б/21, прѣрѣннаа > прѣ[ъ]р(ѣ)ѣннаа 56б/1. Такође, када је реч о различитим облицима именице *срѣдѣ*, односно именице *отѣ* и речи мотивисаних њоме, прибегавамо реконструкцији *jera* у слабом положају када је скраћивање обележено, чиме се спречава директан контакт суседних сугласника у писању, који у говору доводи до губљења *g*, односно *ii* : срѣоу > ср[ъ]ʰ[ъ]цоу 61а/26, ѿѣ > ѿ(тѣ)ѣ 55а/16, ѿѣа > ѿ(тѣ)ѣа 55б/17. Без обзира на то што су се ове речи неоспорно читале без *g* и *ii*,⁴³¹ поштовање етимолошког правописа било је део књижевне норме до краја употребе српскословенског језика. Такође, реконструишемо *jer* у слабом положају у различитим облицима речи *дѣн*: дѣн > д(ъ)ѣн 57б/26, дѣ > д(ъ)ѣ 67а/5.

Реконструише се *jer* у функцији обележавања вокалног *p*: вѣскрѣсѣна > вѣскр(ъ)сѣна 59а/12, крѣта > кр(ъ)ѣта 59б/25. Такође се реконструише и свако финално *jer*, независно од тога који начин скраћивања је примењен: бѣ > бѣ(ъ) 59а/18, вѣспрѣмѣ > вѣспрѣмѣ[ъ] 59а/19.

Поједине скраћено написане речи разрешене су у складу с општом сликом језика и правописа у рукопису.

Вокал *и* испред *j* реконструишемо као *ī* у складу са правописним маниром који у тексту преовлађује: ѣа > ѣ(о)ѣа 70б/22.

У складу с општом правописном сликом када су у питању речи с основом *сmri-*, реконструишемо *jer* иза *c* у примеру сѣртн > с(ъ)ѣр(ъ)тн 80б/18.

Будући да се у Деч. најчешће бележи процес метатезе -вѣ- у -ѣв- између два сугласника, у речима које су скраћене контракцијом реконструишемо *jer* у позицији -тѣвн- у складу с општом сликом у рукопису: вѣжтѣвнѣю > в(о)ж(ъ)т(ъ)внѣю 58б/8, мѣтѣвнѣ > м(о)л(н)т(ъ)внѣ 66а/14.

Када је реч о реконструкцији вокалног слова иза *г* у групи *гѣ*, ослањамо се на потврде из текста у којима иза *г* стоји лигатура што сведочи о изговору *ђе*, те стога у случајевима у којима је потребно реконструисати слово иза *г* у групама у којима очекујемо изговор *ђе*, стављамо лигатуру: ѣвѣнѣ > ѣв(ан)ʰ(ѣ)нѣ 72б/8. Изузетак представљају примери аѣвѣскѣ > аѣʰ(ѣ)лʰскѣ 65б/12, аѣвѣ > аѣʰ(ѣ)лѣ 99а/8, 99б/25 у којима није реконструисана лигатура иза *г* будући да се она не бележи у потврдама ове речи које нису написане скраћено.

У примерима ѣвѣ > ѣр(ъ)ѣ(о)вѣ 73б/12, сѣ гѣ > сѣ г(осподе)ѣ 81а/1, 81а/5 реконструишемо *о*, односно *е* на месту некадашњег полугласника.

С обзиром на то да се код именице *ноѣ* чувају двојинске форме, тамо где је било потребно реконструисати падежни наставак ове именице и придева с којим конгруира, определили смо се за реконструкцију облика двојине: кѣ ѣтѣнѣ ѣго ноѣ > кѣ ѣ(ъ)тѣнѣ[а] ѣго ноѣ[а] 77а/1.

Будући да у 3. л. јд. имперфекта преовлађују форме у којима је обележено сажамање вокала, у примеру у којем се услед избледелости текста не види завршетак речи реконструишемо једно *а*: шѣтѣвѣ {ашѣ} 69а/18.

С обзиром на то да нема сигурних потврда асигматског аориста, у финалном делу речи на крају 21. реда листа 56а реконструишемо наставак млађег сигматског аориста:

⁴³¹ В. Јерковић, „О транскрипцији српскословенских текстова“, 75.

дондо { {шє} }. На листу 99а у 25. реду код глагола ѡбрѣсти крај речи није читак, али би се на основу читког дела, у складу с општом сликом о језику писара, овде само условно могло реконструисати 3. л. мн. млађег сигматског аориста ѡбрѣто { {шє} }, будући да на овом месту у датом контексту очекујемо 3. л. јд.

Приликом приређивања текста суочили смо се с одређеним методолошким потешкоћама, односно ограничењима.

Тамо где је постојало више могућих фонетских дублета једне лексеме у преношењу текста морали смо се одредити за једну од њих, те тако, на пример, скраћено написане речи блѣтню 55а/18 и епѣпъ 80а/18 разрешавамо на следећи начин: бл[а]г[о]^{[а]}тню, еп(н)ѣк(о)пъ.

У случајевима неоправданог удвајања слова, слогова, целих речи, као и код присуства осталих писарских грешака ставља се знак ! иза примера: толнкѣ[ь] хъ ! 97а/8, на на ! спѣшнѣншаго 88а/4, прѣп[о]^{[а]}рѣнын ! 80а/18. Овај знак неће се стављати тамо где се настали облици могу објашњавати различитим аналогјама унутар књижевног језика или утицајем дијалекатске базе.

Приликом преношења текста нисмо прибегавали увођењу узвичника у следећим случајевима: не не вѣдѣ[ь] 81а/8 : οὐκ ἄγνοοῦσιν PL 1866/66, 165, не не в[ѣ]ѣтн 81а/12 : μὲ ἡγνοῦκέναι PL 1866/66, 165, не не вѣдѣ[ь] 81б/10 : οὐκ ἄγνοοῦσιν PL 1866/66, 165, не не в[ѣ]ѣтн хощо {ч} 100а/24 : ἄγνοεῖν οὐ θέλω PL 1866/66, 199. Видимо да у позицијама у којима овај глагол има двоструку негацију, постоји оправдање у грчком језику. Реч је о калкирању грчке конструкције у којој дословно преведеном глаголу ἄγνοέω ‘не знати’ претходи речца ‘не’, при чему овај спој има значење ‘добро знати’.⁴³²

Постоје случајеви са могућношћу двојачке интерпретације предлога / предлошких израза и прилога / прилошких израза. Наиме, како не можемо бити сигурни да ли је у примерима въ мѣсто, въ кратцѣ, въ малѣ итд. веза између предлога с именицом, прилогом, односно придевом срасла или су код писара то одвојене речи, у преношењу текста одлучили смо се за стављање цртице између њих: до-толѣ 73б/2, въ-бръзѣ 98б/15, въ-далѣ 57б/2, въ-истинноу 63б/13, въ-кратцѣ 81б/8, въ-малѣ 60а/13, въ-прѣмо 98б/16, въ-скорѣ 91б/1, по-малѣ 92а/3, по-срѣдѣ 100б/26, ѿ[ь]-к[оу]^{[а]}оу 90б/20, ѿ[ь]-с[ѣ]^{[а]}ѣ 73б/15. Такође, када су у питању прилози настали комбинацијом предлога отъ и прилога који почиње сугласником *и* (нпр. отъ + тогда, отъ + толн), присуство оба *и* у писању може говорити како у прилог томе да овакве везе нису срасле, тако и о поштовању етимолошког правописа, те и у овим случајевима између предлога и прилога стављамо цртицу ѿ[ь]-толн 60б/5, ѿ[ь]-толѣ 79б/7.

У преношењу појединих делова текста постојала је могућност двојачке интерпретације у смислу његовог преношења у форми једне или две речи. На основу увида у шири контекст одредили смо се да текст пренесемо као две речи: мн(о)уω хоѣѣшнѣ[ь] 76б/7.

⁴³² ГРС 1899: *Греческо-русский словарь*, сост. А. Д. Вейсман, С. Петербург, 1899, 9.

ЖИТИЈЕ СВЕТОГ БЕНЕДИКТА

55a/12 ГРІГОРІА С(ВЕ)ТѢНШАГѢ Н АП(О)Ќ(ТО)ЛЪ-
СКАГО НАН СТАРѢНШАГО РИМЛА ,
КНИГА ВТОРАА СЛОВЕСА ПО ВЪПРОСѢ
Н Ѡ[Ъ]ВѢТОУ , Ѡ ЖИТЕЛСТВѢ
С(ВЕ)Т(А)ГО БЕНЕДИКТА . Ѡ(ТЬ)ЖЕ , БЛАГО(ЛО)ВИ :~

Моужь нѣкын бѣ жител'ствѡ[Ъ]
оубо бл(а)гоговѣннь . бл[а]г[о]д[а]тню же
б(о)жїею оукраше^{нб} . именеми бене-
дик'тъ . иже нз дѣтства
ср[ъ]ч[ъ]ною чистотою свѣташе се .
и телесною въкоупѣ оудобрень
бѣше . ни единомоу же хотѣ-
нню плътскомоу ѡ[Ъ]ноудъ д(оу)шѢ повинну^б .||⁵⁵⁶
нъ и еще юнь сын и растїи тѣломь .
еже сладостр(а)тнѣ съдѣати мо-
жаше , волюю възгноуша се . и про-
чею яко сѣхоу тракоу съ мнрь
съ цвѣтѡ[Ъ] ие въмѣняаше , иже
п[о]добно дьнницѣ звѣздѣ , ѡ[Ъ] ноу-
рїе страны въ римсцѣх странѣ
всїа . свободних(ъ) же писанїи
оученнїю прѣданъ бывъ . нъ всїа
многѡ[Ъ] приходити ради тѣнны[Ъ]
стр(а)тен смотрнѣ . оногоу же
положи ногу въ оученнїемъ хождѣнїе .
бл(а)го(ъ)стиннѣмъ помысломъ сїе въ-
зврати . яко да не нѣтнѣмъ въ нен-
зг(лаго)ланын брѣгъ ѡ[Ъ]ноудъ выпадець .
възненавндѣвъ оубо писменное
оученїе . оставль же домъ и Ѡ(ТЬ)ЧІА

своа нмѣнїа · Единномѣ бѣ(ог)оу оуго-
 днѣи въжѣлѣвъ , с(вѣ)тѣ(а)го н мнншѣ-
 скааго жнѣїа ѡбразъ възлюбн .
 ѿ[ъ]стоупн оубо ѿ[ъ] {к}нижнаго нака-
 занїа . вѣды , іако не вѣды .
 н прѣмоудрь іако немоудрь :~
 сего ч(ь)тнаго ѡ(тъ)ца іаже по б(о)зѣ нспра-
 вленїа , азъ оубо платьскыма
 очнма не видѣхъ . нъ іаже слышѣ(ь)||^{56a}
 ѿ[ъ] чѣтырѣ[ъ] чнслѣ[ъ] т(о)у оученикѣ[ъ] повѣ-
 доущимъ , сїа рекоу . константн-
 на г(лаго)лѣ бѣ(а)гоговѣннаго зѣло мѣжа
 нже т(о)у пастырнюю ѡбласть прѣѣ' .
 н валентина нже мнѡзѣмн лѣ-
 ты юже въ латеранїн бѣ(а)гочѣстнѣю
 ѡбытѣль оуправльшаго .
 сѣмплакїа же , нже т(о)у дроужнїи
 потомъ по прѣкѣтню третїемоу
 пастковавшоу . ѡнората , нже
 н(ы)нїа кїелїн кѣго въ нїенже прѣвѣе
 жнѣѣше настоѣщаго :~ сѣ оубо
 мнѡгын въ добрѣ[ъ]телїхъ всїа-
 вын ѡ(тъ)цѣ венѣднктѣ . іако юже
 оставль жнѣнскоу соудѣтоу ,
 желанїе б(о)гоугодно прїїелїеть
 въ д(оу)шїн , вселнѣи сѣ въ поустынїю :~
 Того же пнѣтелннца іаже кѣго зѣло
 топлѣ люблїашѣ . Еднна с(вѣ)щїе-
 нномѣ семѣ послѣдова юношн .
 вѣнїѣта же на мѣсто дондо { {шѣ} }
 нже мѣстнѣ нменѡуемо ... { {енф} }їде⁴³³ .
 мнѡзы бѣ(а)гоговѣннн моужїе
 нже къ нїемоу д(оу)хѡвною любовню
 прнвлачнмн , тамо прнхѡдеще
 въ с(вѣ)тѣ(а)го петра хрѣ[ъ] , съ нї[ъ] прѣбнвѣахѡу .||^{56b}
 прѣ[ъ]р(ѣ)еннаа оубо пр(н)нѡпамѣтнаго
 сего ѡ(тъ)ца венѣднкта пнтателннца
 ѣже ѡчнстнѣи пшеницоу ѿ[ъ] далѣ-
 че жнвоушї[ъ] жєнѣ въ заїемъ рѣшѣто
 просн . кѣже възмншн , врьхѡу
 трапєзы просто н іако прн лоучїи сѣ

⁴³³ На основу видљивог последњег слога реконструисали смо топоним према грчком 'Ενφείδε PL 1866/66, 127.

положн . ѿ[ь] доброненавистника^{же}
 бѣса врьжено разбн се . н на двѣ
 чести оберѣте се раздѣлено .
 възвращьши се оубо с(вє)т̃(а)го пнтате-
 лища н оберѣтши то на двѣ чести
 разбыто , зѣло начеть плакати .
 яко въ заѣ[ь] възетын ѿ сьсѣ[ь] разбн[ь]
 зрѣше . венедикт(ь) же спѣшнѣ-
 нши б̃(о)жїи оугодникъ вьнїѣа свою
 пнтателницю плачущоу видѣ .
 болѣзньи н слъзѣ[ь] ѿ сь постр[а]вѣ .
 въз[ь]и сь собою обѣ чести разбнѣ(о)
 рѣшета , себе сь слъзамн къ б̃(о)г(о)у
 { {н} } а м(о)л̃(н)твоу прострѣть . нже н ѿ[ь]
 м { {о)л̃(н)т} } вы вьставѣ блнзѣ с(є)ѣ сьсѣ[ь]
 цѣ { {лѣ} } {ω}брѣте , ѿкѣ[є] ни слѣда
 на нїѣ[ь] разытню оберѣсти се .
 абїе же пнтателницю свою оутѣ-
 шителниши же н наказател'ными
 словесы пошнѣвѣ ѿже не печаловати^{57a}
 въ сьлоуѣающнх(ь) се бѣдѣ[ь] , цѣло юн
 рѣшето ѿ[ь]дѣ(ть) еже бѣ разбїто възель :~
 ѿе єдиноє чюдо на томъ м(ѣ)т̃(т)ѣ всѣмъ
 бн̃(ть) вѣдомо . ѿкѣ[є] н мѣста того
 жителе въ вьходѣ юже т-оу- цр̃(ь)кве
 р(є)ѣнноє рѣшето обѣснше . въ
 еже зримъ быти ѿ[ь] всѣ[ь] вьходещн[ь]
 н нсходещн[ь] . въ славоу б̃(о)г(о)у , по-
 хвалѣ же пр(н)чюмоу єго рабоу вене-
 диктоу . н ѿже познанѣ быти
 всѣмъ нже въ нїѣ[ь] живущїи ѿ[ь] юна
 възраста б(о)ж(ь)т(ь)вныє бл[а]г[о]д[ѣ]л[а]ти .
 тѣ же сьсѣ[ь] на многа лѣта въ тѣ[ь]
 вьходѣ ч(ь)т̃наго храма высе прѣб(ь)т̃(т)ѣ .
 яко даже н до логывардѣ[ь] при-
 шьствїа зримю бѣ . нь б̃(о)голоу-
 бны же н славоненавистникъ
 венедиктѣ , множає телеснї[ь]
 себе вьдаше троудѣ[ь] . лоушє
 быти помыслѣвъ въ сн̃[ь] насла-
 жати се , нжеєли ч̃л̃(овѣ)чьскыи
 хвалами възимати се . таже
 свою пнтателницю ѡтан ѡставѣ ,
 въ поустыннѣ[ь] мѣстѣ[ь] оупражня-

ТИ СЕ НЗВОЛИ . И ДОСТИГЪ МѢСТО
 НѢКОЕ ЮЖЕ МѢСТНѢ ИМЕНΟΥЮ[Ь]||⁵⁷⁶
 ЛАК'КОНЬ РЕКШЕ ДОЛЬ⁴³⁴ . ИЖЕ „М, СТА-
 НИЩЬ ВЪ-ДАЛЕ ѿ[Ь] РИМСКАГО ГРАДА Е(ТЬ).
 ВЪ НЕМЖЕ МНОЖЬСТВО БОДЬ НСТН-
 ЦАТИ ОБЫЧЕ . ѿ[Ь] НЕГОЖЕ ДОЛА
 БОДНОЕ МНОЖЬСТВО ВЪ НСХОДНИЦА
 РѢЧНАА НСТНѢ[Ь] . ВЪНЕГДА ЖЕ
 ИДѢШЕ Б(О)ЖІИ ЧЛ(О)В(Ѣ)КЪ , МИНХЪ НѢКЫ
 РОМАНЫ ИМЕНЕМЪ Т(О)У ИДОУЩА ВИДѢВЪ .
 И ВЪ НЕМЖЕ МѢСТО ИДЕТЬ ОУВ[Ѣ]ѢВЪ
 И ЖЕЛАНІЕ ЕГО РАЗЪМѢВЪ , ТАМНОУ
 ОУБО ВЪ СЕБѢ СЪХРАНИ . ПОМОЩ' ЖЕ
 И ПОСПѢШЬСТВО ПОДЛ(ТЬ) ЕМЪ ВЪ НИЖЕ
 ПОТРѢБЛ[Ь] ПРОШАШЕ . ОДѢАКЪ ЕГО
 И ВЪ ННОЧЬСКИН ОБРАЗЪ . И ЕЛНКО
 ПО СИЛѢ СЛОУЖАШЕ ЕМЪ ВЪ ТЕЛЕСНѢ[Ь]
 ПОТРѢБЛ[Ь] . Б(О)ГОМЪДРЫН ЖЕ СЪ МОУ'
 НА ТОМЪ МѢСТѢ ВЪ ТЕСНѢНШЕ[Ь]
 ВРѢПѢ СЕБЕ ЗАТВОРИ . И ВЪ ТРѢ(Ь)
 ЛѢТѢ[Ь] РАЗВѢ РОМАНА МИНХА ,
 ЧЛ(О)В(Ѣ)КѢ[Ь] ВСАЧЬСКИ НЕВѢДОМЪ БѢ .
 ТЪ ЖЕ РОМАНЫ НЕДАЛЕЧЕ ВЪ МОНА-
 СТЫРН ПѢ[Ь] ПРАВИЛОМЪ АДЕСОДОТА
 О(ТЬ)ЦА ЖИВѢШЕ . НЪ БЛ(А)ГОУСТНѢ
 ТЪ СВОЕГО О(ТЬ)ЦА ВИДѢНІЕ ОУКРАДА-
 ШЕ ВЪ ЧАСЪ ОБѢДНЫН . И ВЪ ОУР(Е)ЧЕ-
 НІЕ НѢКЫЕ Д(Ь)НИ . Б(О)ЖІЮ ЧЛ(О)В(Ѣ)КОУ||^{58a}
 БЕНЕДИКТУ ХЛѢБЪ ПРИНОШАШЕ .
 ѿ[Ь] МОНАСТЫРА ЖЕ РОМАНОУ ВЪХѢ[Ь] НЕ БѢ
 СЪВОДЕЩЬ ВЪ ПР[Ѣ]П[О]УОБНАГО ВРѢТОПЪ .
 ЗАНИЕЖЕ ВЫСОЧАНШН ПРѢВЫШЕ БРѢГЪ БѢ .
 НЪ ѿ[Ь] ТОГОЖЕ БРѢГА ДЛЪЗѢ[Ь] ОУЖЕМЪ
 РОМАНЫ НИЗВѢШАТИ ЕМЪ „ХЛѢБЪ”⁴³⁵ ОБІЧЕ .
 НА НЕМЖЕ И МАЛЪ ЗВОНЬЦЪ ПРИВЕЗА .
 ТѢМЪ ПОКАЗОУЕ С(ВЕ)Т(О)МОУ СВОЕ ПРИХО-
 ЖЕНІЕ , И ХЛѢБА ПОДАНІЕ . НЪ НИЖЕ
 ПРАВЕДНЫХЪ ВРАГЪ И ДОБРОДѢТЕЛИ
 НАВѢТНЫКЪ ЖЕ И ЗАВИСТНИКЪ
 БѢСЪ . РОМАНОУ ОУБО , РАДИ ЛЮ-

⁴³⁴ Преводаилац/писар појашњава сѧм топоним преводеѧи га: и достигъ мѣсто нѣкое юже мѣстнѣ именуѡу[ѣ] лак'конь рекше доль < καὶ καταλαβὼν τόπον τινά, ὃν ἐπιχωρίως ὀνομάζουσι Λάκκον PL 1866/66, 127.

⁴³⁵ Реч инкорпорирана у текст налази се на десној маргини у рукописном тексту.

БОВНАГО СЪСТР[А]^АТАЛАНѢ ДРОУГОПН-
 ТАНИА СЪПРОТНВЛТАШЕ СЕ . ВЕНЕДН-
 КТОУ ЖЕ Ч(Ь)^СТНОМЪ ЗАВНДѢШЕ .
 ПОТРѢБНЫ[Ь] РАДН СКОУДОСТН ,
 Н КЪ Б(ОГ)ОУ БЛ(А)ГОДАРСТВЕНАГО НРАВА .
 ХОТЕ ОУБО ТЪ ПРНТОУПНТИ Н ВЪ
 МАЛОД(ОУ)ШІЕ ЕГО ПРОВЕСТИ . ВЪ ЈЕДИН'
 ѿ[Ь] Д(Ь)НН ВЪ НЖЕ ПО ОБЫЧАЮ РОМАНЫ
 ХЛѢБЪ СЪ Р(Е)ЧЕННЫ[Ь] ОУЖѢ[Ь] ПР[Ѣ]П[О]^АОБНОМЪ
 ДААШЕ , ВРАГЪ Д(ОУ)ШЪ НАШН[Ь] ВРЪГЪ
 КАМЕНЬ Н СЪКРОУШН ЗВОНЬЦЪ .
 Ч(Ь)^СТНѢНШН ЖЕ РОМАНЫ , П[О]^АОБАЮ-
 ЩИМН ПО Б(О)У^ЗѢ ОУМЫШЛЕНИМН , НЕ
 ѿ[Ь]СТОУПН Б(О)ГОУГО^АНАГО ОН(О)^ЧО СЛЪЖИТЕЛСТВА :~||⁵⁸⁶
 ΘΓ^АЖЕ БЛ(А)ГОВОЛН ВСЕСНАНЫН Б(ОГ)Ь . РО-
 МАНА ОУБО ѿ[Ь] ТРОУДН Б(О)ГОЛЮБЪЗНА^А(О)
 ОНОГО СЛОУЖЕНІА УПОКОНТИ .
 БЛ(А)ЖЕННАГО ЖЕ ѿ(ТЬ)ЦА ВЕНЕДНКТА
 ЖИТЕЛСТВО НА ПОЛ'ЗОУ МНОГОМЪ
 ПОКАЗАТИ . НЕ ОСТАВЛЪ НА МНО^З
 ПѢ[Ь] СПОУДО^А[Ь] КРНТИ СЕ ЕЖЕ ТѢМЪ
 БЛНСТАЮЩОУЮ ЧЮДЕСЬ Б(О)Ж(Ь)^СТ(Ь)ВНОУЮ
 БЛАГО^А[А]ТЬ . НЪ ТОГО НА СВѢЩНИЦѢ
 ПОЛОЖИ . ЯКО ДА СІА^И[Ь] ВСѢМЪ СОУЩН^И(Ь)
 ВЪ ДОМОУ Б(О)ЖІН . ПРЕЗВНТЕРОУ ЖЕ
 НѢКОЕМОУ ДАЛЕКЕ ЖИВОУЩОУ ѿ[Ь] ПЕ-
 ЩЕРН ВЪ НІЕНЖЕ ПР(Н)^СНОПАМЕТНЫН БЕЗ'-
 МЛЪВСТВОКАШЕ ВЕНЕДНКТЬ . УГО-
 ТОВАНІЕ СЕБѢ ОБЫЛНЫ[Ь] СНѢДЕН
 СЪТВОРШОУ С(КЕ)ТЪЕ ПАСХЫ ПРАЗНИКЪ .
 ВЪ ВНДѢНН Г(ОСПОД)Ь ЯВНТИ СЕ СП[О]^АОБН Г(ЛАГО)ЛІЕ .
 СЕ ТЫ ПРЕЗВНТЕРЕ БРАШНѢ[Ь] ОУМНО-
 ЖЕНІЕ СЕБѢ ГОТОВИШН . РАБ' ЖЕ
 МОИ ВЕНЕДНКТЬ ВЪ ОНОИ ПЕЩЕРѢ
 ЗАЮЖЕ КЪ МНѢ ЛЮБВЕ ГЛАДЕМЪ
 ИЗНЕМАГА^И[Ь] . НЖЕ АБІЕ ВСТАВЪ
 ВЪ САМЫН ПРАЗННЬКЪ ПАСХЫ . СЪ Н-
 МЫЖЕ СЕБѢ СЪТВОРИЛЪ БѢ БРАШНИ
 ВЪ ПЕЩЕРОУ ПОНДЕ . Н Б(О)ЖІА ЧЛ(О)Б(Ѣ)КА
 ВЪ ГОР'СКЫ[Ь] СТРЕМНИНѢ[Ь] Н ВЪ ПОТОЦѢ[Ь]||^{59a}
 ОУДОЛНЫ[Ь] Н ВЪ ПРОПАСТѢ[Ь] ЗЕМЛЫН[Ь]
 НСКААШЕ . ЈЕГОЖЕ ВЪ ПЕЩЕРѢ ОБРѢ^А(Ь)⁴³⁶ ,

⁴³⁶ На овом месту могло би се реконструисати и 3. л. јд. асигматског аориста: обрѣ^Т[ε], а у грчком тексту стоји форма εὐρών PL 1866/66, 129.

целова . бывши же м(о)л(н)твѣ отъ
 оубоѣ[ъ] , бл(аго)у(ло)вивше б(о)га сѣдоше .
 б(о)ж(ь)т(ь)вными словесы свои питаю-
 щие д(оу)шѣ . въставъ оубо презвитерь ,
 м(о)лѣаше с(вѣ)т(а)го г(лаго)лѣ . гредѣи ѿ(тъ)тѣ да
 прѣимемъ пицѣ яко д(ь)н(ь)ъ пасха ѿ(тъ) .
 къ немюу же ѿ[ъ]вѣща чл(о)вѣкъ б(о)жїи р(е)чѣ .
 вѣмъ яко пасха ѿ(тъ) , занеже видѣ-
 ти те сп[о]убнх(ь) се . не вѣ[ъ]ѣаше бо прѣ-
 п[о]убныи якоу истинноу въскр(ь)сенїа
 т(о)спода нашего і(со)у(са) х(рист)а с(вѣ)ты прѣзвѣнникъ бѣше .
 бл(а)гоговѣнныи же презвитерь къ
 б(о)жїю чл(о)вѣкоу р(е)чѣ . по истинѣ ѿ(тъ)тѣ ,
 д(ь)н(ь)ъ въскр(ь)сенїа т(о)спода нашего д(ь)нѣ ѿ(тъ)
 и постити тебѣ ника(ко)же лѣпо ѿ(тъ) .
 нбо азъ на се к(ь) тебѣ ѿ[ъ] б(о)га послѣ(ь) бѣ[ъ] .
 яко да даровъ его оубо въспрѣимѣ[ъ] .
 бл(а)годаривше оубо б(о)га , причестнш(е) чѣ
 оубо пици . съвершившюу же се
 д(оу)х(о)вномоу веселїю , и кннжнѣи
 пользнѣи бесѣ[ъ]ѣ , целовавъ его
 презвитерь ѿиде . славе б(о)га
 ѿ нестѣжани праведнаго :~

ѿ въставши на нь браны:~⁵⁹⁶

Бѣ то збо вѣмѣ пастырѣи нѣцїи того
 въ пещерѣ крѣпѣи се видѣвше
 и ѿдѣжамъ кожными облачена
 мнѣхоу звѣра нѣкояго гледати .
 разумѣвше же его б(о)жїа р(а)чѣа соуща
 скон звѣрскыи нравъ оставльше
 въ мнлованїе прѣложнше се . про-
 ношаш(е) чѣ оубо иже ѿ нѣ[ъ] б(о)ж(ь)т(ь)внаа
 слава въ ссѣдѣствующїи[ъ] мѣстѣ(ь) .
 яко ѿ[ъ] сего прочеи мнози къ немѣ
 прѣхожѣахѣ телесныи потрѣбы
 прѣно{с}еще . прѣ[ъ]п[о]убныи же ѿ[ъ]цѣ
 д(оу)х(о)вными тѣ[ъ] паче питае х(ь)-
 нми , неже чювьствными брашны :~

ѿ въставши на нь браны :~

Бѣ єдинъ ѿ[ъ] д(ь)нѣи безмльв(ь)ст(в)оущи
 с(вѣ)т(о)моу , се нскоуспитель прѣиде
 въ образѣ птица чрънаго . нже
 въ бесѣдѣ косъ нарицает(ь) се .
 и прѣ[ъ] ос(вѣ)щенїи[ъ] его лицѣ[ъ] лѣтати

НАТѢ[Ь] БЕСТОУДНО , ІАКО МОЩН РѢКА-
 МА ІЕТОУ БЫТИ АЩЕ БИ СЕ ХОТѢЛЪ
 С(ВЕ)ТЪ . Б(О)ГОН{О}СНЫН ЖЕ ТЪ МОУЖЬ
 ВРАЖІЕ ЛОВЛЕ{Н}ІЕ РАЗЪМѢВЪ , ЗНА-
 МЕНІЕМЪ ЖИВОТВОРЕЩАГО КР(Ь)ТА
 СЕБЕ ВЪОРЪЖИВЪ , НЖЕ ВЪ ОБРАЗѢ||^{60a}
 ПТИЦА ІАВЛШАГО СЕ ЕМЪ БѢСА БЕЗЪ ВѢ-
 СТИ СЪТВОРН . ТОЛНКО ЖЕ НСКОУШЕ-
 НІЕ ПЛ[Ь]ТЬСКОЕ НАПАДЕ НА С(ВЕ)Т(А)ГО ПО МРА-
 ЧНАГО ПТИЦА ОХОЖЕНІН , ІАКО-
 ВО ЖЕ НИКОГДАЖЕ ПР[Ѣ]П[О]УБОНОМЪ БЫ(ТЬ) .
 ЖЕНОУ ВО НѢКОЮ ЮЖЕ БѢ НѢКОГДА
 ВНДѢЛЪ ВЪ МНРѢ ВЪ ВРѢМЕ ЮНОСТИ ЕГО
 БЕСТР(А)ТНЫН Н Ч(Ь)ТНЫН ТЪ МОУЖЬ .
 СІЮ БЛОУДНЫН БѢСЪ ВЪОБРАЗНВЪ ,
 ОУМНЫМА ОУНМА ПРАВѢНАГО ПРѢ[Ь]СТА{ВН} .
 ТОЛНКО ЖЕ ВЪ НІЕ[Ь] ПЛЫТЬСКОЕ РАЖЕ-
 ЖЕНІЕ СЪПРОТНВНЫН ВЪЖЕЖЕ , ІАКО
 ВЪ-МАЛѢ НЕ ПОКОЛѢВАТИ СЕ ІЕМОУ
 Ѡ[Ь] Д(ОУ)ШЕВНАГО ХННІА . Н ВЪ МНРѢ ПАКЫ
 ВЪЗВРАТНТИ СЕ . НЪ Б(О)ЖІА СП(А)СНАА
 БА[А]Г[О]А[А]ТЪ ТОГО ХКРѢПЛЫН , ПОВѢДН-
 ТЕЛІА НА СТР(А)ТН ПОКАЗА . ДОБРЫМ' БО
 Н ЦѢЛОМЪДРЬІ[Ь] ПОМНСЛѠ[Ь] СЕБЕ ОУПРА-
 ВНВЪ , ВРАЖІА КОВАРСТВА ПРѢНЕБРѢЖЕ .
 ВЪЗРѢВ(Ь) БО ОУНМА СВОИМА , КОПРН-
 ВІА ЖЕ Н ТРЬНІА МНОЖЬСТВО БЛНЗЪ
 СЕБЕ ВНДѢВЪ , Н СЪВЛѢКЪ РИЗЪ
 НАГА СЕБЕ ВЪ КОПРИВНАА Н ТРЬНОВ'-
 НАА ОСТРѢНШАА ЖЕЛА ВЪВРѢЖЕ .
 Н НА МНОГЫ ЧАСЫ ВЪ НИХЪ БѢ ВАЛІАЕ СЕ
 Н ТРЬПЕ . ВСЕ ТѢЛО СВОЕ КРЪВМН||^{60b}
 ОБЛѢВАЕМО ЗРЕ . Н ДОБЛѢ ПРѢТРЬ-
 ПЕ ВЪ ЮЖЕ Ѡ[Ь] НИХЪ БОЛѢЗНИ . НЗБА-
 ВЛЪ ЖЕ СЕ ТАКОВАГО СЪМРЪТОНОСНАГ
 ПОМЫСЛА , Б(О)ГА ВЕЛМѢ ПРѢБЫ(ТЬ) БЛ(А)ГО-
 ДАРЕ . Н Ѡ[Ь]-ТОЛН ПРОЧЕЕ ВЪ ВСЕМЪ ЖИ-
 ВОТА ЕГО ВРѢМЕНЕ , НЖЕ ВЪ ОБРАЗѢ
 ЖЕНЫ ІАВЛЕН СЕ ЕМЪ БѢСЪ БЛОУДНЫ
 НИКАКОЖЕ ТОМОУ С(ВЕ)ТОУ ЖИТИ ДРЪЗНЪ .
 ІАКОЖЕ САМЪ НЖЕ ВЪ НСКОУШЕННХЪ
 НЕПОВѢДНЫН Ѡ[Ь]ЦѢ СВОИМЪ ПОТѢ[Ь]
 ПОВѢДА ХЧЕННИКѠ[Ь] . МНОЗЫ ОУБѠ
 МНРА КРАСНАА ОСТАВЛШЕ , КЪ НИЕМЪ

прѣхѣ[а]хъ създанїа рѣ[н] д(оу)хѣвнаѣ .
 и оу҃чѣнїи бѣхоу ѿ[ъ] него , моу҃жьсть-
 вѣ лоукавствїа разл҃чнѣмъ
 съпротѣвляти се снлѣ[ъ] . ѿ[ъ] нѣмѣ[ъ] же
 мѡвсѣѡ[ъ] оу҃чѣнїи ксмы . левїты
 ѿ[ъ] , к, лѣ[ъ] тѣ[ъ] вѣзраста на слоу-
 женїе вѣроу҃чати . ѿ[ъ] пѣ[н]десетаго же
 лѣта , храннтелѣ[ъ] тѣ[ъ] съсоудѡ[ъ] быти :~
 петръ ѿ[ъ] нже н(ы)нѣ рече҃наго мн св[ѣ]ѣтѣлства ,
 чїѡно нѣкоє познанїе мн вѣсїакаѣ[ъ]
 нь м(о)лїю се , се мнѣ явлѣ н(ы)ѣнше
 сказати :~ **грїгорїе** . **ѿ**вѣ петре
 вѣмъ ѣ(ть) . ѿко вѣ юности пл[ъ]тѣсцѣн
 телесноє раѣеженїе н вѣзврѣнїе||^{61a}
 стр(а)҃тноє стоу҃х[а]ти чл(о)вѣкѡ[ъ] ѡбѣте .
 ѿ[ъ] лѣта же пѣ[н]десетаго , ѣ(ть)стѣвѣ
 соу҃щїа телесн топлота оскоудѣ-
 вають : съсоудн же с(вє)щєннїи
 н б(о)гѣн вѣзложенн соу҃[ъ] , вѣрныхъ
 разоумѣнїа . нзбраннїи же донелѣ(є)
 вѣ стр(а)҃тнѣн вѣры влакѣн соу҃тѣ ,
 вѣ слоужен[ъ] н троудѣ[ъ] телесныхъ
 нѡу҃жа ѣ(ть) тѣмъ прѣбыти . вѣнѣѣ же
 обѣтавшн стр(а)҃тнаа юность ,
 н вѣ тишннїи пристанищє достн҃гнѣ[ъ] ,
 н телесна ѿ[ъ]бѣгнѣ[ъ] топлота ,
 тогда храннтелѣ съсоудѡ[ъ] зстраа-
 ют(ъ) се . занїеже {д} (оу)шамъ оу҃чнтелѣ бываѡ[ъ] :~
петръ Исповѣдоу҃ю н о{у҃г}одно мн ѣ(ть) ѡ р(є)чєннѣ[ъ] .
 нь прошѣ ѿко {д} прѣ[ъ]ложенаго
 св[ѣ]ѣтѣлства неѡудѡбѣ сказанѡє
 явншн . н ѡ жнвѡтѣ праведнаго .
 сего , н ѡ начелѣ того жнтелства
 повѣ(ть) нлѣ[ъ] сътворншн :~ **грїгорїе** .
 ѿ[ъ]нѡу҃ оу҃бо бывшоу ѿ[ъ] с(вє)т(а)го р(є)чєннѡмѣ
 нскоу҃шеннїю . ѿко ѿ[ъ] трѣнїа н-
 збавлѣ се б(о)жїи чл(о)вѣкѣ , снцє прѣ-
 бывашє неметєжнѣмъ помыслѡ[ъ]
 н прочєє ѿ[ъ] с(вє)т(а)го д(оу)хѣ {б} } л[а]г[о]л[а]ти добрѣ
 вѣздѣланѣ бывшоу ср[ъ]цѡу҃ к҃ѡ ,||^{61b}
 оу҃гѡвзєнь оу҃чнтел'ства плѡ[ъ] подаашє
 ѿко ѿ[ъ] сего зслышанѣ быти вѣмъ
 нже ѡ нѣ[ъ] д(о)т(о)нно чїѡноу҃ слохоу҃ .
 бѣ же монастырь недалєтє ѿ[ъ] пещє-

ры нже въ с(вє)тѣ[ь] ѡ(тѣ)цѣ бенедикта .
 въ немже тамошнее дружина
 оумрѣтъ настоатель . вса оубо
 тамо соуща братѣа единодушно
 къ бл(а)женномуу приш[ь]аше , м(о)лѣхъ
 его яко да бѣдетъ нмъ къ б(о)гоу
 наставникъ и пастырь . ѡн(ъ) же ,
 еже нзъ дѣтства съвзрасть-
 шее кмѣ б(о)гоподрожательное смѣ-
 реніе оставити не{е} хоте . тако-
 вою тѣ[ь] м(о)лѣніе ѿ[ь]{т}ресе . грѣшна
 себе г(лаго)лѣи не д(о)т(о)н{на} . прирекъ не се ,
 яко мѡн нравн не согласють нра-
 вѣ[ь] вѣшн[ь] . побѣжден[ь] же бывъ
 ѿ[ь] мнѡваннаг{о} братолѡбіа , едѡа
 повннѡу се тѣ[ь] м(о)лѣнію . внигдаже
 бл(а)женномѣ въ тон ѡбытѣлы
 бѣдрѣно хранити монастырскѡ
 оустроеніе . не прашати нмъ
 сконмъ волѣмъ послѣдовать .
 яко вндѣ{ш}е прѣп[о]ѡбнаго с(вє)тѡсть (є)жѣ
 не ѡпасѣнше постничество не съ-||^{62a}
 гласоуеще тѣ[ь] лоукавствѣ , на-
 чеше къ себѣ сварити се не раскаати се
 яко такоѡа себѣ опасѣнша не по-
 стническа мѣжа -н-гѣмена испро-
 сише . ѡнѣхъ оубо нескрѣпленіе
 съ бл(а)женнаго свараши се законѡ[ь] .
 стрѣптивѡ[ь] нравѡ[ь] , мръзостно іе(тѣ)
 праведнѣ[ь] жителство :~ ѡ даннѣ(ь) емѣ иадѣ смрътнѣ(ь) :~ Разумѣ-
 вше оубо метежницѡи ѡни тако тѣ[ь]
 любометежнѣи съвѣтъ по тѣхъ .
 оугодно не съвръши се , иадѣ нѣкы
 смрътнѣ съ вниѡ[ь] смѣснѣше
 не въ чашѣ стѣклѣноу влѣнѣше .
 не възлежещоу ѡ(тѣ)цѣ по ѡбычаю въ
 ѡбѣднѣи часѣ , такоѡе смръто-
 носное питіе дати с(вє)т(о)мѣ дръзнуше .
 знаменоноснѣи же не велѣкы ѿ[ь]цѣ
 бенедиктѣ , простѣрь роукоу
 знаменіе кр(ь)ста сътвори . не абіе
 съсѡ[ь] распад(ъ) се паде на землю .
 не тако съкроуши се ч(ь)тнаго не жи-
 вотворещаго кр(ь)та силою , яко

мнѣти видѣвшѣ[ь] іако каменѣ[ь]
 пагѣбнон онон сътрѣнѣ быти
 чашн . позна оубо б(о)жѣн чл(о)вѣ(к)ъ
 іако пнтѣ то съмрьтно бѣ .||^{62б}
 еже прѣтрѣпѣти не възможе , сътво-
 ршоу с(вѣ)тѣмоу знаменнѣ жнзни наше .
 авѣ оубо въставъ оумищенѣмъ лицѣ[ь]
 н ты сѣмъ помыслѣ[ь] призвавъ братію
 р(е)чѣ къ нѣ[ь] . да пом(н)лѣоуіетъ вѣ(ь) чѣда
 всеснлїи б(о)гѣ . почто въ мѣ[ь] сїа сътво-
 рити въсхотѣсте . не прѣжѣ ли
 рѣ[ь] вѣ[ь] іако вашн нравн мнѣмъ нравѣ(ь)
 не съгласоуѣ[ь] ; ндѣте н по обычаю
 вашемоу ѡ(тѣ)ца себѣ понщитѣ .
 аз(ь) бо с(ь) вами бити не моуж . тогда
 съ всацѣмъ оусрьдїемъ с(вѣ)тѣмъ на мѣ-
 сто достиже , ндѣже прѣвѣе жн-
 вѣше . еже нз начела еѣмъ любн-
 моу безмалъвїе лоб(н)зас . н ѿ[ь] нже на
 высокѣ[ь] живоущаго н на смѣренаа
 призывающаго б(о)га єдиногѣ съблюдаѣ[ь] .
 н себѣ вѣнчае въселн се съ собою :~
 петр(ь) вѣ-малѣ б(о)гѣ(лаго)лѣвїи вл[а]н[ы]ко не іавѣ бѣ(тѣ)
 ми р(е)чѣноу . что бо іѣ(тѣ) еже въселн се
 съ собою :~ **грїгорїе** . По єлнкоу с(вѣ)тѣ
 съ мѣжѣ юже съ собою братію єдино-
 доушнїи же н єдинодышоущѣ не ѡ-
 брѣтъ . нѣ н ѿ[ь] жителства єго дал(е)чѣ
 соущѣ . н не ноудѣше себе въ х(рн)ч(то)въ смѣ-
 ренїи по[вѣ]дѣ(ь) ходити . многаши же ѡ||^{63а}
 своѣ[ь] нерадѣше сї(а)сенїи тѣ[ь] зрѣ , м(н)л(о)у(р)ь(ь)до-
 влаше о ннхъ . н тѣ[ь] съматратн же
 н паствннн тѣщае се . вѣнѣгдаже
 на кѣжѣ дѣ(ь)нѣ ѡ тѣ[ь] исправаєнїи троу-
 жааше се . зрѣше же себе ѿ[ь] еже къ
 б(о)гоу въсхожѣнїа ѡхѣжаємаа .
 множицею юже себе ѡставляше ,
 ѡнѣх(ь) же не ѡбрѣташе . елма
 многаши движенїї[ь] помыслѣ не-
 п[о]чѣвнѣ[ь] , вѣнѣюдѣ нѣ(ь) самѣ[ь] ѿ[ь]во-
 днми бываѣ[ь] . н мы оубо єсмь ,
 съ собою же нѣсмь . іаже бо въ себѣ^к
 не съматраюше , въ ннѣ[ь] ѡбносн-
 мы бываємъ . нбо ѡного вѣнѣ

себе быти ꙗко(а)глаголю[хъ] . нже въ страну
 дааиюу ош[хъ]ашаго . н своѣго бога(а)-
 ства чѣсть поадаша . н еднн{о}моу
 ѿ[хъ] тамошнѣ[хъ] жителѣмъ прѣпльшаѣ ,
 свннѣ же пасша юже зрѣше рожце
 падоуше , себе же глдема тующа .
 нже наѣ[хъ] въ себѣ помышляти о
 бл(а)гѣ[хъ] нхже поговѣн . пншет(хъ) бо
 о нѣ[хъ] тако въ себе прнш[хъ]а р(е)ѣ . колнко
 наемннкъ о(тъ)ца моѣго нзбывають
 хлѣбы . аще оубо съ собою бѣ , како
 въ себе възвратн се . сего оубо нже^{63б}
 бл(аго)у(а)венію тѣхонменнтаго о(тъ)ца , съ со-
 бою жнти рѣхъ . тако бдѣрнома
 храненіемъ себе всегда съблюдаше .
 знжнтелѣ вѣмъ неоуспннѣ[хъ] окѣ[хъ]
 всѣмъ себе зрѣма съвѣды . н своа
 емоу нстезающа , по б(о)гоо(тъ)цѣ пр(о)рѣкѣ
 д(а)в(ы)доу глаголющемоу . прѣ[хъ]зрѣ[хъ] ꙗко(а)с-
 прѣ[хъ] мною выноу . тако о десноу
 мене ѣ(тъ) да се не подвижоу :~ **петръ** .
 Како збо о бл(а)женнѣ[хъ] петрѣ ап(о)ст(о)лѣ
 пншѣ[хъ] . тако ѿ[хъ] оузыща аггеломъ
 нзведень бѣ(тъ) . н тако въ себѣ бывъ
 р(е)ѣ . н(ы)нѣ вѣмъ въ-нстнноу тако
 посла ꙗко(а)с(а)ггела своѣго , н нзбавн ме
 нз роуку нродовы . н всего чаанїа
 людіи ноуденскѣ[хъ] :~ **грѣгорѣ** :~
 Дѣма образомъ петре , вѣнѣ нл(хъ)
 самѣхъ ѿ[хъ]воднмъ кснн . нн
 блазньнымъ же н злнмъ помнслн
 о себѣ падаѣ[хъ] . нн посѣщеніемъ
 б(о)ж(ѣ)т(ѣ)внымъ бл[а]г[о]у[а]тн прѣвыше себе въ-
 здвнжем(хъ) се . онъ оубо нже свн-
 ннѣ пасы , радн своѣго зма небрѣ-
 женнѣ же н нечнстотн о себѣ
 ннзпадае . съ же нже ѿ[хъ] аггела ра-
 зрѣшенын ѿ[хъ] тѣмннцѣ нзышдь .^{64а}
 оумнымъ отнма ѿ[хъ] нѣго просвѣщень
 бывъ , въсхнщень бѣ(тъ) въ нстѣплѣнн .
 н не вѣнѣ себе , н прѣвыше себе бѣ(тъ) .
 обон оубо въ себе възвратнше се .
 онъ оубо ѿ[хъ] лоукавыхъ дѣлъ заблѣ-
 женїа въспоменоу все , въ своѣ[хъ] ср[а]х[а]хъ

събра себе . ѿ же аггеловѣ[ь] видѣ-
 ниѣ[ь] въ нстоупиени бывъ , въ сѣ въ-
 зврати се въ еже познаниѣ[ь] ѿ(ть)стѣнаѣ
 приобщеніа прѣѣ бѣше . прѣ[ь]-
 нар(е)ѣныи оубо б(о)гѣ ѿ[ь]цѣ бенедиктъ ,
 въ нравѣ[ь] безмалъвнѣ и единообра-
 знѣ чистотѣ , пожити съ собою .
 явѣ яко еѣа себе въ помыслѣ[ь] б(о)гѣ-
 лѣпнѣ[ь] окръмленн съблюде .
 елици бо того видѣнїа величество
 на высотѣ възвыти , себе , сирѣ[ь]
 пѣ[ь] собою остави :~ **петръ** . ѿ[ь]врьзе мѣ се
 еже г(лаго)лѣши . нь прошеу ѿ[ь]вещати ми
 чесо рѣн же единою томѣ възчѣнѣю
 братню остави нхже попеченіе
 възпріе :~ **грѣгоріе** . **ѿ**коже азъ
 петре нещю . съединивше се
 еднородушно они метежници
 на свою пагоубѣ , трѣпѣнїа многа
 потрѣба ѿ(ть) въ еже прѣносити злыхъ||⁶⁴⁶
 прѣкословіе . пате же аще ѿ бѣдетъ
 нѣкою оутѣшеніе . аще сълѣн-
 т(ь) се въ нѣ[ь] малѣмъ оберѣсти се бла-
 зѣмъ . елма ндѣже всаѣскы
 плодъ ѿ[ь] трудоу нѣсть оупокаемъ ,
 непользно съжителство . обаче
 сълоуѣает(ь) се бывати пѣвнгом[ь] же
 и потоко[ь]⁴³⁷ ! въ злы[ь] и несправленъ
 нравъ нмѣщихъ . дѣланїе много .
 нь оубо прѣзѣнь оберѣает(ь) се .
 веліе оубо ѿ(ть) аще нже снѣ стрѣпѣтнѣ
 жнвѣщен , б(о)говн възмогѣ[ь] прине-
 сти плѣ[ь] лѣши . бл(а)женныи оубо
 онъ моужь чесо рѣ[н] съ ним хотѣ-
 ше жити . вънегда всѣ[ь] онѣ[ь] едн-
 одородушно гонѣщихъ его зрѣше .
 различнѣ оубо сътворяют(ь) се нѣкаа
 въ праведныхъ д(о)шѣ[ь] . яже не въз-
 можно ѿ(ть) млытїемъ мнмощи .
 егда бо видѣтъ своѣ[ь] трудоу безъ-
 прибытѣноу и неоуспѣшноу ,
 на дрѣвоу мѣсто прѣвѣтають ,

⁴³⁷ Уместо и потѣ[ь] < *прч.* καὶ ἰδρώτων PL 1866/66, 137.

въ нѣмже плодоносити възмогѣ[ъ] .
 ѿкож[е] и истинѣ проповѣдникъ ,
 нже ѿ[ъ]рѣштити се желаше и съ х(рист)ѿ[ъ]
 быти . рекыи мнѣ бо еже жити х(ристо)с(ъ) ,||^{65a}
 и еже оумрѣти прибытькѣ . нже
 пѣвгы стр[а]^анникъ не тѣмъ тѣ
 прѣтрьпѣвъ , нъ и ннѣ[ъ] сѣ трѣ-
 пѣти наоучивъ : Въ дамасцѣ
 ннога гонѣннѣ пѣмъ , ѿко да въ-
 зможѣ[ъ] нзбѣжати , стѣнъ и юже
 и кошиноу възыска . и себе отан
 ннзвѣсити повелѣ . и не г(лаго)лѣмъ
 бл(а)женномъ павлѣ смирѣти боати се
 нже себе за юже къ і(сусо)вѣ х(рист)оу , любе
 м(оу)^(е)н(н)чѣствоу прѣдд(тъ) . нъ дондеже
 оубо бѣ въ дамасцѣ , не зѣло себе
 пл[о]^оносеца зрѣше . ѿ[ъ]ноу[ъ] же проче ,
 ноужно вымѣни прѣвѣтити въ дрѣ-
 гы[ъ] мѣстѣ[ъ] , въ нхже плодоно-
 сѣ оумножающе се съдѣланиемъ
 мнозѣмъ х(ристо)вѣ прнесе . ѿко збо
 нзреднѣ по^вѣнникъ о х(ри)с(т)ѣ , не трѣ-
 пѣше въноутрѣ затвори дамаско-
 вѣ[ъ] прѣбывати . нъ пѣвга пѣпрѣ
 възыска , въ нѣмже врага побѣди .
 тѣмже и б(о)гомъдрин ѿ[ъ]цѣ венедн-
 кѣтъ . аще зсрьдно вымѣши
 г(лаго)лѣмъ , скорѣе разоумѣши
 ѿко живъ сын многы въ разлычнѣ(ъ)
 остави зчѣнны . и сѣ[ъ] на вражню||^{65b}
 прѣльсть оукрѣпи же и въздвнже :~
петр(ъ) Тако ѿ(тъ) ѿкоже оучиши . и приведеное
 ключаемоу свѣ[ъ]ѣтелство , явля-
 етъ сѣ тако нмѣти . нъ м(о)лю
 ѿко да на прѣвѣю моужа житель-
 ства д(оу)шѣ пользую похѣ(тъ) възвра-
 тил(ъ) се :~ **грѣгоріе** . Бѣнигда бл(а)же-
 нномъ оноу моужѣ въ прѣ[ъ]р(е)ннѣ
 пещерѣ б(о)ж(ъ)т(ъ)внымъ добро[ъ]теламъ
 блнстаати ! . Слани же и знаме-
 нни нмже твораше ѿ[ъ] б(о)г(ъ) . и на
 высотѣ агг(е)лскыи славы възвестн 'е ,
 мнозѣ ѿ[ъ]-толн на то мѣсто прѣидоше
 просеце пѣ[ъ] б(о)годанною юго пастви-

тн се бл[а]г[о]у[а]тнѹ . б(о)голюбивѣн же
 нже д(о)ушѣлюбѣць ѿ[б]ѣвѣдникъ .
 бѣ, монастырен х(р)и(то)вою силою тоу
 състави . въ ннѣже повелѣ по ,к,
 ннокъ въ коенѣѣ обывѣлн бнѣн .
 малѣх[ъ] же съ собою здръжа , нже
 пѣ[б] свонмъ зчнтел'скимъ казате-
 л'ствомъ разоудн нмѣтн . наче-
 ше оубо прочеє мнозѹ ѿ[б] рнмскаго
 града бл(а)городнѣншн н спѣшнѣн
 къ нѣмѹ прнходнѣнн , н своє с(ы)нѣ
 съ тѣ[б] б(о)гѣ прнноснѣнн . тогда оубо||^{66а}
 добрыє надеѣѣ чѣда євѣѣ н маверь ,
 къ нѣмѹ прнш[ъ]аше ѿ[б]рекоше се .
 н тертоу(ъ) же патрнкѣ плакыда
 прѣдд(а)тъ) . ѿ[б] ннѣже маверь юнѣншн
 сын . вънѣгда въ бл(а)гѣ[б] възрасте
 обываѣ[б] , наѣ[б] прочеє съпоспѣшнѣ(ъ)
 оучнтелю бывати . плакыд' же
 юнѣ н єще сын , пѣ(т)ннѣскимъ бо-
 лѣзнымъ свою юность здроучааше :~ ѿ мннѣ нсходещнмъ ѿ[б] м(о)л(н)твы
 бѣ єдиноу(ъ) же ѿ[б] монастырен єго
 ннѣже окр(ъ)тъ състави б(о)жѣн рабѣ
 бенедик'тъ , бѣ нѣкын мннѣхъ
 разлѣнѣннѣ[б] одръжѣ[б] . нже
 въ м(о)л(н)т(ъ)вноє врѣме стоати съ
 братѣю не трѣпѣше . нь вънѣ-
 гда вса братѣа на колѣно прѣкло-
 нѣннє себе прѣ[б] б(о)гѣ помѣтааѣ ,
 ѿнѣ нсхоѣаше вънѣ , н празно-
 словѣѹ н лѣности себе вѣдааше .
 тогожѣ ѿ[б]ѣвѣднѣ єго нака-
 завъ н ннѣтоже зспѣвъ , къ б(о)жѣю
 чл(о)вѣ(ѣ)кѹ того ѿ[б]в[ѣ]ѣ . нже т(о)гѣ сѣѣтъ-
 ство доволнѣ же н п[о]убнѣ обл(н)чѣнѣ .
 н поученнѣ[б] т(о)гѣ зтворѣнѣ ѿ[б]пѣстн .
 ѿн(ъ) же въ монастырь възвращ(ъ) се ,
 єдва два д(ъ)нн въ наѣчѣнѣн чл(о)вѣ(ѣ)ка б(о)жѣа .||^{66б}
 прѣбѣ(тъ) . третн же д(ъ)нѣ на дѣволѣн
 обываѣн възвращ' се , скытати се
 въ врѣме м(о)л(н)твы наѣ[б] . ѿ[б]ѣвѣднѣ же єго
 вндѣвъ єго ѿ[б] бѣса знынѣа повѣжѣна ,
 пакы къ б(о)жѣю чл(о)вѣ(ѣ)коу прнш[ъ]а повѣ-
 да ємѹ ѣже ѿ братѣ · с(вѣ)тън же

рече къ немѣ , азъ приш[ь]ѣ собою нспра-
 влю юго . приш[ь]ѣшоу оубо юмоу
 въ обытѣль . и въ оуставленіи
 ꙗ[в]ѣ вънѣша съврѣши се ѡломоу
 пѣніе , и себе братѣа на м(о)л(н)твоу
 даше колѣна прѣклонше , вндѣ
 с(ве)тъин , и се юноша нѣкын моурин'
 вндѣ[ь] юмъ за скоу[ь] ризнын брата
 оноу нже на м(о)л(н)твѣ поѣхати не
 моушаго , влѣчаше вѣнь нзъ цр(ь)кве .
 тогда с(ве)тъин настоѣщомѣ обытѣли
 ономѣ помпѣанѣ нмѣнѣ[ь] , и мавроу
 рабѣ б(о)жню въ таниѣ р(е)ѣ . не зрѣте ли
 кто ꙗ[в]ѣ(ть) нже мнѣха сего вѣнь цр(ь)кве
 влѣкен ; онн же ѡ[ь]вѣщавше рѣше ,
 нн ѡ(тъ)ѣ . къ нмѣже с(ве)тъин р(е)ѣ . пом(о)лнм(ь)ѣ
 ꙗко да и вы оузрѣте юмоу же тѣ мнѣ[ь]
 послѣдоуѣ[ь] . и ꙗко м(о)лнше се два д(ь)нн ,
 маверь мнѣ[ь] вндѣ . помпѣа(нь) же т(о)ѣ
 монастыра ѡ[ь]цѣ вндѣти не възможе .||^{67a}
 въ прѣидоушѣи же д(ь)нѣ скончавши се
 м(о)л(н)твѣ , б(о)жн ꙗ[в]ѣ(овѣ)къ нзыш[ь]ѣ нзъ цр(ь)кве
 вѣнь стоѣща мнѣха ѡбрѣте . и того ,
 ради слѣпоты ср[ь]ѣца его съ жьзломъ
 быти . нже ѡ[ь] того д(ь)нѣ своводи се
 ѡ[ь] сдѣржещаго и разлѣненна бѣ-
 совскаго . и проче на м(о)л(н)твѣ
 оусрьдно съ братѣю до съврѣшенна
 прѣбываше . не к томоу врагоу ономѣ братоу прикосноутѣ се смѣвѣш ,
 ꙗкѣ[ѣ] ѡ[ь] с(ве)т(а)го ѡзкою жьзла бѣенѣ бѣвшъ :-
 ѡ нзыш[ь]ѣшѣ[ь] потоцѣ м(о)л(н)твомѣ юго . ѡ[ь] реченнѣ[ь] оубо монастырен нхже на тѣ[ь]
 мѣстѣ вставн нжѣ ! въ с(ве)тѣ[ь] ѡ[ь]цѣ
 венедекъ , трѣѣ ѡ[ь] нѣ[ь] прѣвѣше
 грскѣ[ь] бѣхъ стрѣмннѣ . и зѣло
 бѣше братѣамъ трѣдно выноу съ-
 ходити въ потокъ и водноую възы-
 мати потрѣбѣ . прѣход(ь) бо на стрѣ-
 мнѣи горы бѣ . ꙗко съ страхѣ[ь]
 много[ь] съходити нмѣ и възходити
 тогда събравше се нже въ трѣхъ
 ѡнѣхъ монастырѣ[ь] живѣщен
 мнѣи , къ рабоу б(о)жню венедекѣ
 прѣидоше м(о)лѣще юго и г(лаго)люще . ѡ(тъ)ѣ
 ꙗ[в]ѣ(тъ)нын , неоудобно нѣ[ь] ꙗ[в]ѣ(тъ) по стрѣмно-

V глава

моу горы прѣхоѣнню до потока||^{67б}
 съходити , н водноу потрѣбѣ възы-
 мати . ноуѣа збо ѿ(тъ) прѣселити се
 монастырѣ[ь] . ѿко да не нѣцѣн ѿ[ь] бра-
 тѣе попльзше се въ нѣжнѣю въпадоу[ь]
 сьмр[ь]тъ . нхже оутѣштелныи
 словесы наказавъ ѿ[ь]поустн :~
Въ тоу же ноцѣ поѣ[ь] съ собою юношюу
 нѣкоѣго плакыдѣ нмѣнѣ[ь] нмоуже
 н прѣѣ поминаніе сътворѣ[ь] . въ-
 зыде на тѣне горы неоудобѣ прѣ-
 ходноу стръмнинѣ . н тоу въ еже
 къ ѿ(ог)оу м(о)лѣни прѣбывъ . вьставъ
 ѿ[ь] м(о)л(н)твы н трѣн камене въз[ь]мъ , на тѣ(ь)
 мѣстѣ ѿ[ь] растоаніа положн .
 н вѣмъ не вѣдѣщѣ[ь] бывшею чюдо ,
 въ свою възвратн се кѣлю .
 въ оутрѣ нже прѣндоше къ нѣмоу
 прѣ[ь]р(е)ѣнаа братѣа , прѣваго ради
 воды прошеніа . прѣ[ь]п[о]м[о]бнын же
 къ нимъ р(е)ѣ . възыдѣте чѣда на онѣ
 брѣгѣ . на нѣмже оберѣщете трѣн
 камене выше дроугѣ дроуга лежѣше ,
 н на тѣ[ь] мѣстѣ копанте . слын(ь) бо
 ѿ(тъ) всесланын ѿ(ог)ъ н на ономъ высотѣ
 горы вода вѣмъ обылноу подати .
 н троугноне неоудобство поутн здо-||^{68а}
 вно сътворити . оми же ш[ь]мъ на
 брѣгѣ горы , оберѣтоше тако ѿкѣ[ь]
 ѿ[ь]цѣ р(е)ѣ . на нѣмже мѣстѣ горы
 безводноне жесточѣство , влагы
 нѣкыне н капле водныи възпѣшаше .
 сътворше оубо ровъ великъ , абѣе
 водн мнѣжѣство нскыпѣ . ѿже
 н до н(ы)нѣа богато проликает(ь) се ,
 с(в)ѣт(а)го чѣ[ь]твореніе всеѣа вѣ[ь] показующн .
 водноне же нзбѣтѣство , ѿ[ь] горы
 ннз'текоущее ѿблает(ь) се :~

VI глава

о испадшии ордѣн въ езерѣ . Иногда пакы мѣжѣ нѣкын , родѣ[ь]
 оубо готѣнѣ . ннцѣ же д(оу)хѣмъ .
 въ обращеніи покаяніа . къ ос(в)ѣѣ-
 нномоу бенедиктѣ прѣнде . нгоже
 ч(а)ѿ(ѣ)къ б(о)жѣн оусрьдно приѣ[ь] . въ єдѣн' же
 ѿ[ь] д(ь)нн повелѣ с(в)ѣты нѣкоемъ ѿ[ь] бра-

тѣмъ дати юмѣхъ желѣзно ороудіе
 еже мѣстнѣ зовомоу ѿ(тъ) тръноуѣчнѣ ,
 въ еже оуиистити тръновное и хра-
 стное мѣсто . еда како възмо-
 гоу[ъ] съдѣлати врытоуѣ[ъ] братѣмъ .
 мѣсто же оно еже оуиистити
 готѣи[ъ]хъ приѣтъ , выше нско-
 панаго рока бѣ . вънигда же готѣ-
 ѣи[ъ]хъ тръновноюу чешѣхъ о(тъ)ца пока-||^{68б}
 рае се послушанню слою изъсѣцашѣ ,
 желѣзноу орудіе ѿ[ъ]хъ слоуѣаа въ тоу .
 глыбыноу рока въпаде . въ нѣмъже
 не бѣ надеѣа оверѣтеніа юго .
 прѣ[ъ]р(е)ѣнныи же готѣи[ъ]хъ къ мавроу
 мнѣхъ теѣе , и сълѣшѣе се възвѣ-
 стн юмѣхъ , и о сѣгрѣшеніи покааніе
 нскааше . мнѣхъ(ъ) же маверь спѣшнѣ
 възвѣстн чл(о)вѣ(ѣ)коу б(о)жїю . чюдотворе-
 нїи же тѣ моужѣ слышавѣ , прїнде
 на мѣсто ндѣже бѣ въпало желѣзѣ ,
 и въз[ъ]хъ дръжало ѿ[ъ]хъ рѣкоу готѣи[ъ]на .
 и т(о)у кран на нѣмъже бѣ наложено
 желѣзо въ рѣвѣннѣхъ нспѣстивѣ ,
 авіе ѿ[ъ]хъ глыбыны водныи желѣзо
 въсплѣвъ на свое мѣсто въниде .
 то же тръноуѣчное орудіе ѿ[ъ]хъ дѣ(тъ)
 с(вѣ)тѣи готѣи[ъ]ноу рекѣ се орудіе твою , възъмѣ дѣлан и никакоже скръби :-
 о ходивш[ъ]хъ на водахъ . Бѣ юдинѣ ѿ[ъ]хъ д(ъ)нїи тоу моужоу вене-
 диктѣ въ свое келїи безмѣльвѣ-
 ствѣющоу . прѣ[ъ]р(е)ѣнныи мнѣ[ъ]хъ пла-
 кидѣ въ еже поурѣстн водоу на по-
 токъ понде . съсѣ[ъ]хъ хѣо въ нѣмъже
 водѣхъ поурѣстн хотѣше , изъ роуки
 его нспадѣ водною брѣзостню носѣ[ъ]хъ бѣ||^{69а}
 хоте же брѣ[ъ]хъ ѿ[ъ]хъ воды въсхытити скѣ-
 дѣль , и тѣ поплѣзѣ се паде въ воды .
 и ѿ[ъ]хъ воднаго зѣлнаго теченіа въ въ-
 ноутрѣннѣа потока ѿ[ъ]хъ нѣ[ъ]хъ рѣшн єли-
 ко стрѣлннѣ , мнѣ[ъ]хъ плакыдѣ ѿ[ъ]хъ не-
 сѣнь бѣ(тъ) . б(о)жїи же вѣрныи рабѣ вене-
 диктѣ въноутрѣ свое келїе оупра-
 жнѣе се , проразоумѣ сълѣшѣе се .
 и своего ученика мавра въ-скорѣ
 призвавѣ р(е)ѣ юмоу . брате мавре

VII глава

ПОСПѢШН ІАКО БРАТЬ ПЛАКЫДЬ
 ВЪ ПОТОКЪ ВЪПАДЕ , Н ВОДНАА БРЪЗОСТЬ
 ДАЛЕЧЕ ЮГО Ѡ[Ъ]НЕСЕ . ЧЮДНА ВЕЩЬ
 Н ПО ПЕТРѢ АП(О)Ї(ТО)ЛѢ БЫ(ТЬ) · ДНВНО ПОВЕ-
 ЛѢНІЕ . ПОПРОШЕНА БО Ѡ[Ъ] МАВРА
 МННХА ВѢРНѢ . Н БЛ(А)ЖЕННЫ[Ъ] БЕНЕДИ-
 КТОМЪ ПОДАНА БЫВШН , ВЪ-СКОРѢ
 ШЫСТВОВ{АШЕ} Ѡ(ТЬ)ЇНМ{Ъ} ПОВЕЛѢННЕМЪ
 Н НА МѢСТѢ БЫВЪ {Н}А НЕКАЖЕ ВЪ ВОДѢ[Ъ]
 ПЛАКЫДЬ НОСИМЪ БѢ . Н ПОХЫТИВЪ
 ЮГО ЗА ВЛАСЫ ГЛАВН{Ы}Е , БЫСТРѢ-
 НИМЪ ТЄІ{Е}ННІЕ[Ъ] ВЪЗВРАТИ СЕ .
 НЖЕ АБІЕ НА СОУШОУ ПРИШ[Ъ]А , Н ВЪ СЕБѢ
 БЫВЪ Н ПОЗНАВЪ ІАКО ВРЪХЪ ВОДЫ
 ХОДИМЪ ІЕ(ТЬ) . Н ІАКО САМОМОУ ХОДИТИ
 ПО ВОДАХЪ НЕВЪЗМОЖНО ЕМОУ БѢ .||⁶⁹⁶
 АЩЕ НЕ ЗНАМЕНОНОСНАГО О(ТЬ)ЦА М(О)Л(Н)ТВА
 ТОГО ЖКРѢПНАА БЫ , ОУДНВАЛЪ СЕ ВЪ-
 СТРЕПЕТА Ѡ БЫВШЕ[Ъ] · Н ВЪЗВРАЩ' СЕ
 КЪ Ѡ(ТЬ)ЦОУ , СЫТВОРИЕ СЕ В(О)Ж(Ь)Ї(ТЬ)ВНОЕ
 ЧЮДО ВЪЗВѢСТИ ЕМЪ . ЧЛ(О)ВѢ(ТЬ)КЪ ЖЕ
 В(О)ЖІН БЕНЕДИКТЪ , СЕ ЧЮДО , НЕ СВОЕИ
 С(ВЕ)ТѢСТИ , НЬ ОНОГО ПОСЛАШАНИЮ
 НАПНСОВАШЕ · МАВЕР(Ъ) ЖЕ , С(ВЕ)Т(А)ГО ЧЬ-
 СТНОЕ ПОВЕЛѢННІЕ Г(ЛАГО)ЛѢШЕ СЕ СЪДѢ-
 ЛАВШЕ . Г(ЛАГО)ЛѢШЕ БО НЕ БЫТИ ЕМОУ
 ВЪ ТОИ СНАѢ ВЪ НІЕНЖЕ БѢ ІЕГѢ ВЪСТЪ-
 ПИ НА ВОДЫ . ЗРЕ ЖЕ МНН[Ъ] ПЛАКЫДЬ
 ТѢ[Ъ] В(О)ГОПОДРАЖАТЕЛНОЕ СМѢРЕНО-
 СЛОВІЕ Н ЛЮБЪЗНО{Е} ПРОТНВОСЛОВІЕ ,
 Г(ЛАГО)ЛѢШЕ . АЗЪ ВЪ {Н}ЕЛНЦѢ⁴³⁸ НЕСѠ[Ъ] БѢ[Ъ]
 ВОДНН[Ъ] ОУСТРЪМЛЕННІЕМЪ , ВРЪХОУ
 ГЛАВЫ МОЕИ Ѡ(ТЬ)ЦА МОЕГО МНОГО
 ЗРѢХЪ . Н Т{О}ГО МЕ {Ѡ[Ъ] ВО}{ДЫ НЗЫ-
 МАЮЩА РАЗЪ{М}ѢВАХЪ :~ ПЕТРЬ .
 БЕЛНКА СОУТЬ ЗѢЛѠ {ІА}ЖЕ Г(ЛАГО)ЛѢШН
 Н БЕЛНКО ВЪЗГРАЖЕННІЕ Д(ОУ)ШѢ[Ъ] ПОДАЮЩІ ·
 АЗ(Ъ) ЖЕ С(ВЕ)Т(А)ГО С{ЕГО} МОУЖ{А} {І}Ю[Е]СА , ЕЛНКО
 ВЕЩЕ НСПИВАЮ , МНОЖАЕ ЖЕЖДОУ : Ѡ ОЦѢНЕНІЕМЪ ВЪ ХЛѢБѢ ІАДѢ СЫМРІТНѢ(Ъ) .
 ГРІГОРІЕ БЪННІГДА БЛ(А)Ж{Е}ННОМОУ {П}РОСІАТИ ВЪ
 МѢСТѢ[Ъ] ѠНѢ[Ъ] МНОЗЫ ЛЮБЕ РѢ[Н]
 Т(ОСПОД)А НАШЕГО І(СО)У(СА) Х(РНСТ)А НЗѢЛ(Е)ЇЕ КЪ НІЕМЪ ПРИН-||^{70a}

⁴³⁸ Прилошко въ {Н}елнцѢ колико < *ipch. en* Ѡф PL 1866/66, 145.

хоѣаахѣ . н жнтїа соуїетоу оставла-
 юще , ꙗко бѣ(а)гы іарымы г(осподь)нѣ своѣ вынѣ ꙗко бѣла-
 гахоу . завысти же роднтель н бѣ(а)го-
 чьстнѣн[ъ] дрѣвнїи врагъ , не могои трѣ-
 пѣти юже ѿ[ъ] него блистающїи[ъ] чюдєсь
 зароу . н зрє себє побѣѣаема ѿ[ъ] с(вє)т(а)го
 б(о)г(о)данныиє снлы . вьложнѣвєсїи-
 ныи[ъ] д(оу)шєтлѣнныиє мыслн , іакоже
 обычан тѣ[ъ] кѣ(ть) завндѣти ннѣ[ъ] нспра-
 вленнїє[ъ] . чїстотѣтворющаго бо по-
 хвала , нже н ѿ[ъ] завнсти ѡскврѣняємы(ѣ)
 пошєннїє кѣ(ть) . ѿ[ъ] нѡѣ[ъ] же вѣ нже тѣ соустѣ-
 дѣствзющи цр(ь)кѣи прєзвїтеръ нѣкы
 флорентїє нмє{н}ѣ[ъ] , нже нашего нподїа-
 кона дѣдѣ всезлааго бѣса ненавѣ(ть)
 н завнсть вѣ себѣ{ѣ} прнїє[ъ] . наѣ[ъ] сьвєща-
 вати н завндѣти пр[ѣ]п[о]ѡбнаго мѡѣжа
 д{обр}ѡ[ѣ]телїє[ъ] . оуповає ѿ[ъ] сего мнѡгы
 ...ти ѿ[ъ] с(вє)т(а)го д(оу)шєпользнаго
 ... а. да іако ѡмѡврѣдноє ѡпованїє
 ... н зрѣше мнѡзѣ[ъ] ѿ[ъ] того слн-
 ...{р}нвлатїи н кѣ нїємѣ прнхѡдєщ...
 ...{ѣ}чєнїа оумножаємн . іакѡ[ѣ]
 стр...ѣ іазвїаємѣ флорентї{ѣ},
 пр[ѣ]п[о]ѡбнаго ѣбо мѡѣжа житєлство
 ѡблѣгашє . похвалноу же жнзнь||⁷⁰⁶
 сєбѣ прнклѣщи ꙗко(т)ннчьскымн ꙗко-
 гы нн мала же вьсхотѣ . нже ѿ[ъ] дїа-
 кола помрачєнѣ бывѣ д(оу)шєвнїа отнїа
 дажє до сего ѡстрымн сє , іако да раба
 б(о)жїа іадѡ[ъ] сьмрьтнїи[ъ] оуморнтѣ .
 вьзым(ѣ) бо брашно н ѡмѣсн вѣ хлѣбѣ .
 н вѣ нїємѣ ськры сьмрьтоноснѣ іадѣ .
 н нспєкѣ , іакоже сє бл(аго)чєнїа рѣ[н] б(о)жїю
 чл(о)вѣ(ѣ)коу посла . прозрїтелныи же
 ѡнѣ мѣжѣ , хлѣ{ѣ} оубо бѣ(а)годар'-
 стѣвнѣ прнїє[ъ] . ѣтан⁴³⁹ же сє ѿ[ъ] нїєго
 іажє вѣ нїє[ъ] крыємаа лѣ(ть) . вѣ чл(ѣ) же вѣ нже
 обычє с(вє)тѣи пицоу прнїємати , птнщѣ
 зовомы гавранѣ вѣ блнжнїєи чєщи жн-
 лнщє нмѣє , по обычаю прнхоѣлаше

⁴³⁹ Речца не изостављена је пред глаголом, на шта указује како контекстуални смисао овог дела текста, тако и сѣм грчки текст, уп. PL 1866/66, 147. Чини се да постоји покушај исписивања речи испред овог глагола у рукопису, али на основу постојећег потеза не може се реконструисати реч.

кь с(вє)т(о)моу . н ѿ[ь] ч(ь)тнѡю єго роукоу хлѣбъ
 на пищоу себѣ приѣмаше . с(вє)щєны^{жє}
 онъ мѡжъ , възъмь сьмрьтоно {сн}ын
 хлѣбъ єгоже ємоу послаа { {ь} } { {флорє-} }
 нтіє презвнтеръ , положи пр ...
 н ѿ[ь] н повелѣ ємѡ г(лаго)лѣ . Бъ ...
 і(со)у(са) х(рнст)а с(ы)на б(ожї)а жнваго , възми х { {хлѣбъ} } ...
 н кь такоуѣ мѣстѣ врьз { {н} } ...
 ꙗко никтоже ѿ[ь] ч(о)б(ѣ)кь ѡбр { {ещєтъ} } єго
 тогда гавранъ ѿ[ь] врьзенѣмн оусты
 н прострѣтама ! кривома , ѡкр(ь)тъ||^{71a}
 того хлѣба лѣтати н грацати на чѣ[ь]
 н ѡбьхожєнмн възвѣщавати юже
 въ нємь соущоу дїаволскоу прѣл(ь)т(ь) .
 кь нємоуже б(о)жїн ч(о)б(ѣ)кь пакы начєтъ
 г(лаго)лѣти . Возми єго възми беспєчлѣнѣ .
 н тамо єго положи ндѣже ѡбрѣ-
 сти се не можѣ[ь] , тогѡ гавранъ с(вє)т(а)го
 велѣнїє испльнише . н съ страхѡ[ь]
 мнѡзѣ[ь] въз[ь]мь хлѣбъ въ оустѣ[ь] ѡтнє .
 н т(о)о покрыгъ въ мѣстѣ непроходнѣ .
 вса чьскы ч(о)б(ѣ)кѡ[ь] , по трѣ[ь] члѣ[ь] възврати се .
 н ѿ[ь] с(вє)т(а)го роукоу ѡбычноу пищоу приѣ[ь] .
 Простѣнши же по всемоу н кротчан-
 шїи ѿ[ь] ѿ[ь] вєнєднкѣтъ , видѣвъ фло-
 рєнтїєво льстивоє оубїнство . ꙗко
 нємошно бѣ(тъ) того лѡкавство исправи .
 ѡ нємь пачє нєже ѡ себѣ б(о)гѡ бн м(о)лѣш(є) чє
 нь прѣ[ь]р(є)чєнныи флорєн(т)їє с(вє)т(а)го тѣло
 оумр(ь)твнн не възмогъ , нно пакы
 злоумышлєнїє же н сатанно кова-
 рство на с(вє)т(а)го чєнники сьдѣла...
 ... бо въ врьтоградѣ дѣлающн...
 ...лїи дѣлатель флорєнтїє ,
 о {т} рокоувиць красны видѡмь
 н нагы^{всѣмь} тѣлѡ[ь] въ врьтогрѣ[ь] посла .
 н тѣ[ь] повелѣ єже бесчїновати н играти||^{71b}
 прѣ[ь] мннхы . хот {є} н въ сѣ[ь] мѡжен ѡнѣ(ь)
 д(ѣ)бѣство непотрѣбно сьтворити
 нь н въ сѣ[ь] прѣлоука {в}оє своє погрѣшн бє-
 зоумїє . того бо дї{аво}лскоє оумы-
 шлєнїє видѣвъ х(рн)т(о)въ { {п} } одражатель
 вєнєднкѣтъ . н оубоав(ь) се чєннча д(оу)шє-
 внаго врьда . ѡ єдинѡи же єже на нь

ЗАВНСТН ПОМЫСЛЫВЪ СІА СКВРЬННОМЪ
 ОНОМЪ ФЛОРЕНТІЮ ТВОРИТИ . ЛОУТЬ-
 ШЕЕ РАЗСОУДИ Б(О)ЖІН РАБЪ РАДИ СВОЕГО
 Ѡ[Ъ]ХОЖЕНІА СВОИ[Ъ] ОУЧЕ{НН}КЪ СЪДѢЛОВАТИ
 СП(А)СЕНІЕ . ПРИЗВАВЪ ОУБО МОНАСТЫРЕН
 ОНѢ[Ъ] БРАТНЮ И СТРОИТЕЛЕ ТѢМЪ
 ПОСТАВИВЪ . ПРѢДАВ(Ъ) ЖЕ Н[Ъ] Б(ОГО)ВН . И ПОИ[Ъ]
 СЪ СОБОЮ МАЛѢ[Ъ] НѢКЫ[Ъ] Ѡ[Ъ] МНЫ[Ъ] , ОТНДЕ
 Ѡ[Ъ] СВОЕЕ КІЕЛІЕ . НЕНАВНСТН ОНОГО
 И КРАЖИ СМѢРНОМОУДРѢ ОУКЛОНИВ(Ъ) СЕ .
 НЪ ОУБО ФЛОРЕНТИЕ БЕЗАКОНОВА СЫГРѢ-
 ШИВЪ ТЫЩЕТИѢ . Б(ОГ)Ъ ЖЕ СВОЕГО
 ОУГОДНИКА ИЗБАВИВЪ ВЪ СП(А)СЕНІЕ МНОГЫ[Ъ]
 СЪХРАНИ , ПОРАЗЫВЪ СКВРЬННАГО .
 Б(О)ГОМЪРСКОМОУ БО ОНОМЪ ФЛО{РЕН}{ТІЮ
 О БЛ(А)ЖЕННАГО О(ТЬ)ЦА ОШЫСВ...
 ...ШОУ СЕ . И НА ГОРНИЦИ ДОМА В{Ъ}{НН}КЕ{НН}
 МЖЕ ЖИВѢШ{Е} СТОЯЩОУ , ВЪНЕЗАПЧОУ
 {С}Ъ РЕЧЕННОЮ ГОРНИЦЕ Ѡ[Ъ] ВЫСОТЫ ВЕЛН||^{72a}
 КЫ ПАДЕ . ДО(Т)ОНН{ОУ} СВО{Е}ГО ЛОУКА-
 В'ТВА МЫСТЬ ПРИЕМЪ . И СМЕРЬТЬ
 ПАГЪБНОЮЮ ВЪСПРИИ[Ъ] . СЕ ВИДѢВЪ
 ИЖЕ ПРѢЖЕ МНОВО{ЖИ}ЦЕЮ ПОМЕНОУТЫН
 МАВ{Е}РЬ С(ВЕ)Т(А)ГО О(ТЬ)ЦА ЧТЕНИКЪ . ОУЖЕ
 С(ВЕ)Т(О)МЪ Ѡ[Ъ]СТОЯЩИ ПѢТИ РАСТОАНИЕ
 ЗНАМЕНІИ .І. ПОСЛА КЪ НИМЪ Г(АГО)ЛІЕ .
 ВЪЗВРАТИ СЕ О(ТЬ)ЦЕ ВЪЗВРАТИ СЕ . ПРЕ-
 ЗВИТЕРЬ БО ИЖЕ ТЕБЕ ТОУНІЕ ПОГНАВЫН
 ОУМР{Е}ТЬ . СЕ ЖЕ СЛЫШАВЪ Б(О)ЖІН
 ЧЛ(ОВѢ)КЪ ВЕНЕДИКТЪ . СЕБЕ ВЪ ВЕЛНИЦѢ
 ПЛАТИ НСТАА РАДИ ОНОГО СМНАКЕ-
 НИЕ СМР(Ъ)ТИ . ВОСКРЪБЫ ЖЕ СЕ И О СВОЕ(Ъ)
 ОУЧЕНИЦѢ , ТАКО ПОРАДОВАВШОУ СЕ
 ФЛОРЕНТИЕВЪ ОКААННОМЪ ПАДЕННЮ .
 ЗАПОВѢДА{ВЪ} КИМЪ КААТИ СЕ О ТАКО-
 ВѢМЪ СЫГРѢШЕНН , ТАКО РАДОСТНОУ
 БЫВШОУ О ФЛОРЕНТИЕВѢ СМЕРЬТ{Н} ПЕТРЪ .
 ЮДНА СОУТЬ ВЪ-ИСТИННОУ И ЗѢЛОВОУ-
 ДНВАЮЩА МЕ ТАЖЕ РЕКА ІЕСИ . О ВО-
 ДѢ БО ИЖЕ РЛ[Н] БЛ(А)ЖЕННАГО М(О)Л(Н)ТВЫ
 Ѡ[Ъ] ГОРЫ РѢКОЮ ИСТЕКШИ , МОНСЕ{А}
 РАЗЪМѢКАЮ . О ЖЕЛѢЗНѢМ(Ъ) ЖЕ
 ОРОУДІИ ИЖЕ ИЗ ГЛЫБЫНИ РОВА ВЪШ[Ъ]^{1b}-
 ШИМЪ , ЕАНСЕА ЗРѢ . НА ВОДНѢМЪ

хоҗенін , Петра разѡмѣю . в {б} ... { {вра} } - ||⁷²⁶
новѣ же послѡушанїн , наїю вѣждоу
іакѡѵ[е] ѡбо мню моужь тѣ дарованїи
д(оу)хѡвныѣ[б] всѣ[б] праведныѣ[б] снхъ испльнь
бѣше :~ **грїгорїе** . б(о)жїи чл(о)вѣ(ѣ)къ вене-
диктъ петре , єдинного д(оу)хѡа нмѣ{ш}{ε}{ε}⁴⁴⁰
нже ради дарованнаго нзбавленїа
всѣ[б] нзбраннѣ[б] ср[б]^а[б]ца испльни . ѡ не-
мжє іоаннь еу(ан)г(е)нистѣ р(е)ѣ . бѣ свѣ[б](б)
истиннын нже просвѣщаѣ[б] всак(о)ѳо
чл(о)вѣ(ѣ)ка гредоущаго въ мирѣ . ѡ не-
мжє пакы писано їѣ(ть) , іакѡ ѿ[б] испльник-
нїа его мы вси приехѡм[б] . небо б(о)жїи
чл(о)вѣ(ѣ)ци сп[о]ѡбыше се ѿ[б] г(оспод)а ^{аар}ованнемъ
слѡхъ приети . тѣ оубо и ннѣмъ
прѣдати . тѣ же знаменїа слыш
да̇(ть) повнноующимъ(ъ) се , нже себе дателѣ
по іоннїноу знамению ѡбѣща се
врагѡм[б] дати . іакѡ да прѣ[б][б] грды-
ми оумрѣти сп[о]ѡбыть , и прѣ[б][б] очим^а
смѣреномоудрѣ[б] вьскр(ъ)нути .
да оны оубо кже оставити длъжни
бѣхѡ , оузрѣ(ѣ) . и си кже тыѡще въз'-
любити хотѣхѡ . ѿ[б] нїегоже тан-
нства бы(ть) се . іакѡ да грды оубо ,
оузреть смъртноє оуннїженїе .
смѣреномудрін же , славѡ юже на||^{73а}
смърты власти :~ **петръ** :~
М(о)лю те чл(о)вѣчын вл[а]^а[б]ко . по сн[б] въ каа
мѣста с(ве)тѣын онѣ мѡжѣ прѣнесени се .
и кые въ нн[б] сѣдѣ слыш , скажи на̇[б] :~ **грїгорїе**
Пр[б]п[о]ѡбны онѣ моужѣ въ дрѡга прѣ-
селнк(ъ) се мѣста , жилище оубо прѣ-
мѣни . врага же ни . великы бо
потѡ[б] и тежанше брани ѿ[б] злобѣ
обрѣтателѣ пѡ[б]їѣ[б] . кєликоже нскѡ-
шеннїѣ[б] мнѡжѣство непобѣдмыи
тѣ мѡжѣ на себе оумышляемѡ зрѣше
толнко тышаше се противѡ подви-

440 Услед избледелости потеза слово ш није јасно видљиво. Доња линија која спаја стубове није јасна. Поменуто слово личи и на т са спуштеним крацима, али такође горња линија није јасна, само се назире. У оба случаја реч би била о сажимању вокала, било да се ради о 3. л. јд. презента или имперфекта. Како ни слово које следи није довољно видљиво, глагол је реконструисан у прошлом времену с ослонцем на грчки изворник, где је глагол у аористу: εἶπεν PL 1866/66: 149.

жника непобѣдима себе показати
 на оного к{ь}знованїа . животво-
 рещаго кр(ь)ѣта знаменнїе[ь] іакѡ[є] цнѣтѡ[ь]
 ограждѣи . градище збо еже
 какосннѣ⁴⁴¹ ! г(лаго)лїет(ь) се , на высоцѣ горы
 странѣ стонѣ . іаже гора своѣ[ь]
 протечеи[ь] р(е)ѣннынѣ обѣходитѣ
 градъ . до трехъ станищъ горы
 тоѣ кран прѣвнше лежнѣ[ь] , іакѡ[є] ѡ[ь] не-
 вѣдещнхъ іако звѣздѣ видѣти се
 въ нїемже ветшанше сквернилиц{є}
 елннскоѣ ѡ[ь] дрѣвнхъ създа{но} {бѣ} .
 въ тѡ[ь] збо ѡ[ь] простѣншнѣ[ь] людїи апо-
 лонѣ чѣтѡ[ь] бѣ . окр(ь)ѣтъ же сквр{ьннѣ}-||⁷³⁶
 ншаго оного храма , множество капн-
 щѣ бѣше . н даже до-толѣ множество
 многоневѣрнѣ[ь] тамо всхождѣаше ,
 жрътвами н трѣбами н скверами тоу
 соущому аполонѡву кхмнрѣ слѣжеще :- о разоренн трѣвища аполонѡва :-
 Ѡумом(ь) же просвѣщенн бл(а)гочѣстїа ре-
 вннтель бенедиктъ , на мѣсто то
 приш[ь]ѣ , н дрѣзостнѣмъ смыслоу
 въш[ь]ѣ , коумнрѣ аполонѡвъ скрѣши
 капнища разорн . н тѣ възрастѣша
 дрѣвеса пожеже . н въ томъ храмѣ
 аполонѡвъ , цр(ь)к(о)въ с(ве)щєнноу с(ве)т(а)го
 мартина сътвори . а ндеже капнище
 аполѡ{н}ѡво в{ь}дрѡузєно бѣ , ч(ь)ѣтноу
 цр(ь)ковѣ с(ве)т(а)го іоанна състави . ѡ[ь]-с[ѣ]ѣ
 прочєе же тамо живѡущєе людїи
 множество , того зчїтел'ствѡ[ь]
 на{с} такѣиѣмо къ б(о)гу обрѣаше се .
 нь сїа не трѣпе стрѣптивын вѣрнѣ[ь]
 врагъ , не к(ь) томѣ прочєе не іавѣ ни
 въ снѣхъ . нь іавѣ себе о(тѣ)цѣ очїма
 показаше . н велнцѣм гласы
 въпнїаше . нѡужѣ юмоу ѡ[ь] с(ве)т(а)го прѣ-
 трѣпѣти . іако н братїам гласы
 єго слышатн . аще н телеснїма
 очїма того не зрѣхѡу . къ ннїе||^{74a}
 нстннѣ оучнтель г(лаго)лѣаше . вѣрзхнѣ
 ми чєда іако чювьствнїма мнїма

⁴⁴¹ Уместо касннѣ < ірч. Κάσινον; лав. Cassinum PL 1866/66, 151.

очина врага страшна нѣкогѣго
 нскры поуѣающа мѣтанамъ явля-
 ема зрѣ . н же н ѿ[ъ] оустѣ н очню пла-
 мень огньнъ испоуѣаѣ[ъ] . еже збо
 льстивын вещь^а(ъ), слышаахоу всн .
 прѣвѣе оубо на нмѣ зовѣше с(вѣ)т(а)го .
 егдаже никакоже юмъ ѿ[ъ]вѣщавающа
 б(о)жїа чл(о)вѣ(ъ)ка видѣ . абїе же на нь
 оукорнзнамъ скврнынъ свон пѣвнже
 языкъ . н б(о)жїа любленника досада-
 мн ѡблагаше . таже пакы глашаа-
 ше с(вѣ)т(а)го г(лаго)лїе . венедикте , венедикте .
 томоу же не ѿ[ъ]вѣщавающоу , къ селъ
 приложъ г(лаго)лѣаше . проклетѣ , проклетѣ
 а не бл(аго)ч(а)вене . что нмашн съ мною
 что мѣ гонншн . трѣпелнвн{а} соу[ъ] .
 въ-истинноу ѡже ѿ[ъ] раба б(о)жїа къ дрѣ-
 внемюу врагъ новаа пѣвнзанїа , юмъ
 брани таковнѣ принесе . нь вннѣ
 побѣднѣн послѣжнло ѣ(тъ) житїе : **о каменн прѣвѣлнцѣ(ъ) м(о)л(н)твюу ѡблыгавшїи[ъ] его :-**
Въ едннъ ѿ[ъ] д(ъ)нїи братїамъ знѣхшїи[ъ]
 кїелноу въселеннїе , ндѣже без{ъ}-
 мльвъствовати потрѣба бѣ
 камень по-срѣ[ъ]ѣ лежааше егѡ[е] въ здан{нїе} ||⁷⁴⁶
 въложннн братїа хотѣхоу . вънїгда-
 же прїннн еже двнгноути камень трѣ[ъ]
 чнслѡ[ъ] братїамъ , т(о)у ѿ[ъ] земли пѣвнгноу-
 тн не ^взмогоше . мнѡжаншн же пакы
 събравше се н ннѣтоже оупѣвше ,
 прѣвѣ(тъ) камень непоколѣбїи[ъ] . ѡко
 мнѣтн нї[ъ] оукорѣнїенъ въ земли томъ
 быти . се же всѣмъ явѣ бѣ(тъ) ѡко
 врѣхъ егѡ дїаволь сѣдѣше . егѡже
 толнцѣ[ъ] моужен роук{ы} подвнгноути не
 възмогѡше . въ недохмѣнн ^{во} бывше
 братїа , къ б(о)жїю чл(о)вѣ(ъ)кѣ послаше .
 еже подвнгноу се юмоу ѿ[ъ]гнати вр[а]г^а
 своєю къ б(о)гѡу м(о)л(н)твюу , ѡко да камень
 двнгноути възмогѡв[ъ] . н же абїе прн-
 ш[ъ] н м(о)л(н)твюу сътвори , повелѣ зчєнн-
 кѡ[ъ] възєти камень . толнцѣмъ(ъ) же
 оудѡбнѣ[ъ] тыщаннїи[ъ] камень възєтѣ бѣ(тъ)
 ѡко мнѣтн нмѣ никакоже тєго-
 тѣ юмоу нмѣтн . н же прѣвѣе непоко-

лѣбымоу сѣшѣ нзволн се ѡбо с(вѣ)т(о)моу
 Повелѣти своимъ оученикѣмъ[ъ] . іако
 да на мѣстѣ онѣмъ[ъ] ндѣже камень
 прѣѣ лежаше землю ископають .
 по повелѣннѣмъ оубо нмъ глыбокъ
 ровъ сътворше , коумиръ мѣдень оберѣ-||^{75a}
 тоше тѣ . нже въ поварни повръжени
 напрасно огнь нзыде нз него . н въ
 очню всѣ[ъ] мнѣ[ъ] показа своимъ мѣста-
 нмъ , іако все поварное зѣніе сгорѣ .
 начеше оубо мльвою многою водоу
 възлвати іакѣ[ѣ] се гасеце нже въ
 очню ѣ[ъ] ѡ[ъ] врага бывши мѣтанны
 пламень . ошотнѣ(ъ) же б(о)жїи тл(овѣ)къ
 братню въ млькѣ мнѡзѣ бывшоу
 н выноу ѡ[ъ] нѣ[ъ] оувѣ[ѣ]ѣвъ , въ поварн{ю}
 прїнде . н огнь югоже г(лаго)лѣхѣ бра-
 тіа зрѣти , тѣ г(лаго)лѣше никакже
 того зрѣти . аѣе же главоу б(ого)вн
 по обычаю прѣклонъ , м(о)лѣаше се
 еже ѡ[ъ]гнаноу быти ѡ[ъ] братн юже
 въ очню ѣ[ъ] іавлышомоу се вражїю
 мѣстномоу роуганню . встав(ъ) же
 ѡ[ъ] м(о)л(н)твы , н прѣльщеннѣн братн
 очн зрѣвъ въ телеснѣ[ъ] іе(ть)ствнѣмъ
 зрѣни оустрон , своѣ[ъ] нже къ б(ог)ѡу м(о)лѣ-
 ниіе[ъ] . іако к(ъ) томѣ не ѡзрѣше поварно{ѣ}
 зѣннїе діаволн[ъ] пламене(мъ) гореце . нъ
 въ очню ѣ[ъ] видѣше се проче неопла-
 нно н непоколѣбно :~ Паки зыжѡу-
 щн[ъ] братїа(ъ) стѣнѣ н на внсѡтѣ зѣнн{ѣ}
 възн{ѣ}ти тыщенимъ(ъ) се , б(о)жїи оутѣнн{ѣ}||^{75b}
 въ своен келїи оупражниае се бѣ . емѣ-
 же всескврнынн врагъ іако мнѣти
 рѡдѡюще се іавн се . А іако къ нже на зѣ-
 нн дѣлающн[ъ] братїамъ ндѣше възвѣ-
 стити . еже оувѣдѣвъ б(о)гоноснын
 моужь нарѣкованнїе[ъ] скорѣншнмъ
 братїамъ на знамена г(лаго)лѣ . чѣда
 сьматранте себе , іако къ вѣ[ъ] въ тл(ъ) сын
 нскоушаен діаволь прнходн[ъ] . възвѣ-
 щенїе же братїамъ несын не оутѣ
 повѣдати доспѣвъ , се лѣкавын дѣхъ
 зыжѣмоу стѣноу ѡборн . н єдин(о)тѣ

мнѣхѣ юна сѣща възрастѣ[ь] , с(ы)нѣа бы-
 вша коралѣа нѣкоѣго бывшеѣ паде-
 нїе сѣкрѣши . с(вѣ)т(а)го хѣнници сѣ видѣ-
 вше и при сѣрѣбны бывше , не толнко
 рѣ[н] стѣни разоренїа , елико рѣ[н] братнїе
 бѣды ч(ь)тнѣмоу о(тѣ)цѣ бенедиктоу сѣ
 {сѣ}зѣаши прїидѣше , сѣлѣше сѣ
 {вѣ}зѣщающе . м(н)а(о)у(ь)днѣшии же ѿ[ь]цѣ
 повелѣ т(о)у кѣ сѣбѣ принести . е҃гоже
 роукама понести не възмо҃гоше .
 занїе пѣше сѣ каменїе ѿ[ь] стѣны ,
 не {тѣ}чнѣю юмоу тѣло нѣ и кости сѣкрѣ-
 ши немощно х҃бо нмѣше на роуках
 ѣко[ѣ] р(е)ѣ сѣ т(о)у възети , ноу҃жно вѣмѣннше||^{76а}
 вѣ покровѣ възложити ю҃го , и тако кѣ
 знаменѣносноу о(тѣ)цѣ ѿ[ь]нести бенедиктѣ .
 абїе же повелѣ ю҃го положи-
 ти на своѣ ро҃гожи на нѣн҃же м(о)лїити сѣ
 обыче . и изгнавѣ вѣнѣ братнѣю
 и двѣри кѣлїи затвори вѣ , сѣбе на м[о]лїи[н]тѣх
 вѣдѣ(тѣ) . и прѣклоуѣ колѣнѣ б(о)га м(о)лїаше
 о нѣцѣлїенїи сѣкрѣшенѣго брата .
 и бѣ видѣти вѣ ч(ь)а онѣ чюдо вѣ-истиннѣ
 страха и х҃жаса д(о)т(о)нно . по скончанїи
 бо м(о)лїи[н]тѣх , абїе юноша самѣ вѣста
 х҃ра вѣ сѣ[ь] тѣлоу . с(вѣ)тѣи же т(о)у
 посла кѣ братїи е҃же сѣ нмѣи дѣлати
 вѣпадши сѣ стѣнѣ х҃нїа . враг(ь) же
 надѣав(ь) сѣ свої[ь] прѣлѣстнїи[ь] дѣнствѣ(ь)
 сѣ е҃же ѿ[ь] нѣго х҃мышлѣною бѣдоу сѣмр(ь)ѣ
 навѣсти братѣ паче ю҃го рѣ[н] посрами сѣ
 и пороу҃ганїе е҃же бл(а)женноу готоваше
 на сѣ пр{н}вѣче . поношенїе же и прѣ-
 обыдѣнїе с(вѣ)т(а)го хѣнникоу бывѣ
 ѿ[ь]-с[о]у[о]у прочеѣ б(о)жїи ч(а)б(ѣ)кѣ пр(о)рѣчѣства
 бл[а]г[о]у[а]ть приѣтъ ѿ[ь] б(о)га е҃же прѣ[ь]г(ла)лѣ {тн}
 б[о]у[о]уцаа нсказовати ѣко настоѣщаа
 Прѣданїе правнѣноу ѿ[ь] {с} (вѣ)т(а)го вѣ ѡбнѣлн
 бѣ вѣзаконїе . ѣко да послаем[ѣ] б[ь]
 братнїамѣ на сѣл҃жбѣ , ни сѣнѣдн н{н} {пн-} ||^{76б}
 тїа прїимѣ[ь] , донд(е)ѣ вѣ ѡбнѣлѣ вѣзбра-
 тет(ь) сѣ . и сїе правнѣо х҃ нѣго ѡпасно хра-
 ннѣо бѣше . вѣ е҃дннѣ оу҃бо ѿ[ь] д(ь)нїи
 нѣцїи ѿ[ь] братїи на сѣл҃жбѣ ѿ[ь] ч(ь)тнѣго

т(о)ѣ мѣжа послани быше . сѣлоуѣн се
 оубо посланныѣ[ь] мнѣхѣ[ь] растоаніе пѣное
 мн(о)ѣ хожѣшѣ[ь] и не dospѣвше възвѣ-
 ртн се въ обитѣль . побѣ юже бы-
 вшѣ и вѣременѣ приноуѣающоу , обн-
 таше оу нѣкоу ч(ь)ѣтныѣ д(ѣ)бѣ . и въ кѣ-
 лѣн кѣ приѣше пищѣ . послаше же єди-
 ного ѿ[ь] братен къ с(в)ѣщенномѣ (тѣ)ѣоу
 бенедиктѣ , єже испросити м(о)л(н)твѣ
 по обнѣаю іако да въсприѣмѣ[ь] пищоу .
 проразоумнѣи же онѣ (тѣ)ѣ(ь) въпроси єго
 г(лаго)лѣ . гдѣ приѣли єстѣ пищѣ . он(ь) же
 ѿ[ь]вѣща , никакоже (тѣ)ѣ . къ нѣмѣ же
 с(в)ѣтѣн р(ѣ)ѣ . почто тако льжете . {н}ѣ въ
 клѣти ли оноу д(ѣ)бѣ обнѣаєтѣ ,
 и пищѣ приѣли єстѣ ; не се ли и оно ѿ[ь] сѣ-
 нѣден въкѣсѣтѣ ; не толнко ли ѣашен
 испилн єстѣ ; на оутрѣ нже приш[ь]ѣшнѣ
 братѣмѣ ѿ[ь] повелѣнныѣ нѣмѣ слоуѣбы
 прѣмѣдрѣ нже и хождожнѣ ѿ[ь] (тѣ)ѣа о-
 блѣченн бывше . храмнноу же жены
 и видн снѣдѣ[ь] . и чнсло ѣашамѣ {ѣ}вльшѣ^{77a}
 сѣбѣ зазрѣвше , къ ч(ь)ѣтнѣ[а] єго ногѣ[а] при-
 падоше сѣгрѣшнѣшѣ[ь] исповѣдоущѣ .
 тѣ же кротч{анш}и ѿ[ь]ѣ , абѣ тѣмѣ
 сѣгрѣшеніе про{с}ти . нзвѣщеніе приѣ[ь]
 о сѣмѣ , іако не соущоу нѣмѣ не к(ь) томѣ прѣ-
 стоуѣѣ[ь] прѣданноу нѣмѣ ѿ[ь] с(в)ѣт(а)го заповѣ-
 дѣ . єгоже въ д(оу)сѣ с(в)ѣтѣмѣ сѣ нмѣ сѣща
 и не сѣшѣ[ь] тоу познаше :~ Моужѣ нѣкы
 бѣ , мнѣрннѣ оубо образомѣ . спѣ-
 {ш}нѣшнѣ же нравы и сѣло мнѣхо-
 любнѣ . братѣ сын валентина мнѣха
 єгоже и прѣѣ помннаніе сѣтворнѣ .
 нже на всако лѣто прихоѣааше къ
 знаменосномоу (тѣ)ѣѣ бенедиктоу ,
 єже насладити се д(оу)шѣпользнаго того
 зчнтѣлѣства . и посѣщеніа рѣ[н] валентн-
 на своєго брата . тѣ оубо моужѣ
 законоположеніе сѣбѣ далѣ бѣше .
 іако да нсходѣ ѿ[ь] своѣе храмнны ника-
 коже въкѣс[н]и пищѣ , дондѣже с(в)ѣт(а)го сп[о]ѣ-
 быт(ь) се м(о)л(н)твѣ . кѣже и храннаше .
 єдинноу оубо ндоуѣѣ ємѣ въ монастырь

XIII глава

вѣнезапоу бѣ(ть) юмѣ нѣкынъ сподѣтныкъ
 невѣдѣ[ъ] всако . нже ношааше { {б} } рашна
 разлѣна . късноу ѡбо часоу мнѣмош[ъ] ѡш { {оу} }
 рекъ {к} ѡ нѣмоу сподѣтныкъ . гредн братѣ||⁷⁷⁶
 да въкоушѣ[ъ] да не како нзнеможемъ
 на пѣти . къ нѣмоу же ѡ[ъ]вѣщава рече
 ѡ[ъ]стоупи братѣ не сътворю бо се занѣ[е]
 къ ч(ь)тномоу ѡ(ть)цѣоу венединкѣ ачѣнь
 приходити ѡбычан имамъ . сын
 ѡ[ъ]вѣтъ приѣ[ъ] въ-малѣ помѣка
 шѣствоваѣше же малѣ... ...н...тоанѣ⁴⁴² поута
 пакы сподѣтныкъ {т}ого ницѣ приети
 поноуѣаше . ѡн(ъ) же послоушатн
 того не въсхотѣ . нъ шѣствѣ ачѣнь
 сътворити хотѣше . пакы оубо
 растоанѣ много ш[ъ]ѣше н далече соущѣ
 ѡ[ъ] монастыра , прѣидоше на нѣкоѣ
 мѣсто красно , въ нѣмже бѣ источнѣ(ь)
 чистѣнише воды , н трава бѣ(а)го-
 расла . тогда сподѣтныкъ т(о)у
 пакы поноуѣаѣ г(аго)лаше . се вода , се тра-
 ва , се прилѣтно мѣсто въ нѣмже въ-
 змоуѣ[ъ] ницѣ приети н почити мало ,
 ѡко да поутѣ нашѣ бес троуа събрь-
 шѣ[ъ] . оугодно оубо юмоу бывше мѣ-
 стномъ красотѣ . н прѣльщень бывъ
 сподѣтника третѣ[ъ] съвѣтѣ[ъ] , възлеже
 н ѣсть съ нѣ[ъ] . н въставъ идѣше нже
 къ монастыроу ведоушѣ[ъ] пѣтѣ[ъ] . по-
 здѣ же бывшѣ , достнже до с(ве)т(а)го ѡ(ть)цѣа||^{78a}
 кѣлѣ н повѣданъ бывъ , приѣ[ъ] бѣ(ть) ѡ[ъ] чѣ-
 стнаго ѡ(ть)цѣа венединкта . паде оубо
 на землю , м(о)л(н)твоу прошааше приети .
 прозорливъ же ѡнъ моужь , прѣгрѣшенѣ
 еже на пѣти юмоу сълоушѣе се по-
 носн г(аго)лѣ . что ѣ(ть) братѣ еже тебѣ врагъ
 сподѣтн { {комъ} } { {съ} } дѣла . прѣвѣе прѣль-
 стити те не възможе . такоуѣ н в'то-
 роу прѣблазнитн те не възможе . въ тре-
 тѣе же побѣди . н въ нѣхже въсхо-
 тѣ нзложн те . тога ѡнъ грѣхъ немѣ-

⁴⁴² Овај део текста, на основу видљивих сегмената и контекстуалне позиције, није било могуће са сигурношћу реконструисати .

щнаго своѣго помысла познавъ , прѣ[ь]
 нога^{ма} с(вє)т(а)го валаѣ се т{о}анко паче начѣтъ
 рыдати же и стидѣ{т}и се своѣго съгрѣ-
 шеннѣа , еликоже {се}бе позна съгрѣшн-
 вша . и въ ѡ(тъ)цѣа ѡ[ь]...ани бывшою емоу
 ѡ[ь] врага напѣ(тъ) , позна пакѣ тоу прѣ[ь] пра-
 веднаго отима съдѣавшѣ се :~ **петръ** :~
Азѣ сего мѣжа с(вє)т(а)го дѣанѣа слнше , въ ѣже
 оубо прозыратн бѣдѣщаа . и ѣже
 въ кровѣ творыщаа въ явленнѣе прико-
 дннѣ , елисеѡвъ д(оу)хѣ въ нѣ[ь] быти зрѣ
 пакѣ ѡ[ь]стоѣщюу зѣненикоу емоу пакѣ
 тоу соущюу ѣже ѡ нѣ[ь] прозвѣдѣ :~ **грігоріа** !
Аоучше тн ѣ(тъ) петре помылатн н(ы)нѣа ,
 пакѣ да оуслышнши ѣже въ готфѣска||^{78б}
 вѣрѣмена бывшаа . снхѣ кнезѣ тотнла
 нменѣ[ь] . слышавѣ с(вє)т(а)го исправленѣа .
 и пакѣ нѣр(о)рѣтѣскаго дарованѣа испльненѣ ѣ(тъ) .
 въ монастырь оустрьми се прѣитн .
 и оубо дал(е)ѣ ѡ[ь] монастыра въ , своѣ
 пришествіе бл(а)женнаго възвѣстн .
 с(вє)тѣн же повелѣ еже прѣ{ {н} }тн емоу .
 ѡн(ъ) же помыслывѣ въ себѣ немошно
 быти тѣннюу чл(овѣ)кѣ емоу соущѣ пр(о)рѣтѣ-
 ские бл[а]г[о]г[а]тн възпріетн того нскоу-
 снтн дръзнѣ . и единаго нѣкоѣго ѡ[ь] сво^м(ъ)
 слоугѣ рыггон{а} г(лаго)лѣмаго , ѡблѣче въ
 своѣ рызнѣ и въ с{ {ап} }оги ѡбѣ , и томоу
 въ того нме пон{т}и кѣ б(о)жѣю чл(о)вѣ(ѣ)кѣ пове-
 лѣ пакѣ нскоуш{а}е емоу . подавъ емоу
 и копѣеносце мн{ѡг}ы . съ нн- ~~анже~~ н-ко
 мы же и кодинти посла , ѡ десноу же
 емоу и ѡ[ь] лѣвѣю множѣствоу кнезѣ
 и коннѣ понти повелѣ . нещюуе тво-
 рныѣ[ь] и лѣжныѣ[ь] видѣнѣмѣ прѣльстн-
 тн б(о)жѣ{а} раба . да пакѣ монастырь
 достнже ѡ[ь] коннѣ же и сановныкѣ
 ѡбѣстонѣ чинна , сълоугн се с(вє)т(о)моу
 на нѣкоѣмѣ высоцѣ мѣстѣ сѣдещѣ
 зрѣтн того гредѣща . и ѡ[ь] растоа-
 нѣа емоу сѣщюу ѡ[ь] нѣгоже с(вє)т(а)го гл(а)сѣ мо-||^{79а}
 жаше ѡнѣ(ъ) оуслышатн се , въззпн с(вє)тѣ г(лаго)лѣ .
 ѡ[ь]ложн чѣдо ѡ[ь]ложн то нмѣѣ ѡдѣанѣ еси ,
 нѣ(тъ) бо твоѣ . тѣ же рыггонѣ сѣа слышавѣ

XIV глава

XV глава

ѿ[ь] него , ꙗꙗ[ь] на землю оуднѣи се кае се ѿ
 ннхже сѣдѣа . ꙗко такоа с(вѣ)тѣа
 и прозорѣа мѣжа нскоуѣнѣи дрѣзноу .
 вси оубо съ нн[ь] соуѣен ꙗꙗ(о)в(ѣ)коу б(о)жїю на зе-
 млю поклоннш(ѣ)тѣе вѣставше же , ннка-
 коже с(вѣ)тѣ(о)мѣ прѣблнжнѣи се смѣше .
 нь къ своѣмоу кнезоу вѣзвратнше се
 трепещоуѣи и себе оукараюѣи ѿ своѣмъ
 неразоумїи :- Тогда самъ рїга тотїла
 къ б(о)жїю ꙗꙗ(о)в(ѣ)коу прїнде . ꙗкоже въ-
 негда нздаа(ѣ)тѣе сѣдѣа оузрѣ , ннкакоже
 смѣ прѣблнжнѣи се кмоу . нь себе на
 землю покрѣгъ м(о)лїаш(ѣ)тѣе полоуѣнѣи прощїнїе
 ѿ[ь] с(вѣ)тѣ(а)го . б(о)жїи же оугодннкъ томѣ
 двѣи и трїи прнглѣснѣ вѣстѣи .
 и вндѣвъ ꙗко страхѿ[ь] сѣдрѣжнѣа и не
 вѣстаюѣа венѣднѣтѣ ꙗꙗ(о)спода ꙗꙗ(о)с(о)вѣ(са) ꙗꙗ(о)рнста ꙗꙗ(о)рабѣ ,
 собою вѣздѣннѣи р(ѣ)ѣнаго рї{г}ѣ тотнѣа
 сп[о]воѣи . и т(о)ѣ ѿ своѣ[ь] кѣмѣ дѣанїи ѿбл(н)тїи .
 и малѣмъ г(а)голѣ вса б[о]воуѣаа еѣмѣ сълоуѣнѣи се
 прѣ[ь]вѣзвѣстн г(а)голїе , мнѣа зѣаа сѣтво-
 рнѣи и тѣорншн . прѣѣе ѿ[ь]сѣспн
 ѿ[ь] беззаконнѣи , и покан се понѣ поздѣ кѣѣа .||⁷⁹⁶
 нѣо и въ рн[ь] хоѣшн вѣннѣи . и мѣре прѣ-
 нѣи нѣашн . ꙗꙗ лѣ(ѣ) ц(а)рѣтѣоуѣшн , въ
 десѣтоѣ же лѣто сконѣѣаѣшн се .
 ꙗꙗ слышавѣ гѣтѣѿ[ь] рїга . и нѣнадѣа-
 нннѣ[ь] бл(а)жѣннаго пр(о)рѣчѣствѿ[ь] оуднѣлѣнѣи бѣвъ ,
 покрѣже себе на землю . и м(о)лї(н)тѣоу нспрошѣ
 ѿ[ь]тнѣе ѿ[ь] ѿбнѣѣлн . и ѿ[ь]-толѣ ѿ[ь] сво-
 еѣо соуѣовѣства же и безѣꙗꙗ(о)в(ѣ)чѣства прѣ-
 тѣорн се , рѣ[н] прѣ[ь]п[о]воѣнаго ѣнѣтелѣства и поль-
 знаѣо наказанїа . и не по мнѣзѣ вѣрѣмѣнн
 въ рн[ь] вѣннѣе и въ снѣлїю прїнде . въ де-
 сѣтоѣ же лѣто ц(а)рѣтѣа еѣо , и б(о)жїи соудѣ
 т(о)ѣи жнѣи не ѿставѣи . нь по пр(о)рѣчѣствѣоу
 с(вѣ)тѣ(а)го , кѣпнѣо съ ц(а)рѣтѣѿ[ь] и жнѣѣтѣ погѣѣнн .
 ѿ[ь]нѣѣ[ь] же прѣѣе канѣѣсїнѣскѣи цр(ѣ)кѣе еп(н)к(о)пѣ
 къ вѣлнѣомѣ венѣднѣтѣоу прнш[ь]ѣ по ѿбн-
 чѣю . рѣ[н] бѣжнѣтелѣства еѣо с(вѣ)тѣстн ,
 зѣаѣо того лѣбѣлѣше ꙗꙗ(ѣ)тннн венѣднѣтѣ .
 сѣдшї[ь] оубо нѣмъ и словѣ подвнѣгшѣоу се
 ѿ вѣходѣ рїгѣи тотнѣа въ градѣ ,
 и ѿ рнѣсѣаѣо гр[а]ѣа погѣѣѣлн . г(а)голѣа къ

бѣ(а)женномѹ еп(н)ѣк(о)пѣ . съ снмѣ рыгою грѣ[б]
 рнм'скын рѣѣроушнт(ъ) се . еже не к(ъ) томѹ
 въселенѹ быти ѿ[б] чл(о)вѣ(ѣ)кѣ . къ нѣмоу же
 б(о)жѣн чл(о)вѣ(ѣ)кѣ ѿ[б]вѣща . рнм'скын грѣ[б] ѿ[б] не-
 зыкъ нерѣѣроушенѣ боудеть . нѣ нѣрѣѣа-||^{80a}
 мн и млыніамн же и мѣтеж'мн и трѣсы
 поколѣбав(ъ) се расыплет(ъ) се ѿ себѣ .
 И се танны ч(ъ)тнаго ѡ(тъ)ца пр(о)рѣчества , сл(ъ)нца
 свѣтаѣнше въ очню всѣ[б] прѣ[б]лежеть .
 неѡ въ сѣ[б] велнцѣ[б] граѣ прѣдоброу т(о)у оукра-
 шеніе не зрѣ[б] . нѣ ннзѣ пѣшене се домы .
 и цр(ъ)кѣн ѡпоустѣвшене рѣ[н] бывшѣ[б] трѣсовѣ
 съматраѣ[б] . и зѣнїа его ѡбетшавша .
 ѿ[б] прилоучан бо и честѣ[б] трѣсовѣ създа-
 нїемъ разанїе раснпа се . сего б(о)гѡданны(о)
 прѣ[б]п[о]добнаго моужа пр(о)рѣчества , сказанїе
 сътвори^{къ} мнѣ ѡнорѣ(ъ) с(вѣ)т(а)го зчєннѣ .
 Г(лаго)лѣше бо сїа тѣжѣ бѣ(а)гѡговѣннїн ѡнорѣ(ъ)
 не ѿ[б] с(вѣ)т(а)го слышати . нѣ ѿ[б] братєн нстн-
 нѣствоующї[б] оуѣрнѣ(ъ) се свѣ[б]ѣтел'ствоваше сїа :~
Въ то збо вѣмѣ , прнчѣтныкъ нѣкын
 ѿ[б] асїнскыне⁴⁴³ ! цр(ъ)кѣе бѣ ѿ[б] нечнстаго бѣса
 моуѣнї[б] сего же прѣ[б]п[о]рєнын ! еп(н)ѣк(о)пѣ конь-
 стант{ї}е , въ разанчныѣ с(вѣ)тѣ[б] грѣбныце
 мнѡгащн того посла тако да възмѣ[б]ть
 нсцѣленїе ползчнтн , еже не ползчн .
 показати всѣ[б] въсхотѣвшѣ б(о)гѣ юже въ
 бѣ(а)жєннѣ[б] вєнєднк'тѣ прѣбывающоу
 б(о)ж(ъ)т(ъ)вноу бѣ[а]г[о]л[а]тѣ нсцѣленїемъ . ѿ[б]вє-
 дєнѣ оубо бѣ(тъ) боленъ къ б(о)жнїю рабѣ вєнє-
 днк'тѣ . нже и къ г(оспод)ѡу і(сѡсѡ)у х(рнст)ѡу м(о)лїенїа прннесѣ||^{80b}
 и нечнстаго доуха ѿ[б] нєго ѿ[б]гнавъ , здра-
 ва т(о)у б(о)жїю бѣ[а]г[о]л[а]тнїю оустрон рекѣ ємоу .
 ндн се здравѣ бѣ(тъ), мєса не тажѣ . ннже
 на с(вѣ)цѣннчскын стєпєнѣ вѣстѣпан .
 въ н'же бо д(ъ)нѣ с(вѣ)цѣннчскын санѣ на се
 прнєтн дрьзнєшн , абїе пѣ[б] властнїю
 нечнстаго бѣса нем(н)л(о)тнвнѣ прѣданѣ
 боудєшн . Възвращѣ же се въ своа нсцѣ-
 лєвын , забывѣ юже ѿ[б] с(вѣ)т(а)го данныѣ ємѹ
 заповѣдн . и по прѣхожєнн лѣ(ъ) мнѡгѣ ,
 вѣнїѣа оузрѣ прѣв'ствоующє въ с(вѣ)цѣнн-

XVI глава

⁴⁴³ Грч. Ἀκυῖων PL 1866/66, 163.

чѣсцѣмъ прнѣтѣ ѿ[ъ] сего жнтѣа ѡш[ъ]ѣше ,
 и мѣнше себѣ въ с(вѣ)ѣненнѣскыи въходѣ-
 щѣе чинѣ . събнтѣе ѣако^ж[ѣ] р(ѣ)ѣ се прнѣ[ъ] нже
 ѿ[ъ] с(вѣ)ѣ(а)го къ нѣмѣ бывшѣ[ъ] заповѣдѣн ,
 въ с(вѣ)ѣненнѣскыи вѣннѣ чинѣ . а вѣѣ^ѣже
 въ нѣ вѣсѣ ѣако свѣрѣпѣ звѣрѣ въселѣвъ[ъ] се ,
 нем(н)л(о)ѣтнѣно т(о)ѣо растрѣзашѣ даж {ѣ} до с(ъ)мѣр(ъ)тн ѣѣ^ѣ :~
 петръ^ъ Прозорливѣ^н б(о)жѣн чл(о)вѣкъ съ ѣако^ж[ѣ] вѣж^{а} оу сѣкрѣ-
 венна таннства оуѣвѣдѣ . нже ѿ[ъ] б(о)гѣ^а
 просвѣщѣ се , т(о)ѣо прнѣтнѣка сего рѣ[н] дѣа-
 волѣ прѣдана разѣмѣ . за(н)ѣже не прѣтн
 ѣмоу н с(вѣ)ѣненнѣскыи върѣѣноу бытн санѣ :~
 грѣгорѣ^ѣ Ёсѣо рѣ[н] не вѣ[ъ]ѣтн хотѣше б(о)ж(ъ)ѣт(ъ)венна таннства ,
 нже х(рн)ѣ(то)ва повелѣнѣа хранѣн . ѣако^ж[ѣ] прнѣѣ[ъ] .
 прнѣплаѣен се г(о)сподѣ^ѣвѣн ѣдннѣ д(о)у^ѣхѣ^ѣ ѣѣ(тъ) :~||^{81a}
 петръ^ъ Аще ѣдннѣ бывѣѣ[ъ] съ г(о)сподѣ^ѣмѣ д(о)у^ѣхѣ нже б(о)гѣ^ѣвѣн прн-
 лѣплаѣен се , что ѣѣ(тъ) ѣже пакы тѣ прѣмѣдрѣ^ѣ
 г(ла)го^лѣа рекѣ . кто разоумѣ^ѣ оумѣ г(о)сподѣ^ѣнѣ нлн
 кто съвѣтнѣкѣ ѣмѣ бѣ(тъ) . зѣлѣо несѣ-
 гѣ(а)сно мн мнѣт(ъ) се бытн . аще нже съ г(о)сподѣ^ѣмѣ
 ѣдннѣ д(о)у^ѣхѣ бѣвѣн б[ъ]ѣѣѣа не разѣмѣѣтъ :~
 грѣгорѣ^ѣ С(вѣ)ѣтѣн моуѣѣ донѣлѣже съ г(о)сподѣ^ѣмѣ ѣднѣо соуѣтѣ ,
 оумѣ г(о)сподѣ^ѣнѣ не не вѣдѣ[ъ] . сам(ъ) бѣо ап(о)ѣ(то)лѣ г(ла)го^лѣѣ(ъ) .
 кто вѣстѣ ѿ[ъ] чл(о)вѣкъ ѣже въ чл(о)вѣкъѣ , развѣ^ѣ
 д(о)у^ѣхѣ чл(о)вѣкъа жнѣн въ нѣ[ъ] . тако н б(о)жѣнѣа
 ннктоже вѣѣ(тъ) , тѣнѣо д(о)у^ѣхѣ б(о)жѣн . ѣако
 да оуѣо себѣ покажѣ[ъ] б(о)жѣа не не вѣ[ъ]ѣтн
 таннства , прнложн . мы же не д(о)у^ѣхѣ
 мнѣа сего прнѣхѣѣ[ъ] , нѣ д(о)у^ѣхѣ нже ѿ[ъ] б(о)гѣ^а .
 тѣмѣже р(ѣ)ѣ пакы . ѣже око не вѣдѣ^ѣ
 н оухо не слыша н на ср[ъ]ѣ[ъ]ѣѣ чѣл(о)вѣкъ не възыдѣ ,
 ѣже оуготова б(о)гѣ^ѣ любѣщѣ[ъ] ѣго . нам(ъ) же
 ѿ[ъ]крнѣѣ ѣѣ(тъ) д(о)у^ѣхѣ^ѣ своѣ[ъ] :~ петръ^ъ . Аще ап(о)ѣ(то)лѣа та
 ѣже б(о)жѣа сѣѣа д(о)у^ѣхѣѣ б(о)жѣѣмѣ бѣше ѿ[ъ]крѣ-
 венна , како прѣжѣ сѣ[ъ] нхже прѣ[ъ]ложѣ[ъ]
 г(ла)го^лѣатн прѣ[ъ]варнѣ р(ѣ)ѣ . ѿ гѣбѣна бѣгѣ[ъ]ства
 н прѣмѣдрѣстн н разѣмѣ б(о)жѣа , ѣако ненспѣ-
 танѣ сѣдѣѣ ѣго н ненслѣдованнѣ пѣтѣѣ
 ѣго . Пакы же мн сѣа г(ла)го^лѣѣоуѣ , дроуѣѣѣ
 прнѣѣходнѣтѣ въпрошенѣѣ . нѣо д(а)вѣ(ы)дѣ^ѣ
 пр(о)рѣкъ б(о)гѣ^ѣвѣн бѣсѣдѣѣ г(ла)го^лѣашѣ . оуѣтнѣа мѣнѣ^а||^{81b}
 нспѣвѣдѣ[ъ] вѣе сѣѣѣѣ оуѣтѣ твоѣ[ъ] . ѿ[ъ] ѣже ѣѣо
 разоумѣтн б(о)жѣѣ сѣѣѣѣ , болше ѣѣ(тъ) ѣже
 възвѣстнѣтн . како бѣ(а)жѣны павѣѣ

ненспытаны б(о)жїе соѿбы повѣдѣ[ь] . д(а)в(ы)дъ
 же не тъкмо сїе разꙋмѣти , нь и ѡстнаи
 исповѣдати :~ **грігоріе** :~
Въ обои[ь] снхъ твои[ь] прошенїи[ь] , вышер(е)чєннїи[ь]
 іако въ-кратцѣ ѿ[ь]вещѣ[ь] . іако с(вє)тѣи мѡу-
 жїе донєиже съ г(осподє)мъ єдино сѣ[ь] , оумъ г(осподь)нѣ
 не не вѣдѣ[ь] . вси бо иже м(о)лї(н)твою неѡ[ь]-
 трѣжноу г(осподє)вѣи послѣдꙋющєи , іавѣ іако
 въ м(о)лї(н)твѣ соꙋще съ г(осподє)мъ соꙋтъ . а иже
 тежестнꙋ зємльнаго сєго и тлѣннаго
 телєсє страстии ѡтегѣаємы , съ г(осподє)мъ
 быти не могоꙋ[ь] . съкрѣвєнїє ^ѡ б(о)жїе сѣбы
 єїѣ съєдинєнн съ г(осподє)мъ соꙋ[ь] , съвѣдѣтъ .
 єїѣже ѿ[ь] телєсныє немощи възбранє-
 нїє пѡнмоꙋ[ь] и ѿ[ь] в(ог)а на крѣмє оꙋпразнєтъ сн
 оумъ , соꙋдбы г(осподь)нѣ не вѣдѣтъ , и скровнїє
 єго танны невѣдомы тѣмъ соꙋ[ь] . и про-
 чєє тѡѣ ненспытаны соꙋдбы б(о)жїе бы-
 ти г(лаго)лѣютъ сє . вънєгда же б(ого)вѣи мыслꙋ
 съєдинєтъ сє рѣ[н] б(о)ж(ь)т(ь)внїи[ь] писаны прочита-
 нїа , и скровнїи[ь] танныствѣ ѿ[ь]крѣвєнїа
 єлико ѿ[ь] в(ог)а приємлѣ[ь] , мѣроꙋ вѣдѣтъ .
 и самы вѣдѣтъ(ь) же и провъзвѣщаютъ .||^{82a}
 танныства оꙋбо іаже оꙋ в(ог)а въ кровѣ соꙋтъ ,
 не вѣдѣтъ . тѣмъже и д(а)в(ы)дъ пр(о)рѣкъ рекъ
 оꙋстнама мѡиѣ исповѣдѣ[ь] все соꙋдбы ,
 авїє приложивъ г(лаго)лѣ , оꙋстъ твои[ь] . тѣию
 не г(лаго)лѣю къ в(ог)оꙋ . ѡны азъ соѿбы разꙋмѣ-
 ти же и исповѣдати възмоꙋѣ[ь] , юже г(лаго)лѣвш^a
 те къ мнѣ познѣ[ь] . занє она іаже сама
 не г(лаго)лѣши , нами невѣдома соꙋтъ и не-
 сказанна . съгласꙋєтъ прочєє пр(о)рѣ-
 скоє же и ап(о)л(ь)скоє свѣтѣлство ,
 іако и неслѣдованны соꙋ[ь] б(о)жїе соꙋдбы .
 и іаже ѿ[ь] оꙋстъ єго прѡсѡдєщаа ,
 чл(о)вѣчьскыи оꙋстнаи бꙋдѣ[ь] прѡизно-
 сима . нєѡ ѿ[ь] чл(о)вѣкъ ѡна г(лаго)лѣти же сє
 и разꙋмѣти мѡꙋѣ[ь] , іаже в(ог)ъ ѿ[ь]крыєтъ .
 и пакы ѡна соꙋ[ь] ѿ[ь] нѣ(ь) оꙋтаєна же и неа-
 влєнна , іаже сѣ[ь] сконмы непостыжнн-
 ми соѿбаи въ безъ вѣсти положи :~
пєтр(ь) **В**ъ приложєнїи мѡєго въпрошенїа прѣ[ь]-
 р(є)чєннїи[ь] свѣтѣлствѣ неꙋдобѣ сказаннїи[ь] ,
 г(лаго)лѣю же пр(о)рѣка д(а)в(ы)да и ап(о)л(ь)ска свѣтлѣ нзъ-

XVII глава

ПАВНАЪ КСН . НЪ М(О)ЛЮ ТЕ АЩЕ ОСТАЛО КЕСТЪ
 ЧТО О НЕПОРОЧНѢМЪ ЖИТЕЛСТВѢ С(ВЕ)Т(А)ГО
 ОНОГО МЪЖА , ОБЫЛНѢ СКАЖИ НА[Ъ] :~ **грігоріе** .
МОУЖЪ НѢКЫ БѢ БЛ(А)ГОРОДЬНЬ . КДННО-
 НМЕ(НН)Т' ЖЕ БЛ(А)ЖЕННОМЪ БЕНЕДИК'ТОУ . НЖЕ||^{82б}
 ПѢ[Ъ] Т(О)У Б(О)ГОМОУДРѢ[Ъ] ОУЧИТЕЛ'СТВѢ[Ъ] НАКАЗАНЫ
 БЫВЪ . ЖИТІА ОСТАВАЪ КРАСОТОУ КЪ
 Б(О)ГѢУ ПРИТЕЧЕ И ЗА ЮЖЕ Ѡ(Ъ) С(ВЕ)Т(А)ГО СОУЩЕ
 ВЕЛИКАГО ЖИТЕЛСТВА ДОБРО[Ъ]ТЕЛН , Д(ОУ)ХО-
 ВНАГО ДРЪЗНОВЕНІА КЪ НІМОУ СТЕЖА ОУ-
 ТВРЪЖЕНІЕ . СЕМОУ ПО ОБЫЧАЮ КЪ Б(О)ЖІЮ
 Ч(О)Б(Ѣ)КОУ ПРИШ[Ъ]АШОУ И ВЪ КЕЛНЮ ЕГО ВЪШ[Ъ]АШЪ ,
 ОБРѢТЕ ЧЮНАГО О(ТЬ)ЦА ГОРКО ПЛАЧУЩА
 И РЫДАЮЩА . НА МНОЗѢ ЖЕ СТОЮ И ЗРЕ
 НЕОУДРЪЖИМ[Ъ] ЕГО СЛЪЗЪ Т(Е)ЧЕНІЕ . ВЪ НЕДО-
 ОУМѢНІИ БЫ(ТЬ) НЕ ВНАДѢВЪ ЕГО ІАКО[Е] ОБЫ-
 ЧАН КМОУ БѢ ВЪ М(О)Л(Н)ТВЫНОЕ ВРѢМЕ ВЪ БЕЗЪ-
 МЛЪВІИ СЛЪЗЫТИ . НЪ ХЛЫПАНІА И ПЛАЧЕ-
 ВНАА СТЕНАНІА ИСПОУЩАЮЩА . ПРИСТРА-
 ШЕН(Ъ) ЖЕ БЫВЪ И ТРЕПЕТНЬ , ЧТО УБО К(ТЬ)
 ВЫНОВНОЕ Ѡ[Ъ] С(ВЕ)Т(А)ГО УВ[Ъ]ѢТИ ИСКААШЕ ТОЛН-
 КАГО РЫДАНІА . КЪ НІМОУ ЖЕ Б(О)ГОНОСНЫИ
 Ѡ[Ъ]ЦѢ Ѡ[Ъ]ВЕЩА Г(ЛАГО)ЛѢ . ВЪСЬ СЫ МОНАСТЫРЬ
 ЕГОЖЕ СЪ Б(О)Г(О)МЪ СЪЗДА[Ъ] , И ВСА ЄЛНКА БРАТІАМЪ
 ОУГОТОВА[Ъ] ВСЕСЫЛНАГО Б(О)ГА СОУДА[Ъ] , ЄЗЫКО[Ъ]
 ПРѢДАНА БЫШЕ . ЄДВА ЖЕ М(О)Л(Н)ТВОЮ Б(О)ГА
 ОУМ(О)ЛНХЪ , КЕЖЕ ДАРОВАТИ МН Д(ОУ)ШЕ ИЖЕ О
 Т(ОСПОД)И МОИ[Ъ] БРАТІИ ^в МОНАСТЫРЫ ЖИВОУЩИ[Ъ] .
 БЕНЕДИКЪ ОУБО ОНЪ ИЖЕ КЪ С(ВЕ)Т(О)МЪ ПРИШЕ-
 ДІИ . ПРИ(О)РѢЧЬСТВА Ѡ[Ъ] НІЕГО ПРИК[Ъ] ВЪРОУЧЕНІА
 ОТИДЕ Ѡ[Ъ] ОБЫТѢЛН ДНВЕ СЕ . МЫ ЖЕ В[Н]АНАМЪ||^{83а}
 Н(Ы)НІА Ѡ[Ъ] КЪЗЫКА ЛАГГОВАРДСКАГО РАЖРОУШЕНЬ
 МОНАСТЫРЬ ЕГО . ПОЧИВАЮЩИМ(Ъ) ЖЕ БРАТІА[Ъ]
 ВЪ ПОЛЪНОЦИ , НАПРАСНО ВЪСКОЧИВШЕ ВЪ МО-
 НАСТЫРЬ ЛАГГОВАРДИ , И ВСА ІАЖЕ ВЪ ОБЫ-
 ТѢЛН РАСХЫТИВШЕ , НЕПОПОУЩЕНН БЫШЕ
 Ѡ[Ъ]НОУ[Ъ] НѢКОЕГО Ѡ[Ъ] БРАТЕН ІЕТИ И УДРЪЖАТИ .
 М(О)Л(Н)ТВА БО Ч(О)Б(Ѣ)КА Б(О)ЖІА СЪБЛЮДАШЕ Н[Ъ] , ЗА ЄЖЕ
 ВЕ[Ъ] ПОКАЗАТИ СЕ СОУЩІ[Ъ] ВЪ Н[Ъ] Б(О)Ж(Ъ)Т(Ъ)ВНЫЕ
 СИЛЫ БЛА[Г]О[У]А[Т]И . ВѢРНЫИ БО ВЪ ОБѢТОВАНІИ Ѡ(Ъ) Б(О)Г(Ъ) ,
 ЄЖЕ СВОЕМОУ ПРИ(Н)ОМОУ ОУГОДНИКЪ В[Е]ДНИКЪ
 ОБЕЩА СЕ ИСПЛНИ . АЩЕ БО И НАМѢНІА
 ОБЫТѢЛНАГО ПОПОУЩЕНІЕМЪ Б(О)ЖІЕМЪ ВЪ-
 СХЫТИШЕ , НЪ ОУБѢ Д(ОУ)Ш[Ъ] СЪНАБДѢННІЕ

ѿ[ъ] г(оспод)а дарова се еѡмъ . ѿнѣ познахомъ
 и бл(а)женнаго павла ап(о)с(то)ла ѡ мноѡжествѣ
 плавающихъ[ъ] съ нѣ[ъ] оум(о)лнвшѡ б(о)га въ плавате-
 л'нѣи бѡрнѣи нѡжѣи , и м(о)лїенїа не погрѣши-
 вша . аще бо и пате нже въ корабы соущо-
 моу брѣменѡ нзвръженїе бы(ть) . нь оубо
 д(о)ушѡ[ъ] приобрѣтелное сп(а)сенїе ѿ[ъ] х(рист)а даро-
 ва се еѡмъ :~ Бѣ дроугое оубо врѣме , езн-
 лар[а]тъ нашѣ е҃гоже самъ възвративша е҃е
 съвѣси . посланы бы(ть) ѿ[ъ] г(о)с(поди)на своего къ
 б(о)жїю чл(о)вѣ(ѣ)коу носе вино плъна два дрѣвена
 съсѡда . нже общею весѣдою плосквы
 зовомн соў[ъ] . нже єдинѡ оубо ѿ[ъ]несе къ с(вє)т(о)мъ||^{83б}
 дроугоу же на поути съкры . прозорливый же
 онъ ѿ[ъ]цѣ е҃гѡ[е] ннѣтоже ѡ сѡдѡаннѣ[ъ] нмъ зта-
 н се . єдиноу збѡ плосквоу съ бл(а)годарє-
 нїемъ приїе[ъ] . ѿ[ъ]поустивъ же е҃го , нарѣкова
 еѡмъ г(а)голїе . блюдн чедо ѿ[ъ] оноѡ плосквы
 юже на пѡти съкрыль єси , да не пїешн ѿ[ъ] нїе .
 нь испразни тоу съ съблюденїемъ и ѡбрѣ-
 щешн е҃же въноутрь нмать . он(ъ) же зѣлѡ
 посрамнв(ъ) се прѣ[ъ] пр[о]п[о]чѡбнѣ[ъ] , сътвори метанїе
 възвратн се . приш[ъ]а же въ нѣмж(е) бѣ мѣ(тѣ)
 съкрыль тоу плосквоу , и хоте нскоусити
 аще истинна соў[ъ] ѡже ѿ[ъ] с(вє)т(а)го р(е)чєннаа къ нѣмъ ,
 прѣклонн съсѡ[ъ] ѡко да испразнѣ[ъ] е҃го , и се
 авїе змїа съ нзлїаннѣ[ъ] вниѡ[ъ] нзыде . видѣв'
 оубо прѣ[ъ]р(е)чєннын езнларать съгрѣшенїе е҃же
 сътвори , и пристрашнѣ бывъ оумннв(ъ) се
 покаа се :~ Трьжнще нѣкоє бѣ недалече
 ѿ[ъ] с(вє)т(а)го ѡбытѣлн , въ нѣмже много мно-
 жество моужн ндолонєнстовнѣ[ъ] бѣше .
 сїи оубо ѿ[ъ] бл(а)женнаго д(о)ушѣпользнаго оутн-
 тел'ства просвѣщєны бывше , въ б(о)жїю
 сп(а)сѣноу вѣроу ѡбратнше се . въ тѡ[ъ] збѡ
 трьжнщн ѡбытѣль бѣше бл(а)гоговѣннѣ[ъ]
 и чьснѣ[ъ] д(ѣ)вѣ . нмже рѡ[н] прѣмногые с(вє)тѡсти
 нѣ[ъ] своє оутєннѣ къ сѡзданнїю и похчєннїю н(ъ) ,
 обыче послаати . въ єдинѡ оубо ѿ[ъ] д(ъ)нїи по||^{84а}
 ѡбычаю посла б(о)жїи чл(о)вѣ(ѣ)къ некоѡго мннха
 въ д(ѣ)вѣ онѣ[ъ] ѡбытаище , рѡ[н] д(о)ушѣвныє нхъ
 ползе . онъ же посланны мннхъ по толнцѣ
 наказанїи е҃же ѿ[ъ] ч(ъ)тнлѣ(о) ѡ(тъ)цѣ бывшѣ[ъ] , оумо-
 лєнѣ бывъ ѿ[ъ] д(ѣ)вѣ онѣ[ъ] жєнѡ оуброуцє възѣ[ъ] ,

XVIII глава

XIX глава

XX глава

и въ своен пазѣсѣ сѣ[ъ] сыкры . вънѣѣа же прѣн-
ти кѣмоу къ ѡ(тъ)ѡу , ѡблѣчѣвъ кѣго ѡ сѣ[ъ] іаро-
стнѣ рече къ нѣмѣ . братѣ · безаконникѣ
въннѣ въ нѣдра твоѣа . ѡн' же оужасѣ се
ѡ[ъ] страха , и ѡ[ъ] несмѣотреннѣа забывѣвъ своѣ
сыгрѣшеннѣ ѡ нѣмѣ же ѡ[ъ] своѣго ѡ(тъ)ѡа ѡблѣчѣ[ъ]
бѣ , не разоумѣашѣ что къ нѣмѣ ѡ[ъ]ѡѣ г(лаго)лѣашѣ ·
къ нѣмѣ же с(вѣ)тѣын р(ѣ)чѣ . кѣда азъ не бѣ[ъ] тамо
прѣш[ъ]ѣ , егда ѡ[ъ] с(вѣ)ѡеннѣ[ъ] д(ѣ)вѣ възѣ[ъ] оуброуцѣ
и въ пазоухоу свою снхѣ сыкры ; ѡн(ъ) же сѣа
слышавѣ , прѣ[ъ] ногама с(вѣ)т(а)го валаѣе се
себѣ сыгрѣшнѣа г(лаго)лѣашѣ . а юже бѣ възѣлѣ
ѡ[ъ] д(ѣ)вѣ оуброуцѣ , сѣѣ ѡ[ъ] своѣе пазѣхы нз[ъ]ѣ
и прѣ[ъ] с(вѣ)тѣ[ъ] поврѣгѣ . прѣлежнѣ ѡ сыгрѣ-
шеннѣ сѣмѣ раскаа сѣ :~ Въ кѣдинѣ ѡ[ъ] д(ъ)нѣ
въ ѡ(ъ) въ нже с(вѣ)т(о)моу ѡблѣчѣоу лѣпо бѣ
прѣе пѣшоу . в(ѣ)роу прочѣе глѣбокѣ сѣшѣ .
сѣлоути сѣ нѣкоѣмоу мннхѣ с(ы)нѣ оуцоу
дѣфенсѡра нѣкоѣго , прѣ[ъ] с(вѣ)тѣаго трапе-
зоу свѣцоу дръжатѣ . іадоуцоу же с(вѣ)т(о)мѣ ,
бѣсѣ грѣдостнѣн наѣ[ъ] кѣго боритѣ и възно-||⁸⁴⁶
шеннѣа помыслы кѣмоу вѣлагатѣ . и дѣмѣ сѣ
въ себѣ г(лаго)лѣашѣ . кто ѣ(тъ) сѣ кѣмоу же азъ прѣ[ъ]-
стоѣ слоужоу . и свѣцоу въ роукѣ дръже
работаю . и вѣскоу сѣмоу азъ іако рабѣ
слоужѣ . сѣа емѣ на оумѣ мыслѣшѣ , нже
прозорливѣоу оукрашеннѣн бл[а]г[о]ѣ[а]тнѣ ѡ[ъ]ѡѣ вѣне-
днѣтъ ѡблѣчѣвъ кѣго мѣлованнѣемѣ ѡ[ъ]ѡѣ-
скы[ъ] р(ѣ)чѣ . знаменан ср[ъ]ѣ[ъ]це своѣ братѣ . по-
что грѣдостнѣн помыслы прозѣбають .
въннѣан себѣ . прѣзвав(ъ) же братнѣ , пове-
лѣ абѣе свѣцоу ѡ[ъ] рѣкѣ кѣго вѣзѣтѣ . ѡнѣ
же нзѣш[ъ]ѣ вънѣ сѣдѣшѣ слѣзѣнѣ . нже ѡ[ъ]
братѣн вѣпрашаѣ[ъ] что ѣ(тъ) сѣтворнѣлѣ . и что
ѣже ѡ[ъ] с(вѣ)т(а)го на нѣ негодованнѣ , ѡбѣажн
нмѣ свою юже въ помнслѣ дѣавѣоу прѣлѣсть .
и како грѣдостнѣ[ъ] надрѣнѣ бѣ(тъ) д(оу)хѣмѣ .
и како нѣ на ѡ(ѡвѣ)ѣ б(ѡ)жѣа г(лаго)лѣ въ своѣмѣ ср[ъ]ѣ[ъ]цѣ
пожѣе сѣ вѣзымашѣ сѣ . и прочѣ всѣ[ъ] іавѣ бѣ(тъ)
нже въ ср[ъ]ѣ[ъ]цѣ кѣго сѣкрѣвеннѣн іадѣ . и с(вѣ)т(а)го
ѡ(тъ)ѡа прозорливѣн чѣжѣахоу сѣ чнстѣтѣ ,
іако іажѣ въ мыслѣ ѡ[ъ] ѡбѣаго врага прозѣ-
бающѣа помышлѣннѣа , томоу сѣтантѣ сѣ
не мѣговѣ[ъ] :~ Въ ннѣ оубѣ вѣмѣ , въ кѣмѣпа-

XXI глава

нѣнскихъ странѣ[ь] градъ⁴⁴⁴ ! бѣ(ть) , н потрѣ-
 бнѣ[ь] брашньнѣ вѣ[ь] оутѣсненіе · скоудѣ(ть)
 оубо пшеници н въ с(вѣ)т(а)го монастырн бысть||^{85a}
 н оскоудѣніе хлѣбѣ[ь] , іако не мнѡжае
 ѿ[ь] петнѣ[ь] хлѣбѣ оберѣсти се въ вѣмѣ бра-
 тнаго ѡбѣда . вндѣв(ь) же ч(ь)тныи ѿ[ь]цѣ
 оскрѣбывших(ь) се , малод(оу)шїе н[ь] свои[ь] кро-
 тчанинѣ[ь] исправиеннѣ[ь] н истиннѣ[ь] ѡбе-
 щанинѣ[ь] въставивъ г(лаго)лѣше . вскоую
 прискрѣбны есте ради хлѣбнаго осѣ-
 дѣніа . д(ь)н(ь)ъ оубо оскоудѣніе имате ·
 заоура же оумноженіе потрѣбнѣ[ь] обы-
 лно имѣти хоцете . н въ оутрѣн д(ь)нѣ
 б(о)жїемъ съмотреннѣ[ь] , брашна двѣ стѣ
 кѣбѣлѣ прѣ[ь] брати монастырскыи
 въ вѣтницѣ[ь] оберѣтоше . іаже про-
 мыслитель вѣ[ь] б(ог)ъ , нѣкѣ[ь] носещи[ь] пове-
 лѣ снѣ[ь] положеніе прѣ[ь] брати монастырскѣ-
 ми сътворити . нже всацѣскы невѣдо-
 мы братїамъ бѣхѣ . потюднвше се збо
 ѡ прѣславнѣмъ с(вѣ)т(а)го чюдотворени ,
 б(о)гѣн славѣ въздаше . навыкоше прочее
 не стоужати си въ гладъ , аще когда се
 слоучит(ь) се быти . залогъ имоуще еже
 къ б(ог)оу с(вѣ)т(а)го дръзновеііе :~ **петръ** :~
 Ръци м(о)лю те . д(оу)хъ пр(о)рѣчествїа , вѣсѣга ли
 въ ч(л)вѣ(ѣ)цѣ б(о)жїемъ бѣ · или въ различнѣ[ь]
 вѣмѣнѣ[ь] въ нѣ[ь] дѣнствоваше :~ **григорїе** :~
 Пр(о)рѣчествїа д(оу)хъ петре , пр(о)рѣкѣ[ь] оумъ не вѣсѣга||^{85b}
 ѡбыче просвѣщати . нѣ іакѣ[ь] ѡ с(вѣ)тѣмъ д(оу)сѣ
 пншѣ[ь] іако ндѣже хоцѣ[ь] дншѣ[ь] . се бо іе(ть)
 еже пр(о)рѣкъ нафанѣ ѿ[ь] ц(а)ра д(а)в(ь)да въпрошенъ бывъ
 аще любимо іе(ть) б(ог)оу създати кѣмъ храмъ г(осподь)нѣ ;
 прѣвѣ оубо съвещаемоу · потомже въз-
 брани . н се іе(ть) еже єансен пр(о)рѣкъ плачущоу
 женоу вндѣше , вещь же не вѣдѣше . къ
 възбраніающомъ же єи отрочинцоу г(лаго)лѣше .
 ѡстави ю іако д(оу)ша єе болѣзньна іе(ть) , н г(оспод)ъ
 оутан ѿ[ь] мене н не іави ми . еже промыслѣ-
 никъ вѣ[ь] б(ог)ъ ѿ[ь] велнка б(а)гозтворѣа съмо-
 трытелнѣ оустрааетъ . пр(о)рѣчествїа бѡ
 д(оу)хъ , ѡвогда оубо подае . ѡвогда же іавѣ

⁴⁴⁴ Треба гладъ < ірч. λιμός PL 1866/66, 171.

XXII глава

ѿ[ь]иеліе , пр(о)рѣѣствоуѣщїи[ь] оубо оумь вѣѣвн-
 жѣ[ь] на высотѣ . съблюдаѣтъ(ь) же пакы въ смѣ-
 рени . іако да приіеліюще д(оу)хѣ , познають
 іеже ѿ[ь] бѣ(о)га въ нїи[ь] вѣдѣхновеніе . и пакы та-
 коже ѿ[ь]иеліемн съмотртел'нѣ , оувѣдѣ[ь]
 о себѣ что соѿ[ь] :~ **петр** Тако быти селѣ исповѣ-
 доу и велмѣ извѣщенъ бѣ[ь] . м(о)лїю же
 іако да оставшее ѿ[ь] повѣсти исправленїе(ь)
 ч(ь)тнаго о(т)ѣца бенедик'та исплннши .
 и нно іеже аще прїидѣ[ь] въ твою о(с)вѣщенноу
 д(оу)шѣ изг(лаго)лїи мн :~ **грігоріе** Въ другое врѣме ,
 иже оумомъ просвѣщенъ ѿ[ь]ѣ бенедикѣ
 оумоленъ бѣ(т) ѿ[ь] нѣкоіега вѣрна и бѣ(а)гоговѣ-||^{86a}
 нна мюужа , іако да того повелѣніемъ и
 съпоспѣшенїемъ[ь] на селѣ его блнзѣ сѣшмъ
 теракынскаго града , пославъ нѣкыиѣ ѿ[ь]
 своихъ оутеникъ съзыжѣтъ тамо монастырѣ .
 и оубо повиноув(ь) се того м(о)лїенню , призвавъ
 нхже изволн се ема послати , посла ѣ[ь] съ мнрѣ[ь] .
 нмже и обеща се извѣствовѣн г(лаго)лїе . пон-
 дѣте братїе и въ онѣ д(ь)нѣ нмѣ рекъ прїидѣ
 къ бѣ[ь] и покажѣ вн на коѣ[ь] мѣстѣ длѣжно іе(т)ъ
 цр(ь)квн създати се . и въ коѣ[ь] мѣстѣ обѣ-
 дници братнїи . и въ коѣ[ь] мѣстѣ іеже
 въ приіеланїе страннымъ . и ннѣмъ всѣмъ
 нмже потрѣбно іе(т)ъ быти . нже и с(вє)т(а)го
 м(о)л(н)твоу прїіеше абїе пондоше . и събра-
 вше іаже къ потрѣбѣ зѣннїю вса , и мѣсто
 оучншыше оуготоваше вса . іако да чѣ-
 сномъ о(т)ѣцѣу прїш[ь]ѣшѣ по своимъ обещанїю
 зѣннїю заветанїе сътворї[ь] . въ ноци же
 онон свнтающюу д(ь)нѣ въ нже своѣ прихо-
 жєнїе с(вє)тѣ обеща , іавн се нже тамо ѿ[ь] нїе⁶⁰
 поставленномъ нгоуменѣ и нкономоу
 его въ выдѣни , показоуе нмъ зѣннїю мѣста .
 { { н } } просто рещи вса о паствѣ[ь] іаже потрѣ-
 бно бѣ быти ема завета ѣ[ь] . вѣставше .
 { о } оубо ѿ[ь]ѣ же обытѣлн и стронтелъ іего
 съ страхомъ и радостнїю велнїю , дроугѣ||^{86b}
 дроугоу іеже ѿ[ь] с(вє)т(а)го іавльшее се нмъ вндѣ-
 нїе повѣдаше оувѣрнвше се оубо іеже ѿ[ь] чл(овѣ)ка
 б(о)жїа іавльшнм(ь) се выдѣнїемъ настоен о-
 бытѣлн съ стронтелѣ[ь] , х(рн)с(т)оноснаго мѣжа
 телесноіе ождаахѣ прншѣствїе . да

ѿако прѣнде прочеи нареченнаго прѣ[ъ] оуста-
 ваиѣа д(ъ)нѣ въ нже п[о]баше емаѣ къ нимаѣ чю-
 вствѣнѣ прѣнѣн . н чааиѣ погрѣшивше
 оскрѣбѣнше се зѣлаѣ . прѣш[ъ]аѣше же къ нимаѣ
 кинноу пытаахоу зѣдѣнѣи же же рѣ[н] къ нѣ[ъ]
 не прѣнде . н пѣлаоуиѣн потезахоу его
 г(лаго)лѣиѣе · ѡ(тъ)чѣ прѣ[ъ]п[о]бѣнѣн , ѿакоѣ[е] ѡбѣща се тѣон
 прѣхѣ[ъ] ѡжндахѣ[ъ] · ѿако да покажѣши
 намаѣ зѣнѣиѣмѣ мѣстнѣе положѣннѣе . къ
 нимаѣ(ъ) же б(о)жѣиѣн люблѣннѣиѣ ѡ[ъ]вѣщаѣ рѣчѣ ·
 почто бѣратѣе почто сѣа тако г(лаго)лѣиѣе къ мѣнѣ ·
 не ѿакоѣ[е] ли ѡбѣщах(ъ) се прѣндѣ[ъ] къ вамаѣ ; ѡнѣ-
 м(ъ) же рекшѣиѣ ѿако по истинѣ ѡ(тъ)чѣ не прѣшѣлъ
 еси къ намаѣ . н тѣ ѡ[ъ]вѣща г(лаго)лѣиѣе . еда не ѿ-
 вѣх(ъ) се вамаѣ ѡбѣща спецѣиѣа , н показахѣ
 како хошѣ[ъ] монастиѣа съзѣнѣи се мѣстнѣе {е}
 положѣнѣе ; пондѣте н ѿакоже въ вѣдѣн { { } } н
 вѣдѣсте н роукою вамаѣ показѣ[ъ] , тако съзы-
 ж { { а } } нте . ѡни же сѣа слышавше н зѣлаѣ почю-
 дѣнше се , въ прѣ[ъ]рѣченѣе село възвѣратѣи(ѣ)чѣ ·
 н вса монастиѣрскаа зѣнѣиѣа , ѿакоѣ[е] въ вѣдѣнѣи||^{87a}
 въѡбѣражена быше тако н съзѣиѣе :~ **пѣтрѣ** ·
Наоучѣнѣ быти хошоу , кѣ[ъ] чѣнѣ[ъ] быти моужѣ[ъ] ,
 ѿако да нздааѣе ндѣ[ъ] ѡ[ъ]вѣтъ къ спецѣиѣи моужѣ[ъ] ·
 еже с(ѣ)тѣиѣн вѣдѣнѣиѣмѣ слышашѣ н сказаашѣ :~
прѣпѣрѣ Почто испѣтоуѣ соумѣнѣиѣи се пѣтрѣ ѡ нже
 по чѣноу бывшѣиѣ главѣнѣнѣ . или не вѣси
 ѿако ѣ(тъ)ствѣ д(оу)ха лыгѣко нѣкоѣ ѣ(тъ) пачѣ телѣе ·
 н въ-истѣнѣиѣ писаниѣу свѣ[ъ]ѣтельствѣоуиѣоу
 слышашѣ[ъ] · ѿако пр(ѡ)рѣкъ авѣакоѣ[ъ] ѡ[ъ] ѿдѣе
 възѣтъ бывѣ напѣрасно , въ халѣденскоуѣ
 зѣмлю съ ѡбѣдѣѡмѣ егоже бѣ себѣ оугото-
 ваѣ къ пр(ѡ)рѣкоу данѣиѣлаѣ прѣнде . н того
 напѣнтаѣ , въ ѿдѣиѣ пакѣ себѣ ѡбѣрѣте ·
 аще оуѣѡ пр(ѡ)рѣкъ авѣакоѣ[ъ] ѡ[ъ] толѣнка вѣлѣнка
 растоѣиѣа ѡ[ъ] бѣ(о)а възѣвышѣнѣ бывѣ , н въ ѣдѣнѣ[ъ]
 въ чѣса вѣрѣмѣиѣи къ данѣиѣлаѣ пр(ѡ)рѣкоу телѣснѣ
 прѣш[ъ]аѣ ѡбѣдѣ прѣнѣсе , что ѣ(тъ) дѣвно аще
 н ѡ[ъ]цѣ вѣнѣдѣнѣкъ м(ѡ)лѣ(н)тѣѡу въ д(оу)сѣ с(ѣ)тѣмѣ
 възѣвышѣнѣ бѣ(тъ) · н дѣѣла рѣкѣиѣ нгоу-
 мѣнѣиѣ н нѣкономаѣ его ѿѣиѣ се · н ѡ зѣнѣиѣи
 ѡбѣтѣлѣнѣмѣ заѣѣща нмаѣ · нмаѣ же бо
 ѡбѣзѣ[ъ] пр(ѡ)рѣкѣ телѣсноуѣ пищѣу носѣ
 къ данѣиѣлаѣ пр(ѡ)рѣкоу съ тѣлаѡмѣ прѣнде ,

тѣмже ѡбразѡ[ъ] н ѿ[ъ]цѣ вс(не)днк'тъ въ д(оу)сѣ
къ оученикомъ ^{своимъ} прїнде пишоу бесъмьртнѣ
тѣмъ приносѣ . снрѣчь обьтѣлн съста-||^{87б}
влєнїе н създанїе :- **петръ** . Десною рѣкою твоею
д(оу)шѣпользнии н сп(а)сньи повѣсти ѡтнрае
еже въ мыслн моеи соущее^е страхованїе ,
острѣнише въпрошенїа **прошенїа** оусрь-
дїе съдѣла . нъ хотѣл(ъ) бѣ[ъ] зб[ъ]ѣти каковы
бѣше мѡжъ тѣ н въ общен бесѣдѣ :- ѡ двохъ д(ѣ)вѣхъ нсходящї[ъ] ѿ[ъ] гробъ его :-

XXIII глава

грїгорїе Скоуднѣ петре н та самаа ѡбычнаа его
бесѣда погрѣшаше б(о)ж(ъ)т(ъ)вныи снлы .
ѿ[ъ] дѣнства бо знаменнїе[ъ] бл(а)жѣннаго гл(а)сѣ
теже , дѣнствьнъ бѣше н непрѣсѣкѡ[ъ] .
нже бо свое ср[ъ]ѣ[ъ]це въ выскѡкѣ[ъ] распростѣрь ,
никакоже ѿ[ъ] пронсходящї[ъ] ѿ[ъ] оустъ его сло-
весь мѡчно **ѣ**(тъ) празно нѣкои нли ѿ[ъ]падаю-
ще ѡбрѣтати се . аще н сълѣтило се бы
когда съ прѣщеннїе[ъ] вѣщати емоу , зѣло
снлно бѣше слово его . занеже не съ стра-
хованїемъ нли съвѣтованїемъ , нъ съ вн-
ною прѣмѡдрѣ запрѣщааше . елма збо
недалече ѿ[ъ] монастыра его , двѣ нѣцѣи
д(ѣ)вѣ пѡ(т)ници бл(а)городнѣнша рода сѡще .
въ своѣ[ъ] бѣхѣ домоу . моужъ же нѣкын
спѣшьнъ н бл(а)гоговѣннъ , слоужбѣ тѣ[ъ]
потрѣбы же н стронтел'ства ѡбычнѣ
твораше . нъ рода бл(а)городїе , не всѣ[ъ] съ-
лоуѣает(ъ) се ходатан бивати оумѣ трѣзвѣ-
нню . **ѡ**ко да себе въ мнрѣ семь въз'ноуша-||^{88а}
вше се . ннчм(ъ) же вѣще ѿ[ъ] ннѣ(ъ) себе вымѣнеть
быти . се же аще быше разѡмѣлн н пох'ченїе
творилн , не быше прѣ[ъ]реченныи жены свои
языкъ равно брнтвѣ на на ! спѣшнѣншаго
оного мѡжа нже тѣмъ слоуженїе оусрѣно
ноуѣнмъ тѣла потрѣбѣ[ъ] приѡбрѣтающаго ,
на досады нзѡстрылн н на **ѡрѡ**(тъ) сего по-
двигноулы . бл(а)гоговѣнны же онъ мѣ[ъ] ,
к(ъ) томѣ прочее не мѡгы тр{ъпѣ}ти прѣмно-
гои жєнь онѣ[ъ] томѣ бывающеи безъкъ-
стїе , къ б(о)жїю чл(о)вѣкѣ прїнде . н д(ѣ)вѣ онѣ[ъ]
ѡблчнн небл(а)годарнын нравъ . н колнко
досады ѿ[ъ] нн[ъ] приѣ[ъ] възвѣсти с(вє)т(о)мѣ .
знаменоноснын же ѿ[ъ]цѣ бенеднк'тъ сїа
слышавъ ѡ д(ѣ)вѣ[ъ] , възвѣсти нмъ г(лаго)лѣ .

исправите себе и языкъ свон оуцѣломоу-
 дрыте . Елма аще не исправите се ,
 непрѡбщени вѣ сътворѣ . сѣи оубо не-
 прѡбщениа ѿ[ъ]вѣтъ , не тако ѡзоу тѣмъ
 въ запрѣщенїа ѿ[ъ]лѣчены посла . нъ прѣ-
 моудрѣ же и ѿ[ъ]тѣскы тѣ[ъ] небл(а)годар'ствъ-
 внои произволенїи исправити хоте .
 они же ѿ[ъ] своего безоумїа не ѿ[ъ]стѣпнише .
 ниже слово сътворише с(ве)т(а)го наказанїю .
 по малѣ[ъ] оубо д(ь)нѣхъ , прѣ[ъ]р(е)тѣнныи д(ѣ)вѣ
 коньцѣ житїа приише . и въ цр(ь)кѣи погребѣ||^{88б}
 бены бѣше . внигдаже въ тоиже цр(ь)кѣи
 б(о)ж(ь)т(ь)вныи словѣбы събранїа творима бѣхѣ
 и по обычаю дїаконъ възываше , нже не при-
 тецает(ъ) се да нзыдѣ[ъ] вѣнь нзъ цр(ь)кѣе . пита-
 телница р(е)тѣннѣ[ъ] д(ѣ)вѣ яже ѡ нихъ обычѣ
 приношенїе г(осподе)вѣ приношаше . ты же двѣ
 д(ѣ)вѣ ѿ[ъ] гробъ ^{свои[ъ]} нзлазеще и ѿ[ъ] цр(ь)кѣе нсхоще
 зрѣше . да тако многаѣи се бывшеи видѣ ,
 и по дїаконовоу въз(г)лашенїю тѣ[ъ] нсхощи[ъ]
 ѿ[ъ] гробъ и въ цр(ь)кѣи быти не могоущихъ , въ
 память приш[ъ]иши р(е)тѣнаа сѣ[ъ] питателница .
 тако же б(о)жїи чл(о)вѣкъ и еше живѣмъ тѣмъ
 възвѣсти . и б(о)ж(ь)т(ь)внѣ[ъ] тѣ[ъ] танихъ приче-
 нїа лишиши р(е)тѣ аще не свое обычае и словеса
 исправѣ[ъ] , съ тыщанїемъ къ б(о)жїю оугодникѣ
 бенедиктоу прїиде . и съ плачѣ[ъ] многомъ
 прѣ[ъ] ногама его валяющн се , мнлванїа и
 трепета испльненое ѡно видѣнїе еже
 свонма очима видѣ , възвѣсти ѡ(тъ)цѣу .
 с(ве)тѣи же сїа слышавъ и ѿ[ъ] сѣцаго въ немъ
 мнлванїа пѣвниг' се . въз[ъ]и единоу просфо-
 роу ѡ нѣ[ъ] принесеноу бывшоу г(осподе)вѣ , повелѣ
 въ гробъ въселити и съ нимъ погребсти .
 семѣ же бывшоу , и дїаконоу по обычаю
 зовѣщоу тако да не причещающн се нсхощѣ[ъ]
 нзъ цр(ь)кѣе , не к(ъ) томѣ оубо прочеи видѣни||^{89а}
 быше питателницею нѣ[ъ] нсхоще нзъ цр(ь)кѣе .
 ѿ[ъ]ноу[ъ] же вѣроу[ъ]и[ъ] кромѣ всакого мнѣнїа .
 тако внигда яже ѿ[ъ] с(ве)т(а)го даннаа просфора
 о нѣ[ъ] принесена бы(тъ) , абѣ прощенїю сп[о]бвиш(е)тѣ .
 и с(ве)т(а)го приченїа въсприетѣ ѿ[ъ] г(оспод)а , ради
 бл(а)женнаго бенедикта приише :~ **пѣтръ** .
 Юдно зѣла ѡ нѣ(тъ) . тако сего ч(ь)тна и с(ве)тѣишаго

мѡжа м(о)л(н)тва н еше въ сен тлѣннѣн плѣти
 соущѣ , възможе д(о)шѣ рѣшнѣннѣн . въ тѣмъ
 саломѣ оуже невидимѣмъ соуднишн оучинненѣ[ъ] :~
 грѣгоре ѿгда оубо петре въ сен плѣти не бѣ н еше нже
 ѿ[ъ] б(о)га слышавын , еже аще свежешн на земли
 боудѣ[ъ] свежано н на н(е)б(е)сѣхъ[ъ] , н еже аще рѣшнѣннѣн
 на земли боудѣ[ъ] рѣшнѣно н на н(е)б(е)сѣхъ[ъ] . ѿгоже
 чиннѣ н н(ы)нѣ дръжетъ вежоуще н рѣшеце .
 нже прѣстоль с(в)ѣт(а)го ап(о)ст(о)ла н пастыра вѣроу
 н дѣлы оукрашающен . ѿко ѿбо да славы
 толнкыне землинь чл(о)вѣкъ сп[о]собнт(ь)сѣ , нже н(е)бѣхъ
 н земли творѣць сь н(е)б(е)сѣхъ на землю сыннде . н
 ѿко да пл[ъ]ть ѿ[ъ] д(о)х(а) сѣднѣ се възможеть ,
 сѣа тон подати сп[о]собыль кѣ(ть) . б(о)гъ бо сын ,
 бѣ(ть) радн чл(о)вѣкъ пл[ъ]ть . н вѣнѣ же его немощь
 наша . не бо ѿ[ъ] нике б(о)жѣа сила нземмогла кѣ(ть) :~
 петръ съ знаменѣн н силамн , н г(лаго)лѣомъ ѿ[ъ]вѣщанѣ по-
 добнѣ възглашено бѣ(ть) :~ **грѣгоре** :~

XXIV глава

Иногда пакы мнѣ[ъ] нѣкын юноша въ обитѣхъ⁸⁹⁶
 чл(о)вѣкъа б(о)жѣа сын , свое по плѣти родителе
 пате мѣри любе , н въ дѣ[ъ] нѣ[ъ] често безъ по-
 велѣнѣа с(в)ѣт(а)го о(ть)ца ѿ[ъ]ходе , сълѣн се въ едннѣ
 д(ь)нѣ по обычаю кѣмъ къ родителѣхъ[ъ] оити .
 въш[ъ]шѣ кѣмоу въ храмннуу , абѣ оумрѣтъ .
 тѣ[ъ] възвѣше его н гробѣ прѣдавше , въ ѡтрѣн
 д(ь)нѣ тѣло его вѣнѣ нзвръжено обрѣтоше .
 н то пакы погребше , пакы ѿ[ъ] земли нзвръ-
 жено ѿкѣ[ъ] н прѣвѣ видѣше . сѣа оубо
 выдѣвше . нже по плѣти родителѣе его
 къ м(н)л(о)тнвному о(ть)цѣ бенедиктѣ съ велицѣмъ
 плачѣ[ъ] прнтекоше м(о)лѣше се . ѿко да соущею
 въ нѣ[ъ] б(о)ж(ь)т(ь)вноу бл[а]г[о]д[а]тнн оущедрывь нже снце
 ѡкааннуу оумьршаго , повелѣтъ томѣ зе-
 млею оудръжаноу быти . видѣвъ оубо
 бл(а)жены болѣзньнне нѣ[ъ] ср[ъ]д[ъ]це . въз[ъ]мъ ѿ[ъ] бл[а]г[о]д[а]тнн
 тѣла честь едннѣ , дѣ(ть) въ роуцѣхъ рекъ
 къ нѣ[ъ] . ндѣте оубо н се бл[а]г[о]д[а]тнне тѣло на прѣ-
 си его положыше , п[о]собному погребеннн
 прѣдадите . се же сътворше оумьршаго
 родителѣе , не к(ь) томоу нзвръжено бѣ(ть) по-
 грбеное тѣло . нъ по повелѣннн с(в)ѣт(а)го
 прѣбываше оудръжано землею . зрнш(н)сѣ
 петре каковоу ооуженнн ѿ[ъ] і(с)х(с)а х(рист)а прѣда-
 нь бѣ(ть) онѣ мѡжѣ , ѿко тѣло его земля

нзврѣже . занѣже бл̃(а)женаго бенедикта||^{90а}

мнлованїа не мѣше :~ **петръ** . Ююѣоу се

въ-истинѣ н зѣло днѣлю се :~ **григорїе** .

Бѣ нѣкын ѿ[ъ] мнѣ[ъ] обытѣли прѣ[ѣ]п[о]ѣбнаго

XXV глава

ѡ(тъ)ѣа бенедикта . нже помыслѣннѣ[ъ] пареннѣ[ъ]

ѿ[ъ] бѣса оунынїа обладанъ бывъ , правнла

ѡпаснѣншомоу прѣданню повннѣти се

никакоже хотѣше . б(о)жїи же чл(о)вѣкъ пошлѣ

того никакоже не прѣстааше . н често

наказоуе небрѣжааше . ѡн' же не нзволн

ѡ(тъ)ѣа послѣшати наказанїа . нь н бестѣ-

днѣ на с(вѣ)т̃(а)го нападае не прѣстааше , іако

да ѡставляенъ боудѣ[ъ] ѿ[ъ] нѣго къ своѣ[ъ] родн-

телѣ[ъ] понти . въ єдинъ оубо д(ь)нѣ ч(ь)тны ѿ[ъ]ѣ

ѿ[ъ] того м(о)лїеннїа стѣжнѣ(ь) си , съ гнѣвѣѡ[ъ]

повелѣ іако да ѿ[ъ] ѡбытѣли ѡтнѣтъ .

нже абїе вьнѣгда нз монастыра нзыде ,

прѣ[ѣ] собою на поутн змыа обрѣте ѿ[ъ]врѣ-

ста оусты , пожрѣти єго хотеша . наѣ[ъ]

оубо тѣ трѣсти се н ѡсезовати , н велнцѣ-

мн гласы зовы г(лаго)лѣаше . тецѣте тецѣте ,

іако змїи съ нзѣсти мѣ хоцѣтъ . текш(ѣ) ꙗѣ

братїа , змыа оубо никакоже вндѣше .

трепещоуща же н ѡсезающа мннха ѡногѣ

ѡбрѣтше , въ монастырь възвратнше .

нже абїе ѡбещѣ се ннкогдаже нз монасты-

ра нсходити нли ѿ[ъ]стѣпнн . ѿ[ъ] ч(а)ѣа збо

ѡного ,||^{90б}

въ своѣ[ъ] ѡбещанїи прѣвѣ(тъ) . н с(вѣ)т̃(а)го мѣжа мо-

лнтвамн ѡгражѣнъ бывъ . нже прѣмо ємѣ

стоющаго змїа єгѣ[ѣ] прѣвѣе зрѣше послѣдѣ-

юща ємоу , т(о)ѣо нникакоже прочее оузрѣ :~

Мню же нн се млыанню д(о)т̃(т)онно быти , єже н-

XXVI глава

лоустрїа мѣжа аптонїа нменѣ[ъ] повѣдоу-

ща слышѣ[ъ] . нже г(лаго)лѣаше ѡ(тъ)ѣа єго отрока

недоугѣ проказы постр[а]ѣавша . н прочее

класомъ єго ѡпѣшнмъ , кожа єго подоу-

вена бѣ(тъ) . таже прѣ[ѣ]ндоуцоу недоугѣ , оута-

ннн се не можааше . къ чл(о)вѣкъ б(о)жїю ѿ[ъ] своєго

ѡ(тъ)ѣа посланъ бѣ(тъ) . н въ прѣвѣмъ здравын

отрокѣ оустроєнъ бывъ , своємоу роднте-

лю съ всѣцѣмъ спѣхѣѡ[ъ] ѿ[ъ]данъ бысть :~

Нь н іаже ѿ[ъ] перегрннѣ оученнїа бл̃(а)женаго ѡ(тъ)ѣа

XXVII глава

бенедикта повѣда мн , нникакоже мню пра-

вѣдно млытанню прѣдати · ϱ(ε)ѣ бо мнѣ ѿко
 въ єдинѣ д(ь)нѣ , мѡуѣ нѣкын вѣр'нѣ нѡуѣю
 длыга сьдрѣжѣ[ь] . н ѿ[ь] длыжника длыгъ
 нстезѡуемъ н не нмѣе ѿ[ь]-к[оу]'ѡу ѿ[ь]дати ,
 велнко себѣ бѣ(а)годѣтел'ство быти вѣрова
 аще къ б(о)жнѡу чл(овѣ)коу прндѣ[ь] . н оубо прнш[ь]ѣ
 прнпаде къ с(вѣ)т(а)го ногамъ , сьдрѣжеще
 єго длыга ,бѣ, златнкъ нѡуѣ възвѣ-
 щае . ч(ь)тнын же ѿ[ь]цѣ м(н)л(о)'тнвнѣ къ нѣм⁸
 кроткомъ гласѡ[ь] ϱ(ε)ѣ . брате прѡстн , ||^{91a}
 ѿко ннкакоже нмѡмъ ,бѣ, златнкъ . нѣ
 ндн н по двою д(ь)нѡу възврати се къ мнѣ ,
 не нмѡм(ь) бо д(ь)н(ь)ѣ ꙗже тн дати хоцоу . въ
 двѡх(ь) же д(ь)нѣхъ ѡнѣ[ь] , бѣ ѿ[ь]цѣ оупражня-
 є се въ м(о)л(н)твѣ . въ третн оубо д(ь)нѣ , прѣн-
 де мѡжѣ ѡнѣ нже ѿ[ь] нѡуѣ длыга сьдрѣжн-
 мын къ б(о)жнѡу чл(овѣ)коу . сьсѣкъ оубо бѣ
 въ монастырн нже бѣ сочнва плънь . врь-
 хоу же єго напрасно радн б(о)гоноснаго ѡ(тѣ)ца
 м(о)л(н)твы ,гѣ. златнкъ ѡвѣтѡш(ε)ѣ . нхже
 знаменѡснын ѿ[ь]цѣ венѣднк'тъ повелѣ
 прнвестн , н ѡскрѣбленномоу дати мѡу-
 жевн . рекъ къ нѣмѡ , ндн чѣдо н ,бѣ.
 оубо златнкъ , ѿ[ь]дѡжѣ длыжннкѡ . єдн-
 нѣн же златнкъ оудрѣжн себѣ , радн нѡу-
 жѣнѣ[ь] своѣ[ь] потрѣбѣ . нѣ на прѣ[ь]лежеще
 възвратнм(ь) се пакы , повѣдоюще знамено-
 носнаго ѡ(тѣ)ца б(о)ж(ь)т(ь)внаа чюдеса . ѿже оутѣ-
 ннкъ єго нже въ сен кннзѣ выше въспомѣ-
 нѡутнхъ слоухѡ[ь] прѣѣхъ :~
 о нспывшнмъ ѿдѣ сьмрътнѣ :~ Бѣ нѣкын мѡжѣ , нже нмѣше нного завн-
 деца ємѡ н вѣрѣбнѣ къ нѣмѡ належецѣ .
 ненавнде оубо добра бѣсь толнко на не-
 нстов'ство єго подвнже , ѿко н сьмръ'то-
 нос'нѣ оумыслнтн на нѣ ѿдѣ , н тѣ неѣвѣ-
 децоу мѡжѣ нспытн сътворн . ѿкѡ||^{91b}
 да т(о)ѡ вѣременнаго жнвѡта въ-скорѣ прѣмѣ-
 ннтѣ . н мѡуѣ оубѡ ѿдѣ сьмрътнын нспы-
 вын , не оумрѣтъ . нѣ нзлѡвшѡ се по всемѡ
 тѣлѡ проказы вндѡу , оумнаєно вндѣнѣ
 всѣ[ь] очнма прѣ[ь]лежалаше . тѣ[ѣ] къ б(о)жнѡу
 чл(овѣ)коу ѿ[ь]вѣденъ бывъ , прѣвоє зѣрѡкѣ въ-ско-
 рѣ въспрнѣ[ь] . знаменѡсною бо десны {ц}ѣю
 косноу все телесе єго , въсь проказы ѿ[ь] ко-

же юго недоуѣтъ ѿ[б]гна :- Бѣ оно збо врѣ-
 ме въ нѣже каппанню гладь съдѣржаше
 тежѣкъ . х(рн)ѣ(то)въ вѣрнын и мѣдрын строн-
 тель , не прѣстааше всѣмъ скѣдннмъ
 п[о]ѹбающею м(н)л(о)ѣтнвнѣ раздааше ноуѣннѣ[б]
 {т}ѣла потрѣбѣ[б] творе , дондеже вса паже
 въ монастырн оскѣдѣше . н не бѣ нно
 ннѣтоже оостало въ кѣларн монастыра ,
 развѣ мало нѣтто масла въ стѣклѣнѣ
 съсоудѣ . кднн(ъ) же нѣкы подіаконъ
 нменемъ агапнѣ[б] . прїнде къ б(о)жнню зго-
 дннкѣ велмн юго м(о)лѣ , іако да повелнтъ
 мало масла датн кѣмѣ . чюдны же тѣ
 моуѣжѣ , іако зже въ помыслѣ положнвъ
 вса раздатн же н растачатн на землн іако
 да на н(е)бѣ(е)сн кѣмѣ съблюдѣт(ъ) се , оно малое
 масло еже въ кѣларн монастыра оостало бѣ ,
 повелѣ просецоумѣ датн {іе} . мннх(ъ) же нже кѣ-||^{92а}
 ларскою слоуженнн въроуѣенїн , послоуша
 оубо ѡ(т)ѣѣ повелѣнїе . нъ нс^плнннн то не въ-
 схотѣ . по-малѣ оубо въпросн ѿ[б]ѣѣ кѣлара
 аще малое оно масло даль іе(тѣ) проснвшомоу .
 рекъ къ нѣмѣ . ѡн(ъ) же ѿ[б]вѣщавъ исповѣда
 не давъ кѣмѣ . рекъ къ нѣмоу . аще все ма-
 сло оно датн мѣжеви повелншн , всаѣьскы
 братїн каково любо зѣѣшенїе не останѣ[б] .
 тогда разыарнв(ъ) се кротчїаншїн ѡнѣ ѿ[б]ѣѣ .
 повелѣ братїн іако да р(е)ѣнын съсоудъ
 стѣклѣнн въ нѣмѣже малое масло ооста ,
 скрозѣ двѣрце врыгоуѣ[б] . іако да не въ мо-
 настырн ѣто ѿ[б] прѣсѣзшнѣ[б] оостанѣтъ .
 бѣ(тѣ) оубо іакоѣ[е] бѣ(а)жены повелѣ . пѣ[б] двѣрца-
 мн же ѡнѣмн , гора бѣше н каменїе много
 н велнко . на нѣже врыжень р(е)ѣнын стѣ-
 клѣнн масла съѣ[б] , снѣе прѣбѣ(тѣ) цѣль іако
 нн врыжень когда . нн бо ѿ[б] высоты
 врыжень съкроушн се . нн же масло нзлїа се .
 повелѣ оубо ч(ъ)ѣтнын ѿ[б]ѣѣ то приннестн .
 н іакоѣ[е] цѣло просецоумоу датн іе . тогда
 събравшн се братїн , прѣ[б] всѣмн прѣслоу-
 шавшаго брата радн невѣрїа єго н прѣ-
 слоушанїа обнчнн . семѣ же бывшоу ,
 коупно съ братїєю ч(ъ)ѣтнын ѿ[б]ѣѣ себе на м(о)лн-
 твоу дѣ(тѣ) . на мѣ(тѣ) ѡномѣ стоаше дѣла||^{92б}

покривалѡ[ъ] покръвена . вьнегдаже
 с(вє)т̃(о)мъ ѡ(тъ)цѡу пожавшоу на м(о)л̃(н)твѣ{ѣ} , начеть
 покрывало тоѣ дѣлвы подвижати се ,
 маслоу испльнившоу се въ дѣлвѣ .
 ємоу же подвижшоу се и възвнхвшоу ,
 оумножьше се масло ѡ[ъ] оустїа дѣлвы
 прѣтекъ , все мѣсто оно испльни въ
 немже бѣ с(вє)т̃ын прѣклонна(ъ) се на м(о)л̃(н)твѣ .
 Се же видѣ⁶⁶ чюдотворнын ѡ[ъ]цѣ вене-
 дикъ , м(о)л̃(н)твѣ кон[ъ]^ч сътвори . не вѣ-
 рнаго же и непослоушанаго брата ,
 ѡ[ъ]тѣскы похъи рекъ . чєдо стєжи вѣроу
 несоумнѣнноу и смѣреномоудрїе д(о)т̃(т)онно
 ннотьскаго ѡбѣтованїа . брат(ъ) же оны
 п[о]чѣвнѣ и с̃п̃(а)снтелнѣ ѡ[ъ] ѡ(тъ)ца наказанъ бы-
 въ , оустыдѣ се . пр(н)попаметнын бо
 съ ѡ[ъ]цѣ , крѣпѡ(тъ) своєго похъенїа ємъже
 оучаше , сїе всеслннаго б̃(ог)а бл[аго]л̃[а]тнѡ б(о)ж(ь)т(ъ)вны-
 ми чюдєсы всѣ[ъ] показаше . и не бѣ про-
 чєе комоу когда ѡ[ъ] того дроужинны , въ
 с(вє)т̃(а)го ѡбѣтѣ[ъ] страховати се ни и не вѣ-
 ровати нже ѡ[ъ] нєго г(лаго)л̃ємъ[ъ] . и патє же
 видѣвшє въ єдинѡ[ъ] часѣ врѣмены бы-
 вшенє ѡ[ъ] б̃(ог)а прѣнзєщноє посѣщенїє . р̃а[н]и бо
 стьклѣнаго съсоуда мало зѣло масла
 нмѡща , дѣлавоу прѣлѣвающѣ се маслѡ[ъ] въ-

здасть :~||^{93a}

XXX глава

ѡ видѣнїи б̃҃са ш[ъ]чѣша къ братїи :- Бѣ єдинъ ѡ[ъ] д(ь)нїи ндѡшоу пр[ѣ]п[о]чѣвномъ въ
 с(вє)т̃(а)го иѡанна цр(ь)кѡвъ , таже на салон вы-
 сѡтѣ горы създана бѣше . прѣлѡкавын
 врагъ въ ѡбразѣ кѡнїѣ[ъ] врача въ срѣтенїе єї^р
 нзыде , и рогъ носє . б(о)жїи же оугодникъ
 въпроси єго г(лаго)л̃є , камо идєши . он(ъ) же
 ѡ[ъ]вєщавъ р(є)чє . се къ братїи гредѡхъ пнтїє
 тѣмъ дати . ндє оубо по обычаю
 знаменѡсны вєнедикъ и ста на м(о)л̃(н)твѣ .
 юже скончавъ въ-скорѣ възврати се .
 лоукавын же дѡхъ , єдиногѡ ѡ[ъ] мннѣ
 с(вє)т̃(а)го състарѣвша се обрѣ[ъ]⁴⁴⁵ водѣ чрьплюща ,
 абїє вьнде въ нь . и сътр(є)чє єго нем(н)л(о)тнѣ
 мѡчаше . б(о)жїи же ч̃л̃(овѣ)къ ѡ[ъ] м(о)л̃(н)твѣ възѣра-
 тив(ъ) се и того снцє оумнлїєнѣ мѡчнма вн-

⁴⁴⁵ На овом месту могло би се реконструисати и 3. л. јд. асигматског аориста: обрѣ[ѣ]. У грчком тексту на овом месту бележи се партиципска форма εὐρόν PL 1866/66, 187.

дѣвъ , тѣнию его роукою хдарн за ланнтѣ ,
 и тоу абїе нечистїи дѣхъ нз него нзыде .
 и не к(ъ) томоу прочеи въ нъ възвратити се
 дрѣзною :~ **петръ** . Хотѣл(ъ) бы[ъ] оуб[ѣ]ѣти .
 сїа чюдеса м(о)л(н)т(ъ)вною ли силою твораше
 всегда , нли тѣнию прохвѣдѣнїа хотѣ-
 нїемъ сътворяше та :~ **григорїе** :~
Иже самоволннмъ хотѣнїемъ и любовїю
 б(о)гѣи прилѣпляютъ се . вьнегда ещелмъ
 ноуѣа нстезоуѣ[ъ] , чюдесѣ[ъ] показанїе мн(о)у-
 образнѣ сътвараю[ъ] . овода бо ѿ[ъ] м(о)лн-||⁹³⁶
 твы быкають . оводѣ же по властн ѿ{ко}{ѣ}
 ѿ(ан)у(е)лнстѣ ѿанъ г(аго)лѣ . ѿлнцн бо р(е)ѣ прїеше
 его , дѣ(тъ) нмъ власть чедѣ[ъ] б(о)жїемъ быти .
 аще оубо властїю чедѣ б(о)жїа соу[ъ] , что ѣ(тъ)
 чюдно аще знаменїа ѿ[ъ] властн сътворити
 многоу[ъ] . а ѿко конмѣо образѣ[ъ] чїѣ[ѣ]са
 твореть , св[ѣ]ѣтел'ствоуѣ[ъ] петръ нже
 тавноу хмѣроу м(о)л(н)ткою въскрѣснвъ .
 ѿаннїю же и сапфїрѣ слыгавшї[ъ] обл(н)нвъ
 и смърти прѣдавъ . нн бо помолнтн се
 емо писано ѣ(тъ) въ нзѣхновенїи н[ъ] . нъ тѣ-
 коу съгрѣшенїе н[ъ] еже сътворнш {ѣ}{ѣ} облнчн .
 сълѣчатъ(ъ) же се ѿко овода оубо по вла-
 стн творѣ[ъ] оводѣ же ѿ[ъ] м(о)лнїа . ѿ[ъ] нн[ъ] же
 онѣ[ъ] оубо жнвотъ облнчатъ по властн въ-
 зѣ[ъ] . и сен пакы м(о)л(н)ткою жнвѣ[ъ] сънабдѣ .
 въ двої[ъ] оубо образѣ[ъ] чюдес... слѣх пр(н)наго
 раба б(о)жїа бенедикта прѣ[ъ]ла {г}{ѣ}аю , въ нн[ъ] же
 свѣтаѣнша т(о)у показѣю . и оводѣ хбо
 т(о)у вѣмъ приелмша ѿ[ъ] б(о)га власть . оводѣ же
 м(о)л(н)ткою възмогша чюдодѣнїа сътворити :~
 о **цалѣ го{т}{ѣ}нѣ** . бѣ нѣкы родѣ[ъ] готѣнѣ . нар(е)ѣнїем(ъ) же
 ацала⁴⁴⁶ нменюѣ[ъ] . арїанскаго безбожна^{го}
 злоуѣрїа сын . нже въ лѣтѣ[ъ] тотнла
 готѣйскаго рїгѣ еже прѣжѣ помннанїе
 сътворнхѣ[ъ]⁴⁴⁷ , нли прнчѣтннка нли мннх^а ||^{94а}
 обрѣл(ъ) бы абїе безъ вннн сн[ъ] оубнваше .
 мчелмъ тѣмъ сътварае смлр[ъ] . въ єдннъ
 оубо ѿ[ъ] д(ъ)нїи разгорѣнїе[ъ] скоєго соугов'ства .

XXXI глава

446 Потврѣна форма представља адаптацију грчког имена Τζαλλᾱς PL 1866, 189.

447 Након израза помннанїе сътворнхѣ[ъ], а пре дела који почиње речима нли прнчѣтннка нли мннх^а недос-
 таје део текста у српскословенском преводу који би одговарао грчком: θυμὸν ἀνυποτάτῳ κατὰ τῶν
 τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας σπουδαίων ἀνδρῶν ἐκκαυθεῖς, καὶ τῇ ἑαυτοῦ συντρόφῳ ὁμότητι
 συνήθως χρώμενος, εἰάν τινα κατὰ πρόσωπον ἐθεάσατο PL 1866/66, 189.

раѣег[ъ] се . н ѿ[ъ] желанїа нмѣннїѣ[ъ] оумѣ окра-
 день , нѣкоєго селанина оубога обрѣ[ъ]⁴⁴⁸ ,
 того ѡскрѣблѣаше моукѣмѣ н разлѣчнѣ-
 мн томлиенмн оуранѣаше . не к(ъ) томѣ оубо
 могоу трѣпѣти мѣкѣ оубогаѣ ѡнѣ .
 нстезоуѣ[ъ] ѿ[ъ] грѣдаго ѡного н варвара скоѣ
 ємоу нмѣнїа , рабоу б(о)жїю бенедиктоу р(е)ѣ
 прѣдѣ[ъ] сїа . се равно ѡсмотрѣвъ занїе оубѣ-
 гноути ємѣ моуѣнаго томлиенїа . н жнвота
 приобрѣсти сї(а)сенїе . тогда тѣ цѣла прѣ-
 стане моуѣти єго . повелѣ же мышцѣ
 єго ременмн твѣрдѣмн свѣзавше стегнѣти .
 н т(о)ѣ прѣ[ъ] конѣ[ъ] начѣтъ гонити , єже пока-
 зати ємѣ кто ѣ(тъ) бенедикѣтъ нже нмѣнїа
 єго приємѣмн . тѣ же оубогаѣ роукѣмѣ
 свѣзанѣ н прѣ[ъ] нї[ъ] текѣмн , ѿ[ъ]вѣде грѣдаго
 ацѣлѣ въ с(вє)тї(а)го моужѣ монастырь . обрѣ-
 те же бл(а)женнаго єдин(о)ѣ прѣ[ъ] вѣходѣ[ъ] кѣлїе
 єго сѣдѣща н чѣтоуѣща . томѣ же ацѣлѣ
 по нїѣ[ъ] нѣщоуѣ н ѣрещоуѣ се , р(е)ѣ оубогаѣ се съ ѣ(тъ)
 ѿ[ъ]цѣ в(є)днѣтъ ѡ нѣмѣ рѣх(ъ) ти . ѡн(ъ) же
 грѣдын горещею ѣрѣстїю н развращенѣ[ъ]
 {п}оглѣдѣ[ъ] , нрѣвѣ[ъ] нѣзравѣмѣ бывѣ . вѣнїѣга||⁹⁴⁶
 с(вє)тї(а)го зрѣти , мнѣше се сконмѣ страхѣ[ъ] того
 оужасити . н ѣронанѣ вѣзнѣе , велїцнмн
 начѣтъ зѣвати гл(а)сѣ н г(лаго)лѣти кѣ с(вє)тї(о)моу . вѣ-
 стани , вѣстани . н чл(овѣ)кѣ сего нмѣнїа ѣже
 вѣзѣлѣ єсн ѿ[ъ]дѣжѣ . єгоже гл(а)сѣ[ъ] абїе б(о)жїн
 чл(овѣ)кѣ скон оѣн вѣзвѣдѣ ѿ[ъ] чѣтенїа . н вндѣ-
 вѣ прѣзорнѣаго ѡного цѣлѣ . съ ннм(ъ) же
 єдинного ѡбогаго свѣзана стоѣща . вѣ-
 зрѣвъ на свѣзанѣн єго мышцѣ ременнїѣ[ъ] ,
 н єже чюдесе всакого нзѣщнѣе послѣдо-
 ва таннѣство . абїе вѣнїѣга бл(а)женноѣ
 скоѣ вѣзвестн б(о)гѣпросѣщеное око
 на свѣзанаго , толнѣа скорѣ(тъ) послѣдова
 ременноѣ разрѣшенїю , ѣакоѣ же
 мнѣгѣ[ъ] моужїн тѣщанїе сѣтворити не
 можаше . вндѣвъ оубо цѣла нже ѿ[ъ] нѣѣ
 свѣзанаго ѡбогаго вѣлїстїю с(вє)тї(а)го кроѣѣ
 ннѣ[ъ] рѣкѣ разрѣшена , трепѣтънѣ бывѣ

⁴⁴⁸ На овом месту могао би бити реконструисан и облик обрѣ[е]. У грчком тексту стоји форма εὐρηκός PL 1866/66, 189.

ПАДЕ НА ЗЕМЛЮ . И СВОЮ ВЬЮ ГРЬДОСТНЮ
 ВЪЗВНШЕНОУЮ , ПѢ[Ь] Ч(Ь)ТНѢН НОЗѢ ЧЛ(О)ВѢ(Ѣ)КА
 Б(О)ЖІА ПѢ[Ь]ЛОЖН . Т(О)҃О М(О)Л(Н)ТВѢ[Ь] СЕБЕ ПРѢ[Ь]ЛОЖНѢ(Ь) .
 С(ВЕ)ТѢН ЖЕ МОУЖЬ , НИКАКОЖЕ Ѡ[Ь] ЧѢТЕНІА
 ВЪСТА . НЬ {П}РНЗВАВЪ БРАТНЮ ВЪВЕСТИ
 ЕГО ВЬНОУТРЬ ПОВЕЛѢ ІАКО ДА ПРІНМѢ[Ь] ПИЩУ .
 ОН(Ь) ЖЕ ВЪ СЕБЕ ПРНШ[Ь]А , НАКАЗѢ[Ь] БѢШЕ Ѡ[Ь]
 О(С)ВѢЩЕННАГО О(ТЬ)ЦА , ЕЖЕ ПРѢСТАТИ Ѡ[Ь] ТО-||^{95a}
 ЛНКАГО СОУРОВѢСТВА ЖЕ И БЕЗЫЛ(О)ВѢ(Ѣ)ЧѢСТВА .
 ТЬ ЖЕ ЦАЛА ВЪЗВРАЩЬ СЕ⁴⁴⁹ , НИЧТОЖЕ Ѡ[Ь]НОУ[Ь]
 Ѡ[Ь] ОУБОГАГО ОНОГО ПРОЧЕИ ВЪЗЫСКА . Е҃҃О[Е]
 Б(О)ЖІН ЧЛ(О)ВѢ(Ѣ)КЪ НЕ ПРНБЛНЖНВ(Ь) СЕ , НЬ ТЫНЮ
 ПОГЛЕДОМЪ РАЗРѢШН . СЕ ОУБО ІЕ(ТЬ) ПЕТРЕ
 ІЕЖЕ РѢХЪ ІАКО СІН ІЕЖЕ ВСЕСНЛНОМЪ Б(О)҃У
 СЪ ДРЪЗНОВЕНІЕМЪ СЛОУЖЕЩЕН , ОКО҃҃А ЗБО
 ЧЮДЕСА СЪ ВЛАСТНЮ . ТВОРНТИ МОГОУТЬ .
 ОВѢ҃҃А ЖЕ М(О)Л(Н)ТВОЮ ЗНАМЕНІН МНОЖѢСТВО
 ДѢНСТВУЮТЬ . ИЖЕ БО ЗВѢРСКОНЕ ГОТѢІНА
 НЕИСТОВѢСТВО СѢДЕ ПОВЫНОУВЪ . РЕМЕНІЕ ЖЕ
 И ОУЗАМЪ ОУЗЛЫКЕ ЮЖЕ НЕПОВЫННАГО МЫШЦЕ
 СТЕЗА⁴ХЪ СВОЮЮ ОЧНЮ ЗРѢННІЕ[Ь] РАЗРѢШНВЪ ,
 ІАВЛЯЕТЬ ЧЮДЕСЕ СКОРОСТНЮ , ІАКО Ѡ[Ь] ВЛА-
 СТИ ПРНМѢ[Ь] НМѢТН ІЕЖЕ СЪТВОРН . И ІАКА
 ЖЕ ЧЮА[Е]СА И КАКОВА М(О)Л(Н)ТВОЮ ВЪЗМОЖЕ СЪ-
 ТВОРНТИ , ПРНЛОЖОУ КЪ ПОВѢСТИ :-
 О ВСКРѢШЕНН ОУМЬРШАГО ОТРОЧЕТЕ :- ВЪ ІЕДИНЬ Ѡ[Ь] Д(Ь)НІН НЗЫДЕ СЪ БРАТНІЮ БЛ(А)ЖЕННЫ
 ДѢЛАТИ НА СЕЛѢ . И НѢКЫН ЗЕМЛЕДѢЛЦЬ
 НМѢШЕ С(Ы)НѢ ПРѢЖЕ МАЛА ОУМЬРША . ЕГОЖЕ
 ТѢЛО НА РЪКОУ НОСЕ И СЛЪЗАМН МНОГОМН О-
 БЛНКАЕМЪ ВЪ МОНАСТЫРЬ ПРІНД{Е} И ПРОСВѢ-
 ЩЕННАГО Ѡ[Ь]ЦА ВЕНЕДИКТА И {С}КАШЕ . Р(Е)ЧЕНО ЗБО
 БЫ(ТЬ) ІАМЪ , ІАКО СЪ БРАТІЕЮ НА СЕЛѢ ДѢЛАЕТЬ
 И КЪСНѢТН НМѢ[Ь] . СЕ ОУБО ОУСЛЫШАВЪ ,
 ПРѢ[Ь] ВРАТ{Н} МОНАСТЫРА ТѢЛО ОУМЬРШАГО С(Ы)НѢ||^{95b}
 СВОЕГО ПОЛОЖНВЪ . И НЕСЪТРПНМОЮ ПЕЧАЛІЮ
 НСПЛН(Ь) СЕ НА ВЪЗЫСКАНІЕ Ч(Ь)ТНАГО О(ТЬ)ЦА СЕБЕ
 СКОРѢ[Ь] ТЕЧЕНІЕМЪ ВЪДѢ(ТЬ) . И СЕ ВЪ ТЬ Ч(Ь) Б(О)ЖІН
 ЧЛ(О)ВѢ(Ѣ)КЪ Ѡ[Ь] ДѢЛА БѢШЕ ПРѢСТАЛЪ , И ПРОЧЕИ
 СЪ БРАТІЕЮ ВЪ МОНАСТЫРЬ ВЪЗВРАЩАША СЕ .
 СЕГО ВЫДѢВЪ ОУМЬРШАГО ОТРОКА О(ТЬ)ЦЬ ,
 НАТѢ[Ь] СЪ СЛЪЗАМН ВЪПНТИ КЪ С(ВЕ)ТѢ(О)МЪ И Г(ЛАГО)ЛАТИ .

XXXII глава

⁴⁴⁹ У српскословенском преводу текст је скраћен у односу на грчки изворник: ть же цала възвращь се
 < "Ὅστις Τζαλλᾶς συγκεκλασμένος ἀπὸ τῆς μονῆς ἐπιστρέψας PL 1866/66, 191.

даѡѡ[ь] мн с(ы)на моєго , даѡѡ[ь] мн с(ы)на моєго .
 ѡ(о)вѣ[ь]къ же б(о)жїи оуднвль се ѡ семь , ста г(лаго)лїе .
 еда оубо ѡ(о)вѣ[ь]че азъ с(ы)на твоєго въѡѡ[ь] . къ
 нїемъ же отрока ѡѡ[ь]цѣ ѡѡ[ь]веща . оумрѣѡ[ь] (ь)
 с(ы)нѣ мн ѡ(о)тннн ѡ(тѣ)чѣ , нѣ гредн н въскрѣсн
 єго . сїе г(лаго)лїи оуслышавъ чюдотворнн
 онѣ ѡѡ[ь]цѣ , н зѣлѡ опечалнв(ь) се рече .
 ѡтнѣте братїе ѡтнѣте . сїа нѣ-
 соѡѡ[ь] наша , нѣ с(вє)тѣѡ[ь] ап(о)с(то)лѣ соѡѡ[ь] . что намѣ
 братїе брѣмена хоцете възлагати ѡже
 не можѣ[ь] носити . оумьршаго же отро-
 чете ѡѡ[ь]цѣ , ѡѡ[ь] зѣлнѣншеє болѣзнь оуѡ-
 зѣлнѣ[ь] въ своємѣ прошенн прѣбывааше
 нзвѣствоує н заклннає се , ѡко не ѡтнѣ
 аще не с(ы)на моєго въскрѣснн . въпросн
 оубо єго б(о)жїи ѡ(о)вѣ[ь]къ г(лаго)лїе , гдѣ ѡ(тѣ) тѣло о-
 трочете . он(ь) же ѡѡ[ь]вещавъ р(е)чѣ . прѣѡ[ь] вра-
 ти монастыра л {ѣ}жнѡ[ь] ѡ(о)тннн ѡ(тѣ)чѣ . тогда
 прнш[ь]ѣ б(о)жїи ѡ(о)вѣ[ь]къ на мѣсто съ соѡцнмн съ ннѡ[ь]||^{96a}
 братїамн , прѣклонн колѣнѣ на м(о)л(н)твоу .
 н врхоу тѣла отрочете ѡ(о)тннню свою гла-
 воу прѣклоннвѣ . н пакы въставъ роуцѣ
 на н(е)бѣ прострѣтъ г(лаго)лїе :~ **м(о)л(н)тва** **Г(оспод)н** **б(о)ж(е)** да не прн-
 зрншн на грѣхы моє . нѣ на вѣрѡ ѡ(о)вѣ[ь]ка сего
 м(о)лѣщаго се въскрѣснн с(ы)на єго . н ѡѡ[ь]даѡѡ[ь]
 тѣлѡ семѡ юже възель єсн д(оу)шѡу . не оуже
 с(вє)т(а)го м(о)л(н)твѣ испльннвшн се , д(оу)ша въ тѣло
 вьннѣ . н отрочете тѣло все поколѣба се .
 н колѣблєє се , роукою ѡсезааше . ѡко
 всѣмн тѡ соѡцнмн внѣно быти с(вє)т(а)го ѡѡѣ
 о отрочетн бывшеє страшноє чюдодѣ-
 нство . ѡже за рѡкѡ ємѣ с(вє)тѣнн , ѡ(тѣ)цѡу
 жнво н цѣло ѡѡ[ь]дѣ(тѣ) . сїе оубо чюдо въ своєн
 властн не нмѣше . нѣ на м(о)л(н)твоу себе по-
 двнѣ нспросн да възможѣ[ь] се сътворити :~
петръ **Бс{а}** тако ѡѡѣ[ь] г(лаго)лїешн быти нсповѣдоу .
 {ѡ}вѣ бо словеса ѡже прѣѡ[ь]ложн , дѣлы ѡвѣ-
 рнлє єсн . нѣ м(о)лїю те ѡко да р(е)чѣшн мн
 аще с(вє)тїн мѡжїе вса ѡже хотеть могоѡѡ[ь] .
 н аще въ всѣѡ[ь] полоуѡїають нхже прнїетн желанїѡ(ь) :~
о съведѣнїѣ дѡжн м(о)л(н)твою сестры єго :~ **грїгорїе** **Кто** **ѡ(тѣ)** **петре** въ сен жнзнн павла высѡѡїаншн .
 нѣ тѣ ѡ пострѣкателн плѣтн єго трн кра-
 ти г(осподє)бн пом(о)лн се . н ѡже ж{ {ѣл} }аше полѡчн-
 ти не възможє . ѡѡ[ь] сего ѡко н ѡ ѡ(о)тннѣмѣ

ѡ(ть)ѿн бенединтоу повѣ{м}{ь} ти . ѡко бѣше||^{96б}
 нѣчто же не въсхотѣ , нѣ никакѡже възмо-
 же испльнити . сестра бѣше бл(а)жѣн{но}-
 моу по плъти , иенже нмѣ сѡластника .
 ѡже бл(а)говоленнѣ[ь] всеснаго б(о)г(а) , ос(ве)щѣна
 бѣше ѿ[ь] юности еѣ . та оубо единоу въ
 лѣтѣ ѡбычан нмѣше къ бл(а)жѣнномоу
 еѣ братоу приходити . къ нѣн же б(о)жѣн
 ч(а)б(ѣ)къ недалече вѣнѣ врѣ[ь] въ стѣжаннѣ
 монастырскоѣ съхѡжааше . къ еднѣ
 оубо д(ь)нѣ , прѣнде къ нѣн по ѡбычаю б(о)жѣн
 ч(а)б(ѣ)къ кѡпно съ сконди оученикы . въсь же
 д(ь)нѣ въ с(ве)щѣннѣ[ь] словесѣ[ь] и б(о)гѡдѣхновеннѣ[ь]
 писанѣ повѣстѣ[ь] оупразнившѣ се . в(е)роу
 же бывшоу и прочеѣ оубо тѣмъ соущи ,
 сѣдше ницѣ прѣмлахоу . вѣнѣѡже
 {тѣ}мъ ѡстѣи и въ б(о)гѡдѣхновеннѣ[ь] писанѣ[ь]
 {{бѣ}}сѣдѣ къснѣти , мнѡга ѿ[ь] ноши чѣсть
 мнмѡтече . с(ве)щѣннѣншаа оубо и чѣ-
 стнаа ѡна д(ѣ)вѣа и по плъти еѣ сестра , по-
 м(о)лѣ се еѣмѣ г(а)г(о)лѣущи . молю те братѣ мои ,
 не ѡставляи мѣ въ ноши сѣи . ѡко да до
 з{а}оутра ѡ н(е)б(е)снѣн радости и пр(и)носѡущнѣн
 жнзни повесѣдоуемъ . къ нѣн же бл(а)жѣ-
 ннѣн ѿ[ь]вѣща {{ч}}то ѣ(ть) же г(а)г(о)лѣши сестро .
 вѣнѣ кѣлѣе моѣе никакѡже прѣбыти моѣ .
 такоа оубо ѡснѣна въздоухоу бѣше , ѡко||^{97а}
 ннгдаже слѣда ѡблакоу вндѣти се .
 с(ве)тѣншѣа же ѡна д(ѣ)вѣа , вндѣвши брата
 никакѡже повннѡвша се тоѣ моленнѣю ,
 съплѣтши своѣ прѣсты врѣхоу трапѣзы роу-
 цѣ положѣи . прѣвѣше же рѣкоу своѣю
 главоу прѣклонши , всеснаго б(о)г(а) пом(о)лѣ .
 бѣ(ть) же вѣнѣгда вѣзвѣгнути еѣ главоу ѿ[ь]
 трапѣзы , толнкѣ[ь] хѣ ! млынѣи и громоу
 г(а)сѣи дѣѣ . и толнко послѣдова нзлѣ-
 тѣе , ѡко нн ч(ь)тномоу б(о)жѣю ч(а)б(ѣ)коу вене-
 диктоу . нн же нже съ нѣ[ь] приш[ь]ѣшнмъ
 братѣмъ моимъ ѿ[ь] прага домѣ по нѣ мало
 что вѣнѣ нзыти . с(ве)тѣа же ѡна жена
 главоу на роукоу ѡкоже бѣ на трапѣзѣ
 прѣклонши , слъзѣ[ь] рѣкы нзлѣа . нмн-
 же въздоуха ѡснѣноу на мнѡжѣство
 дѣѣа прѣложѣи . ѡко по м(о)л(и)тѣмъ , водное

послѣдова пѣвнженіе . толнка же бѣ
 м(о)л(н)твѣ сна , іако главоу юе ѿ[ъ] трапезы
 по гласѣ громнѣмъ възвнгноути , н въ
 єдиннѡ[ъ] часѣ врѣмени ѡбонмъ быти съхо-
 жденню . н гласѣ с(вє)щєнныє д(ѣ)бѣ въ-
 слонєннє , н дѣѣа съвєдєніе . бл(а)жєны
 же разоумѣвъ не моци юмѡ въ монасты-
 рѣ възвратити се рад{н} млннїи н грѡмовъ
 метєжа н толнкаго дѣѣа потопленїа ,||⁹⁷⁶
 оскрьбѣк(ъ) се р(є)чє къ своєи сестрѣ . да про-
 стити ти в'сєснанїи б(ог)ъ сestro . что ѿ(тъ) юже
 сътворн . къ нємоу же ѿ[ъ]вєщавши рєчє .
 се молнх(ъ) те н послоушатн мє не въсхотѣ .
 н пом(о)лнхъ ї(оспод)а б(ог)а н слыша мє . н(ы)нѣ прочєє
 аще можєши нзыди , н мєнє ѡставля
 въ монастырь понди . тѣ оубо вѣнѣ хра-
 мнны нзннкноути не могоу . волюю на
 мѣстѣ тѡ[ъ] прѣбыти не въсхотѣвъ .
 неволюю прѣбѣ(тъ) оу нєє . всоу ноцѣ ѡноу
 бдєщє прѣидошє , въ жнзни вѣчныє
 г(лаго)лѡ[ъ] б(о)гѡдѣхновєнныѣ[ъ] писанїи повѣстѣ[ъ]
 себє насытившє . сє оубо ѡ сѣ[ъ] рѣхъ
 въсхотѣти юмоу сътворити что н не възмо-
 гшоу . аще же ї(ѣ)тнаго сєго ѡ(тъ)ца волю расмо-
 трї[ъ] , не ѡбрѣтаѣ[ъ] єго хсоумѣвша сє .
 тако бо іасно хотѣшє прѣбыти , іакѡ[ѣ]
 сьлоути сє быти югда ѿ[ъ] монастыра сын-
 дє къ пр[ѣ]п[о]чєнѣи своєи сє(с)трѣ . нъ протн-
 вноє бѣ(тъ) юже не хотѣшє , б(о)жїєю силою
 радн с(вє)щєннѣишєє єго д(ѣ)бѣи сестры .
 чюдно бо въ-истинѣ ѿ(тъ) , іако д(ѣ)бѣа в{ъ} {ин}но врѣ-
 мє мнѡжає юго възможе . іажє вєлмѣ
 брата желашє видѣти . по іѡанновоу бо
 г(а)соу , б(ог)ъ любвє ѿ(тъ) . прабѣннмъ оубо зѣлѡ
 соудомъ , мнѡжає възможе , іажє мнѡжає възлюбн :-||^{98a}
 о видѣнїи д(оу)шє сестры югои хспєнїи ює :- петрь Исповѣдоую н зѣло хѡно ѿ(тъ) єжє г(лаго)лєиши :-
 грѣ(о)р(іє) Бѣ оутрѣн оубо д(ъ)нѣ , та ї(ѣ)тнаа д(ѣ)бѣа въ сво¹⁰
 кєлню ѡтндє . такожє н б(о)жїи чл(о)вѣ(ѣ)къ
 въ монастырь свон възвратн сє . Н сє по
 третїємъ д(ъ)нѣи въ своєи кєлїи стоє . въ-
 звєдѣ на въздоу[ъ] очн , выдѣ пр[ѣ]п[о]чєнныє
 єго сестры с(вє)тоу д(оу)шѡу ѿ[ъ] тѣла ює въ вн-
 дѣнїи голоубннн нзыш[ъ]шѡу . н на н(є)б(є)нѣа
 таннѣства възнесшѡу сє . нжє н прѣ-

ставленню ѿ сѣ ра^аоуе сѣ , всеснамоу^у б̑(о)г^у
 въ пѣнїихъ и хвалѣ[ъ] б̑л(а)годаренїа въ^ѣзастъ .
 и тоѣ кончїноу братїамъ възвѣстї .
 нхже и посла абїе , іако да чїстоѣ ѿ
 и ч(ь)тїноѣ тѣло въ монастырь прїнесоу[ъ] .
 и въ гробѣ ѿже бѣ себѣ оуготовалъ ,
 погребоу[ъ] . нмже бо оумь о с(вє)тѣмъ
 д(оу)сѣ съѣдїнїемъ бѣше въ дроугъ дроугъ .
 и къ б(о)г̑оу всегда протежень бѣ . сїхъ
 и всес(вє)щїеннаа телеса , ни же погребенїе
 разоучїти мѡжаше :~ Въ дроугое оубо
 врѣмє . серваѣ дїаконъ и нгоумєнь мо-
 настыра соущаго въ странѣ[ъ] кампанїискѣ(ь)
 лїверїемъ нже тогѡ патрїкїемъ създа-
 ннаго , къ б̑л(а)женномоу ѡ(тѣ)ц̑оу вєнедик̑т̑у
 посѣщенїа р̑а[н] въ монастырь прїнде .
 ѡбычанїемъ с{е} творїти . и тѣ бо м̑жь||⁹⁸⁶
 оученїа н(є)б̑(є)снаго исплнїемъ бѣше . себе
 оубо медоточїнымъ вѣчынымъ жїзны г(а)гол̑ы
 напоивше , сладцѣ снѣди насладїш(є)тѣ ,
 н(є)б̑(є)снаго ѡ[ъ]тѣства насытною любовїю жєла-
 юще . и въ сї[ъ] пр(н)чїно пытающихъ сѣ себе зрѣхъ ,
 сытоствї таковаго д(оу)х̑овнаго пїтанїа
 не прїемлюще . ігдаже и чювьствєнхю
 пїщоу телеснаа потрѣба прошаше , въ-
 зъыхающе тоу прїемахоу . врѣмєни же бє-
 змльв̑ствовати по^ающъ , на свон прїгъ
 б̑л(а)гоговѣннын ѡ[ъ]ц̑ь вєнедик̑ъ възыде .
 такоже и серваѣ дїаконъ въ того п̑днїц̑
 въведєнь б̑(тѣ) . въ нємже мѣстѣ п̑днїцѣ
 съ горнїцами р̑а[н] сего оустроєнн быше ,
 іако да въ-бръзѣ въсходъ бываєтъ .
 въ-прѣмо же прїгоу храмїна дроугаа бѣ ,
 ндѣже обѡ[ъ] оучєннїи безмльв̑ствоваахъ :~
 ѡ вндѣнїи д(оу)ш̑е гєрмана еп(н)к̑(о)па :~⁴⁵⁰ Б(о)ж̑їи же оугоднїкъ вєнедик̑тъ и єще бра-
 тїамъ почїнвajúщї[ъ] , бдѣнїемъ ношнїе
 м(о)л̑(н)твы часа всѣ[ъ] прѣ[ъ]варнѣ на сво[ъ] двєрцѣ[ъ]
 стое и всеснаго б̑(о)га м(о)л̑є , напрасно въ полз-
 ношїи възрѣвъ выдѣ . и сє свѣто пролн-
 тїє іавн сє мн(ѡ)г̑ѡ съ н(є)б̑(є)сє , іако т̑сєн ношнѣн
 тмѣ ѡ[ъ]гнанѣ быти . толнцѣмъ(ь) же
 свѣтѡмъ ношѣ она просвѣщєна б̑(тѣ) ,

XXXV глава

⁴⁵⁰ Назив приче у оквиру XXXV главе исписан је на горњој маргини листа 99a.

њако н днѣвни свѣтъ прѣвѣсходити ѿ[ъ]||^{99a}
 нже съ н(е)б̄(е)се просїавшаго свѣта . чюдесе же
 испльнь таннѣство . въ вндѣнїи оно҃го
 часа послѣдова . ѡкѣ[е] сѧ[ъ] ѿ[ъ]цѣ потѣ[ъ] повѣда .
 вндѣв(ъ) бо рече г(лаго)лѧше , н се въсь мнрѣ подѣ
 єдинноу слынѣноу логѣю събра(ъ) се . н ѡц[е] ^же
 того свѣта свѣтлости прилежнѣ възы-
 рає вндѣ г҃ермана капоу҃нска҃го еп(н)к(о)па
 с(вє)тѣюу д(оу)шѣу на о҃гнѣ колесн агг(е)лы на
 н(е)бѣо възноснмъ . тогда ч(ъ)тны ѿ[ъ]цѣ вє-
 неднѣтъ , страшна҃го сего вндѣнїа
 ѡбщнника же н свѣ[ъ]ѣтел҃а ! прѣ[ъ]оустрои-
 ти хотє сер҃ванда дїакѡна , съ въплємь
 крѣпкѣ[ъ] двашн н трнцн т(о)ѣо възва . он҃ же
 слоутнв(ъ) се о неѡбычнѣмъ ѡ(тѣ)цѣа въплн ,
 оуднвлєнѣ н тыщнѣ възыде . вндѣ же
 не въсєго вндѣннѣ . чєстѣ же малъ свѣ-
 та он(о)ѣо ззрѣ . томъ же оуднвлѣшоу се
 ѡ чюдєсы , б(о)жїн чл(о)бѣ(ъ)кѣ проча томоу ѡже
 вндѣ повѣда . тоу же абїє въ градѣ касннѣ
 тыщнѣншомоу мѡжѣу б(о)голѣпноу посла .
 ѡако да въ канѡу҃н⁴⁵¹ ! градѣ послѣ[ъ] , н ѡже о г҃е-
 рманѣ еп(н)к(о)пѣ ѡвѣ оуѣвѣстѣ н възвѣстнѣ(ъ)
 ємъ . сємоу же бывшоу , посланнын нже
 въ с(вє)тѣ[ъ] г҃ермана еп(н)к(о)па прочєє ѡ г҃(оспод)н ско-
 нѣвша се ѡбрѣто { {шє} }⁴⁵² ! испытав(ъ) же н ѡпа-
 сно зѣдѣвъ , {п}озна ѡако въ тѣ чл(ъ) сконча-||^{99b}
 нїє єго бѣ(тѣ) , въ н҃же б(о)жїн чл(овѣ)кѣ вндѣ єже на
 н(е)бѣ(е)са въсхѣ[ъ] єго :~ **петрѣ** . Чюдна вєщѣ зѣлаѡ ,
 н кєлмѣ оуднвлѣющн мє · нѣ сє єже рече-
 но бѣ(тѣ) въпрашаю , како прѣ[ъ] о҃чнмѣ правє-
 дна҃го ѡако пѣ[ъ] єдинноу сл(ъ)нѣа логѣю всємоу
 мнроу събратн сє мощно єѣ(тѣ) , прѣжѣ ѡбща҃го
 въскрѣ(ъ)сєнїа . то нн же разоумѣти сє мо҃гоу .
 кѣ[ъ] чннѣ[ъ] быти длѣжно єѣ(тѣ) , ѡако да вѣсь мнрѣ
 ѿ[ъ] єдинно҃го чл(овѣ)ка вндѣнѣ боудєтъ :~ **грггор(ѣ)** :~
Извѣстнѣ дрѣжн петрѣ єже г(лаго)лѣю . д(оу)шн зрє-
 щн зыжнѣтел҃а , вса тѣварѣ тѣсна єн єѣ(тѣ) .

⁴⁵¹ Могуће је да се у српскословенском преводу грешком уместо п нашло н; уп. ἐν Καποῦη τη πόλει PL 1866/66, 197.

⁴⁵² Крај речи није читак, али се, на основу делимично читког дела и опште слике о језику писара, може наслутити реконструисани део у форми 3. л. мн. млађег сигматског аориста. Како на основу контекстуалног окружења очекујемо 3. л. јд., иза реконструисане форме стављамо узвичник. У грчком тексту на овом месту бележи се 3. л. јд. аориста εὔρεν PL 1866/66, 197.

нже оубо и мало что свѣта зыѣнтелиева
 оузрѣ , мала емаѣ бывають всака чѣсть ѿ[ь]
 тварен . тако то самое свѣта зрѣнїе ,
 вьноутрь въ оумѣ разьшнрѣнает[ь] ! се .
 и толнко къ б(ог)ѡу простнраѣ[ь] оумь , тако прочее
 вышшн всего мнра оустраает[ь] се . бывае[ь] же
 та зрещаго д(оу)ша въ себѣ , еѣа въ б(о)жїемь
 свѣтѣ начнеть всхыщати се . прѣвы-
 ше же себе , егда вьноутрьнѣншї[ь] разшн-
 рѣкае[ь] се . егдаже себе расшнрнвшоу се
 оузрнть , познаваѣ[ь] еанкоже мала ѣ(ть) .
 еже въ смѣренїи сѡци оудръжати не мо-
 жаше . моужь оубо съ нже огньное коло
 оузрѣвын . и агг(е)лы на н(е)ѡ възвращающѣ
 се , пакѣ ѣ(ть) тако се оуз{р}ѣти не можаше ,||^{100a}
 аще не бы въ свѣтѣ б(о)жїемь былъ . что
 оубо ѣ(ть) днвно , аще и мнрь всь прѣ[ь] ннмь
 събравшн се видѣ . нже възвыснв[ь] се въ
 с(ве)щениѣ[ь] свѣтѣ , вьнѣ мнра бѣ(ть) . а тако
 съш[ь]аьшн се всь мнрь прѣ[ь] очнла его рече се ,
 н(е)ѡ и земла прѣ[ь]ста вькоупѣ . нь зреща(о)
 д(оу)ша расшнрн се . таже къ б(ог)ѡу всхыщшн се ,
 кромѣ неоудобства видѣти възможе
 коеждо еже вьноутрь б(ог)а ѣ(ть) . въ тѡ[ь] оубо
 свѣтѣ нже въ вьнѣшнню очню обнста-
 вшї[ь] , свѣт[ь] вьнѣшн въ д(оу)шн оумнї[ь] очесѣ[ь] бѣ .
 нже бо д(оу)шѣ видѣвын въ вышнї[ь] всхы-
 щшшоу се , показа се емаѣ колнко емоу
 тѣснѣнше соу[ь] все долнѣнше страны :~ **петр[ь]**
Зроу себе неразѣмѣвша опасно таже рекъ
 еси . ради бо моею моудрости , повѣда-
 ннє твоє толнко ѡмнѡжн се . нь понїе[є]
 сїа н(ы)нѣа въ мою мысль нзлїалъ еси , про-
 шоу тако да на повѣстнын чннь възврат(н)ѣн се :~
gr̃gor̃ie **Б**ъ сладѡ(ть) петре и еше ѡ ч(ь)тнѣмь селѣ мѡжн
 мнѡга повѣдалъ бѣ[ь] . нь спѣхѡ[ь] таже
 соу[ь] т(о)ѡ , мнмохождоу . за(н)еже въ таже ѡ[ь] н-
 нѣхъ сьдѣаннаа мнмотыщнн се . се
 же те не не в[ѣ]аѣти хошо{у} . тако съ чюдесы
 нмнже б(о)жїи чл(о)вѣ(ѣ)къ въ мнрѣ прославн се , и ѡ-
 чнтелствѡ[ь] слова не хоудѣ просїа . въобра-||^{100b}
 зы бо ннотьскаа правнла , рѣсочѣннїе[ь] нзреднї[ь]
 и словѡ[ь] свѣтовнднї[ь] . егоже аще кто въ-
 сшоцетъ опасно обычає же и жителство

XXXVI глава

XXXVII глава

навикиноути , може[ь] въ т(о)у сьписанїи правн-
 лиѣмъ всако зчєнїе жнтіа познавати .
 с(вє)тъи оубо оны моужь никакоже възможе
 ннако нѣкако наоучити нли наказати ,
 развѣ ѿкѡ[е] пожн[н] . въ врѣмє оубо въ нєже хотѣ(а)-
 ше пр(н)ѡпамятныи тѣ моужь ѿ[ь] сєго врѣ-
 менныє жнзны нзыти н къ б̄(ог)у отити ,
 соущїи[ь] съ нїи[ь] оученикѡ[ь] єго н нже нздаетє
 жнвѡщїи[ь] , с(вє)тъиє єго кончнны д(ь)нѣ възвѣсти .
 н тоу сѡщїи[ь] оубо засв[ѣ]ѣтельствоваше г(а)голїє ,
 тинно въ себѣ дръжати ѿже оушнма нїи[ь] слы-
 шанаа . не соущимъ(ь) же тоу възвѣсти каково
 тѣ[ь] боудѣ[ь] знаменїе єгда д(оу)шѣ єго ѿ[ь] тѣла хо-
 щєтъ нзыти . прѣѣ оубо шєстаго д(ь)нѣ того
 всєт(ь)ѣтныє кончнны , ѿ[ь]врѣсти свон грѡбъ
 повелѣ . н абїє огнїѣ[ь] зѣланїишїи[ь] сьдрьжнїи[ь] бѣ(ть) .
 н прѣмнѡгѣи[ь] ражєжєнїи[ь] , прѣє д(оу)шѣвннє
 снли нстѣнѣаху се . зрє же себє на кѣѣ д(ь)нѣ
 ѿкѡ[е] рєши ѿ[ь] сѣлнаго огня ѡскоудѣвающа ,
 въ шєсти д(ь)нѣ възєтѣ ємѣ быти оученикы
 н въ цр(ь)ковѣ ѿ[ь]несєноу повелѣ . тамо оубѡ
 свон нсходъ приєтнїи[ь] вл[а]нїи[ь] чинаго тѣла же
 н крѣвє оутврьди . н по-срѣдѣ оучєнїи(ь) стоє||^{101a}
 н тѣ[ь] роукамы немощныє оуди пѡ[ь]крѣплѣнїи(ь) .
 вѣзвнѣ на н(є)бѡ роуцѣ , ста къ вѣстоку .
 н с(вє)щєнноу н чнстѣншоу свою д(оу)шѡу ,
 съ м(о)лї(н)твоу на н(є)бѣ(є)са вѣспѡусти . къ тѣ збо
 д(ь)нѣ двѣма братѡма єдиномоу збо въ своєн
 кїєлїи безъмльвѣствоущоу дроугомоу же
 нздаетє жнвоущоу , ѿ[ь]крѣвєнїє єдино н ра-
 вно ави се . вндѣше оубо ѡба кѣѣ нхъ ,
 н сє пѣ[ь] ѡтѣ кїєлїє єго дажє до н(є)бѣ(є)сѣ прѣтє-
 жєнѣ . мн(ѡ)щѣнныи платн ^{вѣсѣ} постланѣ .
 н свѣщє безънслєннє по нємѣ къ вѣстокѡ[ь]
 нарєжєнн горєщє . н сє мѣжѣ бѣлоноснѣ
 н свѣтлѣ образѡ[ь] прѣвышє стоє , вѣпра(шаа)-
 шє сїи[ь] г(а)голїє . чн ѣ(ть) пѣ[ь] съ єгожє сѣматраєтє
 чюдєщє сє . тѣмже не вѣ[ѣ]ѣти испѡвѣда-
 вшнмъ , р(є)ѣ къ нїи[ь] . съ по[ѣ]н(ь) ѣ(ть) , нмже б(ого)вѣ въ-
 злюблєнныи вєнєднѣтъ на н(є)бѡ вѣсходнїи[ь] .
 тогда разѣмѣшє с(вє)т(а)го моужа скончанїє .
 ѿкѡ[е] н тѣ сѡщєн оучєннцн оузрѣшє . тако-
 жє н любєщєн єго познашє ѿ[ь] прѣ[ь]р(є)ѣннаго нмѣ
 знаменїа . погребєно же бѣ(ть) с(вє)щєнноє єго тѣло ,

въ цр(ь)кѣн бѣ(а)женнаго іѡанна кр(ь)т(и)т(е)лѣ . ндѣже
 аполѡново капнище разорн , н м(о)лѣнтѣвнын хрѣ[ъ]
 пр[ѣ]ѣ[ъ]т[е]чн съставн . въ пещерѣ же нже въ ^{по}тоцѣ
 пѣ[ъ] брѣгѣ[ъ] ндѣже прѣжѣ вьселн се , даже н до
 н(ы)нѣа аще съ вѣроу просеиен прихѡдѣ[ъ] , велѣа||¹⁰¹⁶
 чюдесъ бл[а]г[о]у[а]ть просѣваѣ[ъ] . юже повѣдѣю вещь
 н(ы)нѣа тоу бѣ(ть) . жена нѣкаа ѿ[ъ] нже по ѣ(ть)ствоу
 нстоупивши смысла , въ горѣ[ъ] н ѡдолѣхъ ,
 чещихъ же н полнѣ[ъ] , ношню же н д(ь)нню скытаю-
 щн се заблѡужаше . н въ бѣ(а)жена ѡ(ть)цѣа венедн-
 кта пещероу наставляена бывши не вѣдещи
 вьннде н прѣлежа . оутроу же бывшоу ,
 снцѣ зрѣва смыслѣ[ъ] нзыде , іакѡ[е] ни малѣ
 врѣдѣ оумнын ниногдаже приемиши .
 іаже въ все врѣме животѣа ѣе , въ дарѡванѣ^у(ь)
 єи здравн прѣбѣ(ть) :~ **петръ** :~
 Уто се быти р(е)чѣмъ , ѣже ѡ с(вє)тѣ[ъ] м(оу)ч(е)нникъ мощѣ[ъ]
 зрѣ[ъ] бываемо . множає бо ѿ[ъ]ноу[ъ] рещи чюдо-
 творенїа сътворяютъ(ь) се въ цр(ь)квѣ[ъ] въ ннхже
 моши въ нме ѣ[ъ] полагаютъ(ь) се , нежели ндѣже
 тѣ[ъ] лежѣ[ъ] телеса . испльненноу оубо тамо
 б(о)жїю бл[а]г[о]у[а]ть быти вѣрѡчѣмъ , іакѡ[е] н въ с(вє)тѣ^у(ь)
 ѣ[ъ] телесѣ[ъ] . тамо же пате велѣа знаменїа
 показꙋють , ндѣже ѿ[ъ]ноу[ъ] тѣлѡ[ъ] ^{не} лежеть :~
грігоріє ндѣже с(вє)тѣ[ъ] м(оу)ч(е)нникъ телеса лежѣ[ъ] , соумнѣнїа
 петре нѣ(ть) , іако многа знаменїа мѡгѣ[ъ] пока-
 зати . іакѡ[е] ѡбѡ н твореть . нже бо чнстѣ[ъ]
 помыслѣ[ъ] прихѡдещѣ[ъ] , ∴⁴⁵³ іако не быти тоу
 с(вє)тѣ[ъ] ндѣже тѣ[ъ] в{с}аѣскын не лежѣ[ъ] телеса .
 н іако ѿ[ъ] сего прихѡдещѣ[ъ] не оꙋслышанѡмъ
 бывати . тамо пате тѣ[ъ] ноꙋжѣно ѣ(ть) велнка||^{102a}
 знаменїа показовати , ндѣже тѣ[ъ] пришьствїе
 немощнїи помыслѣ сѡмнитъ(ь) се . а нже оꙋмомъ
 оꙋтврѣжѣнь ѡ б(о)жѣ ѣ(ть) , сн въ д(о)ч(т)оннствѣ вѣры
 сѡще , вѣдѣ[ъ] іако аще н не лежеть тѣ[ъ] телеса ,
 ѡбатѣ ѹще м(о)л(н)твы ѡслышавати не ѡскѡдѣ-
 вати нмѣ . ѿ[ъ]ноу[ъ] же бо н самаа нстинна г(оспод)ъ
 нашъ і(со)ꙋ(с)ъ х(рнсто)с(ь) , іако да вѣрѡ оꙋченникѡ[ъ] прило-
 житъ , рече . аще азъ не ндоу , оꙋтѣшнтель
 не прїндѣ[ъ] къ бѣ[ъ] . іавѣ оꙋбѡ ѣ(ть) іако ѡтѣшнѣ-
 лнын д(оу)хъ , ѿ[ъ] ѡ(ть)цѣа нсходѣ[ъ] н на с(ы)нѣ потнвалѣ[ъ] .

XXXVIII глава

453 ∴ бесчнслна чїѡ[е]са показꙋють . а за(н)ѣже въ сѡмнѣны
 бити немощнѣншыи помнслои соꙋшнмъ ,

чesого збо радн себе с(ы)нѣ нти г(лаго)лѣть . њако
 да онѣ прѣидеть , нже ннкогдаже ѿ[ь] ннго
 не ѿ[ь]лзѣи се . оученици въ плѣти г(оспод)а зрѣше ,
 телесными очима т(о)у всѣгда зрѣти желаша .
 правѣ оубо тѣ[ь] р(е)чено бѣ(ть) . аще азъ не ѡтнѣхъ ,
 оутѣшитель не прѣидѣ[ь] . снрѣ(ь) . аще тѣло
 не скрью , что ѣ(ть) д(оу)хѣа желаннѣ не покажѣу .
 н аще н мене не ѡставите телеснѣ зрѣти ,
 ннкогдаже нѣвнкетѣ д(оу)ховнѣ любнти :~ **петръ**
Оугодно естъ еже г(лаго)лѣши :~ **гргоріе** .
Мало прочеѣ ѿ[ь] бесѣды прѣстанѣ[ь] . Ѣл{ {ма} }
 аще въ прочѣ[ь] чюдеса слово въ повѣсти распро-
 стрѣ[ь] . снлоу еже г(лаго)лѣти ра{дн} помлѣта-
 нѣа ѡбновнѣ :~||

Кратак преглед садржаја Житија Светог Бенедикта

У уводном делу Житија Свети Григорије Двојеслов описује живот Блаженог Бенедикта, његово детињство и младост, те каже како он сâм телесним очима није видео дела Светог, али је о њима слушао од четири његова ученика – Константина, Валентина (Валентинијана), Симплакија (Симплиција) и Хонората (Онората).

Украшен Божјом благодаћу и именом Бенедикт, од детињства је сијао чистотом срца и тела. Његова душа никада се није покорила ниједној телесној жељи. Из Нурсије је отишао у Рим на школовање. Видевши многе који су ту дошли ради пролазних страсти, одустао је од књишког учења, оставио је дом и имање које је наследио од родитеља. Заволео је монашки живот и пожелео да угоди Богу.

I. Окренувши се од овоземаљске пролазности, у души му се појави богоугодна жеља за пустињачким животом. За њим је пошла једино његова дојиља, која га је веома волела. Када су дошли у Енфиде, многи побожни мужеви, које је ка Светом привлачила духовна љубав, боравили су с њим у храму Светог Петра.

Желевши да очисти пшеницу, дојиља оца Бенедикта узела је на зајам сито од жена које су далеко живеле. Деловањем беса, мрзитеља добра, сито које је оставила на столу разби се на два дела. Вративши се, дојиља је затекла разбијено сито. Силно је плакала и гледала у разбијено сито које је позајмила. Када је видео своју дојиљу како плаче ревносни Божји угодник се сажалио. Узео је са собом оба дела разбијеног сита и са сузама се предао молитви Господу. Завршивши молитву, крај себе је нашао целу посуду, без трага да је била разбијена. Поучивши дојиљу утешним и поучним речима, вратио јој је цело сито. Ово чудо свима је било познато у том месту. Житељи су ово сито окачили на улазу цркве тако да га виде сви који улазе и излазе, у славу Богу и у похвалу Божјем рабу Бенедикту. Висило је на улазу цркве много година, а могло се видети све до доласка Лангобарда. Мрзитељ славе, богољубиви Бенедикт, не желећи похвале од људи, тајно се искрао од своје дојиље и кренуо у пустињу. Дошао је у место Лакон (Субјако), на 40 попришта од Рима. Док је ишао, видео га је један монах, Роман, али је тајну за себе сачувао. Пружио је помоћ Светом у свему што му је требало и замонашио га је. Богомудри Бенедикт затворио се у једној пећини и три године осим монаха Романа ниједан човек за њега није знао. Роман је живео недалеко у једном манастиру којим је управљао Адеодот (Адеодат). Монах је у тајности од свог настојатеља у одређене дане доносио хлеб Божјем човеку Бенедикту. Како из манастира ка пећини није било пролаза, Роман је Светоме дугим ужетом, на које је привезао звонце, спуштао хлеб. Непријатељ праведних завидео је Бенедикту и желећи да га ражалости, бацио је камен на звонце и разбио га. Упркос томе Роман није престао да служи Светоме. Ускоро је свесилни Бог пожелео да покаже Бенедиктов пример свим људима који су у дому Божјем. Једном презвитеру, који је живео даље од пећине у којој је живео Бенедикт и припремао себи храну за Васкрс, јави се Господ поручујући да је један његов раб у пећини изнемогао од глади из љубави према њему док он себи храну припрема. На дан Празника презвитер је с храном коју је припремио пошао у пећину и нашавши Светог, целивао га је и позвао да узме храну јер је дан Васкрсења Христовог и није добро постити. Обојица се причестише и славећи Бога, презвитер се упути назад. У то време неки пастири су видели Светог

у пећини и од тада су многи сазнали за њега и долазили му, а преподобни отац их је хранио духовним учењем.

II. Једног дана Светоме је у лику црне птице, коса, дошао кушач и почео да лети пред њим тако да је Свети могао да га ухвати да је желео. Богоносни муж је схватио да је то вражја замка, прекрстио се и кос је нестао. Кад је птица отишла, Светога је обузело такво телесно искушење као никада до тада. Блудни бес му пред духовним очима створи жену коју је једном видео у младости и распали у њему телесну пожуду тако да се умало не поколеба. Божја благодат га укрепи и учини га победником над страшћу. Угледавши близу себе коприву и трње, баци се наг и сате проведе ваљајући се у њима и трпећи. Избави се од смртоносне помисли благодарећи Богу, а блудни бес се никада више не усуди да му се јави у лику жене, како је и сâм Свети потом причао својим ученицима.

III. Недалеко у једном манастиру умре настојатељ. Сва братија дошавши Блаженом Бенедикту, молила га је да им буде пастир. Свети је одбио њихову молбу рекавши да је грешан и недостојан, но на крају пристаде. Будно је управљао манастирским устројством и никоме није допуштао да живи по својој вољи. Видевши то, братија се поче кајати што га је изабрала за игумана. Неки од њих су помешали смртоносни отров с вином, сипали у стаклену чашу и, по манастирском обичају, донели Светоме у време обеда. Он испружи руку, прекрсти сасуд, а овај се распаде као да је каменом разбијен. Схватио је Божји човек да је напатак био смртоносан, те је окупио братију, прекорио је и рекао да потражи другог игумана према својим обичајима, а он се врати на место на којем је пре тога живео. Многи од тада на то место дођоше како би били под његовом благодаћу, а богољубиви Бенедикт уз Христову помоћ подиже ту 12 манастира и у сваком одреди по 20 монаха оставивши код себе неке за које је сматрао да треба он да их поучава.

Почеше тада многи благородни и ревносни људи из Рима да долазе Светоме и доводе своје синове. Дођоше Евиције и Мавер (Маврикије), а патрициј Тертул Плакида (Плацидија) преда. Мавер је постао помоћник учитељу, а Плакид се посветио подвижништву.

IV. У једном од манастира који је подигао Божји раб Бенедикт био је монах који је био лењ и за време молитве није могао да стоји с братијом већ је излазио напоље. Отац га је више пута кажњавао, али није вредело, те га је одвео Божјем човеку који га је поучио. Вративши се у манастир, по ђаволѐм обичају, већ трећи дан наставио је да скита за време молитве. Игуман је поново потражио савет Светог, а овај дође у манастир. За време богослужења виде Бенедикт како овог монаха за ризу напоље вуче један црни младић. Упита тада Свети игумана Помпијана и монаха Мавра да ли виде овога који за скуте вуче монаха. Како га нису видели, Бенедикт их позва на молитву. После два дана Мавер виде, а Помпијан не. Следећег дана Божји човек нађе оног монаха како стоји поново напољу, те га штапом поче тући. Од тога дана, ослободи се овај монах ђаволѐг утицаја, те поче до краја богослужења остајати с братијом.

V. Од манастира које је Свети Бенедикт подигао три су била веома високо у стенама и веома тешко беше братији да силази на поток по воду. Монаси трију манастира сабраше се и упутише Светом Бенедикту с молбом да се ови манастири преселе на друго место. Утешивши их, отпусти их Божји човек Бенедикт. Те ноћи Свети с

Плакидом оде у те планине и помоливши се, узме три камена и обележи место. Сутрадан рече братији да на обележеном месту копа јер Бог је силан и свемогућ и на оној висини воду ће јој дати и пут учинити удобним. Кад су се попели на планину, монаси тако и нађоше.

VI. Прими Свети Бенедикт једног мужа, Гота, сиромашног духом. Нареди Свети једног дана некоме од братије да дâ овоме срп како би раскрчио место за башту. Како је ово место било више ископане јаме с водом, упаде гвоздени део српа овоме у воду. Гот пожури монаху Мавру и исприча му о својој кривици кајући се, а овај обавести Божјег човека Бенедикта, који дође на то место и узме из руку Гота дршку српа и спусти је у воду. Исплива тада гвоздени део и врати се на своје место. Бенедикт даде назад срп Готу рекавши му да ради и не тугује.

VII. Једног дана док је Бенедикт био у својој ћелији, монах Плакид пође на поток да узме воде. Крчаг му испале у воду, а он хотевши да га дохвати, упаде у воду и струја га понесе. Божји раб Бенедикт био је у својој ћелији и предосетио шта се десило. Позва ученика Мавра и рекавши му шта се десило на потоку, посла га на место на којем је вода носила Плакида. Укрепљен молитвом оца Бенедикта, Мавер ухвати Плакида за косу и изађе на копно схвативши да је ходао по води. Вративши се, исприча Бенедикту о овоме чуду које се десило, а овај чудо не приписа својој светости већ Мавровој послушности. Плакид пак рече како је, док га је вода носила, изнад главе видео мантију свога оца Бенедикта, који га је из воде извукао.

VIII. Многи су ради љубави Господа нашег Исуса Христа долазили Блаженом Бенедикту остављајући пролазни овоземаљски живот. Родитељ зависти, древни непријатељ благочастивих, не могавши да гледа како га Бенедикт побеђује, подстакну презвитера суседне цркве, Флорентија (Флоренција), деда нашег ипођакона, на мржњу и завист. Он поче да говори против Блаженог и да му завиди. Ђаво га је толико заслепио да је дошао до тога да отрује Светог. Замесивши хлеб, стави унутра отров и посла Божјем човеку на благослов. Од Бенедикта се ово није могло сакрити. У време када је Свети обедовао, дође по обичају гавран, који му је из руку узимао хлеб. Свети му рече да узме хлеб и односе га на место на којем га нико од људи не може наћи. Гавран је облетао околу оклевајући да га узме, а Бенедикт му је још једном наредио да га узме и да се не плаши. Гавран испуни наредбу Светог, врати се после три сата и доби обичну храну из руку његових. Након тога, Свети Бенедикт стаде да се моли за Флорентија више него за себе. Како није успео да убије преподобног оца, Флорентије је смислио лукавство против његових ученика који су радили у башти. Послао је седам лепих и нагих девојака у башту и наредио им да играју и не уздржавају се пред монасима. Видевши у овоме ђаволу намеру, Христов подражатељ Бенедикт, уплаши се за ученике помисливши одмах на Флорентијеву завист према њему. Реши да спаси своје ученике тако што ће отићи. Окупио је братију тих манастира, поставио настојатеље, повео са собом неколико монаха и отишао из своје ћелије склонивши се од Флорентијеве злобе и зависти. Бог је свог угодника избавио и многима на спасење сачувао. Радујући се Бенедиктовом одласку, Флорентије паде с висине, с поткровља у којем је живео и задеси га смрт достојна његовог лукавства. Видевши ово, Бенедиктов ученик Мавер, поручи му да се врати јер је презвитер умро. Чувши за ово, Божји човек Бенедикт много је плакао и рас-

тужио се због Мавровог радовања Флорентијевом паду, те му нареди да се покаје због тога, а сâм се пресели у друга места.

На високој планини стоји Касино, тако да се планина над овим утврђењем уздиже још 3 попришта. Тамо је био саграђен стари јелински пагански храм, у којем се прост народ клањао Аполону. Око овог храма било је мноштво других кумира којима су многоверни долазили и приносили жртве. Дошавши на то место, Бенедикт сруши кумире, на темељима Аполоновог храма подиже Цркву Светог Мартина, а на месту ранијег паганског жртвеника храм Светог Јована Крститеља, мноштво људи ка Богу обраћајући. Не подносећи ово, непријатељ се Светоме пред очима показа гласно вапећи за својим губитком тако да га је и братија чула. Сви су чули када је именом ословио Светога, а када овај није одговорио, ђаво настави да га назива проклетим, а не благословеним и упита га зашто га прогони.

IX. Једног дана братија је зидала за себе ћелију за тиховање. Један камен са земље тројица нису могла да подигну. Окупи их се још више, али камен не могоше да помере. Послаше они по Божјег човека да дође и отера ђавола како би могли померити камен. Дошавши и помоливши се, Свети Бенедикт им нареди да узму камен, а они га са таквом лакоћом подигоше као да никакву тежину није имао.

X. Нареди Свети ученицима да на оном месту где је био камен ископају јаму. Учинивши то, нађоше бакарни кумир на том месту. Како су га бацили у пећ, тако ватра крену из њега, а у очима свих монаха показа се као да је цела мађупница изгорела. Почеше да поливају водом гасећи ватру коју ђаво само у њиховим очима показа. Дође Божји човек у мађупницу и виде да нема ватре коју братија види. Стаде се молити Богу да одагна од братије ђаволје ругање. Својом молитвом врати братији здраве телесне очи, те им се више није привиђала мађупница у пламену.

XI. Док се братија трудила да озида зид манастира и учини га вишим, Божји угодник Бенедикт био је у својој ћелији. Уто, радујући се, дође нечисти враг и јави да треба да оде код своје братије која зида. Богоносни муж поручи братији да се чува јер долази ђаво. Тек што је гласник то изговорио братији, лукави дух сруши зид на једног младог монаха. Видевши ово, Бенедиктови ученици се веома растужише и дођоше код њега са сузама говорећи му шта се десило. Милосрдни отац нареди да се донесе овај монах. Нису га могли донети на рукама јер му је камење поломило и тело и кости, те га завише у покривач и однеше Светоме. Овај нареди да га положи на рогозину, на којој се он обично моли. Затвори се сâм са повређеним братом молећи се Богу за његово исцељење. По завршетку молитве младић сâм уста здрав. Свети га посла братији да заједно раде.

XII. Свети је у манастиру установио правило да братија која послом излази не узима напољу ни храну ни пиће док се не врати у манастир. Овог правила сви су се строго придржавали. Једном је часни муж послао неке монахе на дужи пут, те нису успели да се врате у манастир. Како је било већ касно, одсели су код једне часне деве и у њеној ћелији узели храну. Послаше потом једног од братије код Бенедикта да затражи благослов да узму храну, а Бенедикт га упита где су узели храну. Овај рече да нису. Свети упита зашто лажу и упита их зар нису у ћелији оне деве узели и храну и пиће. Сутрадан кад су монаси стигли, Бенедикт их прекори за узету храну и пиће, а ови му падоше пред ноге исповедајући своје грехе. Свети отац им опрости и поучи

их тако да више не прекрше његову заповест будући да је он с њима у Светом духу и кад није присутан.

XIII. Брат монаха Валентина, који је горе био поменут, мирјанин, али побожан, сваке године је долазио оцу Бенедикту да душу наслади његовим учењем и да види свог брата Валентина. Заветовао се себи да по изласку из куће неће јести док се не удостоји молитве Светога. Сваки пут он се овога придржавао. Једном док је ишао у манастир наиђе на непознатог сапутника који је са собом носио храну. Кад је већ било касно, понуди му сапутник да једу како не би изнемогли на путу. Овај одби рекавши да, по обичају, Светом Бенедикту иде гладан. Неко време сапутник је ћутао, те поново предложи овоме да узме храну. Овај га није слушао већ је гладан наставио пут. Одмакавши још даље, дођоше на једно лепо место на којем је био извор чисте воде и пријатна трава. Сапутник га тада понуди рекавши да је то погодно место да се одморе и једу како би лакше наставили пут. Валентинов брат се овог пута сложи и узме храну с њим. Наставише потом познатим путем. Кад је већ било касно, дође до ћелије оца Бенедикта и овај га прими. Прекорио га је због сагрешења на путу када је трећи пут ђаво у лику сапутника успео да га саблазни и победи. Спознавши грех своје немоћи, поче се ваљати пред ногама Светог, ридати и стидети се свог сагрешења.

XIV. У готска времена чу кнез Тотила о Бенедиктовом пророчком дару и реши да оде у манастир. Кад је још био далеко од манастира, обавести Светог о свом доласку. Не верујући да смртник може имати такав дар, Тотила се усуди да искуша Бенедикта. Једног од својих слугу, Ригона, обуче у своју одећу и нареди му да оде Бенедикту као да је сâм кнез Тотила. Даде му и копљеносце и комите мислећи да ће моћи да завара Божјег раба Бенедикта. Видевши их у даљини, Свети викну Ригону да скине одећу која није његова. Чувши ово, Ригон са свитом паде на земљу кајући се због учињеног, те се вратише кнезу у страху себе прекоревајући.

XV. Тада Тотила дође Божјем човеку Бенедикту. Видевши га из даљине, није смео да му приђе већ паде на земљу молећи Светога за опрост. Када га је подигао са земље, Бенедикт га прекори за лоша дела и предсказа му будућност у неколико речи говорећи му да је многа зла учинио и чини и да одустане од безакоња и покаје се. Рече му да ће ући у Рим и препливати море, девет година ће царевати, а десете године царевања ће умрети. Чувши ово, Гот Рига Тотила се зачуђен баци на земљу и испросивши молитву, оде из манастира. Од тада је одустао од суровости и нечовечности и све се после деси као што је Бенедикт предсказао. Након десет година са царством и живот изгуби.

Кад је Светоме, по обичају, дошао епископ Канусијске цркве, разговарали су о уласку Риге Тотила у Рим и о паду овог града. Бенедикт је рекао да Рим неће пасти с Тотилом, нити ће га пагани разрушити, већ ће сâм од себе пасти услед природних непогода.

XVI. У то време неког клирика из Аквинејске цркве напао је нечисти бес. Слао га је преподобни епископ Константије више пута на различита света места, гробнице светих, како би се исцелио, али не доби исцељење од њих. Тада би одведен Блаженом Бенедикту, који се помоли Господу Исусу Христу и одагнавши нечистог духа, исцели клирика Божјом благодаћу. Рекао је Свети клирику да иде, не једе меса и не ступа на свештенички чин, јер ће на дан када прими свештенички чин бити обузет нечистим бесом. Вративши се кући, исцељени је заборавио на заповест Светог. После много година, видевши да су

старији свештеници с овог света отишли и да млађи од њега примају свештенички чин, прими исти, а бес се усели у њега, немилостивно га разарајући до смрти.

XVII. Неки благородни муж, који се звао исто као Бенедикт, поучен његовом богомудром поуком, оставио је овоземаљску лепоту и окренуо се Богу. Дошавши, по обичају, Божјем човеку Бенедикту и ушавши у његову ћелију, нађе га како горко плаче. Нађе се у недоумици видевши у молитвено време Светог не само како плаче већ и како јеца и стење. Био је уплашен тражећи од Светог да чује зашто толико рида. Богоносни отац му одговори да ће цео тај манастир и све што је у њему за братију припремио бити предато паганима. Једва молитвом Бога умоли да му дарује душе монаха који живе у манастиру. Чувши ово предсказање, Бенедикт, који је дошао Светоме, оде тада из манастира чудећи се. Потом се деси да су Лангобарди разрушили његов манастир. Ноћу када је братија спавала, све су у манастиру опљачкали, а ниједног од братије нису успели да узму. Молитва Божјег човека их је чувала. Бог је испунио оно што је обећао своме угоднику Бенедикту.

XVIII. Једном је Ексиларата послао настојатељ манастира Божјем човеку да му однесе два крчага вина. Један му однесе, а други сакри негде на путу. Отац Бенедикт, од кога се ништа није могло сакрити, прими један крчаг са захвалношћу, а овоме рече да се чува и не пије из другог, који је сакрио на путу већ да га испразни и тамо ће наћи нешто. Ексиларат се веома посрамио и учинивши метаније, пође назад. Када је дошао на место на којем је сакрио крчаг, хтеде да провери да ли је истина оно што му је Свети рекао. Преврну крчаг да га испразни, а заједно с проливеним вином изађе и змија. Ужасну се Ексиларат и увидевши своје сагрешење, покаја се.

XIX. Беше неко место недалеко од манастира Светог у којем је било много идолопоклоника. Свети Бенедикт их обрати у веру једином Богу. У истом месту био је манастир часних дева. Туда је Свети имао обичај да шаље своје ученике на поучавање. Једног дана посла једног од монаха у овај манастир. Упркос поукама часног оца, монахиње су га умолиле да узме убрусе и он их сакри под пазухом. Кад се вратио, Свети га прекори због овога рекавши му да је безакоње ушло у недра његова. Овај је од страха заборавио шта је учинио, а Свети га подсети. Монах извади убрусе и баци их пред Светога, те паде пред њега кајући се због свог сагрешења.

XX. Једног дана, у време када је Свети обично обедовао, један монах, син неког властелина, држао му је свећу док је јео. И док је Свети јео, бес гордости нападе на овог монаха, који је себе почео да велича у мислима питајући се зашто он овоме мора да служи. Прозревши његове мисли, отац Бенедикт га прекори и рече му да прекрсти своје срце. Позва монахе и нареди им да узму свећу из његових руку, а овај изађе у сузама. Монаси су га питали шта је урадио, а он им исприча о својим гордим и надменим мислима. Сви су се тада дивили прозорљивој чистоти Светог, од којег се ништа није могло сакрити.

XXI. У друго време у Кампанијској области наста глад. Оскудица у пшеници и хлебу била је и у манастиру Светог, те се у време обеда није могло наћи више од пет комада хлеба. Видевши како је монахе обузела туга и малодушност, Свети их упита зашто су тужни због оскудице хлеба, кад данас немају, а сутра ће имати у изобиљу. Сутрадан пред манастирским вратима нађоше двеста модија брашна. Задививши се преславном чуду Светог, Богу захвалише и научише да не падају духом због глади.

XXII. Један благоверни муж, пославши неке од својих ученика, молио је оца Бенедикта да нареди и помогне зидање манастира у селу близу града Терачине. Свети се сложио обећавши да ће доћи у одређени дан и показати где треба зидати. Ови место очистише и све припремише. Ноћ пре него што је Свети требало да дође, јави се он игуману и управитељу које је изабрао и показа им место на којем треба зидати. Кад су се пробудили, један другом испричао шта су у сну видели чекајући долазак христовног Бенедикта. Како Свети није дошао, они се веома растужише и пођоше њему да га питају зашто није дошао како је и обећао. Он им рече да им је дошао док су спавали и руком показао где треба зидати. Чувши ово и веома се зачудивши, вратише се у село и на оним местима која им је у сну Свети показао сазидаше манастирска здања.

XXIII. Недалеко од манастира Светог живеле су две деве благочастивог рода у свом дому одајући се подвижништву. Један благочастиви муж помагао им је у свакодневним пословима. Овим девама, свесним свог благородног порекла, било је тешко да обуздају свој језик, те су често својим речима изазивале гнев код човека који им је служио. Како му је било тешко да трпи ово, упутио се Светом Бенедикту и пожалио се на незахвалну нарав ових дева. Чувши ово, отац Бенедикт поручи девама да се исправе и уздрже своје језике, а ако се не исправе да ће их одлучити из Цркве. Оне од свог безумља не одусташе и речи Светог не поштоваше. После неколико дана дође крај њиховом животу и сахранише их у цркви. Када се у тој цркви служила света литургија и када је ђакон позвао да изађу из цркве они који се не причешћују (оглашени), хранитељка оних дева која је обично Господу за њих просфору приносила, виде ове деве како излазе из својих гробница, те из цркве, по објави ђакона. Видевши како се ово поновило више пута, она се сетила шта је девама Свети још за живота рекао. Упути се она Божјем угоднику Бенедикту и плачући паде му пред ноге говорећи шта је видела. Чувши ово, Свети узе просфору и даде је хранитељки говорећи да је понесе и стави у њихову гробницу. Од тада она није више виђала деве како излазе из цркве на ђаконов позив да изађу оглашени. Тако је принесена просфора удостојила деве опроштаја и светог причешћа од Господа захваљујући Блаженом Бенедикту.

XXIV. Један млади монах који је живео у манастиру Светог прекомерно је волео своје родитеље по телу и често је у њихов дом одлазио без благослова. Једног дана отишавши у дом родитеља, овај монах умре. Сахранили су га, али следећег дана пронађоше његово тело избачено из земље. И сваки пут када би га сахранили налазили би потом његово тело ван земље. Видевши ово, уплакани родитељи дођоше милостивом Бенедикту молећи се да помилује њиховог сина и да, божанском благодаћу која је у њему, учини да умрли син остане у земљи. Видевши њихово ожалашћено срце, Свети узе један део тела Господњег и рече им да узму и ставе умрлом на груди те га сахране. Они то и учинише. Од тада сахрањено тело земља више није избацивала.

XXV. Био је један од монаха из манастира преподобног оца Бенедикта чији је ум нечисти бес обузео. Божји човек га је поучавао, али он није слушао поуке Светога већ је бестидно тражио од њега да га пусти да оде својим родитељима. Једног дана часни отац се разгневи и отпусти га наредивши да оде из манастира. Кад је изашао из манастира, на путу наиђе на змију отворених уста. Чинило му се да хоће да га поједе. Уплаши се и поче да дозива братију у помоћ. Притекавши му у помоћ, братија не виде змију већ само

оног монаха како дрхти од страха. После повратка у манастир монах обећа да никада из манастира неће излазити ни одступати. Од тада се држао свог обећања и, заштићен молитвама Светога, више не виде змију која је раније пред њим стајала.

XXVI. Дете Аптонијевог (Антонијевог) оца боловало је од елѣфантијазиса. Када му је коса опала, кожа се надувала, те се болест није могла сакрити. Отац га је послао Божјем човеку и оздравивши, дете је враћено своме родитељу.

XXVII. Бенедиктов ученик Перегрин испричао је Григорију Двојеслову причу о човеку којег је мучио дуг. Није могао да врати дуг зајмодавцу. Верујући да му Божји човек може помоћи, дошао је код њега. Паде му пред ноге причајући му о свом дугу од 12 златника. Часни отац га замоли да му опрости јер нема да му да 12 златника, али му рече да се врати за два дана. Та два дана отац Бенедикт провео је у молитви, а трећи дан дође онај човек којег мучи дуг. У манастиру је била посуда пуна сочива. Захваљујући молитви богоносног оца, 13 златника нађе се на сочиву у тој посуди. Свети му нареди да врати зајмодавцу 12 златника, а један задржи са своје потребе.

Рекавши да ће даље говорити о чудима Светог, које је чуо од његових ученика, поменутих на почетку, Григорије Двојеслов испричао је и следеће.

Био је један човек којем је неки други завидео и непријатељски се према њему односио. Бес, мрзитељ добра, толико је овог другог на злобу подстицао да овај смисли да да првome да испије смртоносни отров. Човек који је, не знајући, попио отров није умро већ су му по телу изашли знакови елѣфантијазиса. Одведоше га Божјем човеку Бенедикту, који га је десницом по телу додирнуо и одагнао му болест.

XXVIII. У време када је у Кампанији владала велика глад Блажени Бенедикт је делио храну свима којима је била потребна све док у манастиру није остало само мало уља у једној стакленој посуди. Ипођакон Агапит дође Божјем угоднику молећи га да му да мало уља. Свети муж, одлучивши да подели све на земљи како би сачувао све на небу, нареди да се овоме да преостало уље. Монах који је служио чу наредбу Светога, али је не испуни. После неког времена, када га је Свети питао да ли је дао уље ономе који је тражио, он одговори да није јер тако не би остало за братију. Разљутивши се због непослушности, Бенедикт рече братији да баци стаклену посуду кроз прозор како ништа у манастиру не би остало. И би како је Блажени наредио. Под манастирским прозорима била је планина и много великог камења на које је посуда бачена. Ипак, она оста цела, као да никад није била бачена, а ни уље се из ње није излило. Часни отац нареди да се донесе посуда и да се да ономе који је тражио. Кад се братија окупила, он пред свима прекори онога који није веровао и који га није послушао.

XXIX. После овог догађаја часни отац се, заједно с братијом, предао молитви. На месту где су се молили била је посуда с поклопцем. У току молитве поклопац је почео да се подиже, а посуда се напуни уљем. Подигавши поклопац, уље је почело да се излива и по месту где се Свети молио. Видевши ово, Бенедикт прекину молитву, а непослушног брата који није веровао поучи рекавши му да чува веру и смерност како доликује монаху. Он се постидео, а од тада више није било никога ко је сумњао у обећања Светога будући да је у једном сату Бог учинио да се због мало уља у посуди створи посуда из које се уље излива.

XXX. Једног дана док је Бенедикт ишао у Цркву Светог Јована, која је саграђена на самом врху планине, изађе му у сусрет прелукави ђаво у лику исцелитеља коња

носећи рог. Божји угодник га упита куда иде, а он одговори да носи пиће братији. По обичају, знаменосни Бенедикт заста да се помоли, те се по свршетку молитве врати. Лукави дух нађе једног старог монаха који је захватао воду и уђе у њега. Немилосрдно га је мучио. Вративши се након молитве, Божји човек виде како се овај монах мучи, те га удари руком по образу. Нечисти дух изађе из њега и не усуди се да поново у њега уђе.

XXXI. Један Гот по имену Цала, који се држао аријанске јереси, у време Риге Тотила убијао је мачем монахе или клирике на које би наилазио. Једног дана, обузет суровошћу и подстакнут користољубљем, нашавши једног убогог сељанина, Цала га је мучио и различитим мукама подвргавао. Не могавши више да трпи мучење, сељанин рече овом варвару да је своје имање дао рабу Божјем Бенедикту. Цала тада престаде да га мучи, веза му руке каишевима и поче да га гони пред коњем како би му овај показао ко је Бенедикт који је добио имање. Убоги сељанин трчећи пред коњем свезаних руку одведе Цалу до Бенедиктовог манастира, где нађоше Светога како седи и чита. Цала је мислио да ће уплашити Бенедикта и поче да му виче да устане и врати имање које је узео. Одвојивши поглед од читања, Божји човек угледа Цалу и са њим сељанина везаног каишевима. Погледавши га, каишеви почеше да се одвезују брзином којом људи то не би могли да учине. Цала уплашен паде на земљу и стави врат под ноге човеку Божјем предавши се његовим молитвама. Свети муж се није одвајао од читања већ је позвао братију и рекао јој да уведе Цалу унутра да узме храну. Потом га је отац Бенедикт поучио да одустане од суровости и нечовечности. Вративши се, он више ништа није тражио од оног сељанина.

XXXII. Једног дана оде Блажени с братијом у поље да ради. Неки земљорадник имао је сина који је мало пре тога умро. Носећи његово тело на рукама, уплакан дође у манастир тражећи оца Бенедикта. Пошто му рекоше да ће каснити јер је с братијом у пољу и ради, овај човек положи тело пред манастирским вратима и брзо крену да тражи часног оца. Тада и Божји човек заврши с послом и пође назад с братијом. Видевши га, отац умрлог детета поче са сузама да вапи и говори Бенедикту да му дâ сина. Свети најпре би у чуду, али му овај објасни да му је син умро, те га моли да васкрсне дете. Растужи се Бенедикт и отишавши до тела положеног пред вратима манастира, преклони колена на молитву, стави своју главу изнад дететове, те уста пружајући руке ка небу и молећи се. И пре него што је Свети завршио молитву, душа се врати у дететово тело, које се цело мицало тако да су сви присутни видели чудо које је Свети над њим учинио. Узе дете за руку и живо и здраво преда оцу.

XXXIII. Бенедиктова сестра по телу, Схоластика, била је од младости посвећена Богу. Једном годишње имала је обичај да долази своме брату. Састајали су се недалеко од манастира. Једном дође Блажени са ученицима. Цео дан су провели у светим разговорима и богонадахнутим причама. Кад је било вече, седоше за трпезу да једу и велики део ноћи прође у богонадахнутим причама. Часна дева Схоластика замоли брата да је те ноћи не оставља већ да до следећег дана проведу време разговарајући. Он јој рече да не може бити ван ћелије. Време је било ведро, ниједног облака на небу није било. Видевши да не може да убеди брата да остане, Схоластика се помоли Богу, а на небу се појавише муње и громови и такав плусак поче да ни Бенедикт ни његови ученици нису могли да изађу преко прага. Схвативши да неће моћи да се врати, Блажени упита

сестру шта је то учинила. Она му одговори да га је молила и није је хтео послушати, те се помолила Господу и он услиши њену молитву. Иако није желео да остане ту, Бенедикт није могао да изађе, те целу ноћ проведоше будни у богонадахнутим разговорима и причама.

XXXIV. Следећег дана часна дева оде у своју ћелију, а Божји човек се врати у свој манастир. Стојећи у својој ћелији, после три дана Бенедикт подиже поглед у ваздух и виде душу преподобне сестре одвојену од тела како лети на небо у обличју голубице и порадова се њеном преставаљењу. Заблагодаривши Господу, обавести братију о смрти своје сестре и посла по њено тело како би је сахранио у гробу који је себи припремио. Тела сједињених умом у Светом духу ни сахрањивање не може раздвојити.

XXXV. Серванд, ђакон и игуман манастира у Кампанијској области, који је подигао патрициј Ливерије, дошао је по обичају Блаженом оцу Бенедикту како би се насладио духовном храном и напојио причама о вечном животу. Када је дошло време за одмор, Бенедикт се попе на свој пирг, а ђакон Серванд оде у доњи део пирга. Преко пута је била кућа у којој су били ученици ове двојице. Док је братија спавала, Божји угодник Бенедикт устаде на ноћну молитву. Молећи се Богу крај прозора, јави му се с небеса Свето изливање светлошћу, која је ноћну таму растерала. После је и сâм Бенедикт причао како је видео као да се цео свет под један сунчев зрак сместио. И у тој светлости он виде душу капуанског епископа Ђермана (Германа), коју анђели узносе на небо. Тад је Бенедикт пожелео да Серванд буде учесник и сведок овог страшног виђења. Викну снажно неколико пута како би га дозвоао. Серванд се зачуђен овом виком попе код Бенедикта, али виде само мали део виђења. Задививши се овом чуду, Божји човек исприча ђакону шта је видео и одмах посла у Казино наредбу да се оде у Капуу и сазна шта је са епископом Ђерманом, те да се њему јави. Човек којег су послали у Капуу нашао је епископа већ умрлог и сазнао да се престабио управо тада када је Божји човек видео његово узношење на небо.

XXXVI. Григорије Двојеслов говори Петру како се Свети Бенедикт није прославио само својим чудима већ и монашким правилима која је установио, а којих се и сâм придржавао.

XXXVII. У време кад је Свети муж требало да оде с овог света, он обавести о томе ученике који су били с њим, али и оне који су живели далеко. Рече им да држе у тајности оно што ће чути, те какво ће знамење видети при изласку његове душе из тела. Шест дана пре смрти нареди да му отворе гробницу, те поче да га мучи грозница. Након шест дана рече ученицима да га однесу у цркву, где се, узевши свето причешће, припремио за одлазак. Стојећи међу ученицима, који су га придржавали, подиже руке ка небу, окрену се ка истоку и молећи се, испусти душу. Тога дана исто откривење јавило се једном од братије који је био у ћелији и другом који је живео далеко. Видели су пут од ћелије до неба поплочан драгоценом тканином и многобројним свећама које су гореле ка истоку. Човек у белом стајао је горе и питао их да ли знају чији је пут који гледају. Они одговорише да не знају, а овај им рече да је то пут којим Бенедикт иде Богу. Тада схватише да је ово Бенедиктов одлазак. Исто како су о томе сазнали они који су ово видели, тако и они који нису били присутни сазнаше из знамења које им је било предсказано. Тело Светог сахрањено је у Цркви Јована Крститеља, коју је он подигао срушивши на том месту Аполонов храм. У

пећини под потоком, где је Свети пре живео, и сада благодат његових чуда просијава оне који долазе с вером и моле.

XXXVIII. Нека жена, изгубивши разум, лутала је дању и ноћу по планинама и долинама, шумама и пољима. Уђе једном, не знајући, у пећину Светог Бенедикта и преспава ту. Кад је свануло, изашла је здравог разума, као да никад није била болесна и до краја проживе у дарованом јој здрављу.

Петар примећује да се велика чуда дешавају ван цркава, тамо где нису мошти светих, а где је присутна Божја благодат. Григорије је на то одговорио да нико не сумња да се чуда дешавају тамо где леже мошти, а како слаб ум може посумњати да може бити услишен тамо где нема тела, велика знамења тамо треба и показивати.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Бенедикт из Нурсије не спада у ред најпоштованијих светитеља у православном свету, односно на хришћанском Истоку. Чињеница је да је његов култ далеко присутнији у западној хришћанској хемисфери, те да је он, као утемељивач монаштва у латинском свету, оставио много дубљи траг у том делу хришћанске заједнице.

Ипак, истраживања показују да Свети Бенедикт није био непознат на Истоку. Његово Житије, било опширније или кратко (пролошко, синаксарско), нашло је своје место у богослужбеној књижевности средњег века међу православнима, превасходно у самој Византији. Свети Бенедикт и његов култ, приказан кроз литургијске и друге црквене текстове, показатељ је једног врло специфичног мешања култура, прожимања религијских утицаја, као и духовног присуства једног западног светитеља у источној (православној) хагиографији и богослужбеној пракси. Како су се Служба Светом Бенедикту, затим његово Правило и Житије преписивали на грчки, рускословенски, српкословенски, јерменски и друге језике читав миленијум након његове смрти и канонизације, штовање његовог култа морало је имати дугу традицију.

Дело папе Гргура Великог, друга књига Беседа/Дијалога, односно Житије Светог Бенедикта више је хагиографски текст него историјски извор. Намера писца и јесте била да нурсијског монаха прикаже као светитеља, те да му припише најзначајније хришћанске врлине. Такво виђење Бенедиктовог култа пренело се и на источни свет. Када се читају службе Итало-Грка Нила Росанског или Јосифа Химнографа управо се и назире та идеја Бенедикта као оснивача западног монаштва, али и човека проже-тог бројним хришћанским врлинама, чији су целокупан живот и дело служили на радост родној му области Италије, али и целог хришћанског света. Преводом Службе Јосифа Химнографа на српкословенски језик, Бенедикт из Нурсије је великим корацима закорачио у минеје и друге богослужбене књиге српског средњег века. Такође, и рускословенски рукописи доносе нове податке о култу Светог Бенедикта. Предлошци с којих су преписивани приказују разнородне утицаје, те трагове превода како с грчког, тако и с латинског језика. Управо анализом рукописа, односно језика на којима су писани ови списи долази се до закључака о сталном мешању утицаја Истока и Запада, што се јасно види како у српској традицији, тако и код Руса. Не треба заборавити на податак да се управо у Великом Новгороду налази и једини средњовековни сачувани портрет Светог Бенедикта, што само по себи јасно говори о томе да је овај светитељ

са Запада био добро познат у крајевима где су се источно хришћанство и латински утицаји додиривали и производили неке веома занимљиве резултате. Дакле, иако није био нарочито познат, нити је спадао у ред најпоштованијих светитеља Источне цркве, Бенедикт из Нурсије имао је своје место у литургијским и другим црквеним делима. Бенедиктово прослављање није било на нивоу неких далеко чувенијих светаца, али није било ни куриозитет. Било је, најпре, сведочанство о испреплетаности источних и западних утицаја на обе хришћанске хемисфере средњег века.

Вероватно најзначајнији одблесак овог култа јесте досад широј научној јавности непознат српскословенски превод Житија Светог Бенедикта с грчког језика, односно српскословенски превод Римског патерика, настао у првој половини XV века, који представља део рукописне ризнице манастира Високи Дечани.

Културно-историјске и политичке околности у време деспота Стефана, када је овај српскословенски рукопис и настао, саме по себи наметале су потребу да се једна рукописна књига религиозно-моралистичког садржаја посвећена западним светим оцима управо тада препише, а не треба искључити ни могућност да је можда чак поново преведена, као што је то био случај са списима грчког хроничара Јована Зонаре. Могуће је да је ова књига преписана или преведена управо по налогу Стефана Лазаревића, који је под утицајем хуманизма из западних земаља желео да ојача везе са старом Римском империјом преписивањем дела римског папе Григорија Двојеслова у време снажног деловања Ресавске школе и активног рада Константина Филозофа и његових ученика. Засад је тешко рећи да ли је текст Житија преписан са старијег српскословенског предлошка или се ради о огранку неке од редакција превода, но свакако би у будућности овом питању требало посветити пажњу и тиме обогатити досадашња сазнања о резултатима рада ресавских аутора.

Анализа правописа и језика у тексту Житија Светог Бенедикта сведоче о веома добром познавању књижевне норме српскословенског језика. Фонолошка слика језика писара и ретка одступања од књижевног узуса на морфолошком нивоу говоре у прилог томе да је рукопис могао настати у манастиру Високи Дечани. Надамо се да ће приређени текст Житија и пропратна студија о палеографским одликама, правопису и језику текста Житија отворити неке нове видике и питања и у вези с радом ресавских писара/преводаца у светлу испреплетаности Истока и Запада.

Осим рукописне традиције, синаксарских житија, пролога и служби посвећених Бенедикту из Нурсије, једнако видљив траг оставили су и његови следбеници, монаси бенедиктинског реда. Овај ред био је присутан у Византији и у другим деловима Леванта. Амалфитански манастир на Атосу пример је уклапања Бенедиктових правила у светогорски начин монашког живота. Италија, која је дуго била под грчким духовним и културним утицајем, посебно њени јужни делови, истицали су се у везама са бенедиктинцима. Њихов начин живота, без сумње, био је најближи оном животу који су водили монаси и монахиње који су следили Правила Светог Василија Великог.

Осим о Амалфитанском манастиру на Светој Гори, о другим бенедиктинским манастирима по Византији не зна се пуно. Било их је у Цариграду, где су неки опстали и до саме пропасти Византије. Први крсташки рат такође представља један својеврстан амалгам међусобних културних утицаја у коме су своје место нашли и бенедиктинци. Њихових манастира било је у Јерусалиму, али и диљем Свете земље. Монаси и

монахиње овог реда опстајали су до XII или XIII века. Иако се о њиховом животу не зна много, они представљају веома вредно сведочанство бенедиктинског присуства у источном хришћанском и муслиманском културном кругу.

Још један значајан датум светске историје јесте 1204. година и Четврти крсташки рат. Како су после Првог крсташког рата почела мешања култура на Блиском истоку, након латинског освајања Цариграда западњаци су бивали све присутнији војно, политички, али и културолошки на византијским територијама како континенталне Грчке, тако и Медитерана. Стога и није необично то што је и бенедиктинаца било на Криту и Кипру, као и другде.

Бенедиктински ред је имао важну улогу и у латинској христијанизацији српских земаља, посебно на Приморју, а још значајнију улогу код других јужнословенских народа, пре свега Хрвата. У српским земљама средњег века бенедиктинаца је било у Боки, понајвише Котору, али и у Бару, Будви и другим деловима Приморја, и наравно у Дубровнику. У Републици Светог Влаха било је манастира за бенедиктинско монаштво оба пола. Међутим, иако о многим манастирима постоје тек спорадични подаци, јасно је да је њихова делатност била присутна у средњем веку и у српским земљама. Личности попут опата Ђорђа Пелиновића показују живе везе са самом Србијом, а бенедиктинци су деловали у српским приморским градовима паралелно с превођењем Службе Светом Бенедикту, односно паралелно с превођењем/преписивањем његовог Житија на српкословенски језик у православној средини. Тако је култ Светог Бенедикта био присутан међу православном већином средњовековне Србије како на индиректан начин, тако и путем деловања његових следбеника у римокатоличким срединама Српског приморја.

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ

Извори

- Дечани 102, *Паџерик римски*, 55а/12–102а, Београд, Народна библиотека Србије, 1415–1425. г.
- Гильф. 90, *Патерик Скитский с дополнениями*, 1736/13–1856, Санкт-Петербург, РНБ, середина XIV в.

Општа литература

- Антоновић, М. *Наративни извори за историју Европe. Средњи век*, Београд, 2007.
- Απρεσιάν, Μ. *Οι μεταχαλκηδόνιοι Άγιοι στα αρμένικα συναζάρια*, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2014, 115–118.
- Атанасије Хагиограф, *Свети Аџанасије Аџонски. Житије и чуда*, прев. М. Вељковић, Жича, 2012.
- Баришић, Ф. „Грчки натписи на иконама оставе у Раковцу“, *Зборник Филозофској факултету Х–1*, 1968, 211–216.
- Безрукова, И. „Морфолошке одлике кулtnих списа о Светом цару Урошу патријарха Пајсеја“, *Октоих. Часопис Одјељења за српски језик и књижевност Мајнице српске – Друштво чланова у Црној Гори* X/11, 2020, 7–32.
- Белић, А. *Дијалекти источне и јужне Србије*, Београд, 1905.
- Белић, А. *Историја српског језика. Изабрана дела Александра Белића, четврти том*, Београд, 1999.
- Богдановић, Д. „Књижевна школа и књижевно средиште“, *Преславска књижевна школа*, том 1, 1995, 37–40.
- Богдановић, Д., Штавланин-Ђорђевић, Љ., Јовановић-Стипчевић, Б. et al., *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани, књ. 1*, Београд, 2011.
- Божих, И. „Доба Балшића (други део)“, *Историја Црне Горе*, књ. 2, св. 2, Титоград, 1970.

- Бошковић, Ђ., Кораћ, В. „Ратац“, *Сѣтаринар* 7–8, 1956–1957, 39–75.
- Браун, П. *Усѣон хришћансѣва на Зайаду. Тријумф и разноликостѣ 200–1000. ѣодине*, Београд, 2010.
- Браун, Т. „Преображај римског Медитерана (400–900)“, у: *Оксфордска исѣиорија средњовековне Евроѣе*, прир. Џ. Холмс, прев. С. Баранац, Београд – Бања Лука, 1998, 11–67.
- Вайан, А. *Руководство по старославянскому языку*, Москва, 1952.
- Ван-Вейк, Н. *История старославянского языка*, Москва, 1957.
- Василије Велики, Свети. *Траѣом јеванђелскоѣ ѣодвиѣа*, прев. Н. Ковачевић, Хиландар, 2009.
- Вечерка, Р. „К толкованию языковых норм Преславской литературной школы“, *Преславска книжовна школа*, том 1, 1995, 181–185.
- Витон, Д. „Друштвено уређење северне Европе у средњем веку (900–1200)“, у: *Оксфордска исѣиорија средњовековне Евроѣе*, прир. Џ. Холмс, прев. С. Баранац, Београд – Бања Лука, 1998, 117–170.
- Великие мѣнеи четѣи мѣтрополита Макария. Успенский список, 1–11 марта*, изд. Э. Вайер, А. И. Шкурко, С. О. Шмидт, Weiher–Freiburg, 1997.
- Гранић, Ф. „Правни положај и организација грчких манастира по Јустинијанову праву“, *Богословље* III, 1928, 181–196, 269–278 [= „*Die rechtliche Stellung und Organisation der griechischen Kloster nach dem justinianischen Recht*“ *Byzantinische Zeitschrift*, XXIX, 1929, 6–34].
- Грицкат, И. *О ѣерфекѣу без ѣомоћноѣ лѣаѣола у срѣскохрвайском језику и сродним синѣтаксичким ѣојавама*, Београд, 1954.
- Грковић-Мејѣор, Ј. *Језик „Псалѣира“ из шѣѣамѣарије Црнојевѣћа*, Подгорица, 1993.
- Грковић-Мејѣор, Ј. „Псалтир Црнојевѣћа штампарије у светлу ресавске реформе“, у: *Сѣѣиси из исѣиоријске линѣвисѣѣике*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2007, 473–480.
- Грковић-Мејѣор, Ј. „Настанак и рана историја словенске писмености“, у: *Сѣѣиси из исѣиоријске линѣвисѣѣике*, 2007, Сремски Карловци – Нови Сад, 415–426.
- Грковић-Мејѣор, Ј. „Когнитивни аспекти развоја транзитивности“, у: *Исѣиоријска линѣвисѣѣика (коѣниѣѣивно-ѣѣѣѣолошке сѣѣудије)*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2013, 8–32.
- Грковић-Мејѣор, Ј. „Улога синтаксичке транзитивности у развоју словенских синтаксичких структура“, у: *Исѣиоријска линѣвисѣѣика (коѣниѣѣивно-ѣѣѣѣолошке сѣѣудије)*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2013, 33–54.
- Грковић-Мејѣор, Ј. „О језику акта архиепископа Никодима за Карејску ћелију Светог Саве Јерусалимског“, *Црквене сѣѣудије* 16/2, 2019, 647–656.
- ГРС 1899: *Греческо-русский словарь*, сост. А. Д. Вейсман, С. Петербург, 1899.
- Грусе, Р. *Крсѣашка еѣѣѣѣја*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2004.
- Грусе, Р. *Царсѣѣво Леванѣѣа. Исѣиорија Исѣѣочноѣ ѣѣѣѣања*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2019.
- Даничић, Ђ. *Исѣиорија облика срѣскоѣа или хрвайскоѣа језика до свршеѣѣа XVII вијека*, Биоград, 1874.

- Дидди, К. *Патерик римский. Диалоги Григория Великого в древнеславянском переводе*, Москва, 2001.
- Драгин, Н. „Из прилошке проблематике српскословенског језика“ *Годишњак Филозофској факултету у Новом Саду*, XXVII, 1999, 21–31.
- Драгин, Н. *Језик Теодосијевој „Житија Свјетой Саве“ у ирејису монаха Марка из XIV века*, Нови Сад, 2007.
- Драгин, Н. „Прилог познавању групе вьс- у српскословенском језику“, у: *Сјоменици српскословенске писмености. Језик и лексикологија*, Нови Сад, 2013, 257–271.
- Дуриданов, И. (ур.) *Грамматика на старобългарския език. Фонетика, морфология, синтаксис*, София, 1991.
- Ђорђевић, П. *Српскословенски језик*, Нови Сад, 1975.
- Ђорђевић, П. *Историја српске ћирилице*, Београд, 1987.
- Εὐεργετίνος, Π. *Εὐεργετίνος, ἡτοι Συναγωγὴ τῶν θεοφθόγγων ῥημάτων καὶ διδασκαλῶν τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων πατέρων*, Ἀθήναι, 1980.
- Живковић, Т. *Поријекли српских владара (IX–XII век)*, Београд, 2006.
- Живковић, Т. *Црквена организација у српским земљама (Рани средњи век)*, Београд, 2011.
- Загарчанин, М. „Манастир Ратац и краљица Јелена“, у: *Јелена. Краљица, монахиња, свјетилица. Тематски зборник радова посвећен краљици Јелени*, ур. К. Митровић, Градац, 2015, 85–115.
- Ивић, П., Грковић, М. „О почецима замене полугласа са а у ћирилским споменицима“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XIV/1, 1971, 53–59.
- Ивић, П. *Српски народ и његов језик*, Београд, 1986.
- Ивић, П. „Судбина полугласа у српскохрватском језику“, у: *Из историје српскохрватског језика (изабрани оједи II)*, Ниш, 1991, 197–206.
- Ивић, П. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шипокавско наречје*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2001.
- Идризовић, Н. *Патријаршијска библиотека Српске православне цркве 1706–2006* [докторска дисертација], Београд, 2016.
- Јерковић, В. *Палеографска и језичка истраживања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад, 1975.
- Јерковић, В. *Српска Александрида, Академијин рукопис (бр. 352). Палеографска, орфографска и језичка истраживања*, Београд, 1983.
- Јерковић, В. „Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему“, *Jugoslovenski seminar za strane slaviste* 33–34, 1984, 55–66.
- Јерковић, В. „О транскрипцији српскословенских текстова“, *Предавања из историје језика (Лингвистичке свеске 4)*, 2004, 70–86.
- Јерковић, В. „Ћирилица српскословенског периода. Палеографски приступ проучавању и општи увид у њен развој“, *Предавања из историје језика (Лингвистичке свеске 4)*, Нови Сад, 2004, 87–102.
- Јеротић, В. „О монаштву уопште, из угла једног психијатра (делимично уз личну исповест)“, *Православно монаштво. Тематски зборник посвећен*

- архимандритѣу Дионисију (Панїелићу), духовнику манастира Свеїтї Сїефана у Лиїовцу, њоводом седам деценија њеїове монашке службе, Ниш, 2019, 19–24.
- Лиречек, К. „Хришћански елемент у топографској номенклатури балканских земаља“, *Зборник Констїантинина Лиречека I*, Београд, 1959.
- Јовановић, Г. (предговор) Константин Филозоф. *Повесї о словима. Жиїиїе десїоїа Сїефана Лазаревића*, Београд, 1989, 9–14.
- Кашанин, М. *Срїска књижевност у средњем веку*, Београд, 1975.
- Козлов-Струтинский, С., Парфентьев, П. *История Католической Церкви в России*, Санкт Петербург, 2014.
- Коматина, И. *Црква и држава у срїским земљама од XI и XIII века*, Београд, 2016.
- Коматина, П. *Црквена ѣолиїиика Визанїиїе од краја иконоборсїва до смрїи цара Василија I*, Београд, 2014.
- Κουμανούδη, Μ. *Οι Βενεδίκτινοι στη ελληνολατινική Ανατολή. Η περίπτωση της μονής του Αγίου Γεωργίου Μεϊζονος Βενετίας (11ος-15ος αι.)*, Αθήνα–Βενετία, 2011.
- Кульбакин, С. М. *Сїарословенска їрамаїиика*, Београд, 1930.
- Линч, Џ. *Исїориїа средњовековне цркве*, Београд, 1999.
- Лома, А. *Тоїонимиїа Бањске хрисовуље. Ка осмишљењу сїаросрїскої їоїономасїиичкої речника и бољем їознавању оїиїиїесловенских именословних образаца*, Београд, 2013.
- Марјановић-Душанић, С. „Повеља краља Милутина опатији св. Марије Ратачке“, *Сїари срїски архив* 1, 2002, 13–29.
- Миколи, Ђ. „Монаси“, у: *Човек средњеї века*, прир. Ж. ле Гоф, Београд, 2007, 46–52.
- Митровић, К. „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“, у: *Јелена. Краљица, монахиња, свейиїиїелька. Темайски зборник радова їосвећен краљици Јелени*, ур. К. Митровић, Градац, 2015, 65–81.
- Митровић, К. „Барска (архи)епископија у држави Бодинових наследника“, *Црквене сїїудије* 16–2, 2019, 477–499.
- Младеновић, А. *Исїориїа срїскої језика. Одабрани радови*, Београд, 2008.
- Морис, Р. „Северна Европа осваја Медитеран (900–1200)“, у: *Оксфордска исїориїа средњовековне Евроїе*, прир. Џ. Холмс, прев. С. Баранац, Београд – Бања Лука, 1998, 171–223.
- Мошин, В. „Ћирилски рукописи манастира св. Тројице код Пљеваља“, *Исїориїски заїиси* XI/1–2, 1958, 235–260.
- Мошин, В. „’Револуције’ у историји старог српског правописа“, *Библиоїекар* XV/6, 1963, 465–475.
- Мошин, В., Ћирковић, С., Синдик Д. (прир.), *Зборник средњовековних ћириличких їовелја и їисама Србиїе, Босне и Дубровника. Књ. 1, 1186–1321*, Београд, 2011.
- Мурьянов, М. Ф. „К культурным взаимосвязям Руси и Запада в XII веке“, *Ricerche slavistiche* XIV, 1966, 29–41.

- Мурьянов, М. Ф. „К истории культурных связей Древней Руси по данным календаря Остромирова евангелия“, *Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования*. 1982 г, Москва, 1984, 130–138.
- Назаренко, А. В. „Антоний Римлянин“, *Православная Энциклопедия*, том 2, ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II, Москва, 2001, 675–676.
- Недельковић, О. „Правопис Ресавске школе и Константин Философ“, у: *Сѣара књижевности*, ур. Ђ. Трифуновић, Београд, 1965, 467–475.
- Острогорски, Г. *Историја Византије*, Београд, 1996.
- Павловић, Д. „Елементи хуманизма у српској књижевности XV века“, у: *Сѣара књижевности*, ур. Ђ. Трифуновић, Београд, 1965, 205–218.
- Павловић, М. *Говор Јањева: међудијалекајски и миксојлојски процеси*, Нови Сад, 1970.
- Павловић, С. *Детерминативни падежи у сѣаросрпској њословнојправној њисмености*, Нови Сад, 2006.
- Поповић, Р. „Монаштво“, у: *Лексикон српској средњеј века*, прир. С. Ђирковић, Р. Михаљчић, Београд, 1999, 417–418.
- Поповић, Р. (прев.) *Књига о славним људима. Блажени Јероним*, Београд, 2016.
- Папахрисанту, Д. *Аѣонско монаштво*, Београд, 2003.
- Пеинтер, С. *Историја средњеј века (284–1500)*, Београд – Бања Лука, 1997.
- Пешикан, М. „Питања ортографске стандардизације и метода речничке обраде грађе српске редакције старословенског језика“, *Јужнословенски филолој XXXIII*, 1977, 157–164.
- Продић, С. (прир.), Ђирић, епископ Иринеј (прев.) *Правила свейој Василија Великој*, књ. 1–2, Сремски Карловци, 1996.
- Пуцић, М. (прир.) *Сѣоменици српски II*, Београд, 2007.
- Радовић, А. „Бенедиктинска и светосавска традиција у Приморју“, *Научни скуј Црква Свейој Луке кроз вјекове. Зборник радова*, Котор, 1997, 271–278.
- Радојичић, Сп., Ђ. „Развојни лук старе српске књижевности“, у: *Сѣара књижевности*, ур. Ђ. Трифуновић, Београд, 1965, 15–52.
- Рокаи, П. „’Бродови’ на Дунаву и притокама на подручју јужне Угарске у средњем веку“, у: *Зборник радова са међународној научној скуја одржаној 5. и 6. јуна 1979. године*, ур. В. Чубриловић, Београд, 1983, 139–175.
- Рудић, С. „Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије добијене од брата му Ђурђа, Ратац, 1379, новембар 20“, *Сѣари српски архив* 10, 2011, 103–107.
- Савић, В. „О једној замени јера са аз у Вуканову јеванђељу“, *Прилози за књижевности, језик, историју и фолклор*, LXXII/1–4, 2007, 75–82.
- Савић, В. „Штокавска вокализација у Хиландарском типичу“, *Прилози за књижевности, језик, историју и фолклор*, LXXIX, 2013 [штампано 2014], 83–88.
- Сајловић, М. *Први и друји усѣав Свейе Горе аѣонске*, Фоча, 2016.
- Свейо њисмо* (превод Старог завета на српски језик: Ђ. Даничић, А. Радовић, А. Јевтић; превод Новог завета на српски језик: Комисија Светог архијерејског Синода Српске православне цркве), Београд, 2018.

- Смит, Џ. М. Х. *Европа после Рима*, Београд, 2006.
- Соболевский, А. И. „Житіе преп. Бенедикта Нурсійскаго по сербскому списку XIV вѣка“, *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наук*, т. VIII, к. 2, 1903, 121–137.
- Соболевский, А. И. *Римский патерик в древнем церковно-славянском переводе*, Кієвъ, 1904.
- Спремић, М. „Ратачка опатија код Бара“, *Зборник Филозофскої факултетеа* 8–1, 1963, 295–312.
- СС 1999: *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова, Москва, 1999.
- Станковић, Р. „Извештај са службених путовања у манастир Високе Дечане“, *Археографски прилози* 8, 1986, 179–187.
- Стојковски, Б. „Бач средиште сремске цркве?“, у: *Српска теологија данас 2009. Зборник радова првої годишњеї симпозиона одржаног на Православном богословском факултету 29–30. маја 2009*, ур. Б. Шијаковић, Београд, 2010, 380–386.
- Сырку, П. А. *К истории исправления книг в Болгарии в XIV веке. Время и жизнь патриарха Евфимия I*, 1890.
- Топоров, В. Н. *Локатив в славянских языках*, Москва, 1961.
- Тревор-Ропер, Х. *Усїон хришћанске Европе*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2009.
- Трифуновић, Ђ. *Ка почецима српске писмености*, Београд, 2001.
- Трифуновић, Ђ. „Запис старца Симеона у Вукановом јеванђељу. Издање текста“, у: *Са светијорских извора*, Београд, 2004, 65–87.
- Турилов, А. А., Зайцев, Д. В. „Венедикт Нурсийский“, *Православная энциклопедия*, том 7, ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II, Москва, 2004, 584–592.
- Τωμαδάκης, Ε. *Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος. Βίος καὶ ἔργον, διδακτορικὴ διατριβή*, Ἀθῆναι, 1971.
- Флоровски, Г. *Византијски аскејски оци и духовници*, Београд, 2009.
- Хабургаев, Г. А. *Старославянский язык*, Москва, 1986.
- Харди, Ђ. „Галички кнежеви дародавци манастира Светог Димитрија на Сави“, *Споменица Историјскої архива Срем*, 1, 2002, 65–75.
- Харди, Ђ. „Руски краљеви Галиције дародавци манастира Светог Димитрија на Сави“, *Испраживања* 15, 2004, 49–61.
- Чити, Д. *Пусициња као праг. Увод у изучавање еџипајскої и џалестинскої монашијва у хришћанском царству*, Подмаине, 2008.
- Џејмс, Е. „Северни свет у мрачном средњем веку (400–900)“, у: *Оксфордска историја средњовековне Европе*, прир. Џ. Холмс, прев. С. Баранац, Београд – Бања Лука, 1998, 68–116.

*

- Andrić, S. „Bazilijanski i benediktinski samostan Sv. Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 40, 2008, 115–186.
- A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története: a Magyar kereszténység, királyság és Benczés-Rend fönnállásának kilencszázados emlékére*, sz. Erdélyi, L., Sörös, P., Török, J. et al., Budapest, 1996.
- Arnold, J. J. *Theoderic and the Roman Imperial Restoration*, New York, 2014.
- Árpád-kori legendák és intelmek*, fordító Csóka, J. G., Érszegi, G., Szabó, F. et al., Budapest, 1987.
- Bartelink, G. J. M. (éd.) *Athanase d'Alexandrie. Vie d'Antoine* (introduction, texte critique, traduction, notes et index par G. J. M. Bartelink), Paris, 1994.
- Bartelink, G. J. M. „Une phase dans la transmission de la Vita Benedicti de Grégoire le Grand: la traduction grecque par le pape Zacharie“, *Polata Knigopisnaia: an Information Bulletin Devoted to the Study of Early Slavic Books, Texts and Literatures* 4, 1981, 4–14.
- Beck, H. G. „Der Benediktinerregel auf dem Athos“, *Byzantinische Zeitschrift*, t. 44, 1951, 21–24.
- Birkfellner, G. „Gregorius I. der Grosse und die slavischen Paterika“, *Slovo* 24, 1974, 125–133.
- Birkfellner, G. *Das römische Paterikon. Studien zur serbischen, bulgarischen und russischen Überlieferung der Dialoge Gregors des Großen mit einer Textedition*, I + II, Wien, 1979.
- Biskupi Evrope, „Odgovornost kršćana za Evropu danas i sutra“, Biskupi Jugoslavije, „Sveti Benedikt i njegovo djelo“, *Dokumenti o Sv. Benediktu*, Zagreb, 1980.
- Blahová, E. „Staroslovenský Život Benediktův“, *Slavia* 61, č. 4, 1992, 395–408.
- Blanchet, M. *Georges-Gennadios Scholarios (vers 1400 – vers 1472). Un intellectuel orthodoxe face à la disparition de l'Empire byzantin*, Paris, 2008.
- Blehova-Čelebić, L. *Hrišćanstvo u Boki 1200–1500: kotorski distrikt*, Podgorica, 2006.
- Bonnet, M. (ed.) „Narratio miraculo a Michaelo Archangelis Chonis patrato adjuncto Symeonis Metaphrastae“, *Analecta Bollandiana* VIII, 1889, 287–328.
- Booth, A. D. „Quelques dates hagiographiques: Mélanie l'Ancienne, Saint Martin, Mélanie la Jeune“, *Phoenix*, vol. 37, № 2, 1983, 144–151.
- Brooks Hedstrom, D. L. „Redrawing a Portrait of Egyptian Monasticism“, in: *Medieval Monks and Their World: Ideas and Realities. Studies in Honor of Richard E. Sullivan*, eds. D. Blanks, M. Frassetto, A. Livingstone, Leiden–Boston 2006, 11–34.
- Brown, P. *Augustine of Hippo. A Biography*, Berkeley – Los Angeles, 2000.
- Brozović, D., Ivić, P. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb, 1988.
- Bully, S., Jurković, M., Čaušević-Bully, M., Marić, I. „Benediktinska opatija sv. Petra u Osoru – arheološka istraživanja 2006–2013“, *Istraživanja na otocima, znanstveni skup*, Zagreb, 2015, 103–127.
- Butorac, P. *Opatija Svetog Jurja kod Perasta, Gospa od Škrpjela – Perast*, 1999.

- Cain, A., Lössl, J. *Jerome of Stridon: His Life, Writings and Legacy*, London – New York, 2009.
- Clark, J. G. *Benedictines in the Middle Ages*, Woodbridge, 2011.
- Clément, J. M., Neufville, J., Demeslay, D. *La règle du maître: Concordance verbale du texte critique conforme à l'orthographie du manuscrit (Par. Lat. 12205)*, Paris, 1965.
- Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I, ed. T. Smičiklas, Zagreb, 1874.
- Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* II, ed. T. Smičiklas, Zagreb, 1904.
- Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* XI, ed. T. Smičiklas, Zagreb, 1913.
- Coureas, N. *The Latin Church in Cyprus, 1195–1312*, New York, 2016.
- Cozza-Luzzi, I. (ed. et notis illustr.) *Historia S. P. N. Benedicti a SS. Pontificibus Romanis Gregorio I. descripta et Zacharia graece*, Tusculani, 1880.
- Cuppo Csaki, L. „Contra voluntatem fundatorum: il monasterium vivariense di Cassiodoro dopo il 575“, *ACTA XIII Congressus Internationalis Archaeologiae Christianae*, vol. II, Città del Vaticano – Split, 1998, 551–586.
- Cuppo Csaki, L. „Il monastero Vivariense di Cassiodoro: ricognizione e ricerche, 1994–1999“, in: *Frühes Christentum zwischen Rom und Konstantinopel, AKTEN des XIV. Internationalen Kongresses für Christliche Archäologie, Wien, 19–26. 9. 1999*, herausgegeben von R. Harreither, P. Pergola, R. Pillinger, A. Pülz, Wien, 2006, 301–316.
- Dagens, C. „Grégoire le Grand et le monde oriental“, *Rivista di storia e letteratura religiosa*, t. 17, № 2, 1981, 243–252.
- Dallegio d'Alessio, E. „Le Monastère de Sainte-Marie de la Miséricorde de la Citerne de Péra ou de Saint-Benoît“, *Échos d'Orient*, 33, 1934, 59–94.
- Davis, R. (ed.) *The Lives of the Eighth-century Popes (Liber Pontificalis): The Ancient Biographies of Nine Popes from AD 715 to AD 817*, Liverpool, 1992.
- Degórski, B. *Edizione critica della „Vita Sancti Pauli Primi Eremitae“ di Girolamo*, Roma, 1987.
- Dekkers, B. D. E. „Les traductions grecques des écrits patristiques latins“, *Sacris Erudiri*, 5, 1953, 193–233.
- Delehaye, H. (opera et studio) *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi, adjectis synaxariis selectis*, Bruxelles, 1902.
- Delouis, O. „Saint Benoît de Nursie à Byzance“, *Interactions, emprunts, confrontations chez les religieux (Antiquité tardive – fin du XIXe siècle)*, Saint-Étienne, 2015.
- De Smedt, C., De Backer, J., Van Ortrooy, F. et al. (eds.) *Nota in Miraculum a S. Michaelae Chonis patratum*, Analecta Bollandiana IX, 1890, 201–203.
- De Vogüé, A. (introduction, texte, traduction et notes) *La règle du maître (prologue, ch. 10)*, Paris, 1964.
- De Vogüé, A. (texte, traduction et notes) *La règle du maître (ch. 11, ch. 95)*, Paris, 1964.
- De Vogüé, A. (éd.) *La règle de Saint Benoît I*, Paris, 1971.

- De Vogüé, A. (éd.) *La règle de Saint Benoît II*, Paris, 1972.
- De Vogüé, A. (éd.) *Grégoire le Grand. Dialogues. Tome II. Livres I–III*, Paris, 1979, 120–248.
- De Vogüé, A. „La législation de Justinien au sujet des moines“, *Revue Mabillon* 14, 2003, 139–151.
- Di Segni, L. „The Life of Chariton“, in: *Ascetic Behavior in Greco-Roman Antiquity*, Minneapolis 1990, 393–421.
- Dostál, A. „Vid pomocných sloves v staroslověnině“, *Byzantinoslavica* VII, Praha, 1937–1938, 174–183.
- Enßlin, W. *Theoderich der Große*, 2. Auflage, München, 1959.
- Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin, 1995.
- Fabricii, J. Alberti. *Bibliotheca Latina mediae et infimae Aetatis*, Florentiae, 1853.
- Fink, W. „Die Einsiedler zeit des hl. Benedikt“, *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner ordens und seiner Zweige*, vol. 42, 1924, 247–253.
- Franchet, C. *Saint Benoît de Nursie. Le père de famille*, Lyon, 1963.
- Fügedi, E. „Sepelierung corpus eius in proprio monasterio. A nemzetségi monostor“, *Századok*, 125. évfolyam, 1–2. szám, 1991, 53.
- Galović, T. „Tko je opat Petar Rogovski iz kalendara-nekrologa glagoljične Regule Svetog Benedikta“, in: *Hrvatsko glagoljstvo u europskom okruženju. Zbornik radova Međunarodnoga znanstvenoga skupa povodom 110. obljetnice Staroslavenske akademije i 60. obljetnice Staroslavenskoga instituta, Krk, 5. i 6. listopada 2012*, ur. V. Badurina Stipčević, S. Požar, F. Velčić, Zagreb, 2015, 153–166.
- Galović, T. „Croatia Benedictina: Hrvatsko Kraljevstvo, Petar Krešimir IV. i Ordo sancti Benedicti“, u: *Abbatissa ingenuitate precipua. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija „950. obljetnica Samostana benediktinki Sv. Marije u Zadru (1066–2016)“*, ur. P. Vežić i I. Josipović, Zadar, 2020, 53–74.
- Genestout, A. „La Règle du Maître et la Règle de S. Benoît“, *Revue d’Ascétique et de Mystique*, vol. 21, 1940, 51–112.
- Gesta regum Sclavorum I*, прев. Д. Кунчер, Београд–Острог, 2009.
- Gilson, É. *Introduction à l’étude de Saint Augustin*, Paris, 1982.
- Giovanditto, A. (ed.) *Teodorico il Grande e i Goti d’Italia, Atti del XIII Congresso internazionale di Studi sull’Alto Medioevo, Milano 2–6 novembre 1992, I–II*, Spoleto, 1993.
- Giovanelli, G. (ed.) *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ Νέου*, Grottaferrata, 1972.
- Gobry, I. *Les Moines en Occident. T. 1, De saint Antoine à saint Basile: les origines orientales*, Paris, 1985.
- Gobry, I. *Les Moines en Occident. T. 2, De saint Martin à saint Benoît: l’enracinement*, Paris, 1985.
- Gobry, I. *Les Moines en Occident. T. 3, De saint Colomban à saint Boniface: le temps des conquêtes*, Paris, 1985.
- Goehring, J. E. „Withdrawing from the Desert: Pachomius and the Development of Village Monasticism in Upper Egypt“, *The Harvard Theological Review*, vol. 89, № 3, 1996, 267–285.

- Goez, W. *Kirchenreform und Investiturstreit 910–1122*, Stuttgart–Berlin–Köln, 2000.
- Guy, J. C. *Jean Cassien. Vie et doctrine spirituelle*, Paris, 1961.
- Guy, J. C. (trad.) *Jean Cassien. Institutions cénobitiques*, Paris, 1965.
- Györffy, Gy. *István király és műve*, Budapest, 1983.
- Györffy, Gy. „Pregled dobara grčkog manastira u Svetom Dimitriju na Savi (Sremska Mitrovica) iz XII veka“, *Споменица Историјског архива Срем*, 1, 2002, 7–64.
- Halkin, F. *Bibliotheca hagiographica Graeca. Tome I*, Bruxelles, 1957.
- Hallenbeck, J. T. „Pavia and Rome: The Lombard Monarchy and the Papacy in the Eighth Century“, *Transactions of the American Philosophical Society, New Series*, vol. 72, № 4, 1982, 1–186.
- Hamilton, B., Jotischky, A. *Latin and Greek Monasticism in the Crusader States*, Cambridge, 2020.
- Hamm, J. (prir.) *Hrvatska proza Marulićeva vremena, knj. 1: Dijalozi Grgura Velikoga u prijevodu iz godine 1513*, Zagreb, 1978.
- Hannick, C. „Die griechische Überlieferung der Dialog des Papstes Gregorius und ihre Verbreitung bei den Slaven im Mittelalter“, *Slovo* 24, 1974, 41–57.
- Hannick, C. (ed.) *Das Taktikon des Nikon vom Schwarzen Berge: griechischer Text und kirchenslavische Übersetzung des 14. Jahrhunderts*, Teilband I, Freiburg–Brisgau, 2014.
- Hardi, Đ. „Putovanja dva ugledna putnika iz ruskih zemalja kroz Panoniju i Balkan sredinom 13. veka“, *Balkan i Panonija kroz istoriju. Zbornik radova*, Novi Sad, 2006, 125–136.
- Havener, I. O. S. B. „The Prologue to the Rule of Benedict“, *Journal of the Society for Armenian Studies*, vol. 3, 1987, 35–62.
- Havener, I. O. S. B. „An early Haysmawurk Life of Benedict of Nursia“, *Journal of the Society of Armenian studies* 4, 1988–1989, 183–205.
- Heitelné Móré, Z. „Monostorok a Maros mentén“, in: *Paradisum plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon*, sz. Takács, I. Pannonhalma, 2001, 267–274.
- Henne, P. *Saint Jérôme*, Paris, 2009.
- Henne, P. *Basile le Grand*, Paris, 2012.
- Henry, R. (éd. et trad.) „Photius“, *Bibliothèque*, vol. VII, Paris, 1973, 209–210.
- Hercigonja, E. *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga 2, Srednjovjekovna književnost*, Zagreb, 1975.
- Hervay, F. L. O. Cist. „A bencések és apátságai története a középkori Magyarországon“, in: *Paradisum plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon*, sz. Takács, I. Pannonhalma, 2001, 461–547.
- Herwegen, I. *Sveti Benedikt. Lik i značenje*, Zadar, 1969.
- Hester, D. P. *Monasticism and Spirituality of the Italo-Greeks*, Thessaloniki, 1992.
- Jean-Nesmy, D. C. *Saint Benoît et la vie monastique*, Paris, 1959.
- Johnson, J. M. „Toward a History of Theoderic’s Building Program“, *Dumbarton Oaks Papers* 42, 1988, 73–96.
- Juhász, K. *A csanádi püspökség története. Alapításától a tatárjárásig*, Makó, 1930.
- Juhász, K. *Hajdani monostorok a csanádi egyházmegyében*, Budapest, 1926.

- Jurković, M. „Crkve sa westwerkom na istočnom Jadranu. Pravci istraživanja“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1985, 61–86.
- Jurković, M. „Sveti Petar Stari u Zadru i njegova kipta“, *Starohrvatska prosvjeta* III/24, 1997, 77–90.
- Kelly, J. N. D. *Jerome: His Life, Writings, and Controversies*, Peabody, 1998.
- Kerr, J. *Monastic Hospitality: The Benedictines in England*, c. 1070 – c. 1250, Woodbridge, 2007.
- Kiss, G. *Abbatia regalia-hierarchia ecclesiastica. A királyi alapítású bencés apátságok egyházi helyzete a 11–13. században*, Budapest, 2006.
- Korai Magyar történeti lexikon (9–14. század), főszerkesztő: Kristó, Gy., Budapest, 1994.
- Kristó, Gy. „Tatárjárás előtti bencés monostorainkról“, *Századok*, 138. évfolyam, 2. szám, 2004, 403–411.
- Kubinyi, A. *Dél-Magyarországi bencés apátok 1449. Évi Szekszardi gyűlése, Főpápok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, Budapest, 1999.
- Labrousse, M. *Saint Honorat, fondateur de Lérins et évêque d'Arles, Étude et traduction de textes d'Hilaire d'Arles, Fauste de Riez et Césaire d'Arles*, Bégrolles-en-Mauges, 1995.
- Lanne, E. „L'interprétation palamite de la vision de saint Benoît“, *Le Millénaire du Mont Athos (963–1963)*, vol. II, Chevetogne, 1963, 21–47.
- Lawless, G. P. *Augustine of Hippo and His Monastic Rule*, Oxford, 1990.
- Lefort, J., Oikonomidès, N., Papachrysanthou, D. et al. (éd.) *Actes d'Iviron. I. Des origines au milieu du XIe siècle*, Paris, 1985.
- Lefort, L. T. (éd. et trad.) *Œuvres de S. Pachôme et de ses disciples*, Louvain, 1956.
- Le Liber Pontificalis: texte, introduction et commentaire*, par L. Duchesne, Tome I, Paris, 1886.
- Lemerle, P., Guillou, A., Svoronos, N. et al. *Actes de Lavra. Première partie. Des origines à 1204*, Paris, 1970.
- Lemerle, P., Guillou, A., Svoronos, N. et al. *Actes de Lavra. II. De 1204 à 1328*, Paris, 1977.
- Lentini, A. *Život Sv. Benedikta*, Rijeka, 1980.
- Leroy, J. „Saint Athanase l'Athonite et la règle de saint Benoît“, *Revue d'ascétique et de mystique*, t. 29, 1953, 108–122.
- Lizzi, R. „La traduzione greca delle opere di Gregorio Magno. Dalla Regula pastoralis ai Dialogi“, in: *Gregorio Magno e il suo tempo. XIX Incontro di studiosi dell'antichità cristiana in collaborazione con l'École française de Rome (Roma, 9–12 maggio 1990)*, vol. II, Rome, 1991, 41–57.
- Máczsár, E. „Praefatio“, in: *Scriptores rerum Hungaricarum II*, ed. Szentpétery, E., Budapestini, 1999, 463–470.
- Mályusz, E. *Zsigmondkori oklevéltár V. (1415–1416)*, Budapest, 1997.
- Marenbon, J. *Boethius*, Oxford, 2004.
- Marenbon, J. *The Cambridge Companion to Boethius*, Cambridge, 2009.
- Mareš, F. W. „Welches griechische Paterikon wurde im IX. Jahrhundert ins Slavische übersetzt?“, *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 109, 1972, 205–221.

- Mareš, F. M. „Gregorii Magni Dialogi libri IV. Die Bücher der Väter der Vita Methodii“, *Slovo* 24, 1974, 17–39.
- Mareš, F. V. *Anthology of church Slavonic texts of western (Czech) origin*, München, 1979.
- Marrou, H. I. *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris, 2003.
- Martin-Hisard, B. „La Viede Jean et Euthyme et le statut du monastère des Ibères sur l'Athos“, *Revue des études byzantines*, t. 49, 1991, 67–147.
- Mateos, J. (éd.) *Le Typicon de la Grande Église. I. Le cycle des douze mois*, Rome, 1962.
- Mercati, G. „Escerto greco della Regola di S. Benedetto in un codice del Monte Athos“, in: *Collectanea byzantine*, vol. I, Bari, 1970, 507–512.
- Mercati, G. „Sull'epigramma acrostico premesso alla version greca di S. Zaccaria papa del Liber Dialogorum di S. Gregorio Magno“, in: *Collectanea byzantina*, vol. I, Bari, 1970, 165–173.
- Merlini, M. „Founding a Latin monastery on Mount Athos: the challenge of Apothikon, later Amalfion“, in: *Афон и славянский мир. Сб. I: Материалы Международной научной конференции, посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе, Белград, 14–16 мая 2013 г.*, Святая Гора Афон, 2014, 5–27.
- Meyendorff, J. (introduction, texte critique traduction et notes), *Grégoire Palamas: Défense des saints hésychastes*, vol. I, Louvain, 1973.
- Mitrović, K. *Mletački episkopi Kotora*, Beograd, 2007.
- Mitrović, K. *Benediktinci na području Barske nadbiskupije i Kotorske biskupije (9. stoljeće – 1571)*, Kotor, 2015.
- Moorhead, J. *Theoderic in Italy*, Oxford, 1992.
- Moravcsik, Gy. „Görög nyelvű monostorok Szent István korában“, in: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján I*, szerk. Serédi, J., Budapest, 1938, 387–422.
- Mošin, V. „O periodizaciji rusko-južnoslavenskih književnih veza“, *Slovo* 11–12, 1962, 13–130.
- Múcska, V. *Az első magyarországi püspökségekről*, Fons XII, 2005, 3–28.
- Murphy, F. X. „Melania the Elder: A Biographical note“, *Traditio*, vol. 5, 1947, 59–77.
- Nagy, S. *Dombó, Újvidék*, 1974.
- Nagy, S. *Dombo srednjovekovna opatija i tvrđava*, Novi Sad, 1985.
- Naumov, A. „Kult Svetog Benedikta Nursijskog kod pravoslavnih Slovena“, *Црквене сѹгује* 1, 2004, 95–104.
- Nemerkényi, E. *Latin Classics in Medieval Hungary*, Debrecen–Budapest, 2004.
- Noble, T. F. X. *The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal State, 680–825*, Philadelphia, 1984.
- O'Donnell, J. *Cassiodorus*, Berkeley, 1979.
- Ostojić, I. *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. I. opći povijesno-kulturni osvrt*, Split, 1963.
- Ostojić, I. *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. II. Benediktinci u Dalmaciji*, Split, 1964.

- Ostojić, I. *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. III, Benediktinci u Panonskoj Hrvatskoj i Istri*, Split, 1965.
- Ostojić, I. „Benediktinci i benediktinski samostani na prostoru Dubrovačke Republike“, *Benediktinci na području Dubrovačke nadbiskupije. Zbornik radova*, Dubrovnik, 2010, 113–192.
- Pacaut, M. *L'Ordre de Cluny (909–1789)*, Paris, 1986.
- Papachrysanthou, D. (ed.) *Actes du Prôtaton*, Paris, 1975.
- Papachrysanthou, D. (ed.) *Actes de Xénophone*, Paris, 1986.
- Papp, G. „I monaci dell'ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII“, *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, series II, sectio II, vol. I (VII) – fasc. 1, 1949, 41–45.
- Paradisum plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon*, sz. Takács, I., Pannonhalma, 2001.
- Peeters, P. *Orient et Byzance: le tréfonds oriental de l'hagiographie byzantine*, Bruxelles, 1950.
- Pertusi, A. „Monasteri e monaci italiani all'Athos nell'alto medioevo“, *Le Millénaire du Mont Athos 963–1963 I*, Chevetogne, 1963, 217–251.
- Peters-Custot, A. „Neilos the Younger and Benedict: The Greek hymns composed by Neilos in Campania“, in: *Greek Monasticism in Southern Italy: The Life of Neilos in Context*, eds. B. Crostini, I. A. Murzaku, London, 2018, 308–347.
- Petit, L., Sidéridès, X. A., Jugie, M. (éds.), *Œuvres complètes de Georges Scholarios*, vol. I, Paris, 1928.
- PG 1857/31: „S. P. N. Basilii, Caesareae Cappodiciae Archiepiscopi, Opera Omnia quae Exstant. Tomus Tertius“, *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, 31, ed. J. P. Migne, Parisiis, 1857, 619–1428.
- PL 1845/23: „S. Hyeronimi, 'Vita Hilarionis'“, *Patrologia Latina*, 23, ed. J. P. Migne, Parisiae, 1845, 9–54.
- PL 1863/80: *Patrologia Latina*, 80, ed. J. P. Migne, Parisiae, 1863.
- PL 1866/66: „S. P. Benedictus, monachorum omnium occidentalium caput et sospirator. Vita S. Benedicti (ex libro II Dialogorum S. Gregorii Magni excerpta) [graece et latine]“, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 66, ed. J. P. Migne, Parisiis, 1866, 125–204.
- PL 1896/77: „Sancti Gregorii Papae Dialogorum libri IV, de vita et miraculis patrum italicorum et de aeternitate animarum“, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 77, ed. J. P. Migne, Parisiis, 1896, 149–430.
- Pringle, D. *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem III*, Cambridge, 1993.
- Pringle, D. *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem: A Corpus Volume 2. L–Z (excluding Tyre)*, Cambridge, 1998.
- Rebenich, S. *Jerome*, London – New York, 2002.
- Reinhart, J. „Wie alt ist die altkroatische Übersetzung der Regula Benedicti?“, in: *Schnittpunkt Slavistik. Ost und West im wissenschaft-tlichen Dialog. Festgabe für Helmut Keipert zum 70. Geburtstag. Teil 2: Einflussforschung*, Hg. I. Podtergera, Bonn, 2012, 347–362.
- Rigotti G. (ed.), *Gregorio Magno. Vita di s. Benedetto. Versione greca di papa Zaccaria*, Alessandria, 2001, I–XLVI.

- Romhányi, B. *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*, Budapest, 2000.
- Rousseau, P. *Pachomius: the Making of a Community in Fourth-Century Egypt*, Berkeley, 1985.
- Rousseau, P. *Basil of Caesarea*, Berkeley, 1994.
- Sáry, P. *Iustinianus császár egyházpolitikai rendelkezései*, Budapest, 2012.
- Schuster, I. *Saint Benoît et son temps*, Paris, 1950.
- Scriptores rerum Hungaricarum II*, ed. Szentpétery, E., Budapestini, 1999.
- Sivrić, M. „Oporuke redovnika dubrovačkih benediktinskih samostana“, u: *Benediktinci na području Dubrovačke nadbiskupije*, ur. Ž. Puljić, M. Sivrić, Dubrovnik, 2010, 195–255.
- Sœur Marie-Ancilla, *Saint Jean Cassien: sa doctrine spirituelle*, Marseille, 2002.
- Stanojev, N. „A dombói (Rakovac) Szent György-monostor szentélykeresztői“, in: *A középkori Dél-Alföld és Szer*, szerkesztette Kollár, T., Szeged, 2000, 383–413.
- Stanojev, N. „A Dombói Szent György monostor bizánci ikonjai“, y: *Paradisum plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon*, sz. Takács, I., Pannonhalma, 2001, 122–123, 139–141.
- Steidle, B. (Hrsg.) *Die Benediktus-Regel: lateinisch-deutsch*, Beuron, 1975.
- Steinmann, J. *Saint Jérôme*, Paris, 1958.
- Stiernon, D. „La vie et l'œuvre de S. Joseph l'Hymnographe. À propos d'une publication récente“, *Revue des études byzantines* 31, 1973, 243–266.
- Strika, Z. „Samostan sv. Ivana Evanđelista od utemeljenja do 1125. godine“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 52, 2010, 149–172.
- Święty Benedykt w tradycji chrześcijaństwa Zachodu i Wschodu*, Mikołajczak, A. W., Naumow, A. (wybór i oprac.), aut. przekł. E. Jarmakowska, Gniezno, 2006.
- Szegfű, L. „Gellért, Szent“, in: *Korai Magyar történeti lexikon (9–14. század)*, főszerkesztő: Kristó, Gy., Budapest, 1994, 231.
- Szovák, K., Veszprémy, L. „Krónikák, legendák, intelmek-utószava“, in: *Scriptores rerum Hungaricarum II*, ed. Szentpétery, E., Budapestini, 1999, 780–782.
- Theiner, A. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I, Romae, 1859.
- Török, J. *Keresztény századok. A tizenötödik század magyar egyháztörténete*, Budapest, 2006.
- Tóth, S. „A 11–12. századi Magyarország benedek-rendi templomainak maradványai“, in: *Paradisum plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon*, sz. Takács, I., Pannonhalma, 2001, 229–230, 241, 363–364.
- Tóth, S. „Dombó“, *Paradisum plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon*, sz. Takács, I., Pannonhalma, 2001, 359–368, 415–418.
- Troncarelli, F. *Vivarium. I libri, il destino*, Turnhout, 1998.
- Tsougarakis, N. I. *The Latin religious orders in medieval Greece, 1204–1500*, Turnhout, 2012.
- Van der Meer, F. *Augustine the Bishop. The Life and Work of the Father of the Church*, London – New York, 1961.
- Vasović, Z. *Regoionalna geografija. Karakteristične regije na zemljinoj površini*, Beograd, 1971.

- Veilleux, A. (transl.) *Pahomian koinnia, volume one. The Life of Saint Pachomius*, Kalamazoo, 1980.
- Ven, P. *Kada je naš svet postao hrišćanski (312–394)*, Novi Sad, 2013.
- Von Falkenhausen, V. „Il monastero degli Amalfitani sul Monte Athos“, *Atanasio e il monachesimo al Monte Athos. Atti del XII Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa sezione bizantina, Bose, 12–14 settembre 2004 a cura di Sabino Chialà e Lisa Cremaschi*, Magnano, 2005, 105–108.
- Weingarten, S. *The Saint's Saints. Hagiography and Geography in Jerome*, Leiden–Boston, 2005.
- Wertner, M. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepeig*, I. kötet, Temesvár, 1891.
- Wiemer, H. U. *Theoderich der Große. König der Goten, Herrscher der Römer*, München, 2018.
- Wiemer H. (Hrsg.) *Theoderich der Große und das gotische Königreich in Italien*, Berlin, 2020.
- Williams, M. H. *The Monk and the Book: Jerome and the Making of Christian Scholarship*, Chicago–London, 2008.
- Zagarčanin, M. „Antička i Ranovizantijska arheološka svjedočanstva na Svetomiholjskoj Prevlaci kod Tivta. Preliminarni rezultati istraživanja od 1997. do 2011. godine“, *Nova antička Duklja VI*, Podgorica, 2015, 109–157.
- Zagarčanin, M. „O nekim rezultatima novih arheoloških istraživanja na Prevlaci kod Tivta“, *Исѹпорѹски заѹисѹ*, LXXXIX, 3–4, 2016, 45–85.
- Zarnecki, G. *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, Budapest, 1986.
- Zsoldos, A. *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*, Budapest, 2011.
- Živojinović, M., Kravari, V., Giros, C. *Actes du Chilandar I: des origines à 1319*, Paris, 1998.

Електронски библиографски извори

- Canetti, L. „Gerardo di Csanád“, in: *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 53, 2000.
- <http://www.treccani.it/enciclopedia/gerardo-di-csanad_%28Dizionario-Biografico%29/>
11. maj 2021.
- „Euthymios Athonites Iber“, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit Online*, Berlin, 2013.
- <<https://www.degruyter.com/document/database/PMBZ/entry/PMBZ24113/html>>
25. јун 2021.

Рукописи

- Дечани 52, *Пролої за месеце марї–мај*, 28^{r-v}, Високи Дечани, XIV в.
- Дечани 56, *Пролої за месеце марї–авїусї*, 29v–30r, Високи Дечани, XV в.
- Дечани 58, *Пролої за месеце јануар–аїрил*, 157^{r-v}, Високи Дечани, XV в.
- Епархиальный № 753, 1r–143v, Москва, ГИМ, конец XVII в.
- Минеј за марї и аїрил*, 25^{r-v}, Београд, УБСМ, 1345–1355. г.

- Минеј за март и април*, писар Макарије, 20^г–23^в, Београд, УБСМ, 1536. г.
 Погодин № 909, 1^г–123^г, Санкт-Петербург, РНБ, XVI в.
Пролој за јануар–април, 153^{г-в}, Београд, УБСМ, XIV в.
 СА 2, *Синаксар*, 43^в–46^в, Сентандреја, Епархија будимска, XVI в.
 Синодальный № 265, 352^в–456^в, Москва, ГИМ, XVI в.
 Синодальный № 992, 105^а–192^б, Москва, ГИМ, XVI в.
 Тит. 1, *Минеј*, 339^г–342^в, Сентандреја, Епархија будимска, XVI в.
 Уваровский № 202 [Леонид № 964], 1^г–112^в, Москва, ГИМ, XVII век.
 Чудовский № 20, 294^{ба}16–303^{бб}30, Москва, ГИМ, конец XIV в.
 Чудовский № 233, 2^г–219^г, Москва, ГИМ, начало XVII в.
 Чудовский № 321, 1^г–170^в, Москва, ГИМ, конец XVII – начало XVIII в.
 Чудовский № 382, 1^г–265^г, Москва, ГИМ, середина XVII в.
 Фунд., № 34, Москва, РГБ. МДА, XIV в.
 Ф. 19 – 3, *Патерик римский*, Вильнюс, БВАНЛ, конец XIV (?) – начало XV вв.
 Ф. 98 № 14, *Минея служебная на март и апрель*, 76^г–80^в, Москва, РГБ, 1551. г.

*

- Monac. Cod. slav. 28, München, Bayerische Staatsbibliothek.
 Sign. Add MS 36669, *Αποφθегmata Patrum – Λειμὼν ἐνθάδε καρπῶν πεπληρωμένος*, London, The British Library.
 Sign. Grec 1143, 1^г–213^в, Paris, Bibliothèque nationale de France.
 Sign. Slavo 5 (415-2-17), *Пролог (стихиной март–август)*, Roma, Pontificio Istituto Orientale di Roma, XVI в.
 Sign. IX F 15 (Š V) – číslo 114, *Život sv. Řehoře Velikého*, Praha, Národní muzeum, XIV в.
 Q. I 213, Санкт-Петербург, РНБ, XIV в.

SOMMARIO

San Benedetto da Norcia non è uno dei santi più venerati nel mondo ortodosso, ovvero nell'Oriente cristiano. Il suo culto è molto più presente nell'emisfero cristiano occidentale, e lui, essendo fondatore del monachesimo nel mondo latino, ha lasciato un'impronta molto più profonda in quella parte della comunità cristiana.

Tuttavia, delle ricerche mostrano che San Benedetto non era sconosciuto in Oriente. La sua Vita, lunga o breve (sinassario), ha trovato il suo posto nella letteratura liturgica del Medioevo tra il popolo ortodosso, principalmente nello stesso Impero Romano d'Oriente. San Benedetto e il suo culto, presentato attraverso testi liturgici e altri testi ecclesiastici, è un indicatore di un intreccio di culture molto specifico, l'intersecarsi di impatti religiosi, nonché della presenza spirituale di un santo occidentale nell'agiografia e nella pratica liturgica orientale (ortodossa). Poiché il Servizio a San Benedetto, poi la sua Regola e la Vita erano trascritte in greco, russo-slavo, serbo-slavo, armeno e altre lingue per un intero millennio dopo la sua morte e canonizzazione, la venerazione del suo culto doveva avere una lunga tradizione.

L'opera di papa Gregorio Magno, il secondo libro di Sermoni/Dialoghi, cioè la Vita di San Benedetto, è più un testo agiografico che una fonte storica. L'intenzione dello scrittore era quella di presentare il monaco di Norcia come un santo, e di attribuirgli le più importanti virtù cristiane. Tale visione del culto benedettino viene poi trasmessa al mondo orientale. Leggendo i servizi dell'italo-greco Nil Rossanski o di Giuseppe l'Innografo, viene identificata l'idea di Benedetto come il fondatore del monachesimo occidentale, ed anche un uomo dotato di numerose virtù cristiane, la cui intera vita e opera è servita alla gloria della sua nativa Italia, ma anche di tutto il mondo cristiano. La traduzione del Servizio di Giuseppe Innografo in lingua serbo-slava ha marcato l'introduzione di San Benedetto da Norcia nei menaion ed altri libri liturgici serbi del Medioevo. Inoltre, i manoscritti russo-slavi portano nuove informazioni sul culto di San Benedetto. I modelli da cui sono stati trascritti mostrano varie influenze, oltre a tracce di traduzioni sia dal greco che dal latino. Proprio l'analisi dei manoscritti, cioè delle lingue in cui sono stati scritti, porta a conclusioni sulla costante intreccio delle influenze dell'Oriente e dell'Occidente, chiaramente visibili sia nella tradizione serba che quella russa. Bisogna ricordare che proprio a Velikij Novgorod si trovi l'unico ritratto medievale di San Benedetto conservato, il che dimostra chiaramente che questo santo occidentale era

ben noto nelle aree di contatto tra il cristianesimo orientale e le influenze latine creando dei risultati interessanti. Quindi, sebbene non fosse particolarmente famoso, né fosse uno dei santi più venerati della Chiesa orientale, San Benedetto da Norcia ebbe il suo posto nelle opere liturgiche e non. La venerazione di San Benedetto non era pari a quella di santi molto più famosi, ma non era nemmeno una eccezione. Prima di tutto, era una testimonianza dell'intreccio di influenze orientali e occidentali su entrambe zone del cristianesimo del Medioevo.

Il riflesso più significativo di questo culto probabilmente sia la traduzione serbo-slava dal greco della Vita di San Benedetto, finora sconosciuta nella comunità scientifica, cioè la traduzione serbo-slava del patericon romano, realizzata nella prima metà del XV secolo e che fa parte del corpo di manoscritti del monastero di Visoki Decani.

Le circostanze storico-culturali e politiche al tempo del despota Stefano, il periodo in cui questo manoscritto serbo-slavo è stato creato, imponevano la necessità di riscrivere un manoscritto di contenuto religioso-moralistico dedicato ai santi dell'occidente. In più, dovrebbe essere presa in considerazione anche la possibilità che era forse anche ritradotto, come nel caso degli scritti del cronista greco Giovanni Zonara. È possibile che questo libro sia stato trascritto o tradotto per ordine di Stefan Lazarevic, che sotto l'influenza dell'umanesimo dei paesi occidentali ha voluto rafforzare i legami con l'antico impero romano copiando l'opera di papa Gregorio Magno durante l'attività intensiva della scuola Resava e di Costantino il Filosofo e dei suoi studenti. Per ora è difficile dire se il testo di Vita sia stato copiato da un modello serbo-slavo più antico o si tratti di qualche versione di traduzione. In ogni caso, sarebbe certamente utile dedicarsi al questo tema in futuro e arricchire le conoscenze esistenti sulle opere di autori di Resava.

L'analisi dell'ortografia e della lingua nel testo della Vita di San Benedetto testimonia un'ottima conoscenza della norma letteraria della lingua serbo-slava. L'immagine fonologica della lingua e le rare deviazioni dall'uso letterario a livello morfologico parlano a favore del fatto che il manoscritto potrebbe essere stato creato nel monastero di Visoki Decani. Ci auguriamo che il testo della Vita e lo studio sulle caratteristiche paleografiche, ortografiche e linguistiche aprano nuove prospettive relative all'opera degli scribi/traduttori di Resava nella luce dell'intreccio tra l'Oriente e l'Occidente.

Oltre alla tradizione manoscritta, anche le Vite, i prologhi e i servizi dedicati a San Benedetto da Norcia, i suoi seguaci, monaci dell'ordine benedettino, hanno lasciato una traccia altrettanto visibile. Questo ordine era presente a Bisanzio e in altre parti del Levante. Il Monastero di Amalfi sull'Athos è un esempio di interazione tra la Regola di San Benedetto e la vita monastica del Monte Athos. L'Italia, che a lungo era sotto l'influenza spirituale e culturale greca, specialmente le sue parti meridionali, si distingueva nei suoi legami con i benedettini. Il loro stile di vita, senza dubbio, era il più vicino alla vita condotta da monaci e monache che seguivano le Regole di San Basilio Magno.

A parte il Monastero di Amalfi sul Sacro Monte, non si sa molto di altri monasteri benedettini di Bisanzio. Ce n'erano a Costantinopoli, dove alcuni hanno sopravvissuto fino alla caduta di Bisanzio. La Prima Crociata rappresenta anche una sorta di amalgama di reciproche influenze culturali in cui anche i Benedettini hanno trovato il loro posto. I loro monasteri erano a Gerusalemme, ma anche in tutta la Terra Santa. Monaci e monache di questo ordine hanno sopravvissuto fino al XII o XIII secolo. Sebbene non si sappia molto della loro vita,

sono una testimonianza molto preziosa della presenza benedettina negli ambienti culturali orientali cristiani e musulmani.

Un'altra data importante nella storia del mondo è l'anno 1204 e la Quarta Crociata. Poiché l'intrecciarsi delle culture in Medio Oriente è iniziato dopo la Prima Crociata, dopo la conquista latina di Costantinopoli, gli occidentali sono diventati sempre più presenti nei territori bizantini dal punto di vista militare, politico, ma anche culturale, sia nella Grecia continentale che nel Mediterraneo. Pertanto, non sorprende che i benedettini erano presenti a Creta e Cipro, così come altrove.

L'ordine benedettino ha svolto anche un ruolo importante nella cristianizzazione latina delle terre serbe, in particolare sul litorale, e un ruolo ancora più significativo tra gli altri popoli slavi del sud, principalmente i croati. Nelle terre serbe del Medioevo, c'erano benedettini alle Bocche di Cattaro, principalmente a Cattaro, ma anche a Bar, Budva e in altre parti del litorale, e naturalmente a Dubrovnik. Nella Repubblica di San Biagio esistevano monasteri per i monachi benedettini di entrambi i sessi. Tuttavia, sebbene si abbiano solo dati sporadici su molti monasteri, è chiaro che le loro attività erano presenti nel Medioevo e nelle terre serbe. Personaggi come l'abate Djordje Pelinovic mostrano legami vivi con la Serbia stessa, e i benedettini hanno erano presenti nelle città costiere serbe in parallelo con la traduzione del Servizio a San Benedetto, cioè in parallelo con la traduzione / trascrizione della sua Vita in serbo-slavo in circoli ortodossi. Pertanto, il culto di San Benedetto era presente tra la maggioranza ortodossa della Serbia medievale, sia indirettamente sia attraverso le azioni dei suoi seguaci negli ambienti cattolici romani della costa serba.

РЕЗЮМЕ

Бенедикт Нурсийский – не является одним из самых уважаемых святых в православном мире, то есть на христианском Востоке. Дело в том, что его культ гораздо более распространён в западном христианском полушарии, и он, как основатель монашества в латинском мире, оставил гораздо более глубокий след в этой части христианского сообщества.

Однако, как показывают исследования, святой Бенедикт не был неизвестен на Востоке. Его Житие, обширное либо краткое (Пролог, Синаксарь), нашло своё место в богослужебной литературе средневековья у православных народов, прежде всего в самой Византии. Святой Бенедикт и его культ, представленные в литургических и других церковных текстах, являются показателем очень специфического смешения культур, проникновения религиозных влияний, а также духовного присутствия одного западного святого в восточной (православной) агиографии и богослужебной практике. Поскольку Служба святому Бенедикту, а затем его Правила и Житие переводились на греческий, русско-славянский, сербско-славянский, армянский и другие языки в течение целого тысячелетия после его смерти и канонизации, поклонение его культу должно было иметь давнюю традицию.

Произведение папы Григория Великого, вторая книга Проповедей/Диалогов, то есть Житие Святого Бенедикта, является скорее агиографическим текстом, чем историческим источником. Намерение писателя состояло в том, чтобы представить нурсийского монаха святым и приписать ему важнейшие христианские добродетели. Такой взгляд на культ Бенедикта был передан восточному миру. Когда читают службы итало-грека Нила Россанского или Иосифа Гимнографа, можно увидеть идею Бенедикта как основателя западного монашества, но также человека, проникнутого многочисленными христианскими добродетелями, вся жизнь и деятельность которого служили на радость его родному региону Италии, но также и всего христианского мира. С переводом Службы Иосифа Гимнографа на сербско-славянский язык, Бенедикт Нурсийский сделал большой шаг в minei и другие богослужебные книги сербского средневековья. Также русско-славянские рукописи приносят новые данные о культе святого Бенедикта. Образцы, с которых они были переписаны, показывают различные влияния, а также следы переводов как с греческого, так и с латинского языков. Именно анализ рукописей, то есть языков, на которых были написаны эти

писания, приводит к выводам о постоянном смешении влияний Востока и Запада, что отчётливо прослеживается как в сербской традиции, так и среди русских. Не надо забывать тот факт, что единственный сохранившийся средневековый портрет святого Бенедикта находится в Великом Новгороде, что само по себе ясно показывает, что этот святой с Запада был хорошо известен в областях, где восточное христианство и латинское влияние соприкоснулись и дали очень интересные результаты. Итак, несмотря на то, что он не был особенно известен и не был одним из самых уважаемых святых Восточной церкви, Бенедикт Нурсийский имел своё положение в литургических и других церковных делах. Празднование Бенедикта не было на уровне некоторых гораздо более известных святых, но это тоже не было диковинкой. Это было, прежде всего, свидетельством переплетения влияний Востока и Запада на оба христианских полушария Средневековья.

Вероятно, наиболее значительным отражением этого культа является доселе неизвестный широкой научной общественности сербско-славянский перевод Жития святого Бенедикта с греческого языка, то есть сербско-славянский перевод Римского патерика, созданный в первой половине XV века, который является частью рукописной сокровищницы монастыря Високи Дечани.

Культурно-исторические и политические обстоятельства во времена деспота Стефана, когда была написана эта сербско-славянская рукопись, сами по себе навязывали необходимость именно тогда переписать рукописную книгу религиозно-моралистического содержания, посвящённую западным святым отцам того времени, и не следует исключать возможность того, что она могла быть даже переведена снова, как это было в случае с писаниями греческого летописца Иоанна Зонары. Возможно, эта книга была переписана или переведена по приказу Стефана Лазаревича, который под влиянием гуманизма из западных стран хотел укрепить связи с древней Римской империей, переписав произведения Папы Григория Двоеслова во время активной работы Ресавской школы и активной деятельности Константина Философа и его учеников. На данный момент сложно сказать, был ли текст Жития переписан с более старого сербско-славянского образца, или речь идёт о ветви некоторой из редакций переводов, но в будущем этому вопросу стоит уделить внимание и тем самым обогатить предыдущие знания о результатах работы авторов Ресавской школы.

Анализ правописания и языка в тексте Жития святого Бенедикта свидетельствует об очень хорошем знании литературной нормы сербско-славянского языка. Фонологический образ языка писцов и редкие отклонения от литературной нормы на морфологическом уровне говорят в пользу того, что рукопись могла быть создана в монастыре Високи Дечани. Мы надеемся, что подготовленный текст Жития и сопутствующее исследование палеографических особенностей, правописания и языка текста Жития откроют некоторые новые перспективы и вопросы, касающиеся работы ресавских писцов / переводчиков в свете переплетения Востока и Запада.

Помимо рукописной традиции, синаксарных житий, прологов и служб, посвящённых Бенедикту Нурсийскому, не менее заметный след оставили его последователи, монахи бенедиктинского ордена. Этот орден присутствовал в Византии и других частях Леванта. Амальфитанский монастырь на Афоне является примером правил Бенедикта, вписывающихся в монашескую жизнь. Италия, которая долгое время нахо-

дилась под духовным и культурным влиянием Греции, особенно её южные части, выделялась своими связями с бенедиктинцами. Их образ жизни, без сомнения, был наиболее близок к жизни монахов и монахинь, соблюдающих правила святого Василия Великого.

О других бенедиктинских монастырях в Византии, кроме Амальфитанского монастыря на Святой Горе, известно немного. Были они в Константинополе, где некоторые дожили до падения Византии. Первый крестовый поход также представляет собой своего рода смесь взаимных культурных влияний, в которой бенедиктинцы также нашли своё место. Их монастыри находились в Иерусалиме, но также и по всей Святой Земле. Монахи и монахини этого ордена просуществовали до XII или XIII века. Хотя об их жизни известно немного, они являются очень ценным свидетельством присутствия бенедиктинцев в восточно-христианских и мусульманских культурных кругах.

Ещё одна важная дата в мировой истории – 1204 год и Четвёртый крестовый поход. По мере того как, началось смешение культур на Ближнем Востоке после Первого крестового похода, после латинского завоевания Константинополя, жители Запада стали всё более и более присутствовать в военном, политическом, но также и в культурном отношении на византийских территориях, как в континентальной Греции, так и в Средиземноморье. Поэтому нет ничего необычного в том, что бенедиктинцы были на Крите и Кипре, а также в других местах. Бенедиктинский орден также сыграл важную роль в латинской христианизации сербских земель, особенно на Приморье, и ещё более значительную роль среди других южнославянских народов, в первую очередь хорватов. На сербских землях средневековья бенедиктинцы жили в Боке, в основном в Которе, но также в Баре, Будве и других частях Приморья и, конечно, в Дубровнике. В республике Святого Власия были монастыри бенедиктинского монашества обоих полов. Однако, хотя о многих монастырях имеются лишь единичные данные, ясно то, что их деятельность существовала в средние века и на сербских землях. Такие личности, как аббат Георгий Пелинович, показывают живые связи с самой Сербией, а бенедиктинцы вели деятельность в сербских прибрежных городах параллельно с переводом службы святому Бенедикту, то есть параллельно с переводом/переписыванием его жития на сербско-славянский язык в православной среде. Таким образом, культ святого Бенедикта присутствовал среди православного большинства средневековой Сербии как косвенно, так и через действия его последователей в римско-католической среде сербского побережья.

ABSTRACT

Benedict of Nursia is not one of the most respectable saints in the Orthodox world, i.e., in the Cristian East. His cult is far more present in the western Christian hemisphere, and as a founder of monasticism in the Latin world, he left a much deeper mark on that part of the Christian community.

Nevertheless, research shows that Saint Benedict was not unknown in the East. His Hagiography, whether extensive or short (be it a prologue or synaxarion), has found its place in the medieval liturgical literature among the Orthodox peoples, primarily in Byzantium itself. Saint Benedict and his cult, portrayed through liturgical and other church writings, indicate a very specific blend of cultures, permeation of religious influences, as well as the spiritual presence of a western saint in the east (Orthodox) hagiography and liturgical practice. Seeing how the Service to St. Benedict, the Rule, and Hagiography were being transcribed into Greek, Russian-Slavic, Serbo-Slavic, Armenian and other languages for a whole millennium after his death and canonization, it is not surprising that the worship of his cult had a long tradition.

The work of Pope Gregory the Great, *Dialogues*, Book Two, i.e., Saint Benedict's biography is more hagiographic than historical. He intended to present the Nursian monk as a saint, attributing him the most important Christian virtues. This portrayal of Benedict's cult spread to the eastern world as well. When one reads the services of the Italian-Greek Nil Rosanski or Joseph the Hymnographer, one can get a glimpse of Benedict as the founder of Western monasticism, but also of a man imbued with numerous Christian virtues, a man whose entire life and work served the joy of his native Italy, but also the entire Christian world. Joseph's translation of the Service into Serbo-Slavic enabled Benedict of Nursia to become a significant part of the service, as well as other liturgical medieval Serbian books. Also, Russian-Slavic manuscripts provide new information about St. Benedict's cult. The templates from which they were transcribed show various influences, as well as traces of translations from both Greek and Latin. Precisely the analysis of the manuscripts, i.e., the languages in which these scriptures were written, leads to conclusions about the constant mixing of the influences of the East and the West, seen both in the Serbian and Russian traditions. We should not disregard that the only preserved medieval portrait of St. Benedict is located in Veliky Novgorod, which in itself clearly shows that this western saint was well known in areas where Eastern Christianity and Latin influences mixed and created some very

interesting results. Therefore, despite him not being well known, or even the most venerated of saints in the Eastern church, Benedict of Nursia had a place in the liturgical and other church writings. He was not nearly as venerated as some other better-known saints, but it was not uncommon either. This veneration was mostly a testimony to the intertwining of eastern and western influences on both Christian hemispheres during the Middle Ages.

Probably the most significant reflection of this cult is the Serbo-Slavic translation of Saint Benedict's Life from Greek, i.e., the Serbo-Slavic translation of the Roman patericon. It was written in the first half of the 15th century and is part of the manuscript treasury of the Visoki Dečani Monastery.

Cultural-historical and political circumstances during despot Stefan's rule imposed the need to rewrite a manuscript book of religious-moralistic content dedicated to the Western holy fathers of the time. And we should not exclude the possibility that it was perhaps even re-translated, as was the case with the writings of the Greek chronicler Joannes Zonaras. This book may have been transcribed or translated per the order of Stefan Lazarević. He was influenced by humanism from the Western countries and, in wanting to strengthen the ties with the ancient Roman Empire, ordered the copying of Pope Gregory's work. This was the time when the Resava School, Constantine the Philosopher, and his disciples had a strong influence. It is difficult to say with complete certainty whether the Hagiography was copied from an older Serbo-Slavic template or if it was one of the editions. Notwithstanding, this matter should be addressed in the future as it would enrich the present findings of Resava authors.

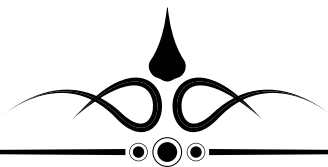
The analysis of orthography and language in Saint Benedict's Hagiography exemplifies an excellent literary norm of the Serbo-Slavic language. The phonological image of the scribe's language and the rare deviations from the literary usage on a morphological level suggest that the manuscript could have been written in Visoki Dečani. We hope that the prepared Hagiography and the accompanying study on the paleographic features, orthography, and language will shed new light on the intertwining of East and West, as well as raise new questions regarding the work of Resava scribes/translators.

Aside from the manuscript tradition, Synaxarion biographies, prologues, and services dedicated to Benedict of Nursia, his disciples, monks of the Benedictine order, also left an equally visible trace. Benedict's order was present in Byzantium and other parts of the Levant. The Amalfi Monastery on Athos is an example of Benedict's Rules aligning with Mount Athos's monastic life. Italy, which had long been under Greek spiritual and cultural influence, especially its southern parts, stood out in its ties with the Benedictines. Without a doubt, their way of life was closest to the one led by monks and nuns guided by the Rules of St. Basil the Great.

Except for the Amalfi Monastery on Sveta Gora, not much is known about other Benedictine monasteries in Byzantium. There were some in Constantinople that survived until the very fall of Byzantium. The First Crusade also represents a kind of amalgam of mutual cultural influences in which the Benedictines also found their place. They had monasteries in Jerusalem, but also throughout the Holy Land. Monks and nuns of this order survived until the 12th or 13th century. Although not much is known about their lives, they are a very valuable testimony to the Benedictine presence in the Eastern Christian and Muslim cultural circles.

Another important date in world history is the year 1204 and the Fourth Crusade. As the mixing of cultures in the Middle East began after the First Crusade, and the Latin conquest of Constantinople, Westerners started having a more military, political, and cultural influence in the Byzantine territories, be it continental Greece or the Mediterranean. Therefore, it is not at all surprising that the Benedictines were living in Crete and Cyprus, as well as in other places.

The Benedictine order also played an important role in the Latin Christianization of Serbian lands, especially on the Littoral. It had an even more significant role among other South Slavic peoples, especially Croats. In medieval Serbia, the Benedictines lived in Boka, mostly in Kotor, but also in Bar, Budva, and other parts of the Littoral, and of course in Dubrovnik. In the Republic of Saint Blaise, there were monasteries for Benedictine monasticism of both sexes. Despite the sporadic data, it is clear that monastery activities were present during the Middle Ages in Serbian lands as well. Important persons such as Abbot Đorđe Pelinović show living ties with Serbia itself. Moreover, the Benedictines worked in Serbian coastal towns at the same time when St. Benedict's Service was being translated/transcribed in Orthodox circles, i.e., his Hagiography into Serbo-Slavic. Thus, the cult of St. Benedict was present among the Orthodox majority of medieval Serbia, both indirectly and through the actions of his followers in the Roman Catholic areas of the Serbian coast.

ПРИЛОГ

ФОТОГРАФИЈЕ РУКОПИСА ЖИТИЈА СВЕТОГ БЕНЕДИКТА

(Дечани 102, Патерик римски, 55а–102а, Београд,
Народна библиотека Србије, 1415–1425)

нѣище юнѣсын прѣстѣнѣ тѣломъ
нѣже сладо стѣпникъ съдѣлѣти мо
жаше, колю въ згноушася. нѣро
ченѣако съхоу пракоу съмирѣ
сѣ въ тѣмѣи кѣмѣи даше, нѣже
похподкниці въ звѣздѣ, ѿноу
реіе страны кѣрмѣицѣи странѣ
въ іа. Свободни хѣе кнѣианіи
оучению прѣданѣ въ кѣ. нѣ въ іа
мнѣи гѣи приходни прѣди пѣи нѣи
стѣи сѣи моури кѣ. ѿноу юже
положению оу въ оу чениіе мѣи хѣи
блѣгосѣи нѣи мѣи по мѣи сло мѣи сѣи въ
звѣди. іако да не нѣи мѣи въ не
зѣи гланыи бѣи гѣи ѿноу дѣи въ падеѣ.
въ зѣи не на кнѣи въ оу бѣи не мѣи не оу
оу чениіе. ѿста въ лѣи же дѣи мѣи ѿта
своіаи мѣи іа. Едино мѣи бѣи оу го
ди тѣи въ жѣи въ, сѣи по мнѣи нѣи
сѣи аго жниіа ѿбѣи въ въ зѣи любви.
ѿстоу пноу бѣи ѿтѣи нѣи жѣи на гонѣи
зѣи іа. въ дѣи, іако не въ дѣи.
нѣи прѣи мѣи оу дѣи іако сѣи мѣи оу дѣи:
Сего чѣи на го ѿта іа же по въ зѣи не пра
виіа, іа въ оу бѣи по лѣи тѣи іа гѣи ма
ѿи ма не въ нѣи дѣи. нѣи іа же слыша

ѡче ты рече слово то ученикъ ѡповѣ
 доущимъ, старейшоу. конеша и
 на глаголю бо гоговѣи на гозѣ слово мѣждѣ
 нже то паспѣириною ѡбласти прѣе.
 н в алентинѣ нже мнѣзѣ мнѣзѣ
 ты юже владѣиранѣи блгоуьстникѣ
 ѡбытѣкъ ѡправльшаго .

сумладе іаже, нже то дружини
 попомъ по прѣтѣию прѣтѣи моу
 паспѣвовавшоу. ѡнораста, нже
 ннѣкѣи ннѣго вьннѣнже прѣвѣи
 ннѣвѣи на стоищаго. — Сѣ ѡуко
 мнѣзѣи вь добротѣи хь вьсѣа
 вьнѣи вьнѣднѣи. іако юже
 ѡспѣвѣи ннѣи сѣоу сѣи сѣи,
 феланѣи сѣоу годно прѣи ннѣи
 вьдѣи, вьселитѣ сѣ вь поустѣи ннѣи...
 того же ннѣи ннѣи іаже ннѣи гозѣ слово
 то спѣвѣи ннѣи. Еднѣи сѣи
 ннѣи сѣи сѣи сѣи сѣи сѣи сѣи.
 вьнѣи гѣи ннѣи сѣи сѣи сѣи сѣи
 ннѣи сѣи сѣи ннѣи сѣи сѣи сѣи.
 мнѣзѣи блгоуьстникѣи ннѣи сѣи
 ннѣи сѣи сѣи сѣи сѣи сѣи сѣи
 прѣвѣи ннѣи, тѣи прѣи ннѣи
 вь сѣи сѣи сѣи сѣи сѣи сѣи.

прѣрѣннаа оубо прѣннаа мѣшнаго
сего ѿца не единого а ни тѣлница
сѣе ѿ не ступиши ни цоу ѿдалѣ
чѣти воуши жѣнь въ заимъ рѣшего
проси . неже възмши , врьхоу
прапезы просто и іако прилоути се
положи . ѿ добронѣна вѣстниіа
бѣса врьжеи разкнсе . и на дѣ
чѣсти ѿбрътѣ се раздѣлѣно .
възвращыши се оубо сѣго ни тѣ
лница и ѿбрътѣши тѣло на дѣчѣсти
разкнсе . зѣлаи о нѣтъ плакати .
іако въ заимъ възѣтыи не съсѣу разкн
зрѣше . вѣнедиіа же спѣшнѣ
иши въ тѣи оутѣдннсе въ негасвою
питателница оу плачѣи оу кнѣдѣ .
болѣзни и слѣзѣи съспѣра въ
възѣсе оубо ѿбѣчѣсти разкнѣ
чѣсти , себѣ съслѣзами іако бѣ
амлѣвоу проспѣрѣтѣ . и жѣи ѿ
мѣвъ въ ставѣ . ели зѣсе съсѣ
цѣи . о зрѣте , іако ни слѣда
пани разкнѣи ѿбрътѣи .
а кѣ же и питателница оу свою оутѣ
ши тѣлнми же и на іако за тѣлнми
словесы поучи въ неже не печаловаши

[illegible]

лаісконьреісше дѡмъ . нже, мѣ, ста
нищѣ къ далнѡрнмсагаго града де
вннмже мнѡжѣ спво владѣнн
цатнѡбыче . ѡннегоже дола
водноіемножѣ ствовннх оуднща
рѣчн аа нспнѣ . рѣннегда же
ндѣше бѣжнѣмъ, мннхъ нѣсы
рѡманьн менемъ по ндоуцавн дѣ
нвннмже мѣ спондепѣ оувѣкѣ
нжеланіе ег оразѣмѣ вѣ, та нпоу
оувовѣсе вѣсѣхранн . помощѣ
нпоспѣшьсѣво по дѣемѣ вннѣ
попѣбѣ прошаще . ѡдѣавѣего
нвннпоуѣснѣнѡбразѣ . нелнсо
поснаѣ слѡужаше емѣ вѣтелеснн
попѣбѣ . бѣомѣ дрынѣсѣмѣ оу
напомѣмѣ спѣ вѣтеснѣннше
крѣпѣсѣсѣзатѣворн . нвѣтре
лѣпѣсѣразѣсѣрѡманамннхѣ,
уавѣсѣвсѣуѣснѣнѣкѣ долѣбѣ .
пѣже рѡманьн едѣлѣчѣкѣ мона
стырн по правнломѣ аде ѡдопа
ѡцажнвѣше . нѣкѣлѣчѣспнѣ
пѣсѣво нго ѡцавн дѣннѣ оуѣсѣрада
ше вѣчасѣ ѡбѣдннн . нѣкѣ оуѣ
ннѣнѣснѣнн . бѣжнѣоуавѣсѣоу

венедині спочула бѣ приношаще .
 ѿ монастыра же рѣману въ хонѣ бѣ
 съводѣнь въ прѣобнаго вѣрѣ .
 занеже въ кѣсѣтѣ и въ прѣвѣи бѣ гѣ бѣ .
 нѣ ѿ того же бѣ гадѣль зѣ оу же мѣ
 рѣманъ нѣ зѣ шапнѣ мѣ ѿ бѣ ѣ .
 наннѣ же нѣ малѣ звонѣцѣ привеза .
 тѣ мѣ по кѣсѣтѣ мѣ оу сѣ оу нѣ при хо
 жѣнѣ , нѣ хлѣба по дѣнѣ . нѣ нѣ
 прѣвѣднѣхъ вѣрѣ и добродѣтели
 на вѣтѣ нѣ нѣ же нѣ завистнѣ нѣ
 бѣтѣ . рѣману оу бѣ , раднѣю
 ко вѣнаго сѣ прѣвѣлнѣ дѣ оу сѣ оу
 тѣ нѣ сѣ прѣвѣлнѣ сѣ . венедині
 спочу же тѣ нѣ мѣ завнѣдѣше .
 по прѣвѣ нѣ раднѣ сѣ оу дѣ оу сѣ
 нѣ сѣ бѣ оу бѣ лѣ годѣ рѣнѣ вѣнаго прѣвѣ .
 хѣ оу бѣ оу нѣ прѣвѣ оу нѣ нѣ
 малѣ оу сѣ оу прѣвѣ сѣ . вѣнѣднѣ
 ѿднѣ вѣнѣ по ѿ бѣ чѣ оу рѣманъ
 хлѣбѣ сѣ рѣннѣ оу же прѣвѣ оу мѣ
 дѣ сѣ , крагѣ дѣ шѣ нѣ вѣрѣ
 кѣ мѣ нѣ нѣ сѣ рѣ оу шѣ звонѣцѣ .
 чѣ нѣ нѣ нѣ рѣманъ , по вѣ оу
 шѣ нѣ по вѣ зѣ оу мѣ шѣ нѣ нѣ , нѣ
 ѿ спочу нѣ кѣ оу нѣ оу нѣ оу нѣ сѣ :

«хлѣба»

Егдаже кѣго колн все снамынѣ . рѣ
мана оубо ѿпроуднѣго люкъ зна
ѿного слоуженїа ѿпокоини .
блженнаго же ѿца в еднѣиша
жнїи . сѣвонаползоу мнѣ гымъ
показати . не ѿстакль на мноз
поспудѣи . и рни се ежешѣмъ
блнстающоу ююдесѣ бжтвмоу
блн . нѣ того насѣбѣицѣ
положи . іако да сїа іе всѣмъ соущи
къ домоубжїи . презвнтероче
нїкоимоу дали не жнвоущоу ѿпе
цїи рнвнїи . не прїи на мѣстннѣ
мль вѣтвоваше в еднѣишѣ . ѿго
тованїе себѣ . ѿбылн снѣден
сѣтворшоу сѣи пасхы празннѣ .
въвнѣдѣннѣ . іако нн сѣбнглн .
сѣи прїи презвнтерѣ крашнѣ оумно
женїе себѣ . готовнн . рабѣ
мои в еднѣишѣ въ ѿнон пецїи
заюже ісхмнѣ . любве гладема
нз не мага іе . на еакїе въшавъ
къ самыи празныи . к пасхы . сн
мы же себѣ сѣтворнлѣ . бѣ крашнн
въ пецїи роуноу . не бѣ . іако глагола
въ горѣ . кѣспрїи . нн . нн въ попоу .

[illegible]

иши на а в а ш а г о с е с м х б с а к е з в т
 ш и с ы ш в о р и . т о л и с о ж е н е с о у ш е
 н и е п л ь с и с о н а п а д е н а с т о г о п о м р а
 т н а с о п ш и щ а о х о ж е н и н , т а к о
 в о ж е н и с о т а ж е п р п o б c o m x b b .
 Ж е н о у б o n t c o ю ю ж е б t k n b c o г д а
 к н д t k l b k m i r b b b r m e ю н о с т и н е с o
 к е с t p n n y n н у i n n y n t m o y a b .
 Р i o б л о у д н ы н k t c b b b o б р а з н ы
 о у м н ы м а o y n m a п р а в е н а с o п r k c a
 т o л и с o ж е b b n e п л ь t h c i s o e p a j e
 ж e n i e c b p o t n i k n y n b b t e j e , т а к о
 в м а л t k n e п o i c o l b a n n c e n m o y
 o d i c e k n a c o y n n i a . н в м и р ь п a c y
 b b z b p a t n i n n e . н b b j i a c n e n a a
 к a t t b t o g o o i c p l a y n n , п o b t b d n
 т e l a n a c t p n n o i e a a . д o k p ы м б o
 и ц k л o m x d p ы n o m i n c l c c e b e o y p a
 k n b b , в p a j i a k o в a p c t b a n p r k n e k t e
 k b z p t b k b o o y n m a c k o n m a , i c o p r i
 k i a j e n i p r b n i a m n c a j b c t b o b a n z b
 c e b e b n d k b b , н c b b a t k i c b r n z b
 n a g a c e b e k b c o n p r k n a a n t p r k o k
 n a a o c t p b i n i a a j e l a k b b r b j e .
 и n a m n c a b c y a c y b b n n x b b b a l a c e c
 i n p r a l e , k c e t k l o c k o n k p b b m n

Окляв а е м о з р е . и до к л я прѣ трѣ
нѣ въ ю ж е ш н н х ъ б о л г з н н . и з в а
в л я ж е с е ч а с о в а г о с ѣ м р ы т о м о с н а д ѣ
п о м ы с л а , б а в е л м ѣ прѣ к ѣ б ѣ л о
д а р е . и ѿ т о л н и р о ч е н ѣ в ѣ с е м ѣ ж н
к о ш а е г о к р ѣ м е н ы , н а н ѣ в ѣ в ѣ р а з ѣ
т ѣ н ы і а в л и н с е е м ѣ б ѣ к с ѣ б л о у д н ы
н н с а к о ж е т о м о у с п о у ж н н и д р ѣ з н ѣ .
і а с о ж е с а м ѣ н ж е в ѣ н с і о у ш е н н х ѣ
н е п о в ѣ д н м ы н ѿ ѣ с к о н м ѣ п о т о
п о в ѣ д а д ѣ ч е н н с ѿ . м н ѣ з ы о у б ѣ
м н р а к р а с н а д ѣ с п а в л ы ш е , і с к н н м ѣ
п р и х о ж а х ѣ с ѣ з д а н і а р а д ѣ о в н а д ѣ .
н о у т н м н ѣ б ѣ х о у ѿ н н о , м о у ж ь с т ѣ
к н ѣ л о у і с а в е с т ѣ і а р а з ѣ н у н ы м ѣ
с ѣ п р о т н в л а д н н с е с н а д ѣ . ѿ н о у ж е
м ѿ ѿ с е ѿ о у т н м н н с м ы . л е в і ш ы
ѿ , і е , л ѣ ш ѣ в ѣ з р а с т а н а с л о у
ж е н і е в ѣ р о у ч а н н . ѿ п ѣ д е с ѣ т а г о ж е
л ѣ т а , х р а н н т е л ѣ ж ѣ с ѣ о у д ѣ к ы с н .
ѿ н ж е н н і а р е ч е н а г о м н с ѣ к т е л е с н ѣ
ѿ о м о н ѣ к о н п о з н а н і е м н ѣ в с і а в а і е
н ѣ м л ю с е , с ѣ м н ѣ і а в л і е н ѣ н ш і
с і с а з а т н : г р і г о р і е . і а к ѣ н е т р е
в с ѣ м ѣ н ѣ . і а с о в ѣ о н о с т н н л ѣ с ѣ
т е л е с н о і a д ѣ ж е н і е н ѣ в а з ѣ р ѣ н і е

оугобзеньоути телстива плзподаше
іако ѿ сего слышашахъ быти въ кѣмъ
иже ѿ нѣдоуноу юном оу слоу ру
кѣ бжемо наспырь не даде ѿ пеще
ры иже въ стѣ ѿца ведикта
въ нѣмъ тамо шнѣе дружны
оумрътъ на сподатель . въ доубъ
тамо соуца браіа бѣнн оушнѣ
къ блженному оу пришыше , мѣхъ
его іако да бѣдетъ нѣмъ въ боу
на спавніи іако спырь . ѿ нѣже
іеже нѣдѣтъ спва съ въ зрастѣ
шнѣ нѣмъ въ го подражае тамо нѣ смъ
реніе ѿ спавніи нѣхъ . іако
во нѣтъ мѣннѣ ѿ пресе . грѣшнѣ
себѣ блн и нѣдоу . прнреіхъ нѣ
іако мо нѣ правнѣ саула сѣюша нѣ ра
въ каши . по бѣ же нѣ быхъ
ѿмнѣ дова нѣ блн раіа полюбѣа , бѣнѣ
по нѣноу сѣпѣ блн нѣю . къ нѣгда же
блженному въ нѣоу ѿ бытѣ блн
къ дурноу храннтіи нѣ спырьскѣ
оустроитѣ . нѣ прѣцаіи нѣмъ
сконмъ во лѣмъ послѣ доваіи .
іако вѣдѣ сѣ прѣбнаго сѣта сѣтѣ
нѣ пасѣннѣ нѣ поіи нѣ сѣтѣ во нѣск

иже прѣтрѣпѣти не възможе, съко
ршоу спомоу знаменне жнзнь наше
аже оубо въспавъ оумашенѣмъ лице
и пысѣмъ помыслоу призвавъ братію
рѣкъни. да помлоуишъ въ узда
всехъ лнѣнѣхъ. пошпавъ мѣсѣа съво
рши въсхотѣште. не прѣжелн
рѣвъ аісокашии правомъ право
не съгласоуѣ; и дѣте по оубычаю
вашемоу ѡца себѣ поицише.
азъ бо свамни ети немоу. тогда
съвсацѣмъ оусрѣдіемъ стыннамъ
сподостиже, и дѣже прѣвѣе жи
въше. иже не значела емоу любви
моу безмалъ вѣлобѣае. и ѡнъ же на
высоіе съживоущаго и на смѣренна
призирающаго ба единаго съблюдае.
и себѣ вънимае въ селеніе съ собою:
перъ: ѡмалѣ бгго глы въ нѣко не іакѣ бы
лми рѣпои. ушѣ бо ие не же въ селеніе
съ собою: грігоріе. по иліе оусты
съмѣхъ юже съ собою. брашнію едино
доушнѣи же и едино доушнѣе не ѡ
брънѣ. и ѡнъ же и еликаго да
соуше. и не поудеще себѣ въ хвѣмъ
реніи поуходити. многаши же ѡ

своѣмъ перадеши сеи нѣмъ зрѣ, мѣрдо
 вааше онѣхъ. нѣмъ съмапрапнѣ
 нѣмъ пѣтнѣ тыааше. кѣмъ нѣгдаже
 на кѣмъ дѣнь ѡтѣмъ нѣмъ правленіи нѣмъ
 жааше. зрѣше же себѣ ѡнѣ же кѣ
 бѣмъ въсхожденіи ѡнѣмъ жаема.
 мѣмъ нѣмъ нѣмъ себѣ ѡнѣмъ ставлѣше,
 ѡнѣмъ хѣмъ нѣмъ бѣмъ пѣше. Елма
 мѣмъ нѣмъ нѣмъ нѣмъ помыслѣмъ
 побны, въ нѣмъ нѣмъ нѣмъ ѡнѣмъ
 дѣмъ нѣмъ бѣмъ. нѣмъ ѡнѣмъ бѣмъ,
 съмъ ѡнѣмъ бѣмъ. нѣмъ бѣмъ
 нѣмъ мѣмъ пѣмъ, въ нѣмъ ѡнѣмъ
 мѣмъ бѣмъ. нѣмъ ѡнѣмъ бѣмъ
 себѣмъ бѣмъ. нѣмъ въ нѣмъ
 дѣмъ нѣмъ ѡнѣмъ. нѣмъ ѡнѣмъ
 стѣмъ нѣмъ пѣмъ. нѣмъ нѣмъ
 ѡнѣмъ мѣмъ нѣмъ пѣмъ пѣмъ
 свѣмъ нѣмъ пѣмъ. нѣмъ зрѣше рѣ
 нѣмъ нѣмъ, себѣмъ нѣмъ пѣмъ.
 нѣмъ нѣмъ нѣмъ пѣмъ нѣмъ
 бѣмъ нѣмъ пѣмъ. нѣмъ нѣмъ
 ѡнѣмъ нѣмъ себѣмъ пѣмъ. колнѣ
 нѣмъ нѣмъ ѡнѣмъ нѣмъ нѣмъ
 хѣмъ бѣмъ. нѣмъ нѣмъ ѡнѣмъ, нѣмъ
 въ себѣмъ въ нѣмъ. Сего нѣмъ

оумныма оумна ѿ ннго просвѣщенъ
 бывъ, въ сухыщѣмъ бы въ ннѣ пленн.
 ннѣмъ себѣ, нн прѣкъ шесѣ себѣ.
 Обоу бо въ себѣ въ зрѣтншесѣ.
 Онъ оубо ѿ лоука авыхъ дѣлъ заблѣ
 женїа въ спомоу все, въ своѣ срцѣ
 събра себѣ. Сѣ же агглоу вѣнѣ
 ннѣ въ ннѣ сплѣнн бывъ, въ се въ
 зрѣтншесѣ въ ннѣ познаннѣ ннѣ сплѣнн
 прѣобщенїа прѣжѣ бѣше. прѣ
 парѣ ннѣ оубо бѣмъ ѿ цѣвѣ неднѣстѣ,
 въ прѣвѣтѣ безмѣлѣ вѣнѣ ннѣ дннѣ оу бра
 знѣтѣ ннѣ сплѣнн, пожнншесѣ собою.
 ѿ вѣтѣ ѿ соѣгласѣ себѣ въ помыслѣ бѣго
 лѣтѣ ннѣ ѿ крѣмлѣ ннѣ съблюде.
 Слнщнѣ бо то говнѣтѣ ннѣ авѣлнхъ въ
 навѣсѣ ѿтѣ въ сухыщѣ, себѣ, снрѣ
 по собою ѿ ставн : — пѣрь. ѿ вѣрѣ землѣ
 сѣ же глѣшн. ннѣ рошоу ѿ вѣщнѣтн
 хѣ со ра ннѣ дннѣ тоу въ рѣхѣ ннѣ
 брашнѣ ѿ ставн ннѣ же попеченнѣ
 въспрнѣтѣ : — грѣгоу. ѿ со же азъ
 пѣтрѣ ннѣ щѣю. съедннншесѣ
 сѣ дннѣ доушно ѿ ннѣ метѣ жннцн
 на свою пагоубѣ, прѣвѣтѣ ннѣ амнога
 по прѣвѣтѣ въ ннѣ прѣноснн злѣхъ

прѣисловіе . паче же аще бо^{не}удеть
мѣсто оутѣшеніе . аще събла^нху
тсе въ нѣмалѣмъ ѡбрѣтн се бла
зѣмъ . Елима нѣтъ же вса утѣсѣ
плоды ѡт роудантѣсь оупованемъ,
непользносѣяннтелство . ѡбаче
сѣлоу хантсе бывати повнгомъ же
н по тово възлы нне исправленъ
нравъ нмѣщихъ . дѣланіе много
нѣ оубо празнь ѡбрѣтаются .
келіе оубо аще нже нце стрѣпѣтъ
живѣщен, бгови възмогѣ оупрне
стн плблхѣнн . бажени н оубо
ѡнъ мѣужъ чесо рѣсь нми хопѣ
ше жити . въ нѣгда вѣсть ѡнѣ бѣди
нодоушного нещнхъ нго зрѣше .
разлихнѣ оубо сътвораютсе нѣсаа
выправедныхъ дѣшъ . іаже не възъ
можно іема лѣуаніемъ нмѣощи .
Егда бо видѣть свой трудоу безъ
прнбытху нн не оупсѣшное ,
надрѣгонмѣстн прѣвнѣтають,
въ нѣм же плодотн стн възмогѣ .
іако н истиннѣ проповѣднн сѣ
іаже ѡрѣшн нн се желааше іа сѣхѣ
быти . рѣсь нмѣ бо нже житнхѣ

иже оумрѣти при быти кѣ . иже
 повнги страннѣмъ не ты смотѣ
 прѣти рѣпѣмъ , и нѣмъ сѣтрѣ
 иѣти на оучивъ : **В**ѣдамасцѣ
 иногда гонении по нѣмъ , іако да въ
 зможѣ избѣжати , спѣхъ нѣю же
 и сошницѣмъ възвѣсѣ . и себѣ о тѣмъ
 ни звѣстити повелѣ . и не глѣмъ
 блженномъ павлѣ смръти бо іако .
 иже себѣ заюже кѣ іѹхѣ , любве
 мнѣ ствѣ оупрѣдѣ . иако да же
 оубѣѣ въ дамасцѣ , не зѣло себѣ
 плѣносѣща зрѣше . ѿ нѣмъ же проче
 нѣмъ новѣмъ ии прѣвѣтѣмъ въ дрѣ
 вымъ спѣхъ , въ нѣхъ же плодѣмъ
 сѣе оумножающе сѣсѣдѣланнѣмъ
 мнозѣмъ хвѣнѣмъ . іако ѿбо
 и зредѣмъ повннѣмъ о хѣ , не прѣ
 пѣше въ нѣмъ прѣзѣмъ дамаско
 вѣ прѣбывати . иако да глѣмъ прѣ
 възвѣсѣ , въ нѣмъ же врага побѣди .
 тѣмъ же и бѣгомъ дрѣмъ ѿ ѣмъ неди
 кѣмъ . аще ѿ сѣрѣмъ новѣмъ ии
 глѣмъ , скорѣмъ разѣумѣши .
 іако да въ нѣмъ многѣмъ разѣумѣ
 остави хвѣнѣмъ . ии на кражѣмъ

[illegible]

[illegible]

прѣбѣ. третїи же днь на дїаволїи
обыти възвраще, сїкуша тїе
въ вѣмѣхъ выначѣ. ѿць же его
вндѣ въ его ѿбѣ сабѣныїа повѣже на
паисїи събѣжнїю члвкоу пришь повѣ
да емѣ іаже ѿбратѣ. стын же
рече съ немѣ, азъ пришь собою непра
кляю его. пришьшоу оубо ѣмоу
въ ѿбытѣль. и въ оуставленїи
ѣа въ нѣгѣ съвршїе се ѿломно
нѣнїе, и себе брашїа на млткѣ
даше колѣна прїклонше, вндѣ
стын, и сеюмоша нѣсын моу рнн
вндѣ ѿ немѣ (а се оуризын браша
ѿного иже на млтвѣ пожатїи не
могѣщаго, вѣбѣаше въ нѣнъ црїсвѣ.
тогда стын на стоищомѣ ѿбытѣль
ѿнонѣ помїїа поумїе, и макроу
рабѣ бѣжнїю въ таїнѣ рѣ. не зрїтели
їстоїе иже мнѣхъ сего въ нѣ црїсвѣ
вѣбѣїеи; ѿнн же ѿвѣща вше рѣше,
и нѣ ѿѣ. іеъ нн же стын рѣ. помїїа
їако да нѣ оу зрїте нѣ моу жѣ стѣмнн
послѣдоуїе. и іако мѣнше сѣдѣднн,
маверѣмнн вндѣ. помїїа же то
монастыра ѿць вндѣтїи не въ зможе.

ѡнъ зышѣи по поцѣмъ мѣстоу юнго .

67

въ прѣидоу щѣи же днѣ сѣкончавшисѣ
мѣстоу , бжѣи члѣсъ изышѣи изъ црѣкѣ
въ нѣстоищамъ ннхъ ѡбръте . и того ,
раднѣ слѣпо ты сѣрца его съ жѣломъ
бытъ . и же ѡ того днѣ скободнѣ
ѡ сѣдѣра же цага и разлѣнннѣа бѣ
совсѣаго . и проучѣнѣа мѣстоу
оу сѣрднѣо сѣбра тѣею до сѣврѣшеннѣа
прѣбываше . нѣкѣстоу врагоу ,
ѡномъ брапоу прѣсноу іисѣсмѣви ,
іако ѡстѣго іакоу жѣзла бѣи нѣбѣишѣ .
Пречѣннѣоу бо монахѣ ты рѣи и хужѣна по
мѣстоу въ стаки и жѣ въ стѣи ѡцѣ
венѣднѣи , прѣе ѡнѣ прѣвыше
грѣсѣи къ хѣспрьмннѣи . и зѣло
кѣишѣ брапѣамъ прѣдновѣи оу сѣ
роднѣи въ постои и водноу ю въ зѣ
мѣи по тѣрѣ . прѣходѣи на стрѣ
мнѣи нѣсѣры бѣи . іако сѣстрахѣи
многѣ сѣходнѣи нѣи въ сѣходнѣи
погда сѣбра вшѣи и же въ прѣхѣ
ѡнѣхѣи монасѣи рѣи жѣи въ цѣи
мнѣи , іако рабоу бжѣи ю венѣднѣи
прѣидошѣи мѣи сѣи и глѣи . ѡнѣ
и тѣи , нѣоудѣи бо монахѣи по стрѣи
моу сѣры прѣхоженнѣи до постои

сходити, и вѣдоу поспѣхъ възы-
маети. поужаѣ бо и прѣселити не
монастырѣ. ꙗко да не нѣцѣ и ѿбра-
тѣ поплъзшесѣ въ нѣжнѣю въпадѣу
сѣмрѣ. и хже оутѣшителныи ми
словесы ꙗко азъ ꙗко ѿпоустити:

Вспомоуженошъ поѣсьсѣ бою юношоу
и нѣкоѣго плакы дѣи менѣ ѣмоуже
и прѣже помни ꙗко сѣтвори. въ
звѣдѣна ꙗко горы не оудобѣ прѣ
ходноу стрѣмни. и поувѣже
къ боумлини прѣбывъ. въставъ
ѿмѣткы и трѣнѣ камене възъ, ꙗко
мѣстѣ ѿраствѣнѣ ꙗко положити.
и вѣтъ мѣнѣ вѣдѣщѣ бы вѣнѣ до,
къ бою възвратити сѣнѣ.
Взоутрѣже прѣидоше къ нѣмоу
прѣрѣ ꙗко браѣ, прѣ ꙗко радѣ
къ дѣи прошенѣ. прѣ ꙗко нѣ
къ нѣмѣрѣ. възѣдѣ ꙗко ꙗко
брѣтъ. ꙗко нѣмѣ ѿбрѣще ꙗко трѣ
камене въше, роутъ роутъ ꙗко
и ꙗко мѣстѣ ꙗко ꙗко. сѣ ꙗко
ѣ вѣ сѣнѣ нѣ ꙗко ꙗко въ сѣ
горы въ дѣ ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко.
и прѣ ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко

Онѣ падши мѣ орудіи въ ѿзерцѣ.

66

Бже сътвориши, ѿ ннже шыше на
бжегы горы, ѿ бжегыше такогаго
ѿцѣри. на ннже мѣ спѣгы горы
безводной жеспоуытво, влады
нѣ сын нѣ аплы водныи въспѣдше.
сытвориши оуборѣ въ лнсы, а бже
водныи жеспоуыспѣгы. яже
ндо ннже бжегы проливанше,
спгоуыбореніе всега вѣгы по ісазѣюши.
водной жензкѣ шытво, ѿ горы
ннзше ісоушеніа влнше: —

Ногда паісымѣ ж нѣ сын, родѣ
оубогѣ оуіны. нншы же дхѣмѣ.
въ ѿбрашеніи по ісазѣ. ісѣ ѿ сше
ннмоуы вемѣ днѣ спрїнде. нго же
улысѣ бжегы оуерѣ по прнн. въ днѣ же
ѿднн по келѣ спѣкнѣ ісоуы ѿбра
шн днѣ ннѣмѣ жѣ спѣгоуы роудіе
бжегы спнѣкзѣ оуы прѣноуышн.
внѣ же ѿуныспнспн прѣноуышнхрѣ
спнѣмѣ бжегы. бжегы ісоуы змо
гоуы сѣдѣлншн вѣ спѣгоуы бжегы.
мѣ спѣгоуы ѿноуы же ѿуныспнспн
госпѣ іны прннѣ, вышн ісоуы
паісоуы роуы бжегы. вннгда же гоуы
іны прѣноуышнхрѣ ѿца по іса

рай се по слоушанню слою изъсѣцаи
желѣзномъ ѿрѣдѣ ѿ слоуца въ спору
глыбыноу рова въ паде. въ нем же
небѣ надѣжа ѿбрътѣтѣи егѣ.
прѣрѣнныи жето пѣиыкъ мавроу
мннхъ стече, неслѣщене се възвѣ
стни мѣ, и ѿсѣгѣшеніи покаяніе
не скаше. мннхъ же маверъ стѣшнѣ
възвѣстни у лѣвоу бѣію. чюдодворе
ніи же тѣмоу жь слышавъ, прѣнде
намѣсто и дѣже бѣ въ нѣло желѣзъ.
и въ зѣдрѣ жало ѿрѣсѣу то пѣи на
и по краи на немъ же бѣ наложено
желѣзо въ рѣвѣнныи спѣстивъ,
а бѣ ѿ глыбыны водныи желѣзо
выплѣвъ на своей мѣсто въ нѣде.
тоже тѣраностѣу номъ ѿрѣдѣ ѿ дѣ
стѣи то пѣи оу рѣсѣ ѿ ѿрѣдѣи
въ зѣмѣ дѣлаи, и ни каіе оже іерѣи...
Рѣдѣнныи ѿ дѣи то мѣмоу жоу вѣне
дѣи тоу въ коіе іерѣи безмѣлѣвъ
спѣвѣющоу. прѣрѣнныи мннхъ пла
кендѣ въ нѣже поурѣстни въ доу на по
тоіе по нѣде. съсѣу ѣво въ нем же
воду поурѣстни хѣстѣи, и зроу іерѣи
его не падѣ водноу бръзостнию носѣи.

ѿходившии на водахъ.

хотѣ же бѣа^ѡ воды въ с^ѡхытн^ѡн^ѡсѣх^ѡ
 дѣла, и тѣ поплъзсе паде въ воды.
 и ѡводнаго зѣла наго теуенїа въ въ
 поу трѣнаа по по сеа ѡноу реи нѣли
 ко спѣрѣлини, мни плаисы дѣ ѡне
 кнѣ бѣ. бѣа^ѡ же вѣрныи рабѣ кнѣ
 днїе тѣ въ поу трѣ своенїе нѣ оу прѣ
 жнїа нѣсе, прора зомѣ сълѣхышїе нѣ.
 и во нѣго хуенїе сама кра въ скорѣ
 призва въ рѣнїе моу. брата ма кре
 поспѣшии іако брата плаисы дѣ
 въ по шоисѣ въ паде, и воднаа бръзостѣ
 далече нѣго ѡнесѣ. уюдна вещь
 и по спѣрѣ аплѣ бѣ. днѣ по поке
 лѣ нѣ. по проше на бо ѡмавра
 мни хавѣ рнѣ. и бѣ же нны вене днѣ
 іако мѣ подана бѣиши, въ скорѣ
 шѣ сѣво вѣ нѣ ѡнм повелѣнїемъ
 и на мѣ спѣ бѣ въ днѣ мѣ же въ кода
 плаисы дѣ нѣ нмѣ бѣ. и по хытнѣ
 нѣго за влѣсы главноїе, бѣ спѣрѣ
 ншнмѣ теу ннѣ вѣ зѣрапнѣ.
 и же а бѣ на соушѣ упрншѣ, и въ сѣ
 въ въ и по зна въ іако вѣрхѣ коды
 ходнѣ нѣ. и іако са мо моу ходнѣ
 по вода нѣ въ зѣмо жно нѣ моу бѣ.

хрѣщаху. иже и шіасоу и поуѡспавла
 юще, поблгы армянскыя конвѣи пола
 гаху. зависни жеродителъ и блго
 уѣстникъ дръвѣи вратъ; немогы и прѣ
 пакти юже ѡ него блгостѣи уюдѣсь
 зару. и зрѣсебенобѣжаема ѡспго
 коуданныи слы. вложни въ бесунн
 ныи дѣше тлѣчныи мысли, іасоже
 ѡтычаниѣ и завидѣти и нѣи пра
 вленіи. уи стотѣскоу юцаро ко по
 хвала, иже и ѡзавнѣсти ѡсквѣниа бы
 пошеніи. ѡ поужевъ иже тѣсоу сѣ
 дѣсткѣи црѣви прѣзвнѣи рѣныи
 флорентіеи ме, иже на шегоніи подіа
 конадѣдѣи всезлааго бѣсѣи на бы
 и завнѣстѣи себѣ пріи. на тѣсѣи ша
 каси и завидѣти и прѣбнаго мужа
 до оспіи. оу покаи ѡсего мнѣи
 , ти ѡспго дѣше пользѣи наго
 а. дамаго ѡмѣи врдѣи поѣи покаи
 и зрѣи се мѣи зѣи ѡного слѣи
 онѣи ати мѣи сѣи мѣи прихрѣи
 уеніа оумножѣи мѣи. іако
 иже іако зѣи мѣи флорентіи
 прѣбнаго ѡмѣи мужа ати и шегоніи
 ѡблѣи дѣи. похваляи мѣи и зѣи

себѣ приклѣпнѣннѣ съимнѣи
гыни мала же въсхотѣ. ѿже ѿдѣла
кола помятенъ въ душѣ кнѣзю
даже до сего вѣстѣи не, ꙗко о дарѣ
кѣѣ ꙗко ѿ смръти ѿморити.
Възмѣо брашно ѿ мѣстѣ хлѣбъ.
нѣмъ сыръ въ смръти по сѣмъ
ни спѣсь, ꙗкоже сѣбѣ ꙗко ꙗко
хлѣбъ ꙗко. прѣрѣшѣи
ѿнѣмъ жѣ, хлѣбъ ѿ ѿбога
стѣи кѣи. ꙗко ꙗко
ꙗкоже кѣи сыръ маа. въ ꙗже
ѿбы сѣи пища ꙗко
ѿкома ꙗко въ ꙗко
лицѣи мѣи, ꙗко ꙗко
сѣи мѣи. ѿ ꙗко ꙗко
на пища сѣи ꙗко
ѿнѣмъ жѣ, възмѣи
хлѣбъ ꙗко ꙗко
ꙗко ꙗко ꙗко, ꙗко ꙗко
ꙗко ꙗко ꙗко, възмѣи
ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко
ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко
ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко
ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко
ꙗко ꙗко ꙗко ꙗко

того хлѣба и пити не раца пиити
 и оубо хощеши възвѣщающе юже
 въ немъ соущую дѣволу соую прѣль
 и въ немъ же съѣхъ ависъ паисы на чинъ
 глаголющъ : **Въ** змѣиго възмѣи съшала
 и стамоу оловоу и дѣлѣ шѣрь
 спина немоу , тога авраамъ спсо
 велѣніе неплънѣше . не сътрахъ
 мнѣ зѣ възъ хлѣбъ въ оустѣ шѣи
 и шѣи покрысѣ дѣмъ стѣи не прохотѣ
 ведающе и оубо , допрѣчасѣ възврати
 не тѣго роу соу шѣи оубо и шѣи оуприѣ

[illegible]

[illegible]

новѣже по слоушаніи, и лѣноу, а до
іакоу бо мномоу житѣ дарованіи
духовныи въ праведныхъ оныхъ испълнѣ
бѣше: — грігоріе, іуліанъ, вѣселе
днестъ петръ, едіногосуду ханъ мѣш
и ерэдд, дарованнаго изъ авансіа
всѣхъ изъбранныи ерца испълни. — ѿни
мѣіоу анъ еулисѣарѣ. — бѣсѣвъ
нестинныи иже просвѣщаѣ въ діво
у лѣсѣ ерэддоу цагоу мнѣ. — ѿни
мѣ енаіеки пнѣаное, іакоу ѿ испълнѣ
ніа егосыи вѣспрніе хѣ. — нѣоу бѣи
у лѣкнѣ етѣ оу быше ѿ гарѣ ванчнма
снѣдѣи етѣи, нѣоу бѣи нѣтѣмъ
пѣдѣи. — тѣже знаменіа склы
дарованноу оушнмсе, иже себѣ даеа
по іоу нннѣ оу знаменнію ѿ бѣшасѣ
коу аіоу дѣи. — іакоу дѣи прѣгъды
мнѣ оу лѣтѣи етѣ оу бытъ, и прѣкѣ оу нѣ
сѣмѣ рѣно моу, урѣ вѣ ерѣноу тѣи.
дѣи нѣоу бѣоу еже ѿ ставннѣ дѣлѣжн
бѣхѣ, оу зрѣ, іе нѣ ежѣ етѣшѣ вѣ з
лѣоу кнѣи хѣ оу нѣ хѣ. — ѿни егосыи
нѣоу бѣ етѣ. — іакоу дѣи прѣгъды оу бѣоу,
оу зрѣшѣ сѣмѣ рѣи нѣоу ннѣ нѣ зѣнѣ.
іакоу рѣно моу дѣи нѣжѣ, сѣмѣ оу бѣнѣ

[illegible]

Оразореннѣ трѣбѣща аполонова: —

ишаго ѿ нѣгоу рама, мнѣ же во каи
шѣ въше. и да же до толь мно же бо
мнѣ гонѣ. брѣныи амовѣ хожади
и рѣшкѣми и трѣбѣми и сквѣрами по
соушому аполѣ новѣ ісѣмн рѣсѣ теи
Сумомъ про свѣщенн блгоу съиіаре
внншѣ въ недѣи кѣ, на мѣсто по
прнцѣ, и дръзоснѣ къ мѣмъ слома
въшѣ. ісѣмн ра аполѣ новѣ съ ісѣмн
каиша разорн. ииѣ възрастѣиша
и рѣсѣ сапоже. и въшѣмъ рама
аполѣ новѣ, црѣвь сѣи по ісѣмн
маріи на съиіовн. а и да же саиіе
аполѣ новѣ адрѣзѣ новѣ, чѣи по ісѣмн
црѣвь сѣи ісѣмн на съиіавн. ѿсѣ
прочѣи ісѣмн амовѣи воушѣи людіи
мнѣ жрѣсѣво, по сѣмъ чѣи пѣсѣи
на ісѣмн аиіе мо сѣ въ ѿбращаи сѣ.
и въ ісѣмн раиіи сѣи раиіи въи въ рнѣ
и рѣтѣ, ииѣ по мѣи проуіеиіе ісѣмн
и рѣтѣи ісѣмн. ииѣ ісѣмн сѣиіе ѿ ісѣмн
и по ісѣмн аиіе. и въиіцѣи мнѣ гла съ
иіиіаиіе. по ісѣмн моу ѿ ісѣмн раиіи
и рѣтѣиіи. ісѣмн ісѣмн раиіи гла съ
иіе сѣиіаиіи. аиіиіе пѣсѣиіи ма
ѿиіаиіе по ісѣмн раиіи. ісѣмн ісѣмн

[illegible]

въложити браніа х^отѣху . въ тѣхъ
же приніи дѣдн^х н^х оу^х н^х ісамень пр^х
у н^х слобраніамъ , по^х ѿ землі пох^х н^х оу^х
тѣн^х н^х змог^х оше . мн^х з^х ж^х ан^х ш^х н^х ж^х е^х п^х а^х р^х е^х
с^х в^х р^х а^х в^х ш^х е^х с^х н^х н^х ч^х і^х о^х ж^х оу^х н^х б^х в^х ш^х е^х ,
п^х р^х б^х і^х ісамень н^х е^х п^х о^х іс^х о^х л^х т^х б^х і^х . іако
мн^х б^х т^х н^х і^х оу^х іс^х о^х р^х б^х н^х н^х б^х в^х з^х е^х м^х л^х н^х о^х м^х
в^х ы^х т^х н^х . С^х е^х ж^х е^х в^х с^х ж^х м^х ы^х а^х в^х б^х ы^х іако
к^х р^х х^х ѿ^х с^х о^х д^х іа^х в^х о^х л^х с^х т^х в^х ш^х е^х . іако ж^х
іа^х о^х л^х н^х ц^х б^х л^х оу^х ж^х е^х н^х р^х оу^х іа^х с^х о^х д^х в^х н^х оу^х н^х і^х
к^х б^х з^х м^х о^х г^х о^х ш^х е^х . в^х н^х е^х д^х оу^х м^х т^х н^х б^х ы^х в^х ш^х е^х
б^х р^х а^х н^х іа^х , іа^х в^х б^х ж^х іа^х оу^х л^х в^х іа^х с^х л^х о^х с^х л^х а^х ш^х е^х .
іако ж^х е^х п^х о^х д^х в^х н^х е^х ш^х оу^х с^х е^х н^х оу^х ѿ^х с^х н^х а^х с^х н^х в^х р^х а^х
с^х к^х о^х е^х ѿ^х с^х е^х б^х оу^х м^х л^х т^х і^х кою , іако д^х а^х с^х а^х л^х іа^х с^х н^х
д^х н^х е^х н^х оу^х т^х н^х в^х з^х м^х о^х г^х оу^х . іако ж^х е^х а^х б^х і^х е^х п^х р^х н^х
іа^х іа^х м^х л^х іа^х в^х оу^х с^х а^х т^х в^х о^х р^х , п^х о^х к^х л^х б^х ѿ^х ч^х е^х н^х
іа^х с^х о^х в^х з^х е^х н^х іа^х с^х а^х м^х е^х . по^х н^х ц^х б^х ж^х е^х
оу^х р^х о^х в^х н^х ѿ^х п^х ы^х щ^х а^х н^х іа^х с^х а^х м^х е^х в^х а^х з^х е^х л^х б^х і^х
іа^х с^х о^х м^х н^х б^х і^х іа^х м^х б^х н^х іа^х с^х о^х ж^х е^х п^х е^х р^х о^х
іа^х ж^х е^х п^х р^х в^х б^х е^х н^х е^х п^х о^х іс^х о^х
іа^х к^х б^х ы^х м^х оу^х с^х ѿ^х ц^х х^х іа^х з^х в^х о^х л^х іа^х с^х ѿ^х б^х о^х с^х т^х м^х оу^х
п^х о^х к^х л^х б^х т^х н^х с^х в^х о^х н^х м^х оу^х ч^х е^х н^х іа^х с^х ѿ^х . іако
іа^х м^х а^х м^х т^х б^х іа^х с^х н^х т^х ѿ^х н^х іа^х д^х т^х ж^х е^х іа^х с^х а^х м^х е^х
іа^х р^х іа^х ж^х е^х іа^х с^х а^х щ^х е^х з^х e^х м^х л^х ю^х н^х іа^х с^х о^х с^х а^х ю^х н^х т^х .
іако ж^х е^х в^х е^х л^х іа^х н^х о^х м^х ѿ^х с^х ѿ^х н^х м^х а^х т^х а^х б^х о^х ж^х е^х
р^х о^х в^х с^х а^х т^х в^х о^х р^х іа^х с^х оу^х д^х іа^х р^х а^х м^х т^х д^х е^х н^х ѿ^х б^х і^х .

[illegible]

[illegible]

въ покровъ въ ложишииго, и платокъ
 знаменосномъ ѿ цю ѿ неспивне
 днису. ажеже повелѣиго положн
 ти наскоро рожи на нѣхъ землѣи
 обыче. и изгладъ въ нѣхъ рапню
 на верникѣи зашворикъ, себѣ на мѣхъ
 къ да. и ирѣслоны сольнѣбамъ таже
 ѿнѣцѣи нѣи сѣрѣше наго брашна
 нѣбѣи дѣти въ та ѿнѣ цю до нѣи нѣхъ
 шраханѣ жа сѣ до нѣи. по сѣи нѣи
 бомъ таи вѣ, а зѣи нѣи нѣи сѣи нѣи
 зравъ вѣтѣи нѣи ломъ. рѣи нѣи нѣи
 послѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 въ падѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 на дѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 сѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 на вѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 и пороуга нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 на сѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 ѿбѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 ѿ сѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 блгѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 боушѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 прѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 кѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи
 братіа мѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи

[illegible]

[illegible]

[illegible]

новѣдань быва, приѣкыѡуъ
 спнаго ѡца въ не днѣша. падоу бѣ
 на зѣмлю, ахъ воу прощааше при нѣхъ.
 про ѡрлны же ѡмьмоу же, прѣгрѣшнѣ
 еже на пѣтихъ мѡу сълоуи шен се по
 носитъ. убо и брата еже пѣтъ врагъ
 съи оутѣ. ^{убла}. прѣвѣспрѣль
 стѣишнѣ не съ^{може}. тако же нѣто
 рои прѣблззѣннѣ не възможе. въ ре
 тѣ же побѣдѣ. нѣвннхъ живехо
 тѣ ннзложнѣ. ^{погда ѡнъ грѣхъ} нѣмо
 щнаго своѣго помысла познава, прѣ
 погда ^{ма} спговалъ есе тѣ а нѣсопаче на чѣ
 ры да тѣ же нѣстнѣ тѣ нсе своѣго съсѣ
 шеннѣ, елико же бѣ позна съгрѣш
 вша. нѣвѣ ѡца ѡсѣдѣнн бѣвшоу юемъ
 ѡ врага на пѣ, позна да въ тѣ оупрѣ пра
 веднаго ѡчнмась дѣла вшѣсе: — пѣтръ:
Дзъ сегѣмъ ^{дѣ} стѣ горѣ а нѣдѣлнше, въ нѣже
 оубо прозыратнѣ бѣдѣща. нѣаже
 въ терѣ вѣтворыма дѣла влѣннн приво
 дншн, елико ѡ вѣдѣхъ вѣннѣ бѣтнзрѣ
 тѣко ѡстѣишѣ оу ченнкоу нѣго іако
 мѣ оу соушѣоу іаже ѡнѣ про вѣтъ дѣ:
 оушѣтнѣ пѣспрепомлѣчѣтнннѣа,
Діако дѣ оу слышншн іаже въ то тѣ вѣсѣа

трѣго
 ріа

ВРѢМЕНА БЫВШАА. СИХЪ СЕИЗЪПОТЛА
НАМНЕ. СЛЫШАВЪ СЯГО ИСПРАВЛЕНІА
НАГО И ПРѢСТАТО ДАРОВАНІА И ПЛАНІИ
ВЪ МОНАСТЫРѢ ОУСТРЯМНЕСЕ ПРІНТИ.
НОУ БО ДАХЕ ѿ МОНАСТЫРА СЛАВЪ, СВОЕ
ПРИШЕ ПВІЕ БЛАЖЕННАГО КЪЗВѢСНИ.
СТЫНЖЕ ПОВЕЛѢ СЕЖЕ ПРІ... И НЕ МОУ.
ѿНЖЕ ПО МЫСЛѢ ВЪ СЕБѢ НЕ МОЩНО
БЫТИ ПЛѢННОУ ТАКЕ ѿ МОУ СОУЩЕ ПРѢ
СЫЕ ѿЛГТИ ВЪ ПРІНТИ. ТАКО И СКОУ
СИТИ ДРЪЗНУ. И НЕ ДИКОГО И СЕГО ѿ СВО
СЛОУГЪ РЫГГО И ТАКО МАГО, ѿБЛѢЧЕ ВЪ
СВОИ РЫЗНИ ВЪ СЛОГО И ѿБУ, И ПОМОУ
ВЪ ПОГО И МЕ ПОИТИ КЪ БЖІЮ ТАКЕ ПОЕ
ЛѢ. ИЗВѢСНОУ СЕГО. ПОДАВЪ И МОУ
И СКОПІЕ ПО СЕМИ... СЫИ...
МЫЖЕ И СКОПІИ СЛА, ѿДЕ СМОУЮЖЕ
ЕГО И ѿЛѢ ВЪ ЮМНѢ ЖЕ ѿ СЕИЗЪ
И ВАННѢ ПОИТИ ПОВЕЛѢ. НЕ ПШЕ ѿ
РНИ И ѿБЖНЫИ ДѢТИ ЕМЪ ПРѢЛѢСНИ
ТИ ЕЖЕ РАКА. ДА ТАКО МОНАСТЫРѢ
ДОСТИЖЕ ѿ ВОИНЫЖЕ И САНОВНЫИ СЪ
ѿБЪСТОИМЪ ЧИНА, СЛОУХЪ СЕ СТИ МОУ
НА И СКОПІЕ МЪ ВЪ СОУТѢ МЪ СТИ СЪДѢЩЕ
ЗРѢТИ И ТОГО ГРЕДѢЩЕ. И ѿРАСТОИ
ИТАКО МЪ СЪЩЕ ѿНГОЖЕ СТИГО ГЛѢСНО

[illegible]

и бо нѣ рѣхощеши въ нѣмъ . и мо рѣцѣ
и ти нѣмъ : ꙗко ѿ цр҃кѣ воуещи , въ
десе тои ꙗко елѣ по сею нѣмъ .
Сїа слыша въ гопѣ ꙗко рѣга . и не на дѣ
нныи клѣннаго прѣстѣвоу дѣла нѣмъ въ
покражесе бѣна землю . и мѣлѣ воу нѣ прои
ѡти дѣ ѡ ѡбнѣ блн . и ѡ шолѣ ѡ сво
его соу роу ства же нѣ безъ члѣвѣ ства прѣ
корнсе , ра прѣ по бѣнаго ѡнѣ елѣ скѣ и по лѣ
заго на іса за нїа . и не по мно зѣ вѣрменн
въ рѣ нѣмъ дѣ нѣ въ снѣ елїю прѣнде . въ дѣ
се тои ꙗко елѣ по цр҃кѣ ва его , и бѣ ѡнѣ соудѣ
нїа жити нѣ ѡ ставы . нѣ по прѣ рѣ стѣ воу
спїго , ісѣ нно сѣ цр҃кѣ вѣ ѡ нѣ жнѣ во ѡ по бѣн .
ѡноу же проу нѣ ка нѣ оу сїе сѣ елѣ цр҃кѣ елѣ нѣ
кѣ вѣ нѣ со мѣ вѣ нѣ днѣ сѣ поу нѣ рнѣ шѣ по ѡ бн
чаю . ꙗко жнѣ елѣ ства его сѣ по сїи ,
зѣ лѣ по го ѡлю блѣ шѣ тѣ ннѣ вѣ нѣ днѣ сѣ .
сѣ дѣ шнѣ оу бѣ нѣ мѣ нѣ словѣ по дѣ нѣ шѣ оу сѣ
ѡ вѣ хѣ дѣ рѣ гѣ сѣ по нѣ ла въ гѣ рѣ дѣ ,
и ѡ рнѣ мѣ сѣ аго гѣ рѣ по гѣ бѣ блн . глѣ сѣ
блѣ жнѣ нноу елѣ сѣ . сѣ снѣ мѣ рѣ гоу гѣ рѣ
рнѣ мѣ сѣ нѣ разрѣ шнѣ сѣ . Ежѣ не ісѣ по мѣ
въ сѣ лѣ нѣ ѡ бѣ ннѣ ѡ у лѣ сѣ . ісѣ ннѣ моу же
бѣ жнѣ нѣ у лѣ сѣ ѡ вѣ щѣ . рнѣ мѣ сѣ нѣ гѣ рѣ ѡ нѣ
зѣ нѣ нѣ разрѣ шѣ нѣ бѣ оу дѣ нѣ . нѣ нѣ оу жѣ

и не уне стаго доуха ѿ него ѿгнавъ, здра-
ва по бѣію блгтню оуѣри се емоу.
и днѣ здравьбы, меса не ѣжъ. ни же
на сщеннхъ сыне степень въ стѣпанъ.
въ пѣже бо днѣ сщеннхъ сынъ анъ на се
принѣти дръзешн, а бѣіе повладѣшню
не уне стаго бѣса не млѣти въ нѣ прѣдъанъ.
боудешн. **В**азвращь же се въ своа нещѣ-
лнвын, абы въ іоѣ ѿ стго данны емоу
заповѣди. ни о прѣхоженіи лѣтмнѣхъ,
внѣ іа оуѣрѣ прѣвѣст воуощенъ въ сщенн-
хъ сынехъ причѣтѣ ѿ сего жн іа ѿшѣшенъ,
и маишенъ се въ сщеннхъ сынехъ въхоу-
щенъ чннъ. събн ііе іа ісо рѣсе принѣи же
ѿ стго ісхъ нмъ бывшии заповѣди,
въ сщеннхъ сынехъ въ ндѣчннъ. а бѣіе же
внѣ бѣ съ іа ісо свѣрѣ пѣзвѣрѣ въ се лнвѣ,
не млѣти въ нѣ о трѣзѣ да се до смѣртнѣі.

пѣ **П**розорлн въ бѣіи члвчѣсь съ іа ісо кнжоу сыеръ
вѣна а таи не спадоу въ дѣ. и же ѿ бѣ
просвѣщѣсе, ꙗко прнхъ тнн іа сего радѣіа
колѣ прѣдъа на разѣмѣ. за н же не прѣіи
емоу не сщеннхъ сынъ въ рѣченѣ оу бѣ ісана.
гріго
ріе **У**сѣа не вѣтнхъ о пѣшѣхъ жн вна а таи не свѣ-
и же хъ вѣ повелѣніа хрѣненъ. іа ісо пнше,
прнѣжѣ пладѣи се іа внѣ дннъ дхъ ѣ.

петръ

Аще и дннъ бывае съгмъ дхъ иже въ нпр
лѣ падене, что иже паисытъ прмудръ
гларетъ . кторазомъ оумьгнь ил
истосквѣтныи съимъбъ . зѣлѣи съ
гласомъ мнѣи съкыти . аще иже съгмъ
и дннъ дхъ бѣ вынѣщадн размѣиетъ :
аще иже донелъ же съгмъ еднносѣутъ ,
оумьгньи не вѣдѣ . самъ аплъ глѣ .
истовѣсть оумьгньи иже въ умъцѣ , развѣ
дхъ умьгньи живенъи . тѣи онъ жнѣ
ни истовѣтъ , пѣи о дхъ бѣжѣи . іако
да оубо себѣ поіежѣ бѣжѣи не вѣтѣи
танѣи съвѣ , приложн . мы же не дхъ
мн расѣго прие хъ , нѣ дхъ иже ѡбѣ
тѣи мѣи рѣпаисы . іаже ѡіе онъ вѣдѣ
ноу хонѣ слышѣи на срѣцѣи оумьгньи не въ зѣдѣ ,
іаже оугопѣи оубѣи любѣи ѣиго . на мѣи
ѡіе рнльи дхъ оуи : — пѣр . аще иплѣи
іаже бѣжѣи оуи аа дхъ бѣжѣи емъ быше ѡіе
венна , іако прѣжѣи нхъ прѣи ложн
тѣи прѣи варѣи рѣ . ѡгльи оубо бѣи
и прѣи мудрѣи и размѣи бѣи , іако не ипѣи
тѣи оубѣи ѣиго и не ислѣи до вѣи ипѣи
ѣиго . паисы же мнѣи аглѣи оу , а рѣи
прѣи хонѣи въи проиѣи . нѣ оубѣи
прѣи бѣи бѣи бѣи глаше . оуи на мѣи

Грѣго
ріе

[illegible]

по тѣмъ бо мѹдрѣи оучителѣмъ твоимъ казанъ
бывъ . житіа ѿснѣавъ въ раскѣсѣхъ
боу прише . нѣзачѣмъ ѿспѣсѣ оущи
великаго жителѣства добротѣмъ , дѣло
внаго дръзновенія къ немѹстѣжѣ оу
бравленію . Се мѹпоѿбываю къ бѣжѣю
у лѣтѣ пришею нѣ въ селѣи оіего въ шѣхъ
ѿбрѣтѣю наго ѿца горѣ о плающа
нѣ рѣдающа . на мнѣ зѣжѣстоіе нѣ зрѣ
не оудрѣжѣмъ нѣго слѣзѣтѣнію . въ не до
оумѣнѣнѣ нѣ въ не видѣ въ не го іѣсѣ оѿбы
чанію мѹбѣ въ мѣлѣ въ не вѣрѣмѣ въ безъ
мѣлѣ въ не слѣзѣтѣн . нѣ хлѣпаніа нѣ плаче
въ не астеніа нѣ спѣдающа . при не тра
шанѣ въ не въ не прѣпытѣнъ , что ѿбо іе
въ не о внонѣ ѿспѣсѣ ѿ вѣжѣнѣи сѣа шѣ толн
ка горы дѣнѣа . къ немѹже бѣгоноснѣн
ѿца ѿвѣщагѣн . бѣ въ сѣмѣ монастырь
нѣго жѣ сѣ бѣгѣмъ въ зѣдѣ , нѣ въ сѣ елѣи сѣ бѣрѣтѣамъ
оуготовѣа въ сѣ слѣ наго бѣа соудѣ , сѣ зѣи ѿ
прѣдѣна бѣише . сѣдѣа жѣ мѣлѣ твоіо бѣа
оу мѣлѣхъ , нѣ жѣ сѣдѣа рѣсѣтѣи мѣдѣи нѣ жѣ ѿ
гѣи мѣ оу бѣрѣтѣи монастырь жѣи воущѣн ,
въ не дѣи сѣ оу бѣоѿнѣ нѣ жѣ іе сѣтѣмъ прише
дѣи . прѣрѣсѣа ѿ не го прише въ роу чѣніа
ѿтѣи дѣи ѿ кѣпѣлѣи дѣи въ сѣ . мѣ жѣ въ нѣмъ

пнѣ ѿ нѣзыиса лагговардъ, сеаго разроушенъ
 монастырьнго . почивающимъ же браѣмъ
 въ полхноци, на прасновъ сисоуише въ мо
 настырѣ лагговардн, н вса іаже въ ѿбы
 пѣ на расхытнвшѣ, не попоущенн быше
 ѿмоу нѣго ѿбрашеннѣи нѣдрьжн.
 малъ кѣбулѣ сабѣ жѣ саблюдашен, за же
 вѣтъ по іазапн сее оуцн въ нѣбѣ жѣтвннѣ
 снлы бл҃гн . въ рнны бѣ въ ѿбѣтованнѣ,
 еѣеко іамоу прѣмоу оугодннѣ въ бѣднѣ
 ѿбещасѣ спльнн . аще бо нѣмѣ нѣа
 ѿбытѣ лѣаго попоущеннѣмъ бѣжѣмъ въ
 сурьтнше, нѣ оубѣдѣшасѣ на бѣдѣ ннѣ
 ѿгадаровасѣмъ . рнцѣ познахѣмъ
 нѣ бл҃женнаго павла іаіа ѿмнѣ жѣ ствѣ
 плавающнхъ нѣ оумлнвшѣхъ въ плаваннѣ
 лѣнѣхъ рнѣтннѣхъ, н млннѣа не погрѣшн
 вша . аще бо нѣа чѣнѣе въ іаора бысоуцо
 моу брѣмѣнѣ нѣзвѣжѣннѣ бы, нѣ оубѣ
 дѣшѣ прѣ брѣтѣлнѣи спсѣннѣ ѿ гадарѣ
 васѣмъ . **В**ъ дрѣугоу бѣ въ рѣмѣ, еѣн
 ларѣ нашъ **В**нѣго жѣ самъ възвратнвшѣ
 съ вѣсн . посланъ бы ѿ гнѣа своѣго іа
 бѣіа оу лѣкоу по се вн поплѣна двѣ рѣвнѣ
 съ еѣдѣ . н же ѿбещѣю бѣсѣдоу лѣосквы
 зовомнѣ оу . н же еѣдннѣ оубѣдѣсѣсѣтмъ

[illegible]

ѡбытаю послабѣи уаісь нѣкоѣмъ нѣхъ
вѣдѣи ѡ нѣхъ ѡбытаице, радѣице нѣхъ
ползе. ѡнѣже посланными нѣхъ посполнѣ
наказаніи нѣхъ ѡутиаѡцаѣвши, ѡмо
ленъ бы вѣдѣи нѣхъ жѣнѣ ѡуброуце вѣзѣ,
нѣхъ своенпазѣсѣи сѣи сѣи. вѣнѣгда жѣ прѣи
тнѣи моуісѣи ѡу, ѡблѣнѣи нѣго ѡсѣи ро
спнѣи рѣи сѣи нѣмъ. брѣице бѣзѣи нѣи
вѣнѣде вѣи бѣи рѣи твои. ѡнѣже ѡу жѣ сѣи
ѡспѣи рѣи, нѣ ѡнѣ сѣи моу прѣи нѣи жѣи сѣи
сѣи рѣи нѣи ѡнѣи ма жѣи ѡсѣи нѣго ѡу ѡблѣи
нѣхъ, нѣ разѡумѣи ашѣи ути сѣи нѣмъ ѡу глашѣи.
нѣи нѣмъ жѣ сѣи нѣи рѣи. нѣ да ѣи нѣи бѣи та мо
прѣи, егда ѡсѣи нѣи нѣи дѣи вѣзѣ ѡуброуце
нѣи пазоу ѡу свои сѣи нѣхъ сѣи сѣи; ѡнѣже сѣи
слѣи шѣи, прѣи нѣи нѣи ма сѣи нѣи вѣи сѣи
сѣи сѣи рѣи нѣи глашѣи. аіѣи жѣи бѣи вѣи зѣи
ѡу дѣи ѡуброуце, сѣи ѡсѣи нѣи пазоу нѣи нѣи
нѣи рѣи сѣи нѣи покрѣи. прѣи нѣи жѣи нѣи сѣи рѣи
шѣи нѣи сѣи ма расѣи сѣи. рѣи нѣи нѣи ѡу нѣи
вѣи ѣи нѣи жѣи сѣи моу ѡу нѣи нѣи ѡу нѣи нѣи
прѣи нѣи нѣи. вѣи рѣи прѣи нѣи глашѣи сѣи нѣи
сѣи ѡу нѣи сѣи нѣи моу нѣи нѣи сѣи нѣи ѡу нѣи
дѣи нѣи сѣи нѣи нѣи, прѣи нѣи сѣи нѣи нѣи
зоу сѣи нѣи ѡу дѣи нѣи. іадоу нѣи жѣи сѣи нѣи
бѣи сѣи рѣи дѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи нѣи

шениа помысли немощи владыци . и дѣла меси
къ себѣ глаголю . что еси съемоу же азъ и рече
спон слоужу . не въжщюу въ роутихъ дръже
равопайо . и въ сию юсемому азъ та сордава
слоужу . Сїа емь на оумѣ мыслишу , иже
прозорливую оутрадиши ны клѣтвию ѿ цѣвене
днестя ѿ блгучи къ его милостивіе мѣ ѿ тѣ
сисейрѣ . Знаменаніе срѣсно браніе . по
што градоспны помысли прозекають .
кыни мансебѣ . призвавъ же бранію , пове
ли двѣ свѣтъ шочѣрь ис всего възепи . ѡнь
жензашъ въ нѣстѣ дѣше слезъ . и же ѿ
браніи въ прашаѣ утой сытворилъ . ну по
не же ѿ спгонаніе негодованіе , ѡбнажи
нмѣ своєюю жевъ помні слѣдіа волю и рльсь .
и еси градоспны над менѣ клядохомъ .
и каковн патлѣ да бѣгагы въ свое мѣрцн
поучансе възымашесе . и проче въ тѣвѣ
и же въ срѣне го съсерве нынѣ . не спго
ѿца прозорливѣ ную жаахоу суні спотѣ,
и еси аже въ мыслнѣ ѿ кщаго врага прозе
кають и а помышленія , помоу чпаніи не
немогѣ : - Рынноубовръме , вы сампа
ніи сехъ Бетранѣ градъ блі , и по стрѣ
кны брашна въскѣ оуптксненіе . сїоудѣ
оуконищенци и въ спго монастыри бысть

и ѿ секоу дѣнїе хлѣбѣмъ, ꙗкоже самъ ꙗже
 ѿпещи хлѣбѣмъ крѣстїи се въ вѣрѣмъ бра
 тнѣмъ ꙗкоже да. видѣвъ же утѣныи ѿ
 ѿсерьбывшихъ ее, молодѣиїе ѿ своѣи ро
 туанши и исправленнїи и нестѣнныи ѿ бе
 ранинъ въ ставни въ глаше. Во секоу ю
 при се рабѣнїи несперадн хлѣбѣмъ ꙗкоже
 дѣнїа. днѣмъ ѿ ѿ секоу дѣнїе и мѣте
 за раже ѿ мнѣмъ же не по трѣбѣнїи ѿ бы
 лной мѣтѣмъ похоще. и въ ѿ трѣбѣ днѣ
 бѣи емъ смотренїи, брашна дѣтѣмъ
 кѣмъ аль прѣмъ брашна монастырѣи сѣмъ
 въ вѣрѣтнѣи ѿ брѣтѣмъ ше. ꙗже про
 мыслитель въ сѣбѣ, и тѣмъ носещи по ве
 лѣсїи положенїи прѣмъ брашна монастырѣи
 мнѣмъ творити. и же вса чѣсїи не въ до
 мы брашна мѣмъ бѣхъ. по чюднѣмъ се ѿ бо
 ѿ прѣмъ слави тѣмъ спго чюдотворенн,
 бѣмъ слави въ здаше. на высе шен проче
 не спго жапнѣмъ въ гладѣ, ꙗже секогда сѣ
 съ лоу чнѣмъ се быти. залогъ и моу щее же
 кѣмъ боу спго дръзновеннїи: — пѣтрѣ: —
 рѣцн мѣюте. дхъ пррѣмъ свїа, въ сѣмъ галн
 въ ульцѣмъ бѣи емъ бѣмъ. и на въ разнѣмъ
 зрѣмъ менѣмъ въ нѣмъ дѣмъ не твораше: — григорїе: —
 пррѣмъ свїа дхъ пѣтрѣ, пррѣмъ ѿ ѿ мнѣмъ не вѣмъ

ѡбычѣ просвѣщаѣти. ꙗко ꙗко ѡспѣмъ дѣ-
пнше ꙗко онъ дѣже хоще дѣнше. се бо не
еже прѣте на фанъ ѡцрада да въ прошенъ бы
аще любн мой боу създаѣти нмъ храмъ гнѣ
правѣ боу ѡсавѣщаемоу. потомъ же въ з-
брани. не се не же елиси прѣте платящюу
же поу видѣше, вещь же не вѣдѣше. ꙗко
въ збранию щомъ же еи отроуищюу глашѣ
ѡстави ю ꙗко да шана не болѣзнь на нѣ, не гѣ
оуптанъ мене не не гавни. не же промышль
ни савѣтъ бѣ ѡ велн савлгоу тробѣ сьмо
трытелнѣ боу страдѣть. прѣуспѣвѣдѣ
дхъ, ѡвогда боу поданъ, ѡвогда же гавъ
ѡнъ мнѣ, прѣуспѣвоущюу боу оумавъ зѣн
же на высопѣ. съблюдаѣтъ же паисы въ см-
ренн. ꙗко да прнмающе дхъ, познаютъ
не же ѡбавнн въ дѣхъ новенн. не паисы та
коже ѡнъ мнѣ мнѣ сьмо трнтелнѣ, оувѣдѣ
ѡсе вѣхъ то соу: — Тако быти нсѣмъ исповѣ-
доу ю и велмѣ извѣщенъ бы. Млю же
ꙗко да ѡспавшее ѡ повѣстн не правленн
и ꙗко да ѡца вене днѣ та днѣ пльнншн.
ни по не же аще прн дѣ въ твою ѡсщенноу
дшѣ и зглнмн: — Вь другоє врѣме,
не же оумомъ просѣ: Вщѣнъ ѡцѣ вене днѣ
оумолннъ бы ѡнѣ ꙗко да говѣра не блго говѣ

пѣр.

грѣго
рѣ

намоужа, ꙗко да того повелѣннѣмъ и
 съспѣшениѣмъ населѣе го блнзѣщнмъ
 пераисн сего града, посла вѣнѣсы и ѿ
 своихъ оученикъ съзыже тѣмъ а мо настырь.
 ноу бо по выноу всепого млнню, призвавъ
 ихъ же и зволнсе емъ посла ти, посла и съмирнѣ
 имъ же и ѿбещася и зкѣ спвоу енглн. по н
 дѣтѣ брагїе и въ ѿнѣднѣ и мересе прїидѣ
 къ ван по саджѣ и на сеи мѣстѣ дльжнѣ
 црїевн създа тнсе. и въ сеи мѣстѣ ѿбѣ
 днцн брагїи и. и въ сеи мѣстѣ иже
 въ прїиманїе сѣзаннымъ, и ннѣмъ въ сѣмъ
 имъ же по трѣбнѣ быти, и же и сѣго
 млтвоу прїише а бїе по ндоше, н събра
 вше ꙗже и съ по трѣбѣ заннѣ вса, и мѣсто
 ѿнѣше оуго то вавше вса. ꙗко да у
 сномъ ѿцоу прїишѣ по своимъ ѿбещанїю,
 заннѣ завещанїе сътвори. въ нощи же
 ѿнон свнпашоу днѣ въ нже свои прїхо
 же и сѣтѣ ѿбеща, ꙗвнсе иже тѣмъ ѿнн
 поставленнѣмъ игоу менѣ и нсе оному
 бо говѣдѣнн; по садзоу еи мѣ заннѣмъ сѣ.
 и просторѣшн вса ѿ паствѣ ꙗже по трѣ
 бнѣ быти имъ завещан. съставше
 и въ ѿцѣ же ѿбытъ и нѣрон тельнѣго
 събрахоу и радостнѣю велинѣю, другоу

Дроу гоу нже ѿ спго іаваше не снма видѣ
ніе повѣдаше оу вѣривше іе оу бонже ѿ уліа
бѣ іа іавашим севы дѣ нїемъ на стое нѣ
бытѣ лн съ строніа нѣ, хіонос на гомѣ жа
телесно нѣ жн дааху прншьствіе . да
іаісо прнде прочен на реченнаго прѣ оу ста
влн іа да нѣ в нже по баше іе мѣ ісь ннмъ уо
вь сть в нѣ прнпн . н уа нїа по грѣшнше
ѿ іе рѣ бнше сѣзѣ лѣ . прншьше жє сь ннмъ
вн оу пытааху оу вѣ дѣтн іе жє іа ісь нн
не прнде . н по чало оу щє н по тє за ху іе го
глюще . ѿ чє прповннн , іа іе оу бѣ щє сє вон
прнхѣ ѿ жн да хѣ . іа іе оу да по іе аѣ шн
на мѣ за нїемъ мѣ стно н по ложеннє . іє
ннмъ жє бѣ іа н лю бн нннн сѣ ѿ вє щє а вѣ рєтє .
по чтє б ратїє по чтє о іа та іе оу глн тє іє мнѣ
нє іа іе оу бѣ щє а хє прн дѣ іє сѣ вамъ ; ѿ нѣ
м жє рє іє шн іа іе оу по нє пннѣ ѿ чє не прншьлѣ
сє нн сѣ на мѣ . н тѣ ѿ вє щє а глн . є да нє іа
внхѣ сє вамъ ѿ бѣтѣ ма сѣ щн ма , н по іє а за хѣ
іє іе оу хѣ щє мо на стн рє сѣ за пн сє мѣ стно н
по ложеннє ; по нѣ дѣтє н іа іе оу жє вѣ в ндѣ нн
в ндѣтє н роу іє оу ю вамъ по іє а за , та іе оу сѣзѣ
дн тє . ѿ нн жє іє іа сє лы шє а вшє н зѣ лѣ по чѣ
дн вшє сє , вѣ прѣ рє чє ннє сє лѣ ѿ в ратн шє .
н вє а мо на стн рє іє оу а за нннѣ , іа іе оу вѣ вѣ дѣ нн

въображенъ быше тако нсѣ заше: — петръ.
Научень быти хошюу, кѣмъ быти можѣ,
 како данъ да лѣченъ дѣи въ быи кѣмъ быти можѣ.
 нѣже спын видѣнїемъ слышашенсѣа заше: —

Поуто н спн тоу есоумнишнсе петре ѿ нѣже
 поучень бывшн глаголаше. нли не кѣмъ
 како нсѣ шкѣдъ чалыко нѣко нѣнаученсѣе.
 н въ нсѣннхъ инсѣннхъ свѣтѣльствоующюу
 слышашюу. како прѣсѣавъ асѣмъ ѿ нѣже
 въ нѣмъ бы въ напрасно, въ чадѣнсѣоу
 землю сѣмъ бѣдѣмъ егѣже бѣсе бѣоу го
 валь кѣмъ прѣсѣоуданнѣ прѣнде, н по го
 на нн такъ, въ нѣмъ асѣмъ сѣмъ бѣмъ бѣмъ.
 аше оу бѣмъ прѣсѣавъ асѣмъ ѿ нѣже
 раствоаннѣмъ бѣмъ въ нѣмъ бы въ, н въ нѣмъ
 въ чадѣмъ бѣмъ нѣмъ даннѣмъ прѣсѣоутелсѣмъ
 прншѣмъ о бѣмъ прннесѣ, что нѣмъ нѣмъ аше
 нѣмъ въ нѣмъ нѣмъ мѣмъ въ нѣмъ сѣмъ
 въ нѣмъ бы въ. н дѣмъ мѣмъ нѣмъ го
 мѣмъ нѣмъ нѣмъ бѣмъ нѣмъ. н ѿ нѣмъ
 о бѣмъ нѣмъ мѣмъ за вѣшанмъ. н мѣмъ
 о бѣмъ прѣсѣмъ телесноу пнщюу нѣмъ
 кѣмъ даннѣмъ прѣсѣмъ сѣмъ мѣмъ прѣнде,
 мѣмъ мѣмъ бѣмъ нѣмъ въ нѣмъ въ нѣмъ
 кѣмъ оу нѣмъ мѣмъ прѣнде пнщюу бѣмъ мѣмъ
 мѣмъ прнносѣ. сн рѣмъ о бѣмъ нѣмъ сѣмъ

грггоріе

ѡ двохъ двѣхъ и сходящій ѡ грѣхъ нго: —

влннїе н сздание: — петръ. Десно юрбисо ювое
дшепользннннспнын повѣспн ѡпнран
їе же вмыслимо ен соущїе страхованїе,
ѡспрѣншене въ прошенїа вращенїа оу сръ
дїе сьдѣла, нѣхотѣлвы ѡвѣспн каковы
бѣшемъ жьтї н въ общенїе сѣдѣ: —

грїгорїе

Скоуднѣ петре н пїа сама ѡбычн а нго
бїсѣда погрѣшаше бжтвныи нлы.
ѡдѣнства ко знаменнїе блженнаго гл҃а
те же, дѣнспвынѣ бѣше н не прѣсѣтѣ ѡ
н же ко своє срдце въ высшїе распротѣрь,
ннїа ко хѣ ѡпронсходящїи ѡ оустн нго сло
весьмощнон празнопѣсон нлн ѡпадаю
ще ѡврѣтатнсе. аще н сльчнло се бы
когда сь прѣщеннїе вѣщатннмъ, зѣло
нлн повѣше слово нго. занн же не сь стра
хованїемъ нлн сь вѣщованїемъ, нѣ сь вн
ною прѣмѣдрѣ запрѣщаше. Слмѣ бо
недалече ѡ монастыраго, двѣ нѣцѣ н
зѣлѣ поннцн блгороднѣ н шародасѣ
въ своѣ бѣхѣ домоу. моужь же нѣкын
спѣшьнн блго говѣннѣ, слоужбѣ пѣ
по прѣбы же н спронїе лѣства ѡбычнѣ
твораше. нѣрода блгородїе, не вѣсѣ
лоу чнїе псе хода тн н влстн оуматрѣ заб
нню. іако да се бе вьмнрѣсемъ вь зноуша

вшесе . ни чини мже вѣрѣ ѿ нѣхъ себѣ вѣмѣ не пѣ
 быти . се же аще быше разумѣли и поученіе
 творили , не быше прѣреченныя жены свои
 и зыи съравно брѣтѣ на нас пѣшнѣшаго
 ѿногомъ же иже пѣмъ слоуженіе оу сѣмъ
 поужнымыи тѣла по тѣмъ апри ѿбѣтающаго ,
 на досады и зыи спрыли и на іако сего по
 двиги оулы . блгого вѣнны же ѿ нѣмъ
 к томъ проучи немогы прѣтѣти и прѣмно
 го неженѣ ѿ нѣхъ томъ бывающе и безъ
 сіе , к събѣи оула вѣсприиде . и дѣвѣ ѿ нѣхъ
 ѿ блнчн не блго дарныи нравѣ . и колнко
 досады ѿ нѣхъ прии въ звѣстн сѣмъ .
 знаменосныи же ѿ цѣвене днѣи пѣсїа
 слышавѣ ѿ двѣхъ , въ звѣстн и мѣглн .
 исправнн сѣе и нѣ зыи съконоуцѣломоу
 дрыи . елма аще не исправнн сѣе ,
 не при ѿбѣщенн вѣспворѣ . сїи оубо не
 при ѿбѣщенїа ѿ вѣмъ , не іако ѿ зоупѣмъ
 въ за прѣщенїа ѿлученыи послѣ . и прѣ
 моудрѣ же и ѿ чыи сѣмъ не блго дарнѣ
 вно и произволнн и исправннхотѣ .
 ѿ нн же ѿ своѣго бѣ зоумїа не ѿспѣпншн
 ни же слово сътворишѣ сѣго на іако за нн .
 по малѣ оубо днѣхъ , прѣреченныи двѣ
 іако нѣцѣ житїа приише . и въ цѣкѣ вѣнн сѣе

бѣныбѣше . вънигдаже въспонѣхъ црѣви
бѣжѣныи слаоужкы събраніа птворима бѣхъ
и по ѡбычаю діаконъ възвѣдаше , иже не пр
тещаише да и зыде въ нѣхъ црѣве . пн та
мѣлн царѣнны двѣ таже ѡннхъ ѡбычѣ
прнмошеніе гвѣнпрнмоша . тѣмъ же двѣ
двѣ ѡгровѣ ^{свои} нзлазеши и ѡ црѣве не ходише
зрѣше : да діаконъ погажнѣ събыкше не видѣ
и по діаконъ оу възлащеніи оу нѣхъ не ходиши
ѡгровѣ и въ црѣви быти немоу оуцѣхъ , въ
наметѣхъ прншѣхъ нрѣнадеи пнша мѣлнца .
іаконъ же бѣжѣнѣхъ и неще жнвѣмъ пѣмъ
възвѣсти . нбѣжѣныи пѣ тайнѣхъ прнчѣ
ніа лншн пнрѣ аще нескон ѡбычаи словеса
неправѣ , сътыщаи мѣсъ бѣжѣнѣ оугодннхъ
венедрнстоу прнде . несплачѣмъ нгоу
прѣпогама неговалаіающнсе , мнловапіа и
прнста нехлѣнѣ по н ѡповндѣніе бѣже
сконма ѡчнма видѣ , възвѣсти ѡ оу .
Спѣын же сіа слышавъ и ѡсѣщаго въ нѣмъ
лнловапіа повнсе . възвѣднмоу прѣфо
оу ѡнн прн несе поубѣвшоу гвѣн , пожелѣ
ѡгровѣ въселнпн неспнмн погрѣстн .
Сѣмъ же бѣвшоу , и діаконъ оу по ѡбычаю
говѣмоу іаконъ да не прнчѣщающн не не ходѣ
и зы црѣве , неістомъ оу бо прохѣнѣ видѣнн

бышепитательницею нехощеи зѣрѣе.
 ѿпоуже вѣроу некроу вѣсакго мнѣнїа.
 ꙗковъ негда ꙗже ѿсподъ наапросфора
 онъ прииесе на бы, а вѣе прощенїю спобнише.
 неспго приуеценїа вѣспринїтїе ѿга, радн
 блаженнаго вѣнеднїста приише: — пѣтръ.
 ѹюдно зѣлшъ. ꙗко сего утѣна неспѣншаго
 мѣжамлѣванѣще вѣсен тлѣннѣнплѣтн
 ꙗсоушь, възможе дѣшеразрѣшнїи. вѣспѣ
 самомъ оуѣненѣднмѣмъ соуднїи оуѣннїе: —
 Сгда оубо не тревѣсеннїи не вѣнѣшенъ же грїгорїе
 ѿбѣслышавъ, ѣже аще свѣжешн на землн
 боудѣе свѣзано на нѣсе, нѣже аще разрѣшншн
 на землн боудѣе разрѣшншн на нѣсе. Его же
 ѹнпѣннѣдрѣжеть вѣжоуще нрѣшешѣ.
 нѣже прѣстоль сїѣго а глѣнпастыравѣроу
 нѣдѣлы оуѣрашающн. ꙗко оубо да славы
 полнїсн земльнѣлѣспобнїтїе, нѣже нѣдѣ
 нземлншворць сѣспѣназемлю сѣннѣ. н
 ꙗко да плѣѿдѣхасѣднн сѣвѣвозможеть,
 сїѣшонподастн спобнїтїе. бѣбѣсын,
 бѣраднѣлѣсплѣ. нвнѣже его немошн
 наша. небо ѿнннѣжїа снла нз немоглаѣ: —
 Сдз на мѣннѣнла мн, нглѣмъ ѿвѣщанїе пѣтръ
 добнѣ вѣзглашено бѣ: — грїгорїе: —
 Нпогда ꙗко сѣмннѣсн ꙗкошоша вѣоуѣнѣлѣ

уавѣдѣніасынъ, свѣтлоплъти родителю
паче мѣрилюбѣ, и въ дѣлѣхъ чести безъ по-
вѣлѣніасвѣтлѣи ѿ ѿходе, сълѣхъ се въ еди-
нѣ по ѿбычаюмъ сѣ родителю ѿ тѣхъ.
въ шѣхъ бѣмоу въ храмъ, а бѣ оумрѣтъ.
паче зѣмшѣго и гробъ и да въ, въ ѿрѣ-
дѣхъ блѣго въ нѣхъ изъкроу ѿ грѣшѣ
и по паку погрѣбѣше, паку ѿ земли и звѣ-
жено іако и прѣвѣ видѣше. Сѣа оубо
видѣвъше. иже поплъти родителю его,
къ мѣстѣхъ по моу ѿ ѿвѣдѣніа свѣтлѣи
паче прѣшѣи мѣшѣше. іако да соуше-
въ нѣхъ блѣгоу блѣгѣ оушедрѣхъ иже нѣхъ
ѿ каамоу оумрѣшаго, повѣлѣхъ по мѣ-
зѣмлю оудрѣжамоу быти. видѣвъ оубо
блѣхъ болѣзнь по нѣхъ. въ зѣмлю па-
тѣхъ лѣхъ еднѣхъ, да въ роуцѣхъ рѣсѣ
іако. и дѣхъ оубо и сѣхъ нѣхъ блѣго на прѣ-
сѣхъ положѣше, по бѣ моу по грѣбѣннѣ
прѣдадѣхъ. Сѣхъ и шѣхъ оумрѣшаго
родителю, нѣхъ по моу и звѣжено бѣ по-
грѣбѣннѣ блѣго. и по повѣлѣнію свѣ-
тлѣи бѣхъ оудрѣжамоу зѣмлю. зрѣхъ
и шѣхъ іако оубо соуше-
ннѣхъ блѣгоу, іако по блѣгоу зѣмля
и звѣрѣхъ. занѣхъ блѣхъ на говѣнѣ днѣхъ

милостивѣніемъ бже: петръ. Ю²же уссе
внспниѣнъ блз днлюсе: - тригоріе.

Бѣнѣ кынѣмнѣ ѡбытѣ блнпрпобнаго
 ѡца вѣднѣста . нѣже помыслилн парннѣ
 ѡбѣсаоуны нѣа ѡкладанѣ бывъ , правнла
 ѡпаснѣншомоу прѣданню ловнхннсе
 ннсе аісоже хопѣше , бѣнѣже улвѣе поуде
 шого ннсе аісоже не прѣстааше . нѣе сіпо
 наісазоуе не брѣжааше . ѡнѣже не зволн
 ѡтапослашаашн наісазаніа . нѣнѣе стѣ
 днѣна сіпго нападанн не прѣстааше , аісо
 да ѡспавленѣ поудѣ ѡнѣго ісѣскоу родн
 шелн понн . вѣдннѣоу боднѣупнѣ ѡнѣ
 ѡпогомлнннѣа спѣжнвсн , сынѣ вѣ
 повелѣ іаісо да ѡ ѡбытѣ блн ѡпндешѣ .
 нѣе аіе кѣннѣ гданѣ монастырнзѣде ,
 прѣсобоіона поупнзмѣа ѡбрѣтѣ ѡврѣ
 стаоуены , по жрѣннѣго хопеща . наѣ
 оу ботѣ пресннсе нѣсезоваши ; нвѣлнцѣ
 мн гласы зовы глаше . шецѣ шецѣ шецѣ
 іаісо змѣнѣнзѣстнмѣ хощешѣ . тѣеіш
 братіа , змѣтаоу боннсе аісоже вндѣшѣ
 шрѣпещоуца же нѣсезаюца мнхѣа по
 ѡбрѣтѣше , вѣ монастырѣ вѣзвратнше
 нѣе аіе ѡбещаше ннсегда же ісѣмо да ісѣ
 ра не ходншн нлн ѡспѣнннн . ѡтаѣѣѣ

въ своеѡ бѣцѣ аніи прѣбы . нѣстѣгомъ жа мо
лѣтѣ вамнѡ граженъ бывъ , нѣже прѣмоѣмъ
стоѣщаго змѣа нѣго прѣвѣ зрѣше послѣдъ
іущаго моу , тѣмъ нѣкаго же проче на у зрѣ :

Мню же нѣмъ а ннѡ до ннѡ быти , нѣже н
лоу стрѣамъ жа а ннѡ а ннѣ повѣдоу ю
щаслышѣ . нѣже глаше ѡца нѣго ѡ троїа
не доугы проказы посправша . нѣ проче
власѡмъ нѣго ѡпашнмъ , ісѡ жа нѣго по доу
венѣбы . та же прѣ нѣ доуцоу не доугы , оу та
ннѣ нѣ не можаше . ісѣ у а вѣсѣ бѣжнѡ ѡ свое го
ѡца посланъ бы . нѣ въ прѣвѣмъ здрѣвын
ѡ троїа боу стрѣнъ бы въ , свѣмоу роднѣ
люе въ сацѣмъ спѣхѡ ѡ данъ бы спѣ :

Нѣ нѣ же ѡ перегрнѣ на оу ченнѣ а вѣлѣ на го ѡца
вѣ не днѣ ста по вѣ да мн , ннѣ каго же мнѡ пра
вѣ днѣ по мѣ ча ннѡ прѣ да ти . рѣво мнѣ та ісѡ
вѣ нѣ днѣ днѣ , моу жѣ нѣ ісѣ нѣ вѣ рнѣ ноу жѣю
дѣлѣ гѣ сѣ дѣ рѣ жнѣ . нѣ ѡ дѣлѣ жнѣ нѣ а дѣлѣ гѣ
нѣ спѣзоу нѣмъ ннѣ нѣмъ ѣ ѡ ісѡу ѡ да ти ,
вѣлѣ ісѡ сѣ бѣ блѣ годѣ тѣлѣ стѣ воу быти вѣ роу а .
аще ісѣ бѣ жнѡ у ісѡу прѣ нѣ дѣ . ноу бо прншѣ
прнпаде ісѣ спѣго нѣогама , сѣ дѣ рѣ же щѣ нѣ
ѣго дѣлѣ га , вѣ , злѣ тнѣ сѣ поу жѣ вѣ зѣ вѣ
ца нѣ . уітнѣ нѣ же ѡца мѣлѣтнѣ вѣ нѣ бѣ нѣмъ
ісѡтнѣ сѣмъ гла сѣ рѣ . бѣ рѣтѣ прѣ стѣтнѣ ,

да по вѣрѣ мѣннаго животоу вѣсѣ сорѣ прѣмѣ
ннѣ . и моужь оубѣдѣ сѣмь рышмыннѣны
вын , не оумрѣтъ . и и злѣавшѣ сѣ по всему
пѣлѣ проказывндоу , оумнлн по вѣдѣннѣ
вѣѣ ѿчнма прѣлѣжаашѣ . пѣкѣ бѣжнѣ
лѣкѣ оубѣдѣнѣ вѣдѣнѣ вѣвѣ , прѣвон зрѣкѣ вѣсѣо
рѣ вѣспрнѣ . знаменомосноу бо десныи оу
коосноу вѣсѣ телесенго , вѣсѣ проказывндоу
же и гонѣдоу гѣмѣна : — **Вѣ оубѣвѣ**
рѣ мѣ вынн жѣ кампаннѣ глѣдѣ сѣ дрыбашѣ
пѣжыкѣ . хѣ вѣ вѣ рннн и мѣ дрын строн
пѣлѣ , не прѣспѣаашѣ вѣ гѣмѣ сѣсѣдннмѣ
пѣбѣающѣ мѣлннн вѣ брѣздаашѣ поужнѣ
пѣлѣ а по прѣбѣа пѣворѣ , дондѣ жѣ вѣсѣа жѣ
вѣ монастырнѣ сѣсѣдѣашѣ . и не вѣ вѣ нно
ннѣ по жѣ сѣ пѣ аловысѣ н лѣ рн монастырѣ ,
развѣ малонѣ пѣ по мѣ сла вѣсѣ тѣ клѣбнѣ
сѣсѣ оудѣ . и дннѣ нѣ кѣсѣ по дѣ аконѣ
и мѣ нѣ мѣ а гѣпнѣ . прѣндѣ сѣ вѣ жнѣ оубѣ
дннѣ сѣ вѣ лнннѣ сѣомнѣ , тѣко да по вѣаннѣ
мѣло мѣ сла да лнннмѣ . чѣдннѣ жѣ тѣ
моужь , тѣко оубѣжѣ кѣ помысѣлѣ положнѣ
вѣсѣ раздѣпнѣ жѣ нрѣстѣ чѣпннѣ на землн тѣко
да на небсннмѣ сѣблѣ оудѣтсѣ , ѿ по малонѣ
мѣсло сѣ жѣ вѣсѣ н лѣ рн монастырѣ оубѣ аловѣ ,
пѣовѣлѣ просѣщомѣ да пннѣ . мннѣ жѣ нѣ жѣ сѣн

ларі ісѡе слоуженнє въ роучѣнїи, послуша
 оубо ѡца повелѣнїе. нѣмѣльниши тѣмъ не въ
 сдохнѣ. помалѣ оубо въпроси ѡцѣ ісѡа ра
 аще мало не ѡнама сло да льнѣ проси въ шому.
 рече ісѣиимъ. ѡн же ѡвѣщава и сповѣда
 не да въ имъ. рече ісѣиимъ, аще всема
 сло ѡно да шимъ же въ повелѣши, вса у ісѣи
 бра тїи ісѡа со волю во ѡтѣшенїе не ѡбѣдѣ.
 тогда разоури все ісѡа іуданшїи ѡнѣ ѡцѣ.
 повелѣ бра тїи ісѡа да рѣныи съ соудъ
 спѣсѣтъ нїи въ немъ же мало не ма сло ѡста,
 ісѡа ѡдѣвъ рце въ рѣгоу. ісѡа да не въ мо
 на стырнѣ у то ѡ прѣ слѣшны ѡста не пѣ.
 бѣ оубо ісѡа ѡблѣжены повелѣ. подѣврца
 ми же ѡнѣ ми, гора бѣ ше и ісѡа менїе мно го
 нѣ вѣлнѣ. на нѣ же въ рѣ же нѣ рѣныи съ
 ісѣиимъ ма сло съ сѣ, снѣ прѣ бѣ цѣ ль ісѡа
 нѣ въ рѣ же ны ісѡа. нѣ бо ѡ въ сѣ шѣ
 въ рѣ же ны сѣ ісѡа шнѣ. нѣ же ма сло нѣ злѣ сѣ.
 повелѣ оубо ѡтѣныи ѡцѣ тѣмъ прїи не стїи.
 нѣ ісѡа ѡцѣ ло просѣ шому да стїи. тогда
 събравшнѣ бра тїи, прѣ вѣ сѣ ми прѣ слоу
 шавша го бра тѣ раднѣ въ тѣ рїа сѣ го нѣ прѣ
 слоушанїа ѡ влнѣ. сѣ му же бѣ въ шому,
 ісѡа по сѣ бра тїе ю тѣ ныи ѡцѣ сѣ бѣ на мнѣ
 твоудѣ. на мѣ ѡ номъ стоа ше да бѣ ва

поисривалъ поисривема . вънигдаже
стмъ ѿѿоу пожавшоу на млтвѣ , на тѣлѣ
поисривало поидѣлъ въ подвижатисе ,
маслоу испльнившоу се въ дѣлѣ .
Емоу же подвигшоу сень въ звнѣншоу ,
оумнижъ шее масло ѿ оустѣ дѣлѣ
прѣтисе , вѣмѣсто ѿно испльни въ
нимъ же бѣ стын прѣсло на сена млтвѣ
се же вндѣю дѣтворныи ѿць вѣдн
къ , млтвѣ конь сътвори . не вѣ
рнago же не послушн ваго брага ,
ѿу сыноу чиреи . чедостѣжнѣ роу
не соумнѣншоу не мѣреномъ чдріе до нпо
нмоу сего ѿбѣтованіа . брага же ѿнѣ
побнѣ не пентелнѣ ѿ ѿца на сазаньбы
вѣ , оусты дѣсе . прѣпа метныи бѣ
съ ѿць , крѣ по своѣго поученіа емъ же
оучаше , сѣ вѣсн наго ба блтн юбѣтвы
мнѣю дѣсы вѣтъ по сазаше . н не бѣ про
чѣ комоу когда ѿ того дружныи , въ
стѣго ѿбѣтѣ спрѣховатисе нлн не вѣ
ровати н же ѿниго глныи . н па чѣ же
вндѣвшѣ вѣдннѣ оучѣ вѣтѣ мены бы
шѣнѣ ба прѣнѣщнон по сѣщеніе . рабо
тъ селѣ наго сѣ соудѣ мало зѣло масла
нмѣща , дѣлоу прѣтѣвающѣе масло въ

ѡвндѣніи въ сашьша іуѡбрапїи : —

93

Рѣдннѣ ѡднїи надѣшѣу приобномѣвъ
Бстго іѡанна црїсовѣ, іаже на самонѣ
сѡтѣ горѣ създана бѣше . прѣбываѣи
врагѣ ѡбразѣ ісѡннѣ врачавѣ сѣтї егѣ
нзыде, нрогь носѣ . бжїи же оугоднїе
въпросїи го глїе, іаже онѣ деши . ѡн же
ѡвещаврї . Сїе събрапїи гредѣ пїтїе
тѣмѣ да ти . нде оубо по ѡшѣ чаю
знаменосны вене днїе стї не та на мѣтѣ
юже се онѣ чаѣ въ сїе сорѣ въ звратїи се .
лоуїсавн же дѣхѣ, іедного ѡмннхѣ
спгосѣ старѣвшасѣ . ѡбрѣвѣду хрыплюща,
абїе внн дѣвнѣ . нсыпрїе го нмлїпнѣ
мѣ чаше . бжїи же члїе ѡмлїпнѣ въ звра
пн всѣ нтого снцїе оумнаннѣ мѣ чнма вн
дѣвъ , тѣхѣю іего роуїе оубѣдн заланнѣ,
нпоу абїе не чнспїи дѣхѣ нзнїе го нзыде .
нне іе сполѣу прочїе вѣнѣ въ звратїи се
дрѣз поу — пѣрѣ . хѡтѣлѣ оубѣтїи,
сїа чюдѣ самлїпнѣ внн снлою творааше
всїгда , нлн тѣ чню провѣдѣ нїа хѡтѣ
нїе мѣ сътварааше тѣа : — грггорїе : —

Нже самоволннмѣ хѡтѣнїемѣ нлюбокію
нѣвн прлѣтѣлютсе . вннгда вѣщсѣмѣ
нужа нспїе зѡн, чюдїе показанїе мнї
ѡбразнѣ сътвараю . ѡвогда бо ѡмлн

ѡбрѣлбы а кѣе безъ вини оубиаше .
 лѣу емѣтѣмь сътворася мрѣ . выидни
 оубо ѡднѣмъ разгорѣниѣмъ своею оу ровѣа .
 ражесе . нѣже ланіа мѣни оума о кра
 денѣ , нѣже оу селѣни на оубога о брѣ ,
 того ѡсерѣблѣаше моуісамы н разлѣтѣ
 мнѣ помани мноу раниаше . не кѣтѣмъ оубо
 могѣтѣ прѣпѣтѣмъ ісѣмъ оубо сынѣ ѡнѣ .
 не кѣтѣмъ оубо грѣдѣго ѡного н варадасвоіа
 ѣмоу мѣниа , рабоуѣ жѣ ювѣдѣніе тоу рѣ
 прѣдѣсіа . Сѣравно ѣмоу прѣвѣ занѣ оубѣ
 гноу пни мѣ моу наго поманиа . н живѣла
 прѣ ѡбрѣтѣніе сѣніе . тогда сѣ чала прѣ
 сѣтѣ моу пни сѣго . повелѣ жѣ мѣшѣуѣ
 ѣго рѣ мѣ мнѣ прѣдѣ мнѣ свѣзавшѣ сѣгнѣти .
 нѣтѣ прѣ ісѣмъ на чѣтѣ гонѣти , ѣже по ісѣ
 занѣ нѣ мѣ ісѣмъ на чѣтѣ гонѣти , ѣже по ісѣ
 ѣго прѣ ісѣмъ . тѣ же оубо оу ісѣмъ а
 свѣзанѣ нѣ прѣ ісѣмъ , ѡвѣдѣ грѣдѣго
 а чала вѣ сѣтѣ моу жѣ моу на сѣтѣ . ѡбрѣ
 тѣ же блѣженнаго нѣднѣ прѣ вѣходѣ ісѣмъ
 ѣго ісѣдѣшѣ нѣтѣтѣ . томѣ же а чала
 по нѣдѣшѣ оу нѣ рѣшѣсѣ , рѣ оубо гѣ сѣсѣ
 ѡцѣ вѣдѣніе сѣтѣ ѡнѣмъ жѣ рѣхѣти . ѡнѣ же
 прѣдѣ нѣ гѣ рѣшѣю ісѣмъ нѣо нѣ рѣзвращѣнѣ
 вѣгледѣ , нѣ рѣ нѣ зрѣтѣмъ бѣвѣ . вынѣсѣ

спго зрѣти, мнѣше своимъ страхомъ
оуѣжася. и ироданъ възирае, величани
на четь зваши гласы и глаголюще спмоу, въ
спани, въспани. и члвкъ сего мѣниаже
възельи снѣдаѣ. и то же гласѣи бѣи
члвкъ свои оуи възведѣи члвкъ. и видѣ
въ прѣзори ваго шного цалѣ. съимже
сднного бѣогаго свезана стоиша. въ
зрѣ въна свезанѣи сего мѣи щеременнѣ,
и неже оуде сего иже шнѣи послѣ до
ва тани сѣо. а бѣи въи негѣи блженному
свои възвестнѣи просвѣщеное оисо
на свезанаго, толнѣи сего послѣ до
ременномъ разрѣшенню, иако важе
мнѣи мѣи члвкъи сѣи творити не
можаи. видѣ въ оубо цала иже оуи
свезанаго бѣогаго властнѣи сѣи сего мѣи
и нѣи рѣи сѣи разрѣшена, прѣпѣтѣи бѣи
паде на землю. и сѣи оуи гѣи достнѣи
възвѣи оуи, по члвкъи нѣи оуи
бѣи аположи. то мѣи вѣи сѣи прѣи
сѣи иже мѣи, и нѣи сѣи оуи члвкъи
въста. и нѣи чзвѣи въратнѣи въвестнѣи
сего въи оуи прѣи повелѣи иако да прѣи мѣи
и нѣи вѣи сѣи прѣи, иако азѣи бѣи шѣи
и сѣи наго оуи, сѣи прѣи сѣи оуи

лнсаго соу ровьства же нъ зъуль вѣспѣа.
 тѣ же цѣла къ зращенію, ннѣ то же ѿноу
 ѿноу богаго ѿноу проученъ зысеа. еѣ
 вѣнѣ нѣуль се нѣпривлѣжнѣе, нѣпѣчнѣ
 погледомъ разрѣши. Се оубо нѣпѣ
 нѣжѣ рѣхъ іаісо еіи нѣже вѣснѣ номъ боу
 съдрѣзновеніе мыслоу жещен, ѿвогаѣ бо
 уюдѣ сѣ съ властнѣю. тѣ ворнѣ нѣмоу тѣ.
 ѿвогаѣ жѣ млтвѣю знаменіи мнѣ жѣ тѣ
 дѣ нѣспѣчнѣю тѣ. нѣже бо зѣтрѣ сѣ оіи ѿ іаі
 нѣнѣспѣчнѣю тѣ дѣпо вѣноу вѣ. рѣменіе же
 нѣоу замѣ оузы нѣ іо же нѣповѣнѣ нагомы іи
 сѣ зѣхъ своію ѿнѣю зрѣннѣ разрѣши
 іа вѣлѣнѣ тѣ уюдѣ сѣ сѣ ороснѣю, іаісо ѿ вла
 стнѣ нѣрнѣ нѣмѣтнѣ нѣжѣ сѣ тѣ ворнѣ. нѣнѣ
 жѣ уюдѣ нѣсѣ іаісо вѣ млтвѣю вѣзмо же сѣ
 тѣ ворнѣ, приложоу сѣ повѣстнѣ : —
 рѣнѣднѣ ѿ дѣнѣ нѣзѣдѣ събратнѣю блѣжнѣ
 дѣ блѣннѣ сѣлѣ. нѣнѣ іаісо нѣзѣмѣнѣ дѣлѣ
 нѣмѣтѣ сѣ нѣпрѣ жѣмѣла оумѣршѣ. нѣго же
 тѣ блѣнѣ рѣсѣ оуносѣ нѣслѣзѣмнѣ мнѣ сѣмнѣ ѿ
 блѣнѣкѣ нѣмѣ вѣмона сѣпѣ рѣпрѣнѣ. нѣпросвѣ
 щѣннѣаго ѿ ѿдѣвѣнѣднѣ сѣпѣ нѣрѣшѣ. рѣноѣ бо
 кѣ нѣмѣ, іаісо сѣ вѣратнѣ іаісо нѣсѣлѣ дѣ блѣ
 нѣсѣ сѣнѣтнѣ нѣмѣ. Се оубо оуслѣшѣ вѣ,
 прѣвратнѣ мона сѣты рѣ тѣ блѣ оумѣршѣаго сѣ

О вѣсѣ рѣшеннѣ оумѣршаго ѿроу сѣтѣ : —

своего положивъ . и не съпринимомо спудати
и спльнсе на възисаніе чїи наго ѿца себе
сїкорїи те ченїемъ вѣдѣ . и сїе вѣпѣ чѣ бѣ жїи
члвкѣ ѿ дѣла бѣше прѣсталь , и прочеи
сѣ брадїїею въ монастырь възвращаше .
сїе говѣдѣ въ оумьшаго ѿпрока ѿць ,
на чїе сѣ слѣ замнвыи пїи сѣ стмѣ нї глаголи .
да жмнсе на моего , да жмнсе на моего .
члвкѣ же бѣ жїи оудн влѣсе ѿ сѣмѣ ; сїа гл҃е .
бѣ да оубѣ члвчє азїе на твоє говѣзе . и к
нїмѣ же ѿпрока ѿць ѿвѣща . оумрѣтѣ
сїа монучїи ныи ѿче , нѣ греднїи въскрѣсен
їего . сїе гл҃ы оуслышавъ чюдотворнїи
ѿнь ѿць , и зѣ блѣ ѿпечалн всерече .
ѿтїи дѣтїе брадїїе ѿтїи дѣтїе . сїа гл҃е
сѣ оу наша , нѣ стїа пльсѣ оу . чїи на мѣ
брадїїе бѣ мѣнахоцїе те въ лагати иже
неможеи оспїи . оумьшаго же ѿпро
чїе те ѿць , ѿ зѣ блнѣишеи болѣзни оутѣ
звлїаїе въ свое мѣ прошенїи прѣбывааше .
и зѣ бл створїе и зѣ блнїаїе , іако неїтїи дѣ
аїе не сїа намоєго въскрѣсенїи . въпроси
оубѣ оїего бѣ жїи члвкѣ гл҃е , гдѣ нѣ пѣло ѿ
прочїе . ѿ нѣ же ѿвѣща вѣрѣ . прѣжѣ кра
тїи монастыря лежїи чїи ныи ѿче . тогда
прїишѣ бѣ жїи члвкѣ на мѣ стѣ соущїи мнѣ сѣмѣ

нѣхъ тои же не въсхсѣиѣ, нѣхъ ни како же възмо
 же исплыти . Сестра бѣше бл҃женноу
 моу поплыти, и нѣхъ не ме хула спни се .
 ꙗже бл҃говоленнѣе всеннаго бѣ, ошѣна
 бѣше ѿ юности . тѣмъ бо и днѣмъ ювѣ
 лѣтѣ ѿ бычанимъ ше сѣ бл҃женноу
 нѣе брашю приходити . кѣмъ нѣ же бѣи
 члвкъ не да лече ванѣ вѣрѣ въ спсѣваннѣ
 монастырѣ сѣхъ хожааше . въ нѣднѣ
 оубо днѣ, прїиде кѣмъ нѣ по ѿ бычаю бѣи
 члвкъ кѣмъ нѣ по сѣхъ конноу ченнѣ . въ же
 днѣ въ священныя словеса нѣбо дѣхъ новенѣ
 писанїи повѣстѣ оупразнишесѣ , вѣроу
 же бывшоу и прочен оужетмѣ соущи ,
 сѣдше пшѣ прїимашоу . въ нѣга же
 ꙗ . ꙗже сѣи нѣ въ бѣго дѣхъ новеннѣ писанїи
 въ сѣдѣ сѣхъ тѣи , мнѣга ѿнощи естѣ
 мнѣмъ тебѣ . Сценнѣиша оубо нѣчѣ
 стѣна оу на двѣи поплыти нѣго сестра, по
 млнсе нѣмъ гл҃гоущи . молю тебѣ рабѣмъ ,
 не ѿставляи мѣ въ нощи сѣи . ꙗко да до
 роу траѣи всѣмъ нѣ радости и прїосущи бѣи
 жнзи побесѣдоуема . кѣмъ нѣ же бл҃же
 ннѣи ѿвѣща . ꙗко нѣ же гл҃нши сестро .
 въ нѣ же нѣмо не нѣ како же прѣ быти моу .
 ꙗко вѣдоу бо ꙗснѣ навѣздоу ху бѣше , ꙗко

ни гдѣ же слѣда ѿблагоу видѣти се .
 рѣшѣши же ѿна дѣла , видѣвши брата
 ни какоже повинуѣшася тебѣ молению ,
 съплещи свои прѣсты въ руцѣ трапезы роу
 цѣ положѣши . прѣвыше же рече оу своѣю
 главоу прѣклонѣши , всеи нагобѣ помѣни .
 бѣже въ негда възвигнути и главоу ѿ
 трапезы , толкы хамльни и громко
 гласъ и дѣла . и толкы послѣдова и зли
 нѣ , како ни утѣшому бѣ юу лѣтѣ оубе
 дѣи оу . ни же иже съи пришьши мѣ
 братіа мѣмоу ни прагадомѣ понѣ мало
 утѣвы и кнзѣи . рѣша же ѿна же на
 главоу роу те оу какоже бѣ на трапезѣ
 прѣклонѣши , слѣдѣ рѣшѣи злѣа . ни
 же въздоура како ни оу нами ѿжѣство
 дѣла и рѣшѣи . како помѣтѣи , водное
 послѣдова повнѣженіе . толкы же бѣ
 млѣи вѣсила , како главоу не ѿ трапезы
 погласѣ громнѣмъ възвигнути , и къ
 и дѣни ѿгласѣ вѣмени ѿбонмѣ быти съхо
 жденію . и главоу сщение дѣла вѣ
 слонѣни , и дѣла съвѣденіе . бѣже ни
 же разоумѣи въ немоу ни мѣ въ монасты
 рѣ възврати ти се радѣи мѣни и громко
 мѣте же и полне дѣла попопѣи и дѣла

Оскръбь всерѣкъ своен сестрѣ . да про
стити ти все силѣ твоѣ . что неже
сътвори . кѣмъ мужей вещавши рече .
сѣмолихте и послушати мене въсхотѣ .
и помѣхъ гдѣи слышаме . ни на прочее
аще можеша изыти , ни мене оставля
въ монастырь поиди . твоѣ бо въ нѣхра
мны и зныи поутни немоги . волю на
мѣ стѣтѣ прѣбыти не въсхотѣ въ .
неволю прѣбыти не . воунощыи по
бѣще прѣидоше , въ живыи быти не
глаголюхъ новенный писаніи повѣстѣ
себѣ насытивше . Се оубо ѿсрѣхъ
въсхотѣти немоу сътворити что не въмо
гшоу . аще же утѣши его ѿца волю расмо
три , не ѿбрати его воу мѣвшася .
тако бо не хоще прѣбыти , ꙗко
сълоуши се быти негда ѿ монастыра сани
деи съпрѣбѣи своен сестрѣ . ꙗко проти
вно не бы неже не хоще , бже ю емою
раднѣишии неже его двѣи сестры .
угодно бо въ нестѣи не , ꙗко двѣи поврѣ
ме мнѣ неже не въможе . ꙗже вѣсѣмъ
братѣмъ желаше видѣти . по ѿаннову бо
глаголю , въ любви не , правенъ бо зѣла
сѣдомъ , многа де въможе , ꙗже многа де вълюбн .

Овндѣ нїндше сестры нго нѣспекїнїе : —

пѣрь
 Исповѣдоу ю нѣлоубго нѣе жеглїши : —
 Рѣоу прѣнѣбоднѣ , пїа чїна а двавъсво трнр
 кїе лїю ѿпїде . пїа со жѣнѣ жїну лїкѣ
 въ монастырьсво нвъзвратїсе . нсе по
 стретїе мѣднї въсво е нїе лїе тїе . въ
 зведѣна въздѣоуѣн , выдѣ прпобны е
 егосестры стоу ю дшоу ѿпѣла нѣ въ н
 дѣ нїн голоубнїи нзышьшоу . нна нѣна
 тїа нѣ стѣа възнесшоу се . нженї прѣ
 ставлїнїю нѣе сѣра се , всенїа номоу бѣ
 въ пѣкїнхъ нхвалѣ блгод аренїа възасѣ .
 нпїо нї кончїноу браїїамъ възвѣстї .
 нхженїа посла бїе , нїко да чїстїе нѣ
 нїтїо нї пѣло въ монастырь прїнесоу .
 нвъгробѣ нѣе бѣ себѣ оуго по валь ,
 погребѣоу . нм же бо оумь ѿспѣмь
 дѣсѣ нїднїе нѣе бѣше въ дроу гѣ дроу зѣ .
 нїсѣ боу всегда протѣ жєнѣ бѣ . снхъ
 нвсєсшєнна а телєса , нн же погребєнїї
 разоу чїтїи мо жашє : —
 въ дроу гоє оу въ
 врѣмє . сєрванѣ діаконъ .
 Бнїгоу мєнѣ мо
 настїра соушаго въ странѣ ісѣм пїанїскї
 лї верїємь н жє то га пїа трї ієїє мь сѣзда
 ннаго , ісѣ блжєннїо мѣ ѿцѣу вє нєднїсї
 посѣщєнїа рѣа въ монастырь прїндє .
 ѿбычїа нїмѣ ѿєтвортї . нтѣ бѣдѣ

оученіа нбс наго нспльннсь бѣше . Себе
оубо медоточнымн вѣтныи жыны глы
напойвше , сладцѣспѣдн насладише ,
нб наго ѿубстванесытною любови жела
юще . н въснпрнопытающихсе безрѣхъ,
сытоснн таковаго дѣху наго питаніа
непрнѣмлюще . нгда же нѣю въ ствн діо
пнщю телеснаа по трѣба прошае , въ
зыхающе поупрнѣмѣху . вѣмнн же бе
змль вствоваши поюще , насвонн рѣгъ
блгговѣтннын ѿць вене днсь възиде .
тако же нсервандїа ісѡнь въ того поппѣ
въведенъ бы . въ нмже мѣстѣ поппѣ
сѣ горницамн расего оустроѣнн быше ,
іако да въ рѣзѣ въсходь бы ваетъ .
въ прѣможе црѣгоу храмн на друга бѣ ,
н дѣже ѿбои оученици безмль вствовааху .
Бжїи же оудннсь вене днсь неще бра
тїамъ поучающн , бдѣнїемъ ношннн
мѣтвы асавѣ прѣварнвы на кондверца
стоѣ н всекл наго бамле , на прасновъ полѣ
ношн въ зрѣвъ въ дѣ . н сѣ свѣто проли
тїе іавнн мнѣсь нбсе , іако бо ен ношнѣн
тмѣ ѿгнанъ быти . полнцѣмъ же
свѣтѣмъ ношѣ ѿнагросѣщенъ бы ,
іако н днє вїнн свѣтъ лрѣ въсходити ѿ

нїе его бы, въ нѣбѣхъ и нѣ на
нбсавьсхъ его: — пѣтръ. Ѹю дна вѣшь зѣла,
и велмѣ оуднвлющїи мѣ. нѣ сїе же рече
но бѣи въпрашаю, ꙗко спрѣчь оумна праве
днаго ꙗко по нѣдннѣ сѣнцалоу ювсемоу.
мнроу събратнсемоу нѣ, прѣже ѡбщаго
вь сїе сїиѣа. то нѣже разоумѣтнїе могоу.
къ юннѣ бытн дѣлѣ жнонѣ, ꙗко да вьсѣмнрѣ
ѡнѣ днногоу лѣавн дѣнѣ боудеть: — трнгор:

Извѣстнѣо дръжн пѣтрѣ нѣже глаю. дѣшн зрѣ
щн зѣлїи телїа, вѣдтварь тѣснѣнїе.
нѣже оубо нѣ малоу тѣсвѣта зѣлїи телїе ва
оу зрѣ, ма лѣнѣмъ бѣванїе тѣсвѣсѣа тѣснѣ ѡ
тварен. ꙗко тѣс самоѣсвѣта зрѣ нїе,
вьноу стрѣвь оумѣ разѣшн рѣ вѣетсе.
нѣполнїе тѣсвѣ оупростн рѣнѣ оумѣ, ꙗко прочн
вьшїи вѣсего мнра оустрадѣтсе. бѣваѣт же
тѣа зрѣщаго дѣшавьсѣбѣ, егда вѣбѣжїе мѣ
свѣтѣ нѣачнѣтѣ вѣсхѣщѣтнсе. прѣвы
ше же сїебѣ, егда вѣноу стрѣнѣнїи рѣшн
рѣванїе. егда же сїебѣ расшнрнвшоу сѣ
оу зрѣтѣ, познаванїе нѣсоже ма лѣе.
еже вѣс мѣ рѣнїи сѣннѣ оудръжатн нѣмо
жаше. моужь оу сѣсѣ нѣже ѡгнѣно нѣсо ло
оу зрѣ вѣн. нѣа гѣннѣ нѣбѣ вѣзвращающѣ
сѣ, ꙗвѣт нѣ ꙗко сѣ оу зрѣтѣ нѣмо жаше,

[illegible]

зыбонноуекаа правнла, расоуженнѣи среднѣи
н словѣсѣ повѣдны. негосѣящеу по в
сущестѣ ѿ пасноу бычанѣи жнпелство
навыисноути, може выпосыпсаніи правн
лнѣмь всагоу ченіе жнпїа познавати.

Сптын оубо ѿ нѣмоужьни сакоже въ зможе
на сакоуѣ сако на оучити н на сакоуѣ,
развѣтако по жн. въ вѣрме оубо въ нѣже хоп
ше прѣпоамеппныи пѣмоужь ѿ сего вѣ
менныи жнзныи зыти н сѣбѣ ѿтнпн,
соущн сѣи оученнїе ѿ нѣго н нѣи здаче
жнвѣщн, стые негоскоу нны днѣ въ звѣстн.
н поущн оубо за свѣтельствоваши глѣ,
таиновье сѣбѣ дръжати нѣже оущн маи слы
шанаа. не соущн жн поущн въ звѣстн саково
тѣ боудѣ знаменіе негда дша н го ѿ тѣла хо
щѣтѣи зыти. прѣже оубо шеспагоднѣ того
всѣу тнныи кончны, ѿ врьстн свонгроба
повелѣ. на вѣтѣ ѿ гнѣ зблѣннїи сѣ дръжнѣи.
н прѣмнѣ гѣ ражѣ жннїи, проучендіе кннїи.
н лн не тѣнѣахоу се. зрѣ же себѣ на сѣ жоднѣ
на сакоуѣ н ѿ зблѣнаго ѿ гнѣа ѿ сѣкоудѣвающа,
вышестн днѣ въ зѣтѣи нѣмѣ быти оученнїе
н въ црїсѣ ѿ несепоу повеѣ. тамо оубо
свои нсходѣ прннѣтнїи н влѣтнїа го тѣла же
н сѣрѣ вѣ оупврдн н по сѣрѣ оученнїе стон

[illegible]

знаменїа показовашн, и дѣла тѣхъ прише въ
 немошнїи помыслѣхъ мнѣсе, а неже оумомъ
 оутврьженъ ѿбзѣи, снѣвѣдоннѣстѣхъ въры
 ѿще, въкѣи іако аще не лежѣ ты тѣхъ телеса,
 ѿбаче сѣмѣмъ выдѣлѣшавати не ѿсебѣхъ
 вѣстїи ма, ѿноу же бо не сѣма не стїна гѣ
 нашы іѹхс, іако да вѣрѣ оученикѣхъ прило
 житѣ, рече: аще азъ не дамъ оу, оупѣшитѣ
 не приидѣте въ а, іакѣ оубѣи іако оупѣшитѣ
 аныи дѣхъ, ѿ ѿцѣ асходїи на сѣмѣхъ почнѣи.
 уе о гоу бо радїе себѣ сѣи и шїглѣтѣ, іако
 да ѿнѣ приидѣтѣ, и же не игогда же ѿнѣго
 не ѿлѣчѣсе, оученици выплышїа зрѣще,
 телесныи ма оунма тѣхъ все гѣзрѣти жѣлаахъ.
 правѣ оубо тѣхъ рѣновѣи, аще азъ не ѿспїдѣхъ,
 оупѣшитѣ не приидѣ, снѣхъ, аще пѣло
 не сѣи сѣи, утїонѣ дѣхъ жѣлаи не поїсѣжоу.
 и аще и мене не ѿспїавише телеснѣхъ зрѣти,
 не игогда же не вѣи не пѣ дѣхъ овнѣлюбнїи: — перѣ
 оугоднѣи сѣи жѣ глѣишн: — гнгорїе
Мало проученїѣхъ сѣи прѣсїанѣ, аще
 аще въпротїи уо дѣсѣ слово въпѣи прѣсїро
 сїрѣ, снѣ оу не жѣ глѣи прѣсїро мауа
 нїа сѣи новнма: —

О АУТОРИМА

БОРИС СТОЈКОВСКИ, ванредни професор на Одсеку за историју Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, рођен је 3. 6. 1982. у Суботици.

Бави се историјом Цркве, српско-угарским и византијско-угарским односима, историјом средњовековног Медитерана, те историјом ислама и везама с Југоисточном Европом. Објавио је једну монографију, те више десетина научних радова у земљи и иностранству. Члан је више стручних и научних удружења и гостујући професор у Будимпешти, Пизи, Оломоуцу и Улму.

ИВАНА БЕЗРУКОВА (рођ. Чанчар), научни сарадник на Старословенистичком одсеку Института за српски језик САНУ у Београду, рођена је 11. 6. 1985. у Зрењанину.

Бави се историјом српског језика – првенствено синтаксом, семантиком и лексикологијом српскословенског језика. Објавила је више од двадесет научних радова у домаћим и међународним часописима и зборницима. Учествовала је на више научних скупова у земљи и иностранству (Бугарска, Мађарска, Македонија, Русија) и боравила на стручним усавршавањима у Македонији и Русији.

**Борис Стојковски
Ивана Безрукова**
Култ Светог Бенедикта код православних хришћана у средњем веку

Издавачи
Архив Војводине
Фондација „Светозар Милетић”

Суиздавачи
Црвени облак
ИК Прометеј

За издаваче
Др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине
Срђан Граовац, управитељ

За суиздаваче
Срђан Ерцеган
Зоран Колунџија

Техничка обрада докумената
Александар Павловић

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Тираж
300

ISBN 978-86-81930-86-1

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

235.3:929 Benedictus Nursinus
271.2”04/14”

СТОЈКОВСКИ, Борис, 1982–

Култ Светог Бенедикта код православних хришћана у средњем веку / Борис Стојковски, Ивана
Безрукова. - Нови Сад : Архив Војводине : Фондација „Светозар Милетић”, 2022 (Нови Сад : Сајнос).
- 348 стр. ; 29 см. - (Библиотека Посебна издања / Архив Војводине, Нови Сад)

Тираж 300. - Библиографија.

ISBN 978-86-81930-86-1

1. Чанчар, Ивана, 1985– [аутор]

а) Бенедикт од Нурсије, свети (480-547) б) Хришћанство -- Православна црква -- Средњи век

COBISS.SR-ID 78159625

ISBN 978-86-81930-86-1